

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

"SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISH"

fanidan

MA`RUZALAR
MATNI

NAMANGAN - 2008

Ma`ruzalar matni oliy o`quv Yurtlarining noiqtisodiy yo`nalishlari bo`yicha bakalavriatning «Soliqlar va soliqqa tortish» fani dasturi asosida tayg`rlangan.

Ma`ruzalar matnida soliqlar va soliqqa tortishning eng muhim masalalari: funktsiyalari, umumdavlat soliqlari, maxalliy soliqlar va yig`imlar, ularni hisoblash usullari va to`lash tartibi kabilar kiritilgan.

Tuzuvchilar: katta o`qituvchi K.Tojiboyev

Taqrizchilar: dots.A.Yuldashev
dots.I.Sirojiddinov

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotini tartiblash va umumahamiyatga ega bo'lgan xarajatlarni moliyalashtirish uchun davlat ma'lum miqdordagi moliyaviy manbalarga ehtiyoj sezadi. O'zbekiston Respublikasi moliya tizimida soliqlar va boshqa majburiy ajratmalar orqali davlat bYudjetini hamda ijtimoiy jag'armalarning daromadlari shakllantiriladi. Mazkur munosabatlar bakalavriat bosqichining iqtisodiy ta'lim yo'nalishlarida batafsil o'rganib chiqiladi, lekin noiqtisodiy ta'lim yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalarda ham soliqlarga oid tushinchalarni shakllantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Bakalavriat bosqichining noiqtisodiy ta'lim yo'nalishlarida "Soliqlar va soliqqa tortish" maxsus kursining o'qitish jarayonida soliqlarning nazariy masalalari, ularning ob'ektiv zarurligi, soliq to'lovchilarning majburiyatlari va huquqlari hamda Yuridik va jismoniy shaxslarning soliqqa tortish masalalari atroflicha o'rganiladi.

"Soliqlar va soliqqa tortish" maxsus kursining o'qitishdan maqsad talabalar ongida soliqlar to'g'risida tasavvurni hosil qilish va soliq to'lovchi sub'ektlardan undiriladigan soliqlar va majburiy to'lovlarning huquqiy asoslarini, ular orqali to'plangan daromad manbalaridan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha bilimlarni shakllantirish xisoblanadi.

Kurs olidiga qo'yilgan vazifalar: soliqlarning mohiyatini, soliq siyosatini, soliq tizimining nazariy jihatlari, soliq to'lovchi Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliq turlari va ularning undirilishi bilan bog'liq munosabatlarni o'rgatishdan iborat.

SHu bilan bir qatorda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan soliq islohotlarini tadrijiy rivojlanishi va Prezidentimiz tomonidan chiqarilgan farmon va qarorlarning ma'no-mohiyatini talabalar ongiga singdirishdan iboratdir.

Mazkur maxsus kurs mamlakat miqyosida yoki aloxida iqtisodiyot sub'ektlari, shuningdek, jismoniy shaxslar bilan davlat bYudjeti daromadlarini shakllantirish Yuzasidan soliq munosabatlarini tashkil etishhamda muvofiqlashtirish jarayonini o'rganadi.

SHuning uchun soliq munosabatlariga xukumat tomonidan alohida e'tibor qaratiladi. Soliqlar vositasida YAIMni qayta taqsimlash orqali davlat bYudjetini daromadlar qismini shakllantiradi. SHuning uchun ushbu maxsus kurs mamlakatda soliq munosabatlarini optimal darajada samarali amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Talabalarining "Soliqlar va soliqqa tortish" maxsus kursini o'zlashtirish uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahaiyatga ega. Maxsus kursni o'zlashtirishda elektron matYeriallar, vYertual stendlar hamda soliq xizmati organlari web-saytlari ma'lumotlaridan axborot texnologiyalardan foydalaniladi. SHuningdek, gipoteza va farazlarni ilgari surish va olingan natijalarni tekshirish, jarayonda tashabbuskorlik, intiluvchanlikni shakllantirishga qaratilgan mustaqil ta'lim metodlarini qo'llanilishi, mustaqil, tahliliy, ijodiy fikrlash uchun muhit yaratilishi, jarayonning modellashtirilishi, xamkorlikning ortishiga Yerishish kabi pedagogik texnologiyalardan ma'ruza va amaliy darslarda foydalaniladi.

1-mavzu: "Soliqlar va soliqqa tortish" maxsus kursining o'qitishning zarurligi, maqsadi va vazifalari. soliqlarning iqtisodiy mohiyati va xususiyatlari.

1. "Soliqlar va soliqqa tortish" maxsus kursini noiqtisodiy ta'lim yo'nalishi talabalariga o'qitishning zarurligi, kursning maqsadi va vazifalari.

2. Soliq tushinchasi va mohiyati.

3. Soliqlarning tavsifi va umumiy belgilari hamda zarurligi.

4. Soliqlarni bYudjet daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati.

5. Soliqlarning paydo bo'lishi va rivojlanish davrlarida soliqlarning tamoyillari, ularning xususiyatlari.

6. Soliqlarning asosiy funktsiyalari va ularga tavsif.

Soliqlar va soliqqa tortish fanining boshqa fanlar singari o'ziga xos predmet va vazifalari mavjud. Bu fanni o'qitishning zarurligi bozor iqtisodig'ti munosabatlari ichida soliq munosabatlarining ahamiyati o'sib borag'ganligidan kelib chiqadi.

Soliqlar va soliqqa tortish fani soliq voqe'liklarini (harakatlarini) chuqur o'rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amalig'tga tadbiiq etish yo'llarini o'rgatadi.

Soliqlar va soliqqa tortish fani soliq amalig'tidagi eng to'g'ri, eng mukammal va eng progressiv voqe'liklarni o'rganib, amalig't uchun xuddi bir dasturiy amalday g'ritib boradi. Nazariya voqe'liklarni amalig'tdan oladi va yana amalig'tga eng to'g'ri, ma'qul va ilg'or tajribalar olinib amalig'tga yo'l ko'rsatish uchun o'rgatiladi.

Demak, nazariya amalig't uchun kerak va amalig't uchun kompas, barometr, yo'l boshlovchi vazifasini bajaradi. Nazariyasiz amalig't yo'ldan adashgan yo'lovchidir. Nazariyani chuqur bilgan amalig'tchi har qanday o'zgarishlarda ham ishlab keta oladi va yo'ldan adashmaydi.

Soliqlar va soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi amalig'tda yo'ldan adashmaslik, keraksiz soliqlar bo'yicha o'zgartishlarga yo'l qo'ymaslik, amalig'tda istiqbolli qadamlar tashlash uchun va katta muvaffakiyatlariga erishish uchun ham zarurdir.

Soliqlar va soliqqa tortish fani soliq nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liqdir, uning maxsus bo'limi, ya'ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir. Chunki soliq nazariyasi qonuniyatlari umum iqtisodiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo'lganligi bois, soliqlar va soliqqa tortish fani ham moliya nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liq. Soliqlar va soliqqa tortish fanining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy harakterga ega bo'lgan pul munosabatlarini o'rgatadi.

Soliqlar va soliqqa tortish fani davlat b'Yudjeti fani bilan ham o'zaro bog'liqdir. Chunki soliqlar oxir oqibatda b'Yudjet daromadlarini shakllantiradi. Soliqlar (daromadlar) bo'lmasa b'Yudjet munosabatlarining o'zi bo'lmaydi. Bu fan chet mamlakatlar soliq tizimi, buhgalteriya hisobi, soliq qonunchiligi asoslari, soliqlarni prognoz qilish fanlari bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Har qanday fan o'zining predmetiga, ya'ni izlanish ob'ektiga ega bo'ladi. Masalan, texnologiya fanining predmeti bo'ladi kimg'viy moddalarning tarkibini o'rganish hisoblansa, mashinasozlik fani uchun mashinalar mexanizmini harakteristikasi bo'ladi, soliqlar va soliqqa tortish fanining predmeti soliq munosabatlarini (harakatini), soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iboratdir.

Fanning predmeti soliq voqe'liklari pul munosabatlarini o'rganishdan iborat bo'ladi. Bu pul munosabatlari soliq to'lovchilar (Yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlik va insofliq tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarliroq qilib aytsak, b'Yudjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez - tez o'zgartirishga olib bormaslik va xokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Bu erda tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodig'ti talablariga mos iqtisodiy munosabatlar bo'lishini o'rgatadi. Fanning predmetini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo'ravonlik munosabati bo'lguday bo'ladi, ikkinchi tomon unga javoban o'z daromadlari, boshqa soliq ob'ektlarini har xil yo'llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday huquqiy hujjatlarning ham kuchi etmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq ob'ektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi.

Demak, soliqlar va soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish orqali amalig'tda soliq tushumlari rejalarini muvaffakiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Fanning funktsiyalari soliq mo'taxassisi va boshqa soliq idoralari xodimlarini nazariy jixatdan qurollatirish hamda amalig'tda adashmaslik uchun yo'l - Yuriklar ko'rsatishdan iboratdir. SHuningdek, chet el soliq amalig'tini o'rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini o'zimizning amalig'tga moslab zarur joylarini tadbiiq etishdan iboratdir.

Demak, fanning asosiy funktsiyasi Yuqori malakali soliq mo'taxassislari tayg'rlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jixatdan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlashdir.

Soliqlar ning paydo bo`lishi davlatning paydo bo`lishi bilan bog`liq bo`lganligi uchun hamda hozirgi o`zbekistonda ijtimoiy ximoyalangan bozor iqtisodig`ti sharoitida davlat uni tashkilotchisi ekanligidan soliqlar va soliqqa tortish fani davlatning o`ta zarur bo`lgan xilma - xil vazifalari bilan chambarchas bog`liq va ularga asoslanadi. Davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish uni taqsimlashning qonun - qoidalarini ishlab chiqadi. Bu taqsimlashdagi munosabat bozor iqtisodig`ti sharoitida pul orqali amalga oshirilganligidan davlat uni taqsimlashni ham pul munosabatlari orqali, ya`ni soliq, pul va kredit orqali amalga oshiradi. Davlatning bunday faoliyatini o`rganish - soliqlar va soliqqa tortish fanining diqqat - markazida turadi.

Bozor iqtisodig`ti talab va taklif, rakobat, qiymat va boshqa qonunlar orqali amalga oshiriladi. Bozor iqtisodig`ti - erkin iqtisodig`t, pulli munosabatlar iqtisodig`tidir. Soliqlar ham pul munosabatlarini ifoda etganligi uchun bozor iqtisodig`ti tarkibiga kiradi, uning ajralmas qismidir.

Bozor iqtisodig`ti qonunlari - soliqlar va soliqqa tortish fanining asosini tashkil etadi. U qonunlarni chuqur anglamasdan turib soliqlar va soliqqa tortish mexanizmini tushunib bo`lmaydi.

Bozor iqtisodig`ti qonunlarini o`rganib chiqib, davlat yalpi ichki mahsulot qiymatini soliqlar orqali taqsimlash vazifasini o`z zimmasiga oladi. SHunday ekan, davlat to`g`risidagi ta`limot - davlat iqtisodig`tni boshqarishda bosh rol` uynashi soliqlar va soliqqa tortish fanining asosi bo`ladi xizmat qiladi. Davlat bozor iqtisodig`tini boshqarishda etakchilik, boshqaruvchilik rolini uynaydi. Davlat soliqlar ni iqtisodiy mohiyati va vazifalarini o`rganib chiqib, uni amalig`tga tadbiiq qilishni o`z zimmasiga oladi.

Soliqlar va soliqqa tortish faninig soliq xizmati xodimlarini tayg`rlashdagi roli. Soliq xizmati xodimlari o`zlariga qonuniy hujjatlarda Yuklangan vazifalarni muvaffakiyatli bajarishlari uchun faqat amaliy jixatdan soliqlarni bilibgina qolmasdan, soliqlarning mohiyati, belgilari, ularning ob`ektiv zarurligiga, davlatning soliq sig`sati, soliqlar tizimi, soliqqa tortish tizimi, soliq idoralari tizimi va boshqalar kabi nazariy masalalarni chuqur bilishlari zarur. Buning uchun esa soliqlar va soliqqa tortish fanini chuqur o`rganish kerak. SHuni nazarda tutish zarurki, Leonardo Da Vinchi aytganidek: «Nazariya kumondon, amalig`t askarlardir» Nazariya amalig`tni to`g`ri yo`lga boshlovchi kompasdir. har qanday vazifalarni kadrlar xal qiladi. SHuning uchun, ular chuqur nazariy bilimga va kasb maxoratiga ega bo`lishlari zarur

Fanning mazmunini chuqur egallagan har qanday mo`taxassis soliqlar va soliqqa tortish jarag`nini o`rganishda va ularni xag`tga to`g`ri va to`liq tadbiiq etishda adashmaydi. SHunday ekan bu fan soliq xizmati xodimlari, soliq soxasi vakillari, ilmiy xodimlar uchun o`zlarining ilmiy saloxiyatlarini oshirishda katta rol` uynaydi.

Demak, davlat borki, solik bor, sababi davlat uz xarajatlarini soliklar orkali koplaydi.

Davlat paydo bulishi bilan soliklar jamiyatdagi iktisodiy munosabatlarning zaruriy buginiga aylangan.

Solikka tortishning ibtidoiy shakli – kurbonlik kilishdir. U mutlako kungilli asosda amalaga oshmagan, albatta. Kurbonlik kilish g`zilmagan konun edi va shu tarika u majburiy tulov g`ki yigim shaklini ola borgan. Demak kurbonlik urniga solik tulovchilar asta-sekin mol tulovi tulay boshlaganlar. eramizdan avvalgi birinchi ming yillikda Urta Osig` xududida kabilalarning dastlabki sig`siy ittifoklari tuzilib, ular Baktriya, Sugd, Orolbuyi va Xorazm voxalarida kuldorlik tuzumiga asosan solingan edi. Bu davlatlarda jon soligi va er soligi asosiy solik xisoblanar edi. Davlat tuzumi mustaxkamlanib borgan sari solik tizimi xam rivojlanib bordi.

Eramizdan avvalgi birinchi ming yillikning urtalarida Urta Osig` Axamoniylar saltanati – eron davlati tarkibiga kirdli. Urta Osig` xalklarining eronga tobeligi xar yili ulpon yigish va xarbiy lashkarlar etkazib berishdan iborat bulgan. Sak va kaspuy kabilalari 50 talant (bir talant 25 kg 248 gr sof oltinga teng edi). Xorazm, Sugd, Arsi kabilalari esa 300 talant mikdorda solik tulashar edilar. Iskandar eron davlatini bosib olganidan sung Urta Osig` uning imperiyasi tarkibiga kiradi. Solik tulash tizimiga xam uzgarishlar kiritiladi. Xar maxalliy zodagonlar orasidan chikkan noib farmonbardorlik kilar edi. Maxsus solik idorasi bulmasada ulpon tizimi mavjud edi. Ulponchilar solik tulovchilardan xazina bilan tuzilgan shartnomada kelishilgan mikdorda, kup xollarda undan kuprok ulpon tular edilar. Xozirgi Urta Osig` xududida 651 yildan boshlab arablar xukmronligi boshlandi. Ular 570 yil xukmronlik kildilar.

Arablarda davlat xazinasini tuldırishninig xar tomonlama ishlangan manbai “zakot”-xayr-exson extig`jlari uchun tulanadigan solik edi. Asta-sekin “zakot” urnini “sadaka”, ezgu niyat kilib beriladigan exson egalladi. Tarixchilar solik turlarini ifodalashda ularning uch xilini bir-biridan ajratar edi.

Ulpon, u vazifa deb xam atalar edi.

Jon soligi.

Xiroj – er soligi.

Xiroj turli shakllarda olinar edi:

Nisaxa – ekinzor birligidan kat`iy belgilangan me`g`rlarda (natura g`ki kiymat)

Mukota – kat`iy summada.

Mukosama – xosilning muayyan ulushi mikdorida.

Urta Osig`da kuprok “mukosama” shakli kullanilar edi, u xosilning uchdan bir kismiga teng edi. Solik turlaridan tashkari mexnat majburiyatlari xam bor edi, bular arik kazish, yangi Yul ochish va eskilarini tuzatish, kuprik kurish kabilardir. Arab xalifaligining solik tizimini Urta Osig`ga tadbik etgan kishi Movarounnaxr fotixi Kutayba ibn Muslim edi. Xalifa Umar II (717 – 720) maxalliy axoliga xolis munosabatda bulish sig`satini kullab, Xuroson noibi Al – Jarroxdan islomga utganlarni jon va er soligidan ozod etishni talab kildi. Al – Jarrox bu talabga buysundi, ammo islomga endi utgan kishilarga kushimcha shart kuyadi, ulardan xatna kildirishini talab etadi. Ammo ma`lum yillar utib arablar odamlarni solikdan ozod kilish mavjud tuzum ildiziga bolta urish ekanligini sezib koldilar. SHunda “Arabning kuchi – islomda” degan shiorning urniga “Arabning kuchi – xirojda” degan shior olga surildi. endilikda islomni kabul kilganlar va xatna kilingan yangi musulmonlargina “juya” ya`ni jon soligidan ozod etila boshladi. IX – X asrda Movarounnaxrda er soligi mikdori erga kim egalik kilishiga karab belgilanar edi.

Mulki sultoniy – urning xujayini sultonning uzi edi. Devon amaldorlari bu erlarni nazorat kilib turar edilar.

“Mulk” erlar – xukmron sulolaning ayrim namog`ndalari, zodagonlar, boylar, saidlar, musulmon ruxoniylar, xarbiylar va savdogarlarga karashli edi.

“Vakf” erlari – masjid, madrasa, xonaka, makbara kabi islom dini muasassalariga tegishli erlar edi.

1221 yilda Urta Osig` xududida mugullar oldida bosib olingan erlarni ijtimoiy – iktisodiy rivojlantirish Yullarini belgilash vazifasi kundalang bulib turar edi. Mugul zodagonlaridan utrok xag`tga karshi bulganlari barcha erlarni yaylovga, shaxarlarni esa xarobaga aylantirish kerak degan taklif bilan chikdilar.

Mugullar xukmronligi davrida asosan solik turlari “kalon” (er soligi) va “kungur” edi. Undan tashkari xunarmandlar va savdogarlardan va boshka kasb egalaridan ulpon yigilar edi. Urta Osig`ni mugullar zulmidan ozod kilgan zot Amir Temur (1336 – 1405 y) buldi. YArim asr mobaynida u Kashmirdan Urta er dengizigacha, Orol dengizidan Fors kultigigacha kadar yastangan erlarda ulkan imperiya tuzdi. SHu imperiyada amal kiluvchi solik sig`satini ishlab chikdiki, bu sig`sat “Temur tuzuklari”da uz ifodasini topgan.

Amir Temur fikricha, solik konunlarini ishlab chikishda, avvalo, el manfaatlarini xisobga olish, uning solik tulashga kodirligini, xar bir yakka xujalikning badavlatlik darajasini asos kilib olish zarur. Solik sig`satida imtig`zlarga xam keng urin berilgan edi. Bog yaratganlar, xarob erlarni obod kilganlar birinchi yil xech narsa tulasmas edilar, ikkinchi yili uz roziligi bilan, uchinchi yildan esa konunlarga muvofik solik tular edilar. Amir Temur davrida asosiy solik turlari “xiroj”, “juzya”, “ulok”, “ovorizot” kabilar edi. Ayrim joylarda farmon bilan belgilanmagan solik va yiginlar xam bulgan.

1868 yilda Turkistonda chor xukumati moliya kumitasini tuzib, davlat daromadlari va xarajatlari xakidagi nizomni ishlab chikdi. Solik va solikka tortishdagi yangilik shundan iborat buldiki, barcha soxalarda maxsulot urniga pul bilan tulash tartibi joriy etildi.

Pul kadsizlanib ketganligi sababli pul soligi urniga xam natura soligi joriy etildi. 1921 yilning baxoridan teng rivojlanish davriga utilishi munosabati bilan yangi iktisodiy siysatga uta boshladilar. Bu tovar-pul munosabatlarini rivojlantirishga karatilgan sig`sat edi. Xammaga uzlarining ortikcha maxsulotlarini erkin sotishga ruxsat berildi. 1921 yilda xunarmandlik soligi joriy etildi. 1922 yilda mulk soligi, 1923 yildan boshlab davlat korxonolari foydasidan 10 % lik daromad soligi, foydadan ajratma soligi, 1930 yildan boshlab uy-joy kurilish soligi joriy etildi. 1930 yil 2 sentyabrda xukumatning karori

bilan solik isloxoti utkazildi. Davlat xujaliklaridan oborat soligi va foydadan ajratma, kooperativ xujaliklaridan oborat soligi va daromad soligi joriy etildi. Oborat soligi egri solik bulib, u markazlashgan sof daromad xisoblanar edi. Oborat soligiga me`g`r kilib usha davrda 53 xil tulovdan tuziladigan soliklar summasi olingan edi.

1930-1931 yillarda utkazilgan solik isloxotlarining axamiyati shundaki, davlat bYudjeti bir tekisda tushib turadigan manbaga ega buldi. Bu solikning axamiyatini 62 yil uzgarmasdan xizmat kilganligidan bilish mumkin. Batan urushi davridagi yangilik shundan iborat buldiki, 1941 yildan boshlab buydoklik, yakkaboshlik va kam oilalik soliklari kiritildi. 1960 yildan boshlab minimum ish xakiga solik solinmaydigan buldi.

Uzbekiston Respublikasi 1991 yil 1 sentyabrdan mustakil deb e`lon kilindi, mustakillik iktisodiy mustakilliksiz rivoxlana olmaydi, shu sababli xam solik tizimini kayta kurish zaruriyati tugildi. 1992 yildan boshlab mustakil yangi solik tizimi asal kila boshladi. 1992 yil 14 yanvarda kabul kilingan "Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinag`tgan soliklar tugrisida" degan konun kabul kildi. Bu konunga binoan 1992 yilgacha amal kilgan oborat soligi, foydadan ajratma tulovi urniga yangi daromaddan daromad soligi va yangidan Respublikadan chekkaga chikadigan tovarlarga aktsiz soligi, mol-mulk soliklari joriy etildi. 1997 yil 1 yanvardan ekologiya soligi, 1998 yil 1 yanvardan suv resurslaridan foydalanganlik soligi joriy etildi. Uzbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi xuzurida 1991 yil 12 avgustda bosh davlat solik boshkarmasining tuzilishi g`ki mustakil davlatning solik tizimini shakllantirishda juda muxim rol` uynadi.

Bozor munosabatlariga utish davrida solik tizimiga printsiplial g`ndashuvlar tugrisida Respublika Prezidenti I.A.Karimov fikr Yuritib, shunday degan edi: "Biz soliklarni

rejali ravishda oshirib borish, davlat va jamiyatga foyda keltirmasligini tula-tukis anglab olishimiz kerak. Bundan tashkari, soliklar daromadlarining bir kismini kamrab oladi, ular xalk xujaligiga va axoliga zarur bulgan yaxshirok maxsulot va tovarlarni kuprok ishlab chikarishga intiluvchi tashkilotlar xamda fukarolarni xar jixatdan ragbatlantirish kerak.

Bir necha yil davomida soliklar ikkinchi darajali iktisodiy vositalardan davlatning jamiyat iktisodiy turmushiga, tashkilotlarga ta`sir utkazishning kudratli omiliga aylandi.

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar.

Soliqlar va soliqqa tortish fanini o`qitish nima uchun kerak?

Soliqlar va soliqqa tortish fani nimani o`rgatadi uning qanday funktsiyalari bor?

Soliqlar va soliqqa tortish fanining mazmunida nimalarni o`rgatish maqsadi g`tadi?

Fanni mo`taxassis kadrlar tayg`rlashdagi roli qanday?

2-mavzu: O`zbekiston Respublikasi soliq tizimi va soliq munosabatlari

subektlarining huquq hamda majburiyatlari

1. Soliq tizimining mohiyati va guruhlanish tartibi.

2. O`zbekiston Respublikasida soliq tizimini isloh qilinishning asosiy yo`nalishlari.

3. O`zbekiston soliq tizimining rivojlangan davlatlar soliq tizimi bilan o`xshashlik va farqli jihatlari.

4. Soliq to`lovchilarning huquqlari va majburiyatlari, vakolatli organlarning huquq va majburiyatlari.

Biz avvalo solik tizimi va solikka tortish tizimi tushunchalarini bir-biridan farklay olshimiz kerak. Solik tizimi deganda – mohiyati jixatidan bir xil bulgan va markazlashgan pul fondiga tushadigan solik turlarining yigindisi tushuniladi. Solikka tortish tizimi deganda esa solikka tortish tizimining amaliy uslublari yigindisi tushuniladi g`ki bulmasa Solikka tortish tizimi deb Uzbekiston Respublikasi Oliy kengashi tomonidan belgilangan va ijrochi idoralar tomonidan undiriladigan soliklarni tuzish, belgilash usullari va tamoyillari yigindisiga aytiladi. Xozirgi sharoitda Uzbekiston Respublikasi solikka tortish tizimining eng muxim vazifasi bozor iktisodig`ti sharoitida davlat bYudjetini mablag bilan ta`minlash xisoblanadi.

Davlat solikka tortish tizimi bir kator elementlardan tashkil topgan bulib ular jumlasiga quyidagilar kiradi.

Solik ob`ektlari, manbalari solikka tortish sub`ektlari solik birligi va stavkasi normasi va solik ogirigidan iborat.

Solik ob`ekti – solik nimaga solinsa shu narsa solik ob`ekti xisoblanadi. Solik ob`ekti asosan 3 guruxga bulinadi: oborot, daromad va mulk.

Anikrok aytganda sotilag`tan maxsulot oboroti , oigan foyda, er maydoni, transport vositasining kuvati va boshkalar solik obekti xisoblanadi. Solik obekti asosan solik nomini ifoda etadi.

Solik subekti – bulib-solik munasabatlarida katnashuvchi tomonlar xisoblanadi. Amalg`tda kupincha solik subekti deganda solik tulovchilarni tushuniladi. Ammo xech kaday solik munosabatsiz bulmaydi. Munosabat bulishi uchun esa kamida 2 tomon buladi. Demak solik sub`ektlari bu solik tulovchilardir.

Solik tulovchilar solikni nima xisobdan tulasu usha solik manbai bulib xisoblanadi. Masalan erga solik solish deganda solik ob`ekti bulib er xisoblansa, erdan keladigan daromad uning manbai xisoblanadi. Ayrim soliklar daromadidan olinadigan solik buyicha solik ob`ekti xam manbai xam bir xil buladi. Soliklar tugrisidagi konunda soliklar tulanishi uchun asos buladigan 2 ta manba nazarda tutiladi, sarmoya va daromad. Agar daromad olishga g`rdam beradigan sarmoya solik manbai sifatida belgilansa unda asta-sekin sarmoya tugashi mumkin. Bu bilan birga tabiiyki daromad olish manbai xam tugaydi. SHu sababli solik manbai bulishi kerak.

Solika tortish birligi va stavkalari. Solikka tortish birligi deganda solik ob`ektining bir bulagi tushuniladi. U butun ob`ektdan solik xisoblash uchun zarur bulgan me`g`r vazifasini bajaradi. Masalan: axoli ixtig`ridagi erdan solik undirilag`tganda xar bir kvadrat metr korxonalar erlaridan xar bir gektar solik birligi xisoblanadi. Solik birligini asos kilib olib solik stavkasiga kupaytirilsa yillik jami solik summasi aniklanadi. Solik ob`ektining xar bir solik birligi uchun davlat tomonidan belgilab kuyilgan me`g`r solik stavkasi deb Yuritiladi. Bu stavka kat`iy summalarda g`ki foizlarda ob`ektga nisbatan kullaniladi. Solik stavkalari proportsional, progressiv va regressiv kurinishida bulishi mumkin.

Proportsional solik stavkasi usulida foyda g`ki oborotga ega bulgan xukukiy va jismoniy shaxslar bir xil proportsiyada solik tulaydilar. Bu erda solik stavkasi kat`iy belgilangan bulib proportsional ravishda olinadi. Masalan: mol-mulk soligi: korxonona asosiy fondlarini kiymati 200000 s undiriladigan solik stavkasi 4 % solik summasi xisobot yili uchun 8 ming sumni tashkil etadi. Agarda bu kiymat 500000 bulsa u xolda 20000 s buladi va xk.

Progressiv solik stavkasi: Daromad g`ki foyda ortib borishi bilan solik stavkasi xam ortib borishi bilan solik stavkasi xam ortib borishi kuzda tutilgan bulsa bunday stavka progressiv solik stavkasi deyiladi. Buni biz Uzbekiston Respublikasi fukarolari, chet el fukarolari va fukaroligi bulmaganlardan olinadigan daromad soligi stavkasida yakkol kurishimiz mumkin.

Regressiv solik stavkasi usulida daromad usishi bilan maxsulot ishlab chikarish xajmi kupayishi bilan solik stavkasi kamayib boradi. Regressiv stavkalar biror faoliyat g`ki soxa maxsulot ishlab chikarishni kupaytirish g`ki uz foydasidan biror turdagi xarajatni kupaytirishni ragbatlantirish maksadida kullaniladi.

Regressiv stavkani kullashga davlat kuyidagi ikki Yulning birini tanlash bilan erishadi: davlat bYudjeti xarajatlarini kamaytiradi g`ki kamaygan solik ogirigini boshka solik tulovchilarga tarkatib Yuboradi. Respublikamiz prezidentining eksportga maxsulot ishlab chikarishga korxonalarini ragbatlantirishga oid kushimcha chora-tadbirlar tugrisida 1996 yil 20 martda kabul kilingan karori regressiv solik stavkasiga misol buladi. CHunki bu erda eksportga maxsulot ishlab chikarish salmogi oshishi bilan korxonalarining bYudjetga tulashi lozim bulgan foydaga solik stavkasi kamayib boradi. Agar ishlab chikarish maxsulotni umumiy xajmda eksport ulushi

5 foizdan 10 foizgacha bulsa	– 20 %
10 % dan 20 %	– 30 %
20 % dan 30 %	– 40 %
30 % dan kup bulsa	– 50 % kamaytiriladi.

Tovar narxiga ustama xakdan iborat bulgan bilvosita soliklar iktisodiy nukta nazardan olganda regressiv soliklar xisoblanadi. Bir xildagi tovarlarning xaridorlari bilvosita soliklarning bir xildagi

summasini tulaydilar, lekin bu soliklarni turli xaridorlar daromadidagi ulushi bir xil bulmaydi katta ulushi kam mikdor daromad oladigan shaxslar zimmasiga tugri keladi.

Ma'lumki xisoblanadigan soliklarni xajmi nafakat solik stavkalarining mikdoriga, balki shu bilan birga solik stavkasi kullaniladigan ob'ektning mikdoriga xam boglik buladi.

Solik bazasi solikka tortilishi lozim bulgan daromad g'ki mol-mulkning solik stavkasi kullaniladigan mikdoridir. Lekin solik bazasi xam uzgaruvchan xarakterga ega u konunlar asosida solik imtig'zlariga muvofik ravishda kamaytirilishi mumkin.

Solik tulovchilarni solikdan ozod etish ular tulaydigan solik mikdorini (solik bazasini) kamaytirish g'ki solik tulash shartini engilashtirish kabilarni solik konunchiligida solik imtig'zi deb Yuritiladi.

Solik imtig'zlari aksaryat biror ishlab chikarish soxasini foliyat turini raxbarlantirishga karatilgan buladi. Lekin bunday imtig'zlar manbai nimaning g'ki kimning xisobiga amalga oshirilishini chukur taxlil kilib chikishga tugri keladi. Ayrim soliklarda xilma-xil imtig'z turlari mavjud. Korxonona, birlashma va tashkilotlarga soliklardan bulinadigan imtig'zlarni 3 guruxga bulish mumkin.

Solikdan batamom ozod etiluvchilar.

Solikdan kisman va vaktincha ozod etiluvchilar.

Solikka tortiladigan foyda bazasini kamaytirish.

Masalan: Korxonada ishlovchilarni tarkibida 50 % nogironlar, 75 % dan ortigini urta va maxsus bilim Yurtlari talabalari tashkil kilsa, bunday korxonalar solikdan tamomila ozod kilinadi.

Agar korxonadan eksportga sotgan tovarlari ular ishlab chikargan maxsulotlari jamini 30 % idan kam balsa 2 marta kamaytiradigan xolda foyda soligi tulaydilar.

YAngi tashkil etilgan korxonalar birinchi tuzilgan yili 25 % va ikkinchi yili 50 % belgilangan solik stavkasidan solik tulaydilar. Uchinchi yili 100 % solik tulashga tugri keladi. Solik deklaratsiyasi ishbilarmon daromadini solikka tortish xujjati axborotnomasidir.

Ishchi xizmatchilar asosiy ish joyidan tashkari kushimcha daromad topsalar g'ki fukarolar tadbirkorlik bilan shugullansalar topgan yalpi daromadi tugrisida solik konunchiligida kursatilgandek axborotnoma, xabarnoma g'zilishi shart. Bu solik deklaratsiyasi deb Yuritiladi. Deklaratsiyalarda topgan daromadlari va shu daromadini olish bilan boglik xamma xarajatlari kursatiladi. Solik deklaratsiyasini takdim etish butun respublika xududida joriy etilgan Deklaratsiya talab kilinishidan asosiy maksad xukukiy va jismoniy shaxslarning olgan sof daromadini aniklash va uni solikka tortishdir. Xozirgi vaktida eng kup tuziladigan oddiy deklaratsiya bu yakka mexnat faoliyati bilan shugullanishda g'ziladigan deklaratsiyadir.

Soliqlar majburiy to'lovni ifoda etuvchi pul munosabatlarini bildirib, bu munosabatlar soliq to'lovchilar (huquqiy va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi davlat o'rtasida bo'ladi. Korxonona va tashkilotlar aholiga xizmat ko'rsatganida, ishlar bajarganida g'ki bozorlarda oldi-sotdi kilganda ham pul to'lovlari mavjud. Lekin ular soliq bula olmaydi. Soliq munosabati bo'lish uchun davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot (to'g'rirog'i, yalpi milliy mahsulot) qiymatini taqsimlash yo'li bilan majburan davlat bYudjetiga mablag' tuplash jarag'nini amalga oshiradi.

Soliqlar ning o'ziga xos belgilari mavjud bo'ladi, ularga: majburiylik, xazinaga tushishlik, qat'iylik va doimiylik, aniq soliq to'lovchi uchun ekvivalentsizlik belgilari mavjuddir.

Birinchi belgi-majburiylik. Soliq va yig'implar majburiy bo'ladi, bunda davlat soliq to'lovchining bir kism daromadlarini majburiy badal sifatida bYudjetga olib kuyadi. Bu majburiylik Oliy Majlis tasdiqlab bergan Soliq Kodeksiing tamoyili asosida amalga oshiriladi. Demak, majburiylik belgisi huquqiy tomondan davlat uchun kafolatlangan.

Ikkinchi belgi soliqlarning davlat mulkiga aylanishidir. Soliqlar albatta xazinaga-davlat bYudjetiga va boshqa davlat pul fondlariga tushadi. Bordi-Yu, to'lov boshqa ixtig'riy fondlar - «Iste'dod», «Ekosan», «Kamolot», «Nuroni» jamg'armalariga tushsa, unda soliq munosabati bo'lmaydi. CHunki majburiylik tamoyili yo'q, u to'lov davlat mulkiga tushmaydi.

Soliqlar qat'iy belgilangan va doimiy harakatda bo'ladi. Tarixda 50 va 100 yillab o'zgarmasdan harakatda bo'lgan soliqlar mavjud. Ilmiy asosi kancha chuqur bo'ladi, soliqlar shuncha qat'iy va o'zok yillar o'zgarmasdan harakat qiladi g'ki juda kam o'zgaradi.

Tulangan soliqlar mamlakat miqg`sida hammaga bir xil miqdorda kaytib keladi. Lekin, davlatga to`langan soliq summasi to`lovchining shaxsan o`ziga to`liq kaytib kelmaydi, ya`ni u ekvivalentsiz pul to`lovidir. Masalan, soliq to`lovchi bu yili davlatning sog`likni saqlash va maorif xizmatlaridan xech foydalanmagan bo`lishi mumkin. Lekin bozor iqtisodig`ti sharoitida hamma soliq to`lovchilarning to`lagan soliq va yig`imlari davlatning ularga ko`rsatgan xilma-xil xizmatlari (mudofaa, xavfsizlikni ta`minlash, tartib-intizomni urnatish va boshqa ijtimoiy-zaruriy xizmatlar) orqali o`zlariga kaytib keladi. Demak, soliq to`lovchilar nuktai nazaridan olganda hamma soliqlar bozor iqtisodig`ti sharoitida davlatning ko`rsatgan ijtimoiy xizmatlari uchun to`lanadigan (to`lov) xakdir. Soliqlar bYudjetga va davlat pul fondlariga kelib tushadigan, majburiy harakterga ega bo`lgan pul to`lovi munosabatlaridir. SHuningdek, soliqlar iqtisodiy kategoriya bo`lganligi uchun bozor iqtisodig`ti munosabatlari, shu jumladan, moliyaviy munosabatlar bilan chambarchas bog`liqdir. Bozor iqtisodig`ti erkin iqtisodig`tdir, ya`ni har bir huquqiy shaxs, tadbirkor o`z tovariga erkin baho belgilashi, mahsulot etkazib beruvchini topishi va o`zi iste`molchini topib unga mahsulotni sotish huquqiga ega. SHuning uchun davlat ularning bir kism daromadlarini taqsimlab, bYudjetga oddiy ajratma sifatida ololmaydi. Soliq qilib olish uchun Oliy majlisning karori zarur, ya`ni qonun bilan olingan to`lov bYudzjetga o`tadi. erkin iqtisodig`t sharoitida soliqlar ham erkin, ochik, aniq bo`ladi, demokratik to`lovga aylanadi.

Soliqlar iqtisodiy kategoriya bo`lganligidan to`lovchilar va bYudjet o`rtasida daromadlar taqsimlanag`tganda tomonlarning iqtisodiy manfaatini, albatta, e`tiborga olish zarur. Soliq to`lovchilar daromadini davlat istaganicha ololmaydi, soliqlar ni bYudjetga olishning ma`lum chegarasi mavjud. Bu haqda ko`plab yirik iqtisodchilar va davlat arboblari o`z asarlarida ko`rsatib utgan. Uni davlat, shu bilan birga soliq to`lovchilarning mahsulot ishlab chiqarish va foyda olishdagi faoliyatini hisobga olib soliq belgilanadi. Ikkinchi tomondan, soliqlar dan makroiqtisodig`tni rivojlantirish, bozor infrato`zilmasini yaratish va boshqa umumdavlat maqsadlari uchun etarli moliyaviy resurslar tuplash uchun foydalaniladi. Soliqlar mohiyati soliq to`lovchilar bilan davlat o`rtasidagi doimiy, o`zok muddatli munosabatlarda o`z ifodasini topadi. Anikrok aytsak bu erda iqtisodiy munosabat, ya`ni pul munosabati mavjuddir.

Bir xil moxiyatga ega va o`zaro munosabatda bog`liq bo`ladi markazlashgan pul fondini va davlatning boshqa fondlarini majburiy tashkil etadigan soliq va yig`imlar turlarining yig`indisiga soliqlar tizimi deb ataladi. Bu ta`rifda soliq va yig`imlar yagona moxiyat, ya`ni «majburiy harakterga ega bo`lgan munosabat» va ularning bir-biri bilan bog`liqligi va nixoyat bYudjetga tushishligini ko`rsatadi. Bu O`zbekiston Respublikasi soliq Kodeksi mazmuniga mos keladi. SHu erda baxsli masala ham mavjud, ya`ni davlatning bYudjetdan tashqari fondlariga (pensiya, ijtimoiy sug`urta, bandlik, yo`l fondlari va boshqalar) to`lovlarni ham majburiylik nuktai nazardan soliq tizimiga kiritish muammosi mavjud. O`zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining 23- moddasiga binoan soliqlar tizimi quyidagi tarkibga ega bo`ladi.

Soliqlar va boshqa majburiy to`lovlarning turlari

O`zbekiston Respublikasi hududida ushbu Kodeksda nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to`lovlar amal qiladi.

Umumdavlat soliqlari	Mahalliy soliqlar va yig`imlar
1) Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`i; 2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`i; 3) qo`shilgan qiymat solig`i; 4) aktsiz solig`i; 5) er qa`ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to`lovlar; 6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq; 7) yagona soliq to`lovi;	1) mol-mulk solig`i; 2) er solig`i; 3) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig`i; 4) jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel` g`qilg`isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq. 5) tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo`yicha qat`iy belgilangan soliq.

<p>8) yagona er solig'i; Majburiy to'lovlar: 1) ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar: yagona ijtimoiy to'lov; fuqarolarning bYudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari; bYudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar; 2) Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar: Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar; Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar; 3) davlat boji; 4) bojxona to'lovlari;</p>	<p>6) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im.</p>
--	--

Davlat umummilliy dasturlarini amalga oshirish davrida tegishli jamg'armalar tashkil etilishi mumkin bo'lib, ularga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda majburiy to'lovlar belgilanadi.

Soliq va yig'imlar bir-biri bilan bog'liq bo'ladi, okibat natijasida ular huquqiy va jismoniy shaxslarning pul daromadlaridan olinadi. Demak, soliq va yig'imlarning jami yig'indisi summasi soliq og'irligi tushunchasini keltirib chiqaradi.

Soliqlarni ob'ekti va iqtisodiy mohiyati bo'yicha guruhlash. Soliqlar ni guruhlash iqtisodig'tga ijobiy va salbiy ta'sirlarni o'rganishning ilmiy va amaliy uslubidir.

Soliqlar soliqqa tortish ob'ektiga qarab to'rt guruhga bo'linadi:

Oborotdan olinadigan soliqlar

Daromaddan olinadigan soliqlar

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar

Er maydoniga qarab olinadigan soliqlar .

Oborotdan olinadigan soliqlar ga qo'shilgan qiymat solig'i, aktsiz solig'i, bojxona va er osti boyliklari qiymatidan olinadigan soliqlar kiradi. Lekin oborot (aylanma) tushunchasi bizning qonunchiligimiz bo'yicha ilgariidek mahsulot realizatsiyasi oborotidan emas, balki mahsulotlarni Yuklab Yuborgan qiymat bilan ulchanadi (QQSda). YA lpi tushumdan olinadigan yagona soliq ham oborotdan olinadigan soliqlar ga kiradi.

Daromaddan olinadigan soliqlar ga huquqiy shaxslarning daromadiga (foydasiga), jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq, savdo tashkilotlarining yalpi daromadidan soliqlar i kiradi. Bu guruh soliqlarga infrastrukturani rivojlantirish solig'i ham kiradi.

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlarga Yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'i kiradi.

Er maydonlaridan olinadigan soliqlarga qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilarning yagona er solig'i va Yuridik (noqishloq xo'jalik) va jismoniy shaaxslarning er soliqlar i kiradi. harajatlardan olinadigan soliqlar ga esa ekologiya solig'i kiradi.

Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar egri va to'g'ri soliqlar ga g'ki bevosita va bilvosta bo'linadi. To'g'ri soliqlar ni to'g'ridan to'g'ri soliq to'lovchilarning o'zi to'laydi, ya'ni soliqni huquqiy to'lovchisi ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. To'g'ri soliq Yukini boshqalarga ortish holati bu erda bo'lmaydi. Bu soliqlar ga hamma daromaddan to'lanadigan va barcha mulk soliqlar i kiradi.

To'g'ri soliqlar dan to'g'ridan-to'g'ri daromaddan soliq to'langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko'p qismini ularga qoldirib, investitsiya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodig'tini rivojlantiradi. Bu soliqlar ning stavkalari ko'paytirilsa, biznes imkoniyatlari kamaya borib, iqtisodiy rivojlanishni susaytiradi. Demak bu guruh soliqlar ning stavkalari to'g'ridan-to'g'ri bozor iqtisodig'ti bilan chambarchas bog'langandir.

Egri soliqlar ni huquqiy to'lovchilari mahsulot (ish, xizmatni) Yuklab Yuboruvchilardir (xizmat ko'rsatuvchilardir). Lekin soliq og'irligini xaqiqatdan ham bYudjetga to'lovchilari tovar (ish, xizmat) ni iste'mol kiluvchilardir, ya'ni xaqiqiy soliq to'lovchilar bu erda yashiringan. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiymati ustiga ustama ravishda qo'yiladi.

Bu soliqlar ning ijobiy tomoni Respublikada ishlab chiqarilgan tovarlarni chetga chiqib ketishini chegaralaydi, mamlakat ichida tovarlar ko'p bo'lishiga g'rdam beradi. egri soliqlar orqali tovarlar qiymati oshirilmasa, bozorlarda ularning takchilligi ortadi. egri soliqlar stavkasining asosli ravishda oshirilishi korxonalar faoliyatining moliyaviy yakuniga to'g'ridan to'g'ri ta'sir etmaydi, ya'ni investitsion faoliyatini qisqartirmaydi. Ammo soliq stavkasi tahlil kilinmasdan oshirib Yuborilsa korxonalar sotish kiyinchiligiga uchrab foyda olishni ham bYudjetga to'lovlarni ham kamaytirishi mumkin.

Bu soliqlar ning yana bir tomoni muomaladagi ortiqcha pul massasini kamaytirib, inqirozni jilovlab boradi. Biroq bu soliqlar mehnat bilan band bo'lgan aholining real daromadini pasaytiradi. Korxonalarda to'g'ri soliqlar stavkasini kamaytirish hisobiga berilgan imkoniyat ko'proq mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirib, tovarlar assortimentining oshishini ta'minlashi kerak.

Jaxon soliq amalig'tida to'g'ri va egri soliqlar nisbatiga qarab u g'ki bu mamlakat iqtisodig'tini rivojlanishi g'ki iqtisodiy kiyinchiliklarni borligini tahlil qilib berish mumkin. Masalan. AKSH da to'g'ri soliqlar salmog'ining bYudjet daromadida 90 foizga yakin bo'lishi bu erda rivojlangan bozor iqtisodig'ti mavjudligidan darak beradi.

Egri soliqlar tarkibiga QQS, aksiz solig'i, bojxona boji, er qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlari kiradi. Yuqorida aytib utilganidek, to'g'ri va egri soliqlar yagona soliq tizimini tashkil etib bir-biri bilan o'zaro bog'langan. Umumiy soliq summasi o'zgormagan holda birining stavkasini kamaytirish ikkinchisini stavkasini oshirishni talab etadi.

Soliqlarning umudavlat (respublika) va mahalliy soliqlarga bo'linishi xukumat idoralarining respublika xukumati va mahalliy xukumatlarga bulinishi asosida kelib chiqadi. Har bir xokimiyat idoralari o'zlarining bajaradigan muhim vazifalaridan kelib chiqib, o'z bYudjetiga va uni ta'minlaydigan soliqlarga ega bo'lishi kerak. Respublika xukumati umumdavlat mikh'sida katta vazifalarni mudofaa, xavfsizlikni saqlash, tartib intizom infrastrukturasi yaratish, mexnatkashlarga ijtimoiy ximoyasini tashkil etish va boshqa bir kator yirik vazifalarni bajaradi. SHuning uchun uning bYudjeti ham soliqlari ham salmokli bo'lishi shart. QQS, aksiz solig'i, Yuridik shaxslarning daromadi (foydasi)dan, jismoniy shaxslar daromadidan olinadigan soliqlar respublika bYudjetiga tushadi. Umumdavlat soliqlarining muhim xususiyati shundaki, respublika bYudjetiga tushadigan soliqlardan mahalliy bYudjetlarni boshqarib borish uchun ajratma sifatida tushushi mumkin. Bordi-Yu, ajratma etmasa subventsiya g'ki subsidiya beriladi. Agar kelgusi yil mahalliy bYudjetlarning o'z manbalari (soliqlari) ko'payib kolsa, respublika soliqlaridan ajratma berishning xojati kolmaydi. Respublika va mahalliy soliqlar yagona mohiyatiga ega bo'ladi, bYudjetga to'lanishi lozim bo'lgan to'lovlardir.

Mahalliy soliqlar xukumatlar bajaradigan vazifalariga qarab belgilanib, ularga doimiy va to'liq biriktirib beriladi. Mahalliy xukumatlar asosan mexnatkashlarga yakin bo'lganligidan ularga ijtimoiy masalalarni maktab, sog'likni saqlash, madaniyat, maorif, shahar va qishloqlar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Lekin bu soliqlar va yig'implar ularning bYudjet harajatlarining 30-40 foizini koplaydi, holos. Keyingi vaqtlarda mahalliy bYudjetlar daromadlari salmog'ini 50-60 foizga etkazish kabi xukumat karorlari mavjud. Mahalliy bYudjetlar daromadlarini ko'paytirish eng dolzarb masalalardan biridir. Fakat o'z daromad manbaiga to'liq ega bo'lgan mahalliy xukumatlar o'z faoliyatlarini to'liq amalga oshirishlari mumkin. Aks holda, har xil moliyaviy kamchiliklarga yo'l qo'yish zhtimoli bor. Mahalliy soliqlar ning muhim xususiyati shundaki ular faqat shu xududning bYudjetiga tushadi. Boshqa bYudjetlarga ajratmalar berilmaydi.

Mahalliy bYudjetlarning soliq va yig'implari kam bo'lganligidan bu bYudjetlarning daromadlar va harajatlarini barqarorlashtirish (balanslashtirish) ancha murakkabdir. Bu masalani echishda ilgari ko'rsatganimizdek xududdan tushadigan soliqlar dan ajratmalar beriladi. (masalan, QQS, daromad solig'i va boshqalar). Amalig'tda shu soliqlar dan mahalliy bYudjetlarga ular bYudjetini barqarorlashtirish uchun 100 foizgacha ajratma bermasdan turib subventsiya (maqsadli g'rdam) berish hollari uchraydi. Vaholanki,

mahalliy xukumatlarni o'z xududlaridan tushadigan soliqlar ni undirishga kiziktirish uchun 100 foizgacha ajratmalar berish maqsadga muvofikdir.

Subvensiya g'ki subsidiya uslublari esa mahalliy xukumatlarning respublika xukumatiga murojaat etish lozimligini bildirib, ularni o'z xududlaridagi soliqlar to'liq undirilishini kiziktirmaydi, ulardagi boki beg'amlik fazilatini kuchaytiradi. Mahalliy xukumatlar o'z xoxishlaricha soliq va yig'imlar kiritish huquqiga ega emas. o'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksida ko'rsatilgan soliqlar ning o'z xududlarida qo'llash g'ki qo'llamaslik huquqi bor. Undan tashqari mahalliy soliqlar (mol-mulk va er solig'idan tashqari) va yig'imlardan bYudjetga tushgan summa atrofida soliq to'lovchilarga imtig'zlar berish huquqiga ega. Mahalliy soliqlar va yig'imlarning bYudjetga to'liq tushishini tashkil qilish ularning zimmasidagi asosiy vazifa hisoblanadi.

Yuridik shaxslarning solikli va soliqsiz to'lovlari tavsifi.

O'zbekiston Respublikasining davlat bYudjetiga to'lanadigan soliq va yig'imlarning xal kiluvchi qismini Yuridik shaxs soliqlar i va boshqa to'lovlari tashkil etadi. Yuridik shaxslar Respublika (umumdavlat) bYudjetiga quyidagi soliqlar va yig'imlarni to'laydilar:

- 1) Yuridik shaxslarning daromadi (foydasi)ga soliq;
- 2) qo'shilgan qiymat solig'i;
- 3) Aktsiz solig'i;
- 4) Er qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- 5) Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- 6) Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarining yalpi tushumidan soliq;
- 7) yagona soliq;
- 8) yagona er solig'i;
- 9) Bojxona boji;
- 10) Davlat boji;
- 11) Kimmatli qog'ozlarni ro'yxatdan o'tkazish yig'imi;
- 12) DAN yig'imi;
- 13) Jarimalar;
- 14) Boshqa to'lovlar;

Yuridik shaxslar mahalliy bYudjetlarga quyidagi soliqlar va yig'imlarni to'laydilar:

- 1) mol-mulk solig'i;
- 2) er solig'i;
- 3) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i;
- 4) tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq.
- 5) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im.
- 6) Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi Yuridik shaxslarni ro'yxatdan o'tkazish yig'imi;
- 7) Dexkon bozorida bir yo'la yig'im;
- 8) Boshqa to'lovlar.

Yuridik shaxslar soliq to'lovchi bo'lishi uchun Yuridik shaxs maqomini olganidan tashqari, albatta biror ruxsat etilgan faoliyatdan daromad olgan bo'lishlari zarur g'ki tovarlar (ish, xizmatlar) sotishdan oborotga ega bo'lishlari hamda statistika idoralarida, xokimiyatlardan ro'yxatdan o'tgan (kodga ega) bo'lishlari shart har bir Yuridik shaxsga idenfikatsion rakam beriladi.

Yuridik shaxs bo'ladi mulkka ega bo'lishlik, bordiYu soliqdan g'ki boshqa sub'ektlardan karzdor bo'ladi kolsa, boshqa choralari kurilganda etarli bo'lmasa, ana shu mulklarini sotib (sud karoriga asosan) soliqdan kutilish imkoniyati yaratiladi.

Yuridik shaxslar soliqlar ini bYudjet daromadlarini shakllantirish va pul muomalasini mustaxkamlashdagi ahamiyati.

Ilgari aytganimizdek, Yuridik shaxslarning bYudjetlarga to'laydigan soliqlar i to'g'ri va egri soliqlar ga bo'linadi.

To`g`ri soliqlar daromad (foyda) soliqlar i va resurslar soliqlar idan tashkil topadi. egri soliqlar esa qo`shilgan qiymat solig`i, aktsiz solig`i, bojxona bojidan iboratdir. Yuridik shaxslarning bu soliqlar i bYudjet daromadlarini asosiy qismini tashkil etishi quyidagi jadval ma`lumotlarida kurinadi.

O`zbekiston Respublikasi davlat bYudjetida soliqlarning to`tgan salmogi

Soliqlar nomi	1996 y	1997 y	1998 y	2004 y	2005 y	2006 y	2007 y
Yuridik shaxslar daromadiga (foydasiga) soliq	25,8	23,9	21,8	13,5	10,5	9,3	8,6
Kichik biznesning yagona solig`i	-	-	-	-	2,2	2,2	3
Mol-mulk solig`i	1,5	2,3	3,0	2,8	3,0	3,1	2,3
Er solig`i	3,5	3,6	4,0	4,0	3,9	2,8	2,6
Er osti boyliklari uchun soliq(er qaridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus yig`imlar)	0,6	1,3	2,1	1,2	1,0	0,9	1
Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	-	-	-	-	0,4	0,4	0,3
Qo`shilgan qiymat solig`i	17,7	25,1	25,3	29,7	24,6	28,6	27,9
Aktsiz solig`i	20,0	14,4	13,4	18,6	24,5	26,9	26,4
Bojxona boji	1,6	1,5	2,1	1,3	1,6	1,7	1,9
Boshqa soliqlar va yig`imlar (infrastruktura solig`i).	-	-	-	-	-	-	2
Jami	80	81	83	75	75	75,5	76

Yuqoridagi jadval ma`lumotlar ko`rsatadiki, Yuridik shaxslar soliqlar i ichida egri soliqlar salmog`i ortib borishi tendentsiyasiga ega, to`g`ri soliqlar salmog`i esa pasayib borish Yunalishidir. Bunday holat mahsulot ishlab chiqaruvchilarning hissasiga tushadigan soliq Yukini kamaytirib, ularning ishlab chiqarish faoliyatini kuchaytiradi. SHu bilan birga to`g`ri va egri soliqlar bYudjetning mustaxkam manbasiga aylanib uning o`ta ijtimoiy zarur bo`lgan harajatlarini o`z vaqtida va o`zluksiz moliyalashtirish imkonini yaratadi. Bularning ahamiyati bekig`s kattadir. Bu soliqlar siz bYudjetlarni rejali moliyalashtirish iloji yo`q.

Yuridik shaxslar soliqlar i pul muomalasini mustaxkamlashda ham katta ahamiyatga ega. To`g`ri soliqlar Yuridik shaxslarning harajatlarga mo`ljallangan mablag`larini qisqartirib muomalaga oz pullarni chiqarishga olib keladi. egri soliqlar esa tovarlar (ishlar, xizmatlar) tarkibida bo`ladi, baho hisobiga muomaladagi ortiqcha pullarni muomaladan oladi. SHunday qilib soliqlar pul muomalasini mustaxkamlashda katta ahamiyatga ega bo`ladi.

Soliqlar ning oshishi tovar (xizmat, ish) taklifini oshiradi, talabni kamaytiradi. Bu esa pul emissiyasini kamaytiradi. Ammo taklifda real qiymati past bo`lganligidan inflyatsiyani paydo qilishi mumkin.

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar

Soliq tizimi tushunchasi nimani ifoda etadi?

O`zbekiston Respublikasi soliq tizimini tavsiflang?

Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga qarab qanday guruhlanadi?

Soliqlar ning umumdavlat va mahalliy soliqlar ga ajratishning sababi nimada va ular qanday farqlanadi?

Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning farqi nimadan iborat?

6. BYudjetdan tashqari jamg'armalarga majburiy to'lovlar va ularning soliqlar ga qanday alokasi bor?

3-mavzu: Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i

1.Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining iqtisodiy mohiyati.

2.Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining bYudjet daromadlarida tutgan urni.

3.Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i to'lovchilari tarkibi. 4.Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining soliq solish ob'ekti va bazasi.

5.Yuridik shaxslarning yillik ja'mi daromadlari tarkibi.

Yuridik shaxslarning to'laydigan soliqlar i ichida ularning daromadi (foydasi)ga soliq bYudjet daromadlari tarkibida katta urin egallaydi. Bu soliq to'g'ri soliq bo'lganligi uchun xo'jalik sub'ektlarining to'g'ridan-to'g'ri moliyaviy axvoli bilan bog'liq, unga ta'sir etadi. SHuning uchun bu soliq salmog'ini davlat yildan-yilga kamaytirish sig'satini olib bormoqda. Masalan, 1996-1998 yillarda 31-25 foizlarni tashkil etgan bo'lsa, 2002 yildan boshlab 20 foizni 2008 yilda esa 10 foiz bo'ldi.

Yuridik shaxslarning daromad (foydasi)ga soliq - bu korxonalar, birlashmalar va tashkilotlar daromadi (foydasi)ning bir qismini bYudjetga majburiy to'lov munosabatini bildiradi.

Soliq kodeksi bo'yicha daromad (foydaga) ega bo'lgan Yuridik shaxslargina bu soliqni to'lovchilari bo'ladi. Ammo, jami daromad, ulardan chegirib tashlanadigan chikimlar soliq kodeksiga kiritilgan bo'ladi ham, ularni aniqlashni Vazirlar Maxkamasiga Yuklatilgan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi o'zining 1999 yil 5 fevral 54-son karori bilan «Maxsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish harajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish hisoboti» to'g'risidagi Nizomni qabul qilgan. Jami daromad va soliqqa tortiladigan daromad ham shu nizom bilan belgilanadi.

Daromad (foydaga) soliq to'lovchilari bo'ladi, moliya yilida soliqqa tortiladigan daromad (foydaga) ega bo'lgan Yuridik shaxslar hisoblanadi. Moliya yili bizning respublikamizda kalendar' yiliga mos tushadi. Ammo hamma Yuridik shaxslar ham bu soliqni to'layvermaydi. Kichik korxonalar, savdo tashkilotlari, gramplastinkalar ishlab chiqib sotuvchi tashkilotlar, yagona soliq to'lovchi chakana savdo korxonalari (kichik va mikrofirmalar), yagona er solig'i to'lovchi qishloq xo'jalik tovari ishlab chiqaruvchilar bu soliqni to'lamaydilar. Ular o'zlari uchun ixchamlashtirilgan soliqni to'laydilar. Bulardan tashqari tadbirkorlik faoliyatining faqat alohida turlariga qat'iy stavkada soliq to'lovchilar ham bu soliqni to'lamaydilar.

Soliqqa tortish maqsadida daromad (foydaga) soliq to'lovchilarni rezidentlar va nerezidentlarga ajratiladi.

O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb O'zbekistonda ta'sis etilgan g'ki ro'yxatdan o'tgan hamda bosh korxonasi O'zbekistonda joylashib, O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatdan o'tgan Yuridik shaxslar hisoblanadi. Ruyxatdan o'tgan Yuridik shaxslarga identifikatsion rakam beriladi. Uning mazmuni tartib rakamiga mos keladi.

O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan Yuridik shaxslar O'zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan daromad (foydaga) solig'iga tortiladilar.

O'zbekiston Respublikasining nerezidentlari esa faqat O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatishdan olgan daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladilar.

Rezidentlar doimiy faoliyat ko'rsatuvchilar bo'ladi, nerezidentlar faoliyati Respublikada utkinchi g'ki vaqtinchalik harakterga ega.

Daromadga (foydaga) soliq to'lovchilarni to'liq tushunish uchun ularni iqtisodig't soxalari bo'yicha ham soliq to'lovchilar bo'lishligini inobatga olish zarur. Masalan, sanoat, qurilish, transport, kommunal xujaligi va boshqalar kiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'ladik, Yuridik shaxslar daromadiga (foydasi) soliq to'lovchilari bo'lishi uchun quyidagi shartlarga javob berishi kerak:

biror ruxsat etilgan faoliyatdan daromad (foydaga)olishi;

o'zining mulkiga ega bo'lishi;

mustaqil tugallangan buhgalteriya balansiga ega bo'lishi;
bankda hisob rakamiga ega bo'lishi;
identifikatsion rakamga ega bo'lishi.
xokimiyatdan ro'yxatdan o'tgan bo'lishi shart.

Umumiy tartib bo'yicha Yuridik shaxslar shu shartlarga javob bersagina daromadga (foydaga) soliq to'lovchilar bo'ladi hisoblanadilar.

Foyda solig'i to'lovchi Yuridik shaxslar (SK-126-modda) quyidagilardir:

O'zbekiston Respublikasining rezidentlari;

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirag'tgan g'ki hosil bo'lish manbai O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan daromatlarni oladigan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari.

Quyidagilar Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i to'lovchilar bo'lmaydi:

notijorat tashkilotlar. Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirag'tganda notijorat tashkilotlar o'zi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olingan foydadan soliq to'lovchi bo'ladi;

Soliq Kodeksining XX bo'limida boshqacha qoidalar nazarda tutilgan bo'lmasa, ushbu Kodeksga muvofiq soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan Yuridik shaxslar.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining ob'ekti (SK-127-modda) quyidagilardir:

O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining, shuningdek O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining foydasi;

O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining va O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining ushbu bo'limga muvofiq chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbaida soliq solinadigan daromadlari.

Soliq solinadigan baza jami daromad bilan 5-bo'lim 21-bobda nazarda tutilgan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida, Soliq Kodeksining 159-moddasiga, ya'ni soliq solinadigan foydani kamaytirilishini hisobga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

O'tgan soliq davrlariga tegishli, joriy soliq davriga o'tkazilishi lozim bo'lgan zararlar mavjud bo'lsa, soliq solinadigan baza Soliq Kodeksining 161-moddasiga muvofiq taqsimlab o'tkaziladigan zararlar summasiga kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarning daromadga (foydaga) solig'i bo'yicha soliqni to'liq, to'g'ri aniqlash (hisoblash) uchun ularning jami daromadlariga nimalar kirishini mukammal o'rganish zarur bo'ladi.

Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga ular tomonidan olinishi lozim bo'lgan (olingan) ortilgan tovar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat xaklari kabi pul va bepul (pulsiz) qaytarmaslik sharti bilan olingan mablag'lar kiradi. Demak, olingan kreditlar jami daromadga kirmaydi.

Jami daromadga quyidagilar kiradi:

Maxsulot (ish, xizmat) sotishdan tushgan tushum. Unga ortilgan mahsulot qiymatini to'lash uchun hisoblashish hujjatlarida ko'rsatilgan summa; bu Yurtmachi tomonidan tasdiqlangan, bajarilgan ishlar dalolatnomalarida ko'rsatilan summalar; ko'rsatilgan xizmatni bajarilganligini tasdiqlovchi summalar kiradi. Vositachilik faoliyatidan (komission taqdirlash) daromad oluvchi tashkilotlar uchun tushum hamma bitimlar bo'yicha komission taqdirlash (protsentlar) summolari hisoblanadi.

Asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, qimmatli qog'ozlar, intellektual mulk ob'ektlari, materiallar va boshqa aktivlar sotishdan daromadlar kiradi.

Soliqqa tortish maqsadida asosiy fondlar va boshqa mulklarni sotishdan daromadni aniqlashda shu fondlar mulklarni sotish bahosi va qoldiq summasi o'rtasidagi farq (oshishi) hisobga olinadi. Bu erda qoldiq qiymat hamma asosiy fondlar, moddiy aktivlar, kam qiymatli va tez buziladigan predmetlarga ham qo'llaniladi. Asosiy fondlar bepul berilganda berag'tgan shaxsning aktivlar qiymati o'sha vaqtdagi tashkil topgan harajatlar bilan, mulklarni oluvchining daromadi esa kirim qilingan qoldiq qiymat bilan, lekin bergan shaxsning tannarx qiymatidan kam bo'lmagan holda qabul qilinadi.

Foizlar va dividendlar turida olingan daromadlar;

Bepul olingan mulklar. Lekin bepul olish bir tizim ichiga kiruvchi korxonalar tomonidan bo`ladi daromad bo`lmaydi. Tizim deyilganda vazirliklar, kontsernlar, trestlar va b. ichidagi harakatlar tushuniladi;

Mulklarni ijaraga berishdan daromadlar. Ammo amortizatsiya qilinadigan asosiy vositalar lizing shartnomasi bo`yicha ijaraga berilsa, soliqqa tortish maqsadida mulkni sotib olgan hisoblanadi;

Royalti-intelektual mulklarning huquqidan daromadlar, mualliflik xaklari, patentlari, chizmalar tovar belgilari, yangi modellardan daromadlar;

Bepul moliyaviy g`rdam (bYudjet mablag`laridan tashqari);

Kreditorlik va deponentlik karzlarini hisobdan chiqarishdan daromadlar, agar surov muddati tugagan bo`ladi. Umumiy surov muddati Yuridik shaxslar uchun 3 yil qilib belgilangan;

Ilgari chegirma qilingan karzlar, zararlar va umidsiz karzlarni tushishidan olingan summalar;

ValYuta scheti bo`yicha ijobiy kurs farqlari;

Favkulodda daromadlar;

har xil daromadlar;

Tovar moddiy boyliklarni qayta baholashdan qo`shimcha summalar soliq tortiladigan daromadga shu tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotishi bilan kushib beriladi.

Korxonalar (tashkilotlar) mahsulotlarini haqiqiy tannarx bahosidan past sotgandagi zararlar soliqqa tortiladigan daromadni kamaytirmaydi.

Ichki bozordan past bahoda o`z mahsulot (ish, xizmat)larni erkin almashtiriladigan valYutada sotuvchi korxoalar uchun soliqqa tortiladigan baza eksport mahsulotini sotishning haqiqiy bahosidan kelib chiqib hisobga olinadi.

Umumiy vazifalarni xal qilish uchun Ustav fondiga badallar, paylar va boshqa maqsadli quyilmalar Yuridik shaxsning daromadiga kirmaydi va soliqqa tortilmaydi.

Korxonalarining chet el valYutasida olgan daromatlari ham umumiy daromadlarga kushilib soliqqa trtiladi. Bunda chet el valYutasida olingan daromad o`sha kundagi Markaziy bank belgilagan kurs bilan daromadga olinadi.

Yuqorida aytilgan daromadlar tarkibi "Maxsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish harajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarini shakllantirish tartibi to`g`risida"gi Nizom bilan aniqlanadi va quyidagi ko`rsatkichlar bilan ifodalanadi:

-mahsulotni sotishdan olingan yalpi foyda.

$YAF=T-IT$,

ya`ni YAF-yalpi foyda, SST-sotishdan olingan sof tushum, IT-sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi;

-asosiy faoliyatdan olingan foyda.

$AFF=DX+BD-BZ$,

bunda AFF-asosiy faoliyatdan olingan foyda, DX-davr harajatlari, BD-asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar, B3-asosiy faoliyatdan kurilgan boshqa zararlar.

-umumxo`jalik faoliyatidan olingan foyda (g`ki zarar).

$UF=MD-MX$,

bunda UF-umumxo`jalik faoliyatidan olingan foyda; MD-moliyaviy faoliyatdan daromadlar; MX-moliyaviy faoliyat harajatlari;

-solliq to`languncha olingan foyda.

$STF=UF+FP-F3$,

bunda STF-solliq to`laguncha olingan foyda; FP-favkulodda vaziyatdan olingan foyda; F3-favkulodda vaziyatdan kurilgan zarar.

-Yilning sof foydasi,

$SF=STF-BS$, bunda SF- yilning sof foydasi, BS-boshqa soliqlar va to`lovlar.

Demak, soliqqa tortiladigan daromad STF ga Nizom bo`yicha uning 1 va 2 ilovalardagi harajatlarni qayta kushish bilan aniqlanadi.

Jami daromaddan chegirmalarga quyidagilar kiradi va soliqqa tortiladigan daromaddan chegiriladi:

qo`shilgan qiymat solig`i, aktsiz solig`i, mol-mulk solig`i, er solig`i, Er qa`ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to`lovlar, ekologiya solig`i, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, bojxona bojlari summolari;

banklarning va boshqa moliya-kredit tashkilotlarining qisqa muddatli kreditlari bo`yicha foiz to`lovlari summolari, to`lov muddati o`tgan va to`lov muddati o`zaytirilgan ssudalar bo`yicha foizlar bundan mustasno;

xodimlarga ish haqi to`lash bo`yicha harajatlar (banklar, sug`urta tashkilotlari, videosalonlar va boshqa omaviy tomosha tashkilotlari bundan mustasno).

Belgilangan tartibda kiritilgan renta to`lovlari summasi;

Ijara haqi (lizing to`lovi);

Asosiy vositalarni ta`mirlash harajatlari;

CHet el Yuridik va jismoniy shaxslarning moddiy harajatlari va ko`rsatgan xizmatlari qiymati;

Majburiy sug`urta to`lovlari bo`yicha o`tkaziladigan qonun hujjatlariga muvofik ish haqiga hisoblangan summalar;

Maxsulotlar (xizmatlar)ni sertifikatsiyalash ishlariga haq to`lash summolari;

Normalar bo`yicha xizmat safari, vakillik maqsadlari, reklama, kadrlar tayg`rlash va ularni qayta tayg`rlash harajatlari summolari;

Mahalliy xokimiyat tasdiqlagan normada soliq to`lovchi balansidagi sog`likni saqlash ob`ektlari, kariyalar va nogironlar uylari, maktabgacha tarbiya bolalar muassasalari, bolalarning dam olish lagerlari, madaniyat va sport ob`ektlari, xalk ta`lim muassasalari, uy-joy fondini saqlashga harajatlar summolari, Yuqoridagi maqsadlarga ulush kushib qilingan harajatlar kamaytiriladi;

qonun bo`yicha boshqa majburiy to`lovlar chegirib tashlanadi.

Yuridik shaxslarning soliqqa tortiladigan daromadlarini aniqlash uchun Yuqorida ko`rsatilgan Nizom bo`yicha ularning jami daromadlaridan jami harajatlarini (chegirmalarini) chiqarib tashlab shu Nizomda belgilangan daromadga qayta kushiladigan harajatlarni kushish yo`li bilan aniqlanadi.

Kredit tashkilotlarining daromadlariga soliq solishning o`ziga xos xususiyatlari
(SK-22-bob, 148-modda.)

Kredit tashkilotlarining daromadlariga, Soliq Kodeksining 130 va 132-moddalarida nazarda tutilgan daromatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

1) kredit tashkilotining o`z nomidan va o`z hisobidan pul mablag`larini joylashtirishidan, kreditlar hamda zag`mlar berishdan olinadigan foizlar;

2) mijozlarning, shu jumladan vakil banklarning hisobvaraqlarini ochganlik va Yuritganlik hamda ularning topshirig`iga binoan hisob-kitoblarni amalga oshirganlik uchun olingan haq, shu jumladan jo`natma, inkasso, akkreditiv va boshqa operatsiyalar, bank operatsiyalarini amalga oshirish uchun mo`ljallangan to`lov kartalarini hamda boshqa maxsus vositalarni rasmiylashtirganlik va xizmat ko`rsatganlik uchun, hisobvaraqlar bo`yicha ko`chirmalarni hamda boshqa hujjatlarni taqdim etganlik uchun va summalarni qidirganlik uchun vositachilik haqi hamda boshqa pul mukofotlari;

3) pul mablag`larini inkassatsiya qilishdan, veksellardan, to`lov va hisob-kitob hujjatlaridan hamda mijozlarga kassa xizmati ko`rsatishdan olinadigan daromadlar;

4) naqd pulli va naqd pulsiz shaklda amalga oshiriladigan vaYuta operatsiyalarini o`tkazishdan, shu jumladan chet el vaYutasini sotib olish g`ki sotish, jumladan mijozning hisobidan va uning topshirig`i bo`yicha operatsiyalarda vositachilik va boshqa mukofotlar, vaYuta boyliklari bilan operatsiya qilishdan olinadigan daromadlar;

5) uchinchi shaxslar uchun pul shaklida ijro etilishini nazarda tutuvchi bank kafolatlari, majburiyatlari, avallari va kafilliklari berishga doir operatsiyalardan olinadigan pul shaklidagi mukofot;

6) talab qilish huquqining (shu jumladan ilgari olingan huquqning) tugatilishi g`ki realizatsiya qilishdan (o`zganing foydasiga voz kechilishidan) olingan mablag`lar summasi va mazkur talab qilish huquqining hisobga olish qiymati o`rtasidagi ijobiy farq tarzidagi daromadlar;

7) hujjatlarni va qimmatliklarni saqlash uchun maxsus jihozlangan xonalar va seyflarni ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

8) pul mablag`lari, qimmatli qog`ozlar, boshqa boyliklar va bank hujjatlarini etkazib berganlik, tashiganlik uchun haq;

9) qimmatbaho metallar hamda qimmatbaho toshlarni tashiganlik va saqlab turganlik uchun haq;

10) forfeyting va faktoring operatsiyalarini amalga oshirishdan olinadigan daromadlar;

11) hisoblangan hamda shartnomada nazarda tutilgan muddatlarda olinishi kerak bo`lgan g`ki olingan foizli va foizsiz daromadlar;

12) kredit tashkilotlari tomonidan o`z professional faoliyatidan olinadigan boshqa daromadlar.

O`stirmaslik maqomini olgan kredit bo`yicha hisoblangan foizlar O`zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan tartibga muvofiq daromadlar hisobvaraqlaridan chiqarib tashlanadi.

Kredit tashkilotlarining chegiriladigan xarajatlarini aniqlashning o`ziga xos xususiyatlari (SK-149-modda.)

Kredit tashkilotlarining chegiriladigan xarajatlariga Soliq Kodeksining 142–146-moddalarida nazarda tutilgan xarajatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

1) kredit resurslari uchun to`lovlar, pul mablag`lari va qimmatliklarni tashish hamda saqlash xarajatlari;

2) mijozlarning depozit hisobvaraqlari, shu jumladan jismoniy shaxslarning omonatlari bo`yicha hisoblangan va to`langan foizlar;

3) O`zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan normalar doirasida tavakkalchilik operatsiyalari bo`yicha zaxiralarga ajratmalar.

Tijorat banklarining soliq solinadigan foydasidan ular o`z filiallariga beradigan mol-mulk qiymati chegirib tashlanadi.

Sug`urta tashkilotlarining daromadlariga soliq solishning o`ziga xos xususiyatlari

Sug`urta tashkilotining daromadlari (150-modda)ga Soliq Kodeksining 130 va 132-moddalarida nazarda tutilgan daromatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

1) sug`urta qilish, birgalikda sug`urta qilish va qayta sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha sug`urta mukofotlari (badallari). Bunda birgalikda sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha sug`urta mukofotlari (badallari) sug`urtalovchining (birgalikda sug`urta qiluvchining) daromadlari tarkibiga faqat uning birgalikda sug`urta qilish shartnomasida belgilangan sug`urta mukofotidagi ulushi miqdorida qo`shiladi;

2) avvalgi hisobot davrlarida shakllantirilgan sug`urtaviy texnik zaxiralarni kamaytirishning (qaytarishning) qayta sug`urta qiluvchilarning sug`urta zaxiralardagi ulushi o`zgarishi hisobga olingan holdagi summalari;

3) sug`urta qilish, birgalikda sug`urta qilish va qayta sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha pul mukofoti, shuningdek qayta sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha tant`emalar (foydadan olinadigan haq);

4) qayta sug`urta qilishga o`tkazilgan tavakkalchilik bo`yicha sug`urta to`lovlari ulushining o`rni qayta sug`urta qiluvchilar tomonidan qoplash summalari;

5) qayta sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha mukofotlar deposiga hisoblangan foizlar summalari;

6) sug`urta qildiruvchining (naf oluvchining) etkazilgan zarar uchun javobgar shaxslarga nisbatan talab qilish huquqini realizatsiya qilishdan olinadigan, qonun hujjatlariga muvofiq sug`urtalovchiga o`tgan daromadlari;

7) sug`urta shartnomalari shartlarini bajarmaganlik g`ki lozim darajada bajarmaganlik uchun jarima va penya tarzida olingan summalar;

8) sug`urta agenti, broker, vositachi xizmatlarini ko`rsatganlik uchun mukofot;

9) sug`urta bozorining professional ishtirokchilariga xizmatlar ko`rsatganlik uchun sug`urtalovchi tomonidan olingan pul mukofoti;

10) sug`urta xizmatlari ko`rsatishdan va qo`shimcha sug`urta faoliyatidan olingan boshqa daromadlar.

Sug`urta tashkilotlarining chegiriladigan xarajatlarini aniqlashning o`ziga xos xususiyatlari

Sug`urta tashkilotlarining chegiriladigan xarajatlari (151-modda)ga Soliq Kodeksining 142–146-moddalarida nazarda tutilgan xarajatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

- 1) qayta sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha to`langan to`lov summalari;
- 2) avvalgi hisobot davrlarida shakllantirilgan sug`urta texnik zaxiralari o`shining qayta sug`urta qiluvchilarning sug`urta zaxiralardagi ulushi o`zgarishi hisobga olingan holdagi summasi;
- 3) sug`urta qilish va qayta sug`urta qilish majburiyatlari bo`yicha amalga oshirilgan hamda hisoblangan to`lov summalari;
- 4) fuqarolik qonun hujjatlariga muvofiq o`tgan yillardagi sug`urta hodisalari bo`yicha tugallanmagan to`lov summalari, shu jumladan da`vo muddati doirasidagi majburiyatlar summasi;
- 5) sug`urta hodisasi ro`y berganligi haqida ma`lum qilingan, lekin zarar miqdori taqdim etilmagan shartnomalar bo`yicha sug`urta summalari;
- 6) sug`urta tashkiloti sug`urta hodisalari ro`y berishini bartaraf etish va uning oldini olishga doir tadbirlarni (preventiv tadbirlarni) moliyalashtirishga sarflaydigan mablag`lar summalari;
- 7) sug`urta tashkilotlari zaxira fondlarining miqdori sug`urta tashkilotlari ustav fondining 25 foiziga etguniga qadar mazkur tashkilotlar o`z daromadlarining 20 foizigacha miqdorida zaxira fondlariga qiladigan ajratmalar summasi;
- 8) sug`urta faoliyati bilan bog`liq chet Yuridik shaxslarning xizmatlariga to`langan haq.

Qimmatli qog`ozlar bozorining professional ishtirokchilari daromadlariga soliq solishning o`ziga xos xususiyatlari

Qimmatli qog`ozlar bozori professional ishtirokchilarining daromadlari (152-modda)ga Soliq Kodeksining 130 va 132-moddalarida nazarda tutilgan daromadlardan tashqari quyidagilar kiradi:

- 1) qimmatli qog`ozlarni realizatsiya qilishdan olinadigan, quyidagicha aniqlanadigan daromadlar:
 - qimmatli qog`ozlar, bundan qarz qimmatli qog`ozlari (obligatsiyalar, depozit sertifikatlari) mustasno, va ishtirok etish ulushi bo`yicha – realizatsiya qilish qiymati va olish qiymati (hissa) o`rtasidagi ijobiy farq sifatida;
 - qarz qimmatli qog`ozlari bo`yicha – realizatsiya qilish qiymati bilan realizatsiya qilish sanasidagi diskont amortizatsiyasi va (g`ki) mukofot inobatga olingan holda olish qiymati o`rtasidagi ijobiy farq sifatida;
- 2) qimmatli qog`ozlar bozorida vositachilik va boshqa xizmatlar ko`rsatishdan olinadigan daromadlar;
- 3) mijozlarning mablag`laridan foydalanishdan Yuzaga keladigan daromadning bir qismi;
- 4) depozitar xizmatlar, shu jumladan qimmatli qog`ozlar to`g`risida axborot taqdim etish, depo hisobvarag`ini Yuritish bo`yicha xizmatlar ko`rsatishdan olinadigan daromadlar;
- 5) qimmatli qog`ozlar egalari reestrini Yuritish bo`yicha xizmatlar ko`rsatishdan olinadigan daromadlar;
- 6) qimmatli qog`ozlar bilan birjada va birjadan tashqarida savdolarini tashkil etish bo`yicha xizmatlar ko`rsatishdan olinadigan daromadlar;
- 7) hisob-kitob-kliring faoliyati bo`yicha daromadlar;
- 8) qimmatli qog`ozlar bozori to`g`risidagi qonun hujjatlarida belgilangan investitsiya aktivlarini boshqarish bo`yicha daromadlar;
- 9) qimmatli qog`ozlar bozorida maslahat xizmatlari ko`rsatishdan olinadigan daromadlar;
- 10) boshqa daromadlar.

Qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilarining chegiriladigan xarajatlarini aniqlashning o'ziga xos xususiyatlari

Qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilarining chegiriladigan xarajatlari (153-modda)ga Soliq Kodeksining 142–146-moddalarida nazarda tutilgan xarajatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

- 1) tegishli litsenziyaga ega bo'lgan savdoni tashkil etuvchilarga badallar tarzida to'lanadigan xarajatlar;
- 2) professional faoliyatni amalga oshirish munosabati bilan paydo bo'ladigan savdo qilish joylarini saqlab turish va ularga xizmat ko'rsatish xarajatlari;
- 3) qimmatli qog'ozlar muomalasi va ularni hisobga olish bilan bog'liq o'zaro elektron aloqani tashkil etish hamda olib borish bo'yicha xarajatlar;
- 4) qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchisining faoliyati to'g'risidagi axborotni oshkor etish bilan bog'liq xarajatlar;
- 5) o'z mijozlarining topshirig'iga binoan aktsiyadorlik jamiyatlarining boshqaruv organlarida ishtirok etish xarajatlari.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining daromadiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari (SK-154-modda.)

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan Yuridik shaxs – O'zbekiston Respublikasi norezidentidan olinadigan foyda solig'ining soliq solinadigan bazasini aniqlash, foyda solig'ini hisoblab chiqarish va tartibi ushbu bo'lim qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirag'tgan Yuridik shaxsning – O'zbekiston Respublikasi norezidentining daromadlariga doimiy muassasa faoliyati bilan bog'liq bo'lgan barcha turdagi daromadlar kiradi.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirag'tgan Yuridik shaxsning – O'zbekiston Respublikasi norezidentining xarajatlari O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirishdan olingan daromadlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan, ular O'zbekiston Respublikasida g'ki uning tashqarisida qilinganligidan qat'i nazar, barcha turdagi xarajatlari kiradi, Soliq Kodeksining 147-moddasiga muvofiq chegirib tashlanmaydigan xarajatlar bundan mustasno.

Ushbu Kodeks 20-moddasi uchinchi qismining 8-bandida ko'rsatilgan faoliyat amalga oshirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza tovarlarni realizatsiya qilish qiymati bilan ularni olish qiymati o'rtasidagi O'zbekiston Respublikasida omborga tovarlar etkazib berish xarajatlari hisobga olingan holdagi farq sifatida aniqlanadi.

Yuridik shaxs – O'zbekiston Respublikasining norezidenti doimiy muassasaga quyidagilar sifatida taqdim etilgan summalarni doimiy muassasaga chegirishga kiritish huquqiga ega emas:

- 1) O'zbekiston Respublikasi ushbu norezidentining mol-mulkidan va intellektual mulk ob'ektlaridan foydalanganlik g'ki foydalanish huquqini berganlik uchun olinadigan royalti, gonorarlar, yig'imlar va boshqa to'lovlar;
- 2) xizmatlar uchun vositachilik daromadlari;
- 3) O'zbekiston Respublikasining ushbu norezidenti tomonidan berilgan zag'mlar bo'yicha pul mukofotlari;
- 4) shu norezidentning O'zbekiston Respublikasidagi faoliyatidan olinadigan daromadlari bilan bog'liq bo'lmagan xarajatlar;
- 5) hujjatlar bilan tasdiqlanmagan xarajatlar;
- 6) O'zbekiston Respublikasi ushbu norezidentining O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida qilingan boshqaruv va ma'muriy xarajatlari.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasa alomatlariga javob beradigan faoliyatidan, davlat soliq xizmati organida doimiy muassasa sifatida hisobga qo'yilguniga qadar olingan daromadlariga Soliq Kodeksining 155-moddasida belgilangan tartibda to'lov manbaida soliq solinadi. Bunda to'lov manbaida soliq agenti tomonidan ushlab qolingan Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i u O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organida doimiy muassasa sifatida hisobga

qo'yilganidan keyin O'zbekiston Respublikasi norezidentining soliq majburiyatlarini uzish hisobiga hisobga olinishi kerak.

Agar O'zbekiston Respublikasining norezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan faoliyatdan daromad olingan bo'lsa va shu daromaddan O'zbekiston Respublikasida to'lov manbaida haqiqatda Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i ushlab qolingani hamda b'Yudjetga o'tkazilgan bo'lsa, ushbu norezidentning doimiy muassasasida ushlab qolingani Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hisobga olinmaydi.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan O'zbekiston Respublikasi norezidentining Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'iga qo'shimcha ravishda sof foydasiga ham 10 foizli stavka bo'yicha soliq solinadi.

Sof foyda deganda O'zbekiston Respublikasining norezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali amalga oshiriladigan faoliyatdan olingani, Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisoblangani summasi chegirib tashlangani foyda tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan daromadlari (155-moddaga), agar ushbu moddani ikkinchi qismida boshqacha qoidalar nazarda tutilmagan bo'lsa, mazkur daromadlarni olish bilan bog'liq xarajatlar chegirib tashlanmagan holda to'lov manbaida soliq solinadi.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun jalb qilingani kreditlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi banklari tomonidan xorijiy moliya institutlariga to'lanadigan daromadlar soliqqa tortilmaydi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining to'lov manbaida soliq solinadigan daromadlariga quyidagilar kiradi:

1) dividendlar va foizlar;

2) Soliq Kodeksining 157-moddasiga muvofiq belgilanadigan, oddiy shirkat shartnomasi asosida birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromadlar;

3) O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgani quyidagi mol-mulkni realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar:

Yuridik shaxslarning – O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining ustavi kapitalidagi aksiyalari, ulushlari (paylari);

ko'chmas mulk.

To'lov manbaida soliqqa tortiladigan mol-mulkni realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar mazkur mol-mulkni realizatsiya qilish summasining hujjatlar bilan tasdiqlangan uni olish qiymatidan oshgani qismi sifatida aniqlanadi;

4) O'zbekiston Respublikasi norezidentiga tegishli tovarlarni O'zbekiston Respublikasi norezidentining o'zi g'xud O'zbekiston Respublikasi rezidenti tomonidan vositachilik, topshiriq shartnomasi asosida O'zbekiston Respublikasi hududida realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar. Bunda tovarlarni realizatsiya qilishdan olinadigan mazkur daromadlar O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to'lanadigan summaning olib kirilgani tovarning kontrakt (faktura) qiymatidan oshgani qismi sifatida aniqlanadi;

5) royalti;

6) Soliq Kodeksining 134-moddasiga muvofiq aniqlanadigan, O'zbekiston Respublikasi hududida foydalaniladigan mol-mulkni ijaraga g'ki ikkilamchi ijaraga topshirishdan olinadigan daromadlar;

7) tavakkalchiliklarni sug'urta qilish, birgalikda sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha to'lanadigan sug'urta mukofotlari;

8) o'tkazgichli, radio, optik g'ki boshqa elektromagnitli tizimlar orqali belgilar, signallar, matnlar, tasvirlar, tovushlarni uzatgani, qabul qilgani va qayta ishlagani uchun O'zbekiston Respublikasi rezidentlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi norezidentlariga haq to'lanishini nazarda tutuvchi xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiyalar xizmatlariga to'lov;

9) dengiz, darg' va havo kemalaridan, temir yo'l g'ki avtomobil' transporti vositalaridan xalqaro tashishlarda foydalanishdan olinadigan daromadlar. Ushbu daromadlarga transport vositalaridan to'g'ridan-to'g'ri foydalanishdan, ularni ijaraga berishdan g'ki har qanday boshqa shakllarda foydalanishdan, shu jumladan konteynerlardan, konteynerlarni tashish uchun treylerlar va qo'shimcha

uskunalardan foydalanish, ularni saqlash g'ki ijaraga berishdan olinadigan daromadlar (fraxtdan olinadigan daromadlar) kiradi. Ayrim hollarda fraxt (shartnoma shartlaridan kelib chiqib) Yukni ortish, qayta Yuklash, tushirish va joylashtirish uchun to'lovlarni ham o'z ichiga oladi. Xalqaro miqq`da tashishlar deganda, tashish faqat O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashgan punktlar o'rtasidagina amalga oshiriladigan hollardan tashqari, har qanday xalqaro tashishlar tushuniladi;

10) transport-ekspeditorlik xizmatlari ko`rsatishdan olingan daromadlar. Bunda Yuk jo`natuvchidan (Yukni qabul qilib oluvchidan) olingan summa bilan Yuk tashuvchiga to`lanishi kerak bo`lgan, Yuk tashuvchining tegishli birlamchi hujjatlari bilan tasdiqlangan summa o'rtasidagi farq sifatida hisoblangan haq summasi soliq solinadigan daromad hisoblanadi. Yuk tashuvchining tegishli birlamchi hujjatlari bo`lmagan taqdirda, O'zbekiston Respublikasining norezidentiga norezidentning ushbu qismning 9-bandida ko`rsatilgan fraxtdan olinadigan daromadlariga soliq solish uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to`langan umumiy summaga soliq solinadi;

11) O'zbekiston Respublikasining Yuridik va jismoniy shaxslari tomonidan shartnoma majburiyatlari buzilganligi uchun jarimalar hamda penya;

12) O'zbekiston Respublikasining norezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi hududida ishlar bajarish va xizmatlar ko`rsatishdan olingan boshqa daromadlar.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olgan daromadlariga quyidagilar kirmaydi:

O'zbekiston Respublikasi norezidentining, faqat shu norezident nomidan amalga oshiriladigan va faqat tovarlar xarid qilish (olish), shuningdek tovarlarni O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish bilan bog`liq tashqi savdo operatsiyalari (shu jumladan tovar ayirboshlash operatsiyalari) bo'yicha olingan daromadlari;

banklarning – O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining vakillik hisobvaraqlarini ochish va Yuritish hamda ular bo'yicha hisob-kitoblarni amalga oshirish bilan bog`liq xizmatlar ko`rsatishdan, shuningdek xalqaro to`lov kartochkalari orqali hisob-kitoblarni amalga oshirishdan olinadigan daromadlar;

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida bajarilgan ishlar, ko`rsatilgan xizmatlardan olinadigan daromadlar.

Daromadni to`lash deganda naqd pulli va (g`ki) naqd pulsiz shaklda pulni, qimmatli qog`ozlarni, ishtirok etishdagi ulushni, tovarlarni, mol-mulkn berish, ishlar bajarish, xizmatlar ko`rsatish g`ki O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan daromadlar to`lash bo'yicha O'zbekiston Respublikasi norezidenti oldidagi qarzdorlikni uzish hisobiga amalga oshiriladigan, daromad oluvchining – O'zbekiston Respublikasi norezidentining qarzi talabini hisobdan chiqarish g`ki hisobga olish tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining daromadlariga soliq solish mazkur O'zbekiston Respublikasi norezidenti o'z daromadlarini uchinchi shaxslar, boshqa davlatlardagi o'z bo`linmalari foydasiga va boshqa maqsadlarda tasarruf etishidan qat`i nazar, amalga oshiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ini to`lov manbaida ushlab qolishni O'zbekiston Respublikasi rezidentlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi va O'zbekiston Respublikasining boshqa norezidentiga daromad to`lovchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari amalga oshirishlari shart.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ini to`lov manbaida ushlab qolish O'zbekiston Respublikasi norezidentiga daromadni to`lash sanasida amalga oshiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ining summasi daromadni O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to`lash sanasida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ining summasi ushlab qolinmagan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi norezidentiga daromad to`lag`tgan O'zbekiston Respublikasi rezidenti g`ki O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirag`tgan O'zbekiston Respublikasi norezidenti Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ining ushlab qolinmagan summasini va u bilan bog`liq penya summasini qonun hujjatlariga muvofiq bYudjetga kiritishi shart.

Sug`urta badallaridan olingan daromadlar bo'yicha soliqlarning to`langan summalari sug`urta hodisasi Yuz berganda qayta ko`rib chiqilishi mumkin.

Sug`urta hodisasi Yuz berganda sug`urta uchun to`lovga doir xarajatlar to`lov manbaida Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`i ushlab qolingani va bYudjetga o`tkazilgan sug`urta qildiruvchining – O`zbekiston Respublikasi norezidentining daromadlarini kamaytirish uchun hisobga olinadi. Mazkur qayta hisob-kitobni O`zbekiston Respublikasi norezidentiga daromadni to`lagan va to`lov manbaida soliqni ushlab qolgan Yuridik shaxs bajarishi mumkin.

O`zbekiston Respublikasining norezidentiga to`lov manbaida Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`i ushlab qolinmasdan daromadni to`lash quyidagi hujjatlardan biri mavjud bo`lgan taqdirda amalga oshiriladi:

O`zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq soliq to`lashdan ozod qilish to`g`risidagi O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan tasdiqlangan ariza;

O`zbekiston Respublikasining norezidenti davlat soliq xizmati organida O`zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasasi sifatida faoliyatni amalga oshirishi va doimiy muassasasi sifatida hisobda turganligi to`g`risidagi O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan tasdiqlangan ma`lumotnoma.

O`zbekiston Respublikasining norezidenti O`zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasiga muvofiq soliqlar bo`yicha imtig`zdan foydalanish uchun O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organiga chet davlatning vakolatli organi tomonidan berilgan, O`zbekiston Respublikasi soliq solish masalalarini tartibga soluvchi xalqaro shartnomaga ega bo`lgan davlatda mazkur shaxsning doimiy joylashgan joyi (rezidentligi) borligini tasdiqlovchi rasmiy tasdiqnomani taqdim etishi shart.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`i summasini kamaytirish g`ki uni to`lashdan ozod etish to`g`risidagi ariza O`zbekiston Respublikasi norezidentiga daromadni to`lashdan oldin O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organiga belgilangan shaklda topshiriladi. Yuridik shaxslar – O`zbekiston Respublikasi rezidentlari, shuningdek O`zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan va O`zbekiston Respublikasining boshqa norezidentiga daromad to`lovchi O`zbekiston Respublikasi norezidenti uchun O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organining muhri bilan tasdiqlangan ariza Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`i summasini kamaytirish uchun g`ki Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ini to`lashdan ozod qilish uchun asos bo`ladi. Mazkur ariza tuzilgan kontrakt summasi uchun (summaning bir qismi uchun) taqdim etiladi. Agar kontrakt summasini aniqlashning iloji bo`lmasa, ariza har yili taqdim etiladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ining summasini kamaytirish g`ki Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ini to`lashdan ozod qilish to`g`risidagi ariza O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organiga ilova xat va O`zbekiston Respublikasi norezidenti O`zbekiston Respublikasidagi manbadan daromad olag`tgan kontraktning (shartnomaning) nusxasi bilan birga beriladi. Bunday ariza davlat soliq xizmati organiga O`zbekiston Respublikasi norezidentining vakolatli shaxsi tomonidan berilganda ishonchnoma taqdim etilib, mazkur vakolatli shaxs arizani shu ishonchnoma asosida taqdim etadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ining summasini kamaytirish g`ki Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ini to`lashdan ozod qilish to`g`risidagi qaror O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi tomonidan ariza topshirilgan paytdan e`tiboran o`ttiz kun ichida qabul qilinadi.

O`zbekiston Respublikasidagi manbalardan to`langan O`zbekiston Respublikasi norezidentlari daromadlaridan ushlab qolingani Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`i bYudjetga to`langan taqdirda, O`zbekiston Respublikasining mazkur norezidenti O`zbekiston Respublikasining tegishli xalqaro shartnomasi qoidalariga muvofiq Soliq Kodeksining 38-moddasida belgilangan soliq majburiyatlari bo`yicha da`vo muddati ichida to`langan Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig`ini bYudjetdan qaytarish huquqiga ega. Bunda O`zbekiston Respublikasining norezidenti O`zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlariga quyidagi hujjatlarni taqdim etadi:

O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi tomonidan belgilangan shakldagi soliqni qaytarish uchun ariza;

daromadni to`lash paytida O`zbekiston Respublikasining mazkur norezidenti O`zbekiston Respublikasi soliq solish masalalarini tartibga soluvchi xalqaro shartnomaga ega bo`lgan mamlakatda

doimiy joylashgan joyiga (rezidentligiga) ega bo'lganligini tasdiqlovchi, tegishli chet davlatning vakolatli organi tomonidan berilgan rasmiy tasdiqnomasi;

O'zbekiston Respublikasining norezidentiga qaysi kontrakt g'ki boshqa hujjatga muvofiq daromad to'langan bo'lsa, o'sha kontrakt g'ki boshqa hujjatning nusxalari, shuningdek daromadning to'langanligini va qaytarilishi lozim bo'lgan, Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini ushlab qolingani va bYudjetga o'tkazilganligini tasdiqlovchi to'lov hujjatlarining nusxalari.

Agar ushbu moddaning o'n uchinchi, o'n beshinchi, o'n oltinchi, o'n ettinchi va o'n to'qqizinchi qismlarida ko'rsatilgan hujjatlar chet tilida tuzilgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organi ularning davlat tilida qilingani va notarial tasdiqlangan tarjimasini talab qilishga haqli. Bunda hujjatlarni taqdim etish qonun hujjatlarida belgilangan tartibda, ular konsullik orqali legallashtirilgan holda amalga oshiriladi.

Ortiqcha hisoblangani va to'langani soliqni qaytarish O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan qaytarish to'g'risida chiqarilgan qaror asosida, ariza berilgan kundan e'tiboran o'ttiz kun ichida Soliq Kodeksining 57-moddasida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Dividendlar va foizlar tarzidagi daromadlarga hamda oddiy shirkat ishtirokchilarining daromadlariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari (SK-156-modda.)

Dividendlar va foizlarga to'lov manbaida soliq solinadi.

Davlat obligatsiyalari va davlatning boshqa qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi O'zbekiston Respublikasi bYudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining vaqtinchalik bo'sh mablag'larini moliya bozorlarida joylashtirishdan foizlar tarzida olinadigan daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi.

O'zbekiston Respublikasining rezidentlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi, O'zbekiston Respublikasida ilgari to'lov manbaida soliq solingan dividendlar va foizlarni olgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari ularni jami daromaddan chegirish huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan kredit tashkilotlariga to'lanadigan foizlarga to'lov manbaida soliq solinmaydi, balki ushbu Kodeksda belgilangan tartibda kredit tashkilotida soliq solinadi. Xuddi shunday tartib mol-mulknini lizingga berishda lizing beruvchiga to'lanadigan foizli daromadlarga ham tatbiq etiladi.

Yuridik shaxsdan olinib, uning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan dividendlar tarzidagi daromadlarga soliq solinmaydi.

Ushbu moddaning beshinchi qismida nazarda tutilgan imtig'z qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilganda (chiqib ketilganda) g'xud tugatilag'tgan Yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solishdan ozod qilingani daromadlarga umumiy asoslarda soliq solinadi.

Investitsiya va xususiylashtirish investitsiya fondlarining o'z investitsiya portfelida turgan xususiylashtirilgan korxonalar aksiyalaridan dividendlar shaklida olingani daromadlariga soliq solinmaydi.

Oddiy shirkat shartnomasi sheriklariga (ishtirokchilariga) soliq solish (SK-157-modda.)

Soliq Kodeksining 380 va 381-moddalarida belgilangan tartibda aniqlanadigan, oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromad boshqa daromadlar tarkibida jami daromadga kiritiladi va unga ushbu bo'limga muvofiq Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i solinishi lozim.

Oddiy shirkat shartnomasining amal qilishi tugatilganda va mol-mulk ushbu shartnoma sheriklariga (ishtirokchilariga) qaytarilganda:

oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) g'ki uning huquqiy vorisi tomonidan boshlang'ich qo'yilma doirasida olingani mol-mulk va mulkiy huquqlar tarzidagi tushumlar, uning ulushi shartnoma

sherkalarining (ishtirokchilarining) umumiy mulkidagi mol-mulkdan ajratilgan g'ki bunday mol-mulk bo'lingan taqdirda, oddiy shirkat sherigining (ishtirokchisining) daromadlari tarkibiga kiritilmaydi;

qaytarilag'tgan mol-mulk qiymati bilan bu mol-mulkning ilgari oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha topshirilgan qiymati o'rtasidagi salbiy farq soliq solish maqsadlari uchun zarar deb e'tirof etilmaydi va Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini hisoblab chiqarishda soliq solinadigan bazani kamaytirmaydi.

Kredit tashkilotlari va sug'urta tashkilotlarida Nizomdagi chegirmalardan tashqari jami daromaddan quyidagilar chegiriladi:

1. Kredit tashkilotlari (SK-149-modda.) bo'yicha:

Kredit tashkilotlarining chegiriladigan xarajatlariga Soliq Kodeksning 142–146-moddalarida nazarda tutilgan xarajatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

1) kredit resurslari uchun to'lovlar, pul mablag'lari va qimmatliklarni tashish hamda saqlash xarajatlari;

2) mijozlarning depozit hisobvaraqlari, shu jumladan jismoniy shaxslarning omonatlari bo'yicha hisoblangan va to'langan foizlar;

3) O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan normalar doirasida tavakkalchilik operatsiyalari bo'yicha zaxiralarga ajratmalar.

Tijorat banklarining soliq solinadigan foydasidan ular o'z filiallariga beradigan mol-mulk qiymati chegirib tashlanadi.

2. Sug'urta tashkilotlari (SK-151-modda) bo'yicha:

Sug'urta tashkilotlarining chegiriladigan xarajatlariga Soliq Kodeksining 142–146-moddalarida nazarda tutilgan xarajatlardan tashqari quyidagilar kiradi:

1) qayta sug'urta qilish shartnomalari bo'yicha to'langan to'lov summalari;

2) avvalgi hisobot davrlarida shakllantirilgan sug'urta texnik zaxiralari o'sishining qayta sug'urta qiluvchilarning sug'urta zaxiralariidagi ulushi o'zgarishi hisobga olingan holdagi summasi;

3) sug'urta qilish va qayta sug'urta qilish majburiyatlari bo'yicha amalga oshirilgan hamda hisoblangan to'lov summalari;

4) fuqarolik qonun hujjatlariga muvofiq o'tgan yillardagi sug'urta hodisalari bo'yicha tugallanmagan to'lov summalari, shu jumladan da'vo muddati doirasidagi majburiyatlar summasi;

5) sug'urta hodisasi ro'y berganligi haqida ma'lum qilingan, lekin zarar miqdori taqdim etilmagan shartnomalar bo'yicha sug'urta summalari;

6) sug'urta tashkiloti sug'urta hodisalari ro'y berishini bartaraf etish va uning oldini olishga doir tadbirlarni (preventiv tadbirlarni) moliyalashtirishga sarflaydigan mablag'lar summalari;

7) sug'urta tashkilotlari zaxira fondlarining miqdori sug'urta tashkilotlari ustav fondining 25 foiziga etguniga qadar mazkur tashkilotlar o'z daromadlarining 20 foizigacha miqdorida zaxira fondlariga qiladigan ajratmalar summasi;

8) sug'urta faoliyati bilan bog'liq chet Yuridik shaxslarning xizmatlariga to'langan haq.

Soliq to'lovchilar (banklar va sug'urta tashkilotlaridan tashqari) surov muddati tamom bo'lishi bilan umidsiz karzlarni chegirish huquqiga ega, agar ular tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotish bilan bog'liq bo'ladi ilgari jami daromadga olingan bo'ladi.

Moliyaviy jazo choralari va hisoblangan penya summasi jami daromaddan chegirilmaydi.

Tadbirkorlik faoliyatida uch yildan ortiq foydalanilgan asosiy vositalar realizatsiya qilinganda vujudga kelgan zararlar jami daromaddan chegiriladi.

Kimmatli qog'ozlar realizatsiya qilinganda vujudga kelgan zararlar jami daromaddan chegirilmaydi.

Ish xayvonlari va ko'p yillik daraxtlardan foydalanganda vujudga kelgan zararlar faqat ana shu aktivlardan foydalanishdan olingan daromaddan chegirib tashlanadi.

Asosiy vositalarning soliq solinadigan davr mobaynida Soliq kodeksida belgilangan normalar doirasida hisoblangan amortizatsiya ajratmalari summalari jami daromaddan chegirib tashlanadi.

Nomoddiy aktivlarga qilingan harajatlar jami daromaddan eskirish tarzida har oyda ularning boshlangich qiymati asosida hisoblangan normalar bo'yicha chegiriladi.

Geologik tadkikotlar va shunga uxshash harajatlar amortizatsiya normasi bo'yicha 15 foiz miqdorida chegiriladi.

Tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan hamda ijtimoiy extig'jlarga ajratmalar jami daromaddan chegirilmaydi.

Moliya yilida soliq solinadigan daromad (foyda)ga ega bo'lgan Yuridik shaxslar daromad (foyda) solig'i to'lovchilar hisoblanadi.

Soliq solish maqsadida Yuridik shaxslar deganda Yuridik shaxslarning daromadi (foydasi)ga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish va bYudjetga to'lash tartibi to'g'risidagi Yuriknomada mulkida, xo'jalik Yuritishi g'ki tezkor boshqaruvida mol-mulki bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek mustaqil balansga va hisob-kitob varag'iga ega bo'lgan alohida bulimalar tushuniladi.

Yuridik shaxslar - O'zbekiston Respublikasi rezidentlariga O'zbekiston Respublikasida hamda undan tashqarida ularning faoliyat manbalaridan olingan daromadlar (foyda) bo'yicha soliq solinadi.

O'zbekistonda ta'sis etilgan g'ki ro'yxatga olingan, shuningdek O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatga olingan, bosh korxonasi O'zbekistonda joylashgan Yuridik shaxs O'zbekiston Respublikasining rezidenti hisoblanadi.

bYudjet bilan daromad (foyda) solig'i bo'yicha hisob-kitoblarni Yuridik shaxslar mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ayrim tarmoqlar Yuridik shaxslarining birlashmalari bYudjet bilan hisob-kitoblarni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining karoriga binoan markazlashtirilgan tartibda amalga oshirishlari mumkin.

3. Soliq stavkalari va soliqqa tortish bazasini shakllantirish. Yuridik shaxslarning daromad (foyda)ga solig'i stavkalari har yili Oliy Majlis tomonidan Vazirlar Maxkamasining yangi yilga bYudjet parametrlarini kurib chikkanda tasdiqlanadi.

Yuqori chegara stavkasi 1998 yilda 36 foizdan 2001 yilda 26 foizga tushgan. 2002 yilga esa 24 foiz, 2003 yilda 20 foiz 2004 yildan boshlab 18 % qilib belgilangan.

2008 yilning Yuridik shaxslar daromadiga (foydasi) soliq stavkalari

To'lovchilar	Soliq tortiladigan daromadga, %
Yuridik shaxslar (2-3-bandlarda nazarda tutilganlardan tashqari)	10
Tijorat banklari	15
Auksionlar o'tkazishdan, gastrol'-kontsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan Yuridik va jismoniy shaxslarni (shuningdek norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi Yuridik shaxslar	35
O'zi ishlab chiqarga tovarlar, ishlar, xizmatlar (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 10 oktyabrdagi PF-1871-son Farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatda keltirilgan xom ashg' mahsulotlaridan tashqari) eksportining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'i nazar) erkin almashtiriladigan valYutadagi hissasi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksportchi korxonalar uchun:	
sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan 30% ga pasaytiriladi

	sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan Yuqori	belgilangan 50% ga pasaytiriladi
	1-bandda ko`rsatilgan xizmatlar ko`rsatish sohasi korxonalarini uchun, plastik kartalar qo`llab haq to`langani ko`rsatilgan xizmatlar hajmi bo`yicha	belgilangan 10% ga pasaytiriladi

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 13 noyabr' 390-son karori bilan: iste`mol tovarlarni ishlab chiqaruvchilar uchun shu tovarlarni ishlab chiqarishdan olgan daromaddan foydaga soliq stavkasini 20 foiz kamaytirib to`laydi,

bolalar assortimenti tovarlari ishlab chiqaruvchilar, shu tovarlarni ishlab chiqarishdan olgan daromadlaridan 7 foiz stavkada soliq to`laydilar.

Iste`mol tovarlari ishlab chiqarishning fizik xajmini oshirishdan olgan daromadlar soliq to`lashdan ozod etiladi.

o`z faoliyatini doimiy muassasa orqali amalga oshirag`tgan soliq to`lovchi-norezident O`zbekistonda olgan daromadlaridan soliq to`lovchi bo`ladi hisoblanadi. Ularning soliq to`lash tartibi umumiy qoidaga tushadi.

Norezident soliq to`lovchining daromadini chet elga o`tkazilag`tganda 10 foiz miqdorida daromadga (foydaga) soliq undiriladi.

Doimiy muassasa bilan bog`liq bo`lmagan O`zbekiston Respublikasida faoliyat olib borgan norezidentning daromadi xech qanday chegirmasiz daromad manbaida kuydagi stavkalarda soliqqa tortiladi:

O`zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasa bilan bog`liq bo`lmagan va to`lov manbaida soliq solinadigan daromadlari (SK-160-modda)ga quyidagi stavkalar bo`yicha soliq solinadi:

	Foiz
Dividendlar va foizlarga	10
Sug`urta qilish, birgalikda sug`urta qilish va qayta sug`urta qilish shartnomalari bo`yicha sug`urta mukofotlariga	10
Xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiyalar, xalqaro tashishlarga (fraxtdan olinadigan daromadlarga)	6
Royal`ti, ijara daromadlari, xizmat ko`rsatish, shu jumladan boshqaruv xizmati, maslaxatlar va boshqa daromadlarga	20

Yuridik shaxslarga to`lanadigan dividendlar va foizlar to`lov manbaida 15 foizli stavka bilan soliqqa tortiladi.

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb aktsiyalardan va boshqa xo`jaliklar-sub`ektlarining ustav kapitalidagi qatnashish ulushidan olgan daromadlar tushuniladi.

Foizlarga esa depozit omonatlar, karzdor majburiyalar va boshqa qimmatli qog`ozlardan olgan daromadlar kiradi.

Manbaida soliqqa tortilgan va dividend, foiz olgan norezident jami daromadidan tegishli tartibda hujjatlar taqdim etsa chegirma olish huquqiga ega.

Davlat obligatsiyalari va davlatning boshqa qimmatli qog`ozlari bo`yicha dividendlar va foizlar soliq solishdan ozod etilgan.

Rezidentlar bo`lmish banklar va boshqa moliya kredit tashkilotlariga to`lanadigan foizlardan to`lov manbaida soliqqa tortilmaydi, balki banklar va moliya tashkilotlarida soliqqa tortiladi.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000 yil 5 iYun` farmoniga binoan 2000 yil 1 iYuldan boshlab har xil mulk shaklidagi eksporterlarning eksportdan olgan daromadi o`zi ishlab chiqargan mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) erkin almashtiriladigan va Yutaga sotilsa daromad (foyda) solig`idan ozod etilgan.

O`zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga va O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1999 yil 5 fevraldagi "Maxsulot (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotish harajatlari tarkibi va moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to`g`risida"gi nizomga muvofik jami daromad bilan chegirmalar o`rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqarilgan, Yuqorida ko`rsatilgan Nizomning ilovalarida belgilangan harajatlar summasiga to`zatishtlar kiritilgan daromad (foyda) solig`i soliq ob`ekti hisoblanadi.

Banklar va sug`urta tashkilotlari bo`yicha belgilangan chegirmalardan tashqari quyidagilar ham jami daromaddan chegirilishi kerak;

a) banklar bo`yicha:

kredit resurslari uchun to`lovlar;

operatsion harajatlar;

pul mablag`lari va boyliklarini tashish va saqlash harajatlari;

mijozlar hisobvaraklari, shu jumladan - jismoniy shaxslarning omonatlari bo`yicha hisoblab g`zilgan va to`langan foizlar;

tavakkallik operatsiyalari bo`yicha zaxira hisobiga hisobdan chiqarilgan umidsiz ssudalar summalari.

b) sug`urta tashkilotlari bo`yicha:

qayta sug`urtalash shartnomalari bo`yicha topshirilgan to`lovlar summalari;

amal qilishi hisobot yilining oxirida tugamagan sug`urtalash va qayta sug`urtalash shartnomalari bo`yicha to`lovlar summalari;

sug`urtalash va qayta sug`urtalash majburiyatlari bo`yicha amalga oshirilgan va hisoblab g`zilgan to`lovlar summalari;

o`tgan yillarning sug`urta xodisalari bo`yicha tugallanmagan to`lovlar summalari, shu jumladan da`vo muddati doirasidagi majburiyatlar;

sug`urta xodisasi boshlangani ma`lum qilingan, lekin zarar xajmi taqdim etilmagan shartnomalar bo`yicha sug`urta summalari;

sug`urta tashkiloti tomonidan sug`urta xodisalari boshlanishining oldini olish va ogoxlantirish chora-tadbirlarini moliyalashga yo`naltiriladigan mablag`lar summalari (preventiv chora-tadbirlar);

sug`urta tashkilotlarining zaxira fondlariga ushbu fondlar miqdorlari sug`urta tashkilotlari ustav fondining yigirma besh foiziga etguniga qadar ushbu tashkilotlar daromadlarining yigirma foiziga qadar miqdorda ajratmalar.

Soliq to`lovchilar (bundan banklar va sug`urta tashkilotlari mustasno) da`vo muddati tugagach daromadlari ilgari jami daromadga kiritilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni sotish bilan bog`liq umidsiz karzlar bo`yicha chegirma qilish huquqiga egadirlar.

Yuridik shaxslarning daromadlari va ular bo`yicha tegishli chegirmalar soliqlar ni hisoblab chiqarish uchun ular taallukli bo`lgan hisobot davrida, to`lash vaqti va pulning kelib tushish sanasidan kat`i nazar, buhgalteriya hisobi tkgrisidagi qonun hujjatlariga muvofik aks ettiriladi.

Agar qilingan harajat harajatlarning bir necha toifasiga kiritilgan bo`ladi, u jami daromaddan faqat bir marotaba chegirilishi mumkin.

Uzoq muddatli kontraktlarga taalluqli daromad va chegirmalar moliya yili davomida ularni xaqiqatda bosqichma-bosqich bajarish qismida hisobga olinadi.

Uzoq muddatli shartnomani haqiqatda bajarish moliya yili oxirigacha qilingan harajatlarni mazkur kontrakt bo`yicha jami daromadlar bilan taqqoslash vositasida belgilanadi.

Jami daromad tarkibiga Yuklab junatilgan tovar, bajarilgan ishlar, ko`rsatilgan xizmatlar va boshqa operatsiyalar uchun Yuridik shaxs olishi lozim bo`lgan (olgan) g`ki tekinga olgan pud g`xud boshqa mablag`lar kiradi.

Bunday daromadlarga quyidagilar kiritiladi:

a) mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishidan keladigan tushum.

Maxsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishidan keladigan tushum deganda:

Yuklab junatilgan mahsulot uchun taqdim etilgan hisob-kitob hujjatlarida ko`rsatilgan summalar;

bu Yurtmachi tomonidan tasdiqlangan bajarilgan ishlar dalolatnomalarida ko`rsatilgan summalar;

xizmatlar ko`rsatilishi faktini tasdiqlaydigan hujjatlarda ko`rsatilgan summalar tushuniladi.

Vositachilik faoliyatidan daromad oladigan (komission xaklar, foizlar sifatida) korxonalar uchun tushum deganda soliq solinadigan davrda amalga oshirilgan barcha bitimlar bo`yicha olingan komission xaklar (foizlar) summasi tushuniladi.

b) asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, qimmatli kog`ozlar, intellektual mulk ob`ektlari, materiallar va boshqa aktivlarni sotishdan keladigan daromad.

Korxonaning asosiy fondlari va boshqa mol-mulkini sotishdan keladigan daromadni belgilash chogida soliq solish maqsadi uchun ushbu fondlar va mol-mulkning sotilish va qoldiq qiymatlari o`rtasidagi farq (oshib ketish) hisobga olinadi. Bunda mol-mulkning qoldiq qiymati asosiy fondlar, moddiy aktivlar, arzon va tez eskiruvchan buYumlarga nisbatan kkllaniladi.

Agar aktivlarning faqat bir qismi sotilsa, sotish sanasidagi aktivlar qiymati kolgan va sotilgan kismalar o`rtasida tasdiqlanadi.

Aktivlar bepul asosda g`ki pasaytirilgan qiymat bo`yicha topshirilganda topshiruvchi shaxs aktivlarining qiymati shakllangan harajatlardan kelib chiqib, olag`tgan shaxs daromadlari esa - kirim qilingan baholash qiymati bo`yicha, lekin topshirilag`tgan aktivlar tannarxidan past bo`lmagan tarzda, belgilanadi.

v) foizlar kurinishidagi daromadlar;

g) dividendlar;

d) bepul olingan mol-mulk.

Agar mablag`larni bepul topshirish tizim ichida korxonalar o`rtasida Yuz bersa, bunda tizim deganda vazirlik, kontsern, trest va xokazolar tushuniladi va bu mablag`lar taqsimlash balansi bo`yicha, Yuqori tashkilot buyrugiga kura olingan bo`ladi, ular soliq solish ob`ekti hisoblanadi.

e) mol-mulkni ijara (lizing)ga berishdan olingan daromad;

Bunda shuni nazarda tutish lozimki, agar ijaraga beruvchi amortizatsiyalanadigan asosiy vositalarni lizing shartnomasi bo`yicha ijaraga topshirsa, operatsiya soliq solish maqsadida ijarachi tomonidan mol-mulk harid kilinishi sifatida karalishi kerak.

Agar u quyidagi shartlardan biriga javob bersa, amortizatsiyalanadigan asosiy vositalarning ijarasi lizing hisoblanadi:

ijara muddati asosiy vositalar xizmat muddatining sakson foizidan oshib ketsa;

ijarachi asosiy vositalarni qat`iy narxda g`ki ijara tugaganidan keyin belgilanadigan narxda sotib olish huquqiga ega bo`ladi;

ijaraga olinadigan asosiy vositalarning qoldiq qiymati ijara tugaganidan keyin ijara boshidagi ular qiymatining yigirma foizidan kamni tashkil etsa;

To`lovlarning joriy summasi butun ijara davri uchun ijaraga olinadigan vositalar qiymatining tukson foizidan ohsa.

Mazkur kichik band ikkinchi qismining qoidalari lizing shartnomasini o`zaytirish huquqi amalga oshirilishi mumkin bo`lgan davrga tatbiqetiladi.

j) royalti;

z) tekin moliyaviy g`rdam (davlat bYudjetidan subsidiyalar bundan mustasno);

i) da`vo muddati utib ketgan kreditorlik va deponentlik karzlarini hisobdan chiqarishdan olingan daromadlar.

Da`vo muddati - shaxs o`zining bo`zilgan huquqini da`vo taqdim etish yo`li bilan ximoya kila olishi mumkin bo`lgan muddat. Da`voning umumiy muddati - uch yil.

k) ilgari chegirilgan harajatlar, zararlar g`ki gumonli karzlarni qoplash kurinishida olingan daromadlar;

l) valYuta hisobvaraklari bo`yicha kursdagi musbat farq.

m) favkulodda daromadlar.

n) boshqa daromadlar.

Tovar-moddiy zaxiralarni qo`shimcha baholash summasi tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotilishi borishiga qarab soliq solinadigan daromad tarkibiga kiritiladi.

Maxsulot (ishlar, xizmatlar) sotishni haqiqatdagi tannarxdan past narxlar bo`yicha amalga oshiradigan tashkilotlar (korxonalar) bo`yicha, soliq solish chogida, zararlar summasi soliq solinadigan bazani kamaytiradi, g`zi ishlab chiqargan, erkin almashtiriladigan va Yutaga sotiladigan eksport mahsuloti (ishlar, xizmatlar) bundan mustasno.

O`zi ishlab chiqargan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni erkin almashtiriladigan va Yutaga, ichki bozor narxlaridan past narxlar bo`yicha eksport qiladigan (Yuridik shaxslarning daromadi (foydasi)ga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish va bYudjetga to`lash tartibi to`g`risidagi Yuriknomaga 1-ilovada sanalgan xom ashg` tovarlari eksporti bundan mustasno) korxonalar uchun (savdo-vositachilik korxonalaridan tashqari), soliq solinadigan baza eksport mahsulotini sotishning haqiqatdagi narxidan kelib chiqib hisob-kitob qilinadi.

Vazifalarni xal etish va birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish uchun birlashtiriladigan badallar, paylar va ustav fondiga (sarmoyasiga) boshqa maqsadli moliyaviy kkyilmalar ushbu mushtarak vazifalarni xal etish uchun maxsus tashkil etilgan Yuridik shaxsning daromadi hisoblanmaydi va soliq solish ob`ekti bo`lmaydi.

Ushbu maqsad uchun Yuridik shaxsni tashkil etmasdan birgalikdagi faoliyat (oddiy shirkat shartnomasi bo`yicha) uning ishtirokchilari shartnomalari asosida amalga oshiriladi.

Birgalikdagi faoliyat shartnomasi bo`yicha sheriklar (ishtirokchilar) deb nomlanadigan ikki va undan ortiq shaxs o`z ulushlarini birlashtirish hamda umumxo`jalik va qonun hujjatlariga zid kelmaydigan boshqa maqsadlarga erishish uchun birgalikda harakat qilish majburiyatini oladi.

SHartnoma ishtirokchilari tomonidan Yuridik shaxsni tashkil etmasdan birgalikdagi faoliyat uchun birlashtirilgan Yuridik shaxslar mol-mulki har bir ishtirokchining balansida hisobga olinishi kerak, zimmasiga shartnoma ishtirokchilarining umumiy ishlarini Yuritish Yuklangan ishtirokchi tomonidan umumiy ishlar va hisob Yuritiladi, agar shartnomada boshqa narsa kg`zda tutilmagan bo`ladi.

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan bir necha korxonaning birgalikdagi faoliyati natijasida olingan daromad (foйда) ular o`rtasida tuzilgan shartnoma asosida soliq solinishiga qadar birgalikdagi faoliyat ishtirokchilari o`rtasida taqsimlanadi.

Yuridik shaxs hisoblangan birgalikdagi faoliyatning har bir ishtirokchisi tomonidan olingan daromad (foйда) taqsimlanganidan keyin jami daromadga kiritiladi va umumbelgilangan tartibda soliq solinadi.

Korxonalarining xorijiy va Yutada olingan daromadi (foydasi)ga O`zbekiston Respublikasi milliy va Yutasida olingan tushum bilan jamlikda to`liq xajmda soliq solinishi kerak. Bunda xorijiy va Yutada olingan daromad (foйда) Yuklab junatilgan mahsulot uchun hisob-kitob hujjatlari taqdim etilgan kunda amal kilgan O`zbekiston Respublikasi Markaziy banki kursi bo`yicha O`zbekiston Respublikasining milliy va Yutasida qaytadan hisob-kitob qilinadi.

4. Soliqni hisoblash va to`lash muddatlari. Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi Yuridik shaxslar ortib boruvchi yakun bilan chiqarilgan daromad (foйда) solig`i bo`yicha soliq hisobini, soliq ro`yxatdan o`tgan joydagi soliq inspeksiya-lariga yil choraklariga oid va yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatlarida topshiradilar.

Yuridik shaxs tugatilgan taqdirda soliq organi soliq to`lovchidan kamrok bo`lgan davr uchun hisobotlar, soliq hisobini taqdim etishni g`zma xabarnoma topshirish yo`li bilan talab qilib olishi mumkin. Xabarnomada buning sababi va hisobotlar, soliq hisobi kachon va kaysi davr uchun taqdim etilishi lozimligi ko`rsatiladi.

Yuridik shaxsni tugatish haqida belgilangan tartibda qaror qabul qilingan taqdirda tugatish komissiyasi (tugatuvchi) 5 kunlik muddatda bu haqda soliq organini g`zma ravishda xabardor qiladi.

Yuridik shaxsni tugatish haqida qaror qabul qilingandan so`ng soliq to`lovchi 15 kun ichida soliq organiga hisobotlar, soliq hisobini taqdim etishi shart.

Daromad (foйда) solig`i bo`yicha hisobotlar, hisob-kitoblar qonun hujjatlarida belgilangan shakl va tartibda taqdim etiladi.

Yuridik shaxslar daromad (foyda) solig`ini daromad (foyda) solig`i bo`yicha hisoblarni topshirish uchun belgilangan kundan boshlab 5 kun ichida to`laydilar.

Masalan, 1 chorak uchun hisobotlar 12 aprelgacha topshirish kerak, demak soliq hisobi ham 12 aprelgacha topshiriladi. Soliqni to`lash shu kungacha amalga oshiriladi. Qo`shma korxonalar chorakdan keyingi oyning 25 sanasiga qadar hisoblangan soliqni to`lashlari shart.

Yilning hisobot choragida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan eng kam ish haqining 200 barobaridan ko`proq miqdorda daromad (foyda) olgan Yuridik shaxslar daromad (foyda) solig`i bo`yicha joriy to`lovlarni har oyning 15-kunlarida yilning choragi bo`yicha daromad (foyda) solig`i summasining uchdan bir qismi miqdorida to`laydi. Masalan, aprel oyi 2003 yil eng kam ish haqi 4535 sum. Bir chorakda 970 m. sum ko`p daromad olgan bo`lishi kerak. SHunday korxonalar avans to`lovlarini har oyda bir marta, chorakda uch marta to`laydi.

Yil mobaynida to`langan daromad (foyda) solig`i joriy (bo`nak) summolari tegishli hisobot yili uchun soliq to`lovchiga hisoblab chiqarilgan soliq hisobiga o`tkaziladi.

Joriy to`lovlar belgilangan muddatlargacha to`lanmasa ularga nisbatan har bir kechiktirilgan kun uchun 0,07 foiz miqdorida penya moliyaviy jazo qo`llaniladi.

Solig to`lovchilar ma`lumotnomada bYudjetga to`lovlar summasini ilgarigi yil g`ki choraklarga nisbatan kamaytirganlarida soliq xizmati idoralari tomonidan aniqliklar kiritiladi.

Hisobot davrida mahsulot (ish,xizmat) realizatsiyasidan olgan daromadi 200 karrali minimal ish haqidan kam bo`lgan korxonalar chorakda bir marta to`lov to`laydilar. Avvalgi choraklarda to`lagan soliqlar i hisobga olib boriladi.

Solig to`lovchilar birinchi chorak, yarim yil va yil utishi bilan yil boshidan hisoblangan yakun bilan soliqni haqiqiy olingan daromaddan kelib chiqib daromadga soliqni mustaqil o`zlari hisoblab chiqadilar. Yil mobaynida to`lagan soliqlari hisobot yilidagi hisoblangan soliq summasidan hisobga olinadi.

Oshiqcha to`langan soliq summasi kelgusi to`lovlarga g`tqiziladi g`ki soliq to`lovchiga boshqa soliqlar va yig`imlardan qarzi bo`lmasa undan g`zma ariza olgan kundan boshlab bir oy ichida korxonaga qaytariladi.

bYudjetga soliqlar ni o`z vaqtida tushirish maqsadida korxonalar soliqni to`lov muddati kelgunga qadar tegishli bank muassasalariga to`lov topshirig`ini topshirib qo`yishlari lozim. Ko`rsatilgan to`lov topshiriqlari bank muassasalari tomonidan ijaraga to`lovchining schg`tida mablag` bor g`ki yo`qligidan qat`iy nazar qabul qilinadi.

Daromadga (foyda) soliqni o`z manbaida ushlab qolish hollari mavjud. Quyidagi daromadlarni to`lovchi Yuridik shaxslar soliqlarni manbaida ushlaydilar:

- Yuridik shaxslarga dividend va protsent to`lovchilar;
- doimiy muassasasi bo`lmagan Yuridik shaxs norezidentlarga to`lovlar to`lovchilar;

daromad (foyda)ga soliqni ushlab va bYudjetga o`tkazish javobgarligi daromadlardan soliq to`lashni amalga oshiruvchi Yuridik shaxslar zimmasiga tushadi. Daromaddan soliq to`lovchi Yuridik shaxs soliq summasini ushlamagan taqdirda bYudjetga ushlanmagan soliq summasi va u bilan bog`liq bo`lgan jarima va penyani ham to`laydi.

Daromadlarni manbaida to`lovchi Yuridik shaxslar moliya yili tugashi bilan 30 kun ichida davlat soliq xizmati idoralari hamda daromad olgan Yuridik shaxslarga ularning talablari bo`yicha dalolatnoma topshiradilar. Unda shu shaxslarning ro`yxati nomerlari, nomlari, umumiy olingan daromad va jami to`langan soliq summasi hisobot yili uchun ko`rsatilgan bo`ladi.

Solig hisoblanganda 68 schg`t kreditlanadi subschg`t «daromad (foyda)ga soliq» 81 schg`t bilan munosabatda bo`ladi (debetlanadi) «hisoblangan va to`langan daromad (foyda)ga soliq» Soliq o`tkazilganda 68 schg`t debetlanadi 51 schg`t «hisob schg`ti» kreditlanadi.

Korxonaning tugatish to`g`risida qaror qabul qilinganda soliq idorasi g`zma bildirish g`zib hisobot va soliq hisobini tezrok va kachon topshirish to`g`risida talab qilishi mumkin.

Tugatish xay`atining korxonaga tugatilishi to`g`risida 15 kun ichida soliq idorasiga g`zma xabar beradi. Tugatish to`g`risida qaror qabul qilingandan 15 kun utishi bilan soliq to`lovchi soliq idoralari uchun hisobot va soliq hisobini topshirishlari shart. Ular qonunda belgilangan shaklda beriladi.

5. Soliqdan beriladigan imtig`zlar va ularni bekor qilish tartibi. Daromadga (foydaga) soliqdan beriladigan imtig`zlarni 3 guruhga bo`ladi ko`rsatish mumkin:

To`liq ozod etiladigan Yuridik shaxslar va ularning daromadlari;

Vaktincha ozod etiladigan Yuridik shaxslar va ularning daromadlari;

Yuridik shaxslarning soliqqa tortiladigan daromadlarining kamaytirilishi. Soliq hisobida imtig`z deb ko`rsatiladi.

Daromadga (foydaga) soliqdan quyidagi Yuridik shaxslarni to`liq ozod etish mumkin:

1) protez-ortopediya mahsulotlari, inventarlar hamda nogironlar uchun xizmat ko`rsatishga ixtisoslashgan Yuridik shaxslar-asosiy faoliyat turi bo`yicha;

2) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg`armasi va O`zbekiston CHernobilchilar asosotsiatsiyasi mulkida bo`lgan, ishlovchilar umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillar urush va mehnat faxriylari tashkil etgan Yuridik shaxslar (savdo, vositachilik, ta`minot-sotish va tayg`rlov bilan shug`ullanuvchi Yuridik shaxslardan tashqari);

3) davolash muassasalari qoshidagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalari;

4) jazoni ijro etuvchi muassasalar;

5) notijorat Yuridik shaxslar, ularning tadbirkorlik faoliyatidan olgan daromadlaridan tashqari. Keyingi daromadlar umumiy asosda soliqqa tortiladi.

Notijorat tashkilotlariga quyidagilar kiradi:

faqatgina bYudjet mablag`i hisobidan moliyalashtiriladigan, harajatlarni qoplash uchun bYudjetdan dotatsiya oladigan korxonalar, muassasalar va tashkilotlar;

xayriya birlashmalari, uYushmalari va fondlari, xalqaro tashkilotlar, diniy birlashmalar va boshqa tashkilotlar;

tadbirkorlik faoliyatidan daromad olishni ko`zlamaydigan, ta`sis hujjatlarida belgilab qo`yilgan ijtimoiy-xayriya va boshqa maqsadlarda tuzilgan tashkilot va birlashmalar;

moliyaviy va boshqa mablag`larni xodimlarning shaxsiy manfaatlari, ta`sischilar va shu tashkilot a`zolari manfaatiga tegishli bo`lmagan maqsadlarga taqsimlovchi va mablag` yo`naltiruvchi Yuridik shaxslar kiradi (mehnatga haq to`lash bundan mustasno).

6) shahar yo`lovchi transporti (taksi, mashrutli taksidan tashqari) yo`lovchilarni tashish bilan bog`liq bo`lgan xizmatlar bo`yicha;

7) Yuridik shaxslar tarix va madaniyat g`dgorliklarini ta`mirlash va qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan daromad (foydalar)lari bo`yicha;

8) Yuridik shaxslar umumiy foydalanishdagi avtomobil yo`llarini saqlash, ta`mirlash va qurish ishlarini amalga oshirishdan olingan daromadlar (foydalar)i bo`yicha;

Daromad (foydaga) soliqdan vaqtinchalik ozod etiladigan Yuridik shaxslar va ularning daromadlari.

Vaktinchalik daromadaga (foydaga) soliqdan quyidagi Yuridik shaxslarni ozod qilish ko`zda tutilgan:

yangi tashkil etilgan dehqon (fermer) xo`jaliklari va xususiy korxonalar qishloq xo`jalik mahsulotlarini etishtirish va qayta ishlashdan, xalk iste`moli tovarlari, binokorlik materiallari ishlab chiqarishdan olgan daromad (foydasi) bo`yicha ro`yxatdan o`tgan vaqtdan e`tiboran 2 yil muddatga;

CHet el investorlari ishtirokidagi yangi tashkil etilib, eksportga yo`naltirilgan va importning urnini bosadigan mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonalar:

- agar ishlab chiqarish xajmining 25 foizdan ortig`i bolalarbop mahsulotlardan iboart bo`ladi, ishlab chiqarish boshlangan paytdan e`tiboran 5 yil muddatga. Keyingi yillarda soliq amaldagiga nisbatan ikki baravar kamaytirilgan stavka bo`yicha undiriladi;

- agar chet el sarmoyasining ulushi korxonada ustav fondining 50 foizi va undan ko`pni tashkil etsa. Ishlab chiqarish boshlangan paytdan e`tiboran 2 yil muddatga ozod etiladi;

O`zbekiston Respublikasining investitsiya dasturiga kiritilgan loyixalarga kapital mablag`lar sarflaydigan chet el investitsiyasi ishtirokidagi ishlab chiqarish korxonalari, ro`yxatdan o`tgan vaqtdan e`tiboran dastlabki 7 yilga ozod eiladi;

Kishlok xo`jalik mahsulotlari etishtirish va ularni qayta ishlash (o`zum va mevalardan vinolar, utkir ichimliklar tayg`rlashdan tashqari) xalk iste`moli tovarlari va binokorlik materiallari, tibbig`t asbob-

uskunalari, qishloq xujaligi, engil va oziq-ovqat sanoati uchun mashinalar va asbob-uskunalar ishlab chiqarishga, ikkilamchi xom-ashg` va maishiy chiqindilarni tayg`rlash hamda qayta ishlashga ixtisoslashgan, ustav fondidagi chet el kapitali 30 foizdan ortiq bo`lgan chet el investitsiyasi ishtirokidagi korxonalar-ro`yxatdan o`tgan davrdan e`tiboran ikki yil davomida;

Kurg`onlar, qishloqlar va ovullar xududlarida yangi tuzilgan qishloq xo`jalik mahsulotlari va xalk iste`mol tovarlari ishlab chiqarish bo`yicha yangi tashkil etilg`tan korxonalar mahsulotni ishlab chiqarishni boshlagan paytdan e`tiboran 3 yilga ozod etiladi. Keyingi yillarda soliq stavkasi ikki marta kamaytiriladi. Ishlab chiqarish texnika ahamiyatiga ega bo`lgan va qurilish materiallari, maishiy kommunal xizmatlari ishlab chiqarsa imtig`z kichik va o`rta biznesga ham tegishlidir.

YAngi tuzilgan Yuridik shaxslar (savdo, vositachilik, ta`minlov va tayg`rlov tashkilotlaridan tashqari) ro`yxatdan o`tgan kundan e`tiboran birinchi yili 25%, ikkinchi yili 50% belgilangan stavkadan kamaytirilgan soliq to`laydilar. Keyingi yillar belgilangan stavkada to`liq to`laydilar;

Ichki ishlar organlari xo`zuridagi sokchilik bulinmalari;

Kishlok joylarida yangi tashkil etilgan chet el investitsiyalari ishtirokidagi ishlab chiqarish korxonalari ishga tushgan boshlab 3 yil muddatga. Bu muddat utgandan so`ng keyingi ikki yil mobaynida mazkur qo`shma korxonalar uchun soliq stavkasi amaldagi stavkaning 50 foizi miqdorida belgilanadi;

Gastrol-kontsert faoliyati bilan shug`ullanishga litsenziyasi bor Yuridik shaxslar;

Dividend tarikasida olingan daromad, dividend to`lagan korxonaning ustav kapitaliga yo`naltirilsa soliqdan ozod etiladi;

yangi tashkil etilgan korxonalariga berilgan imtig`zlar (qo`shma korxonalardan tashqari) avvaldan ishlab to`rgan korxonalar, ularning filiallari negizida tashkil kilinsa, korxonalardan olgan asbob-uskunalarni ishlatag`tgan bo`ladi berilmaydi.

YAngi tashkil etilg`tan korxonalariga berilgan imtig`zlardan ular bir yil ichida tugatilsa, soliq summasi ularning butun faoliyat davri uchun to`liq miqdorda undiriladi.

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb aktsiyalardan va sub`ektlarning ustav kapitaliga hissali qatnashishdan olgan daromad tushuniladi. Protsent (foiz) deb depozit omonatlardan, karzli majburiyatlardan va boshqa qimmatli qog`ozlardan olingan daromad tushuniladi.

Davlat obligatsiyalari va boshqa qimmatli qog`ozlari bo`yicha dividend va protsentlar soliqdan ozod etiladi.

Quyidagi Yuridik shaxslar daromad (foyda) solig`ini to`lashdan ozod qilinadi:

a) xodimlari umumiy sonining kamida 75 foizini o`rta maktablar va xunar-texnika bilim Yurtlari ukuvchilari tashkil etadigan;

b) protez-ortopediya buYumlari, inventari ishlab chiqarishga, shuningdek nogironlarga xizmat ko`rsatishga ixtisoslashganlari - asosiy faoliyat turi bo`yicha;

v) ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan, nogironlar jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamg`armasi va O`zbekiston chernobilchilari uYushmasi mulki bo`lganlari, bundan savdo, vositachilik, ta`minot-sotish va tayg`rlov faoliyati bilan shugullanadigan Yuridik shaxslar mustasno.

Ko`rsatilgan imtig`zni olish huquqini belgilash chogida xodimlarning umumiy soniga shtatda bo`lgan korxonalar xodimlari, shu jumladan krindoshlik bo`yicha ishlovchilar, shuningdek korxonalar shtatida turmagan shaxslar (puvrat shartnomasi va fukarolik-huquqiy tusdagi boshqa shartnomalar bo`yicha ish bajaradigan) kiritiladi.

g) davolash muassasalari qoshidagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalari;

d) jazoni ijro etish muassasalari;

e) notijorat tashkilotlari.*

Bunda tadbirkorlik faoliyatidan daromad (foyda) olgan notijorat tashkilotlari ushbu faoliyatdan soliqni umumbelgilangan tartibda to`laydi.

j) shahar yo`lovchilar transporti (taksidan, shu jumladan jknalishli taksidan tashqari) yo`lovchilarni tashish bilan bog`liq xizmatlari bo`yicha;

z) tarix va madaniyat g`dgorliklarini ta`mirlash va qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan daromadlar (foydalar) bo`yicha;

i) umumiy foydalanishdagi avtomobil' yo'llarini saqlash, ta'mirlash va qurish ishlarini amalga oshirishdan olingan daromadlar (foydalar) bo'yicha;

k) O'zuyjoyjamg'armabank bilan tuzilgan shartnomalar bo'yicha o'z xodimlari uchun uy-joy harid qilishga ishlatiladigan daromadlar (foydalar) bo'yicha;

l) davlat obligatsiyalari va boshqa davlat qimmatli kog'ozlari bo'yicha dividendlar va foizlar bo'yicha;

m) yangi tashkil qilingan dehqon (fermer) ho'jaliklari va xususiy korxonalar qishloq xkjaligi mahsulotlarini etishtirish va qayta ishlashdan, xalk iste'moli mollari, binokorlik materiallari ishlab chiqarishdan olgan daromadlari (foydalari) bo'yicha ro'yxatdan o'tgan vaqtdan e'tiboran ikki yil muddatga;

n) Samarkand, Buxoro, Xiva va Toshkent shaharlarida yangi tashkil etilgan, turizm faoliyati bilan shugullanadigan korxonalar tuzilgan paytdan boshlab birinchi daromad orttirgunga qadar, lekin o'zogi bilan ro'yxatdan o'tgan vaqtdan e'tiboran uch yilgacha.

Samarkand, Buxoro, Xiva va Toshkent shaharlarida turistik faoliyat bilan shugullanuvchi Yuridik shaxslar foyda olgan birinchi yili 50 foiz, ikkinchi yili 75 foiz, uchinchi yildan boshlab 100 foiz miqdorida soliq to'laydi.

o) xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yangi tashkil etilib, eksportga yknaltirilgan va importning krnini bosadigan mahsulotlar chiqaradigan ishlab chiqarish korxonalari:

agar ishlab chiqarish xajmining 25 foizdan ortigi bolalarbop mahsulotlardan iborat bo'ladi, ishlab chiqarish boshlangan paytdan e'tiboran 5 yil muddatga. Keyingi yillarda soliq amaldagiga nisbatan 2 baravar kamaytirilgan stavka bo'yicha undiriladi;

agar xorijiy sarmoya ulushi korxonalar ustav fondining 50 foizi va undan ko'pini tashkil etsa, ishlab chiqarish boshlangan paytdan e'tiboran 2 yil muddatga.

p) O'zbekiston Respublikasining investitsiya dasturiga kiritilgan loyixalarga kapital mablag'lar sarflaydigan, xorijiy investitsiya ishtirokidagi ishlab chiqarish korxonalari - ro'yxatdan o'tgan vaqtdan e'tiboran dastlabki etti yil davomida;

r) Kishlok xujaligi mahsulotlari etishtirish va ularni qayta ishlashga (o'zum va mevalardan vinolar, utkir ichimliklar tayg'rlashdan tashqari), xalk iste'moli mollari va binokorlik materiallari, tibbig't asbob-uskunalari, qishloq xujaligi, engil va oziq-ovqat sanoati uchun mashinalar va asbob-uskunalar ishlab chiqarishga, ikkilamchi xom ashg' va maishiy chiqindilarni tayg'rlash hamda qayta ishlashga ixtisoslashgan, ustav fondidagi xorijiy sarmoya ulushi o'ttiz foizdan ortiq bo'lgan, xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar - ro'yxatdan o'tgan vaqtdan e'tiboran ikki yil davomida;

s) Qo'rg'onlar, qishloqlar va ovullar xududlarida qishloq ho'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish bo'yicha yangi tashkil etilag'tgan korxonalar - mahsulot ishlab chiqarishni boshlagan paytdan e'tiboran uch yil muddatga. Keyingi yillarda soliq amaldagiga nisbatan ikki baravar kamaytirilgan stavka bo'yicha undiriladi.

Yuqorida ko'zda tutilgan imtig'z qo'rg'onlar, qishloqlar va ovullar xududida yangidan tashkil etiladigan, tovar ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlar palatasining, O'zbekiston dehqon va fermer ho'jaliklari uYushmasining a'zosi hisoblangan hamda ishlab chiqarish-texnika maqsadidagi mahsulotlar, binokorlik materiallari ishlab chiqaradigan, shuningdek qurilish faoliyatini amalga oshiradigan, ta'mirlash, ta'mirlash-qurilish, maishiy va kommunal xizmatlar ko'rsatadigan kichik va o'rta biznesning xususiy korxonalariga ham tatbiq etiladi.

t) YAngi tashkil etilgan Yuridik shaxslar (savdo, vositachilik, ta'minot, sotish va tayg'rlash faoliyati bilan shugullanuvchilaridan tashqari) tashkil etilgan (ro'yxatdan o'tkazilgan) paytdan e'tiboran birinchi yili belgilangan stavkaning 25 foizi va ikkinchi yili 50 foizi miqdorida soliq to'laydilar. Keyingi yillarda daromad (foydalar) solig'i belgilangan stavka bo'yicha to'liq miqdorda to'lanadi.

u) Tashkil etilgan paytidan boshlab ikki yilga xususiy tijorat banklari, bo'shatib olinadigan mablag'lar ularning texnik bazasini mustaxkamlashga va infratuzilmani rivojlantirishga yknaltiriladi.

f) Ichki ishlar organlari xo'zuridagi kuriklash bulinmalari;

x) Bo'shatib olinadigan mablag'lar ular tomonidan moddiy-texnik bazani mustaxkamlashga, uskunalar, inventar', didaktik materiallar, bolalar uyinchoklari va kitoblarini harid qilishga sarflanishi sharti bilan nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari ro'yxatga olingan paytidan boshlab uch yilga.

ts) Xorijiy investitsiyalar ishtirokida qishloq joyida yangidan barpo etiladigan ishlab chiqarish korxonalari ishlab chiqarish boshlangan paytdan boshlab uch yilga. Ko'rsatilgan muddat tugaganidan keyin keyingi ikki yil davomida mazkur kkkshma korxonalar uchun soliq stavkasi amaldagi stavkaning ellik foizi miqdorida belgilanadi;

e) Gastrol'-konsert faoliyati bilan shugullanish huquqi uchun litsenziya olganlari;

Yu) Yuridik shaxslar tomonidan dividendlar kurinishida olingan va ular olingan Yuridik shaxsning ustav sarmoyasi (fondi)ga yknaltiriladigan daromadlar.

YAngi barpo etilgan korxonalar uchun mazkur bandda ko'rsatilgan imtig'zlar ilgari faoliyat ko'rsatgan Yuridik shaxslar negizida barpo etilgan Yuridik shaxslarga (xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalardan tashqari), ularning filiallari va tarkibiy bulinmalariga, shuningdek korxonalar xo'zurida barpo etilgan Yuridik shaxslarga, ular korxonalardan ijaraga olingan uskunalarda ishlashi sharti bilan, tatbiqetilmaydi.

Mazkur bandning m, n, o, r, s, t, u kichik bandlarida nazarda tutilgan Yuridik shaxslar imtig'zli davr belgilanganidan keyin bir yil utmasidan tugatilgan taqdirda soliq summasi ularning butun faoliyati uchun to'liq xajmda undiriladi.

Soliq solinadigan daromad (foyda) quyidagi summaga kamaytiriladi:

a) ekologiya, salomatlik va xayriya jamg'armalari, madaniyat, xalk ta'limi, soglikni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muxofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga badallar summasiga, biroq soliq solinadigan daromad (foyda)ning bir foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

b) investitsiyalarga (asosiy ishlab chiqarishni rivojlantirish, kengaytirish va rekonstruktsiya qilishga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining karoriga kura kollejlar, akademik litseylar, maktablar va maktabgacha muassasalar qurilishiga), shuningdek investitsiyalar uchun olingan kreditlarni o'zishga yo'naltiriladigan harajatlar summasiga, hisoblangan eskirishdan to'liq foydalanish sharti bilan, biroq soliq solinadigan daromad (foyda)ning o'ttiz foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;

Investitsiyalar deganda:

YAngi qurilish shaklidagi kapital qurilishga, shuningdek ishlab to'rgan korxonalarini rekonstruktsiya qilish, kengaytirish va texnik qayta qurollantirishga;

ishlab chiqarish extig'jlari uchun binolar, inshootlar, uskunalar, transport vositalari va boshqa alohida ob'ektlarni (g'ki ularning kismlarini) harid qilishga yo'naltirilgan o'z harajatlari tushuniladi.

Ko'rsatilgan imtig'z quyidagilar hisobiga investitsiyalar amalga oshirilganida taqdim etiladi:

o'z vositalari hisobiga - investitsiyalarga haqiqatda qilingan harajatlar doirasida;

bank kreditlari hisobidan - bank kreditlarini haqiqatda sundirish summasi doirasida, bank xizmatlariga xizmat ko'rsatish harajatlaridan tashqari.

v) diniy va jamoat birlashmalarining (kasaba uYushmalari, sig'siy partiyalar va harakatlardan tashqari), xayriya jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar daromadi (foydasi)dan shu birlashmalar va jamg'armalarning ustavda belgilangan faoliyatni amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga;

g) tabiatni muxofaza qilish tadbirlarini o'tkazishga ketgan harajatlarning o'ttiz foizi summasiga.

Ko'rsatilgan imtig'z faqat o'z ishlab chiqarishining ekologiyaga ta'sirini yaxshilash uchun tabiatni muxofaza qilish tadbirlarini amalga oshiradigan korxonalarigagina taalluklidir.

Tabiatni muxofaza qilish tadbirlarini o'tkazishga doir buYurtmalarni bajarishdan daromad (foyda) oladigan korxonalariga Yuqorida aytilgan imtig'z tatbiqetilmaydi.

d) futbolni rivojlantirishga kumaklashish, futbol klublari va maktablarining moddiy-texnika bazasini mustaxkamlashga sarflanadigan mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan daromad (foyda)ning besh foizigacha miqdorda;

e) "Iste'dod" jamg'armasi dasturlarini moliyalashga yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga.

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarining daromadlari bo'yicha soliq solinadigan baza zaxira fondi ustav fondining 25 foiziga etguniga qadar daromad (foyda)ning 20 foizigacha miqdorda zaxira fondiga o'tkaziladigan ajratmalar summasiga kamaytiriladi.

Vakolatli banklar uchun soliq solinadigan daromad jalb etiladigan erkin valYuta mablag'lari konsolidatsiyalangan barqarorlashtirish jamg'armasiga yo'naltirish chogida olinadigan marja summasiga kamaytiriladi.

Ishlovchilari umumiy sonining 3 foizidan ko'progini nogironlar tashkil etgan Yuridik shaxslar uchun daromad (foyda) solig'i summasi quyidagi tarzda: belgilangan me'g'rdan ortiq ishga joylashtirilgan nogironlarning har bir foiziga daromad (foyda) solig'i 1 foiz kamaytiriladi. Ishlovchilarning umumiy sonini belgilash Yuridik shaxslarning daromadi (foydasiga) solinadigan soliqni hisoblab chiqarish va bYudjetga to'lash tartibi to'g'risidagi Yuriknoma 21-bandining "v" kichik bandiga muvofik amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchilarga Soliq kodeksi amalga kiritishiga qadar qabulqilingan O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga binoan taqdim etilgan soliq imtig'zlari ular taqdim etilgan muddat tugashiga qadar saklanadi.

Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi Yuridik shaxslar ortib boruvchi yakun bilan chiqarilgan daromad (foyda) solig'i bo'yicha soliq hisobini, soliq ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq inspektsiyalariga yil choraklariga oid va yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatlarida topshiradilar.

Yuridik shaxs tugatilgan taqdirda soliq organi soliq to'lovchidan kamrok bo'lgan davr uchun hisobotlar, soliq hisobini taqdim etishni g'zma xabarnoma topshirish yo'li bilan talab qilib olishi mumkin. Xabarnomada buning sababi va hisobotlar, soliq hisobi kachon va kaysi davr uchun taqdim etilishi lozimligi ko'rsatiladi.

Yuridik shaxsni tugatish haqida belgilangan tartibda qaror qabul qilingan taqdirda tugatish komissiyasi (tugatuvchi) 5 kunlik muddatda bu haqda soliq organini g'zma ravishda xabardor qiladi.

Yuridik shaxsni tugatish haqida qaror qabul qilingandan so'ng soliq to'lovchi 15 kun ichida soliq organiga hisobotlar, soliq hisobini taqdim etishi shart.

Daromad (foyda) solig'i bo'yicha hisobotlar, hisob-kitoblar qonun hujjatlarida belgilangan shakl va tartibda taqdim etiladi.

Yuridik shaxslar daromad (foyda) solig'ini daromad (foyda) solig'i bo'yicha hisoblarni topshirish uchun belgilangan kundan boshlab 5 kun ichida to'laydilar.

Imtig'zlar tatbiq etilmaydigan eksport xom ashg' tovarlarining ro'yxati

Tovarlar nomlanishi	TIF TI bo'yicha kodi
Paxta tolasi	5201 , 5203
Ip kalava	5205, 5206
Paxta linti	1404 20 000
Xom neft', gaz kondensati, neft' mahsulotlari	270900, 270900100, 2710 (271000330, 271000350, 271000590 dan tashqari)
Tabiiy gaz	2711 21 000
Elektr energiya	271600000
Qimmatbaho metallar	7106,7108,7110,7112

Rangli metallar, rangli metallar prokati, rangli metallar parchalari va siniklari	7401, 7402, 7404-7406, 7501-7504, (7601-7603 760120900 dan tashqari), 7801-7802 (780110000 dan tashqari), 780420000, 7902-7903, 8001-8002, 810191900, 810291900, 810310-810310900, 810411000-810430000, 810510-810510900, 810600100, 810710000, 810810-810810900, 810910-810910900, 811000-811000190, 811100-811100190, 811211000, 811220-811220390, 811230-811230100, 811240-811240190, 811291
Qora metallar, qora metallar prokati va siniqlari	7201-7213 (krome 721310000, 721331000), 7214 (krome 721420000, 721440), 7215, 7216 (krome 721610000, 721621000, 721622000, 721650100), 7217-7229

Nogironlar mexnatidan foydalanadigan korxonalar uchun daromad (foyda) solig`ining shartli hisob-kitobi

1.	Xodimlarning umumiy soni	25 kishi
	SHu jumladan nogironlar	7 kishi
	Xodimlarning umumiy sonida nogironlar foizi	28 foiz
	Ishga joylashtirilgan nogironlarning belgilangan me`g`ri	3 foiz
	Belgilangan me`g`rdan oshish (28%-3%)	25 foiz
	Hisoblab g`zilgan soliq summasi	100 ming sum
	Intig`zni hisobga olganda soliq summasi $100 - ((100 \times 25) \text{ g` } 100)$	75 ming sum

200_ yil _-choragiga taxmin kilinag`tgan daromad (foyda)dan kelib chikkan holda bYudjetga soliqning joriy to`lovlari to`g`risida ma`lumotnoma

	Ko`rsatkich nomi	
	CHorak uchun daromad (foyda)ning tahlil kilinag`tgan summasi	
	Soliq stavkasi	
	BYudjetga to`lanadigan daromad (foyda) solig`i summasi	

Daromad (foyda) solig`ining hisob-kitobi
200_yil_ - chorak uchun

N	Ko`rsatkichlar	Satr	Summa
1.	Foyda solig`i to`lanishigacha moliyaviy natija	010	
2.	harajatlar tarkibi to`g`risidagi nizomga kura soliq solinadigan bazaga kiritiladigan harajatlar (1- ilova)	020	
3.	Mazkur hisobot davri uchun soliq solinadigan bazadan chiqarib tashlanmaydigan harajatlar	030	
	Mazkur hisobot davri uchun soliq solinadigan bazadan chiqarib tashlanadigan, ilgari qilingan harajatlar	040	
	Soliq solinadigan bazaga kiritiladigan harajatlar	050	
4.	Aktsiyalar va boshqa qimmatli kog`ozlar bo`yicha dividendlar	060	
5.	Soliq solinadigan daromad (foyda)	070	
6.	Soliq qonunchiligiga muvofik soliq solinadigan daromad (foyda)ning kamayishi	080	
7.	Imtig`zlarni hisobga olganda soliq solinadigan daromad (foyda)	090	
8.	Daromad (foyda) solig`ining belgilangan stavkasi	100	%
9.	Daromad (foyda) solig`ining to`zatilgan stavkasi	110	
10.	BYudjetga to`lanadigan daromad (foyda) solig`i summasi	120	
11.	BYudjetga hisoblab g`zildi	130	
12.	Muddat bo`yicha qo`shimcha hisoblab g`zildi	140	
13.	Kamaytirishga	150	

Dividendlar va foizlar solig`ining hisob-kitobi
200_yil_ uchun

N	Ko`rsatkich	To`lovchining ma`lumotlari bo`yicha	Soliq inspektori ma`lumotlari bo`yicha
1.	Hisoblab g`zilgan dividendlar va foizlar		
2.	Soliq stavkasi		
3.	BYudjetga to`langan soliq summasi, jami		

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar

Yuridik shaxslar daromadiga soliq nima?

Daromadga (foyda) soliqni to`lovchilar kimlar?

Rezident va norezident nima?

Soliq ob`ekti va soliqqa tortiladigan daromadlarga nimalar kiradi?

Daromadga (foyda) soliq stavkalari qanday bo`ladi?

Qanday Yuridik shaxslar daromadga soliqdan to`liq ozod etiladi?

qanday Yuridik shaxslar daromadga soliqdan vaqtinchalik ozod etiladi?

Yuridik shaxslarning qanday harajatlari soliqqa tortiladigan daromaddan kamaytiriladi?

Soliq hisobini tuzish va soliqni to`lash tartibi qanday?

Ikki g`klama soliq to`lash qanday tugatiladi?

4-mavzu: Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

1.Jismoniy shaxslar daromadlaridan olinadigan soliq va uning o'ziga xosligi.

2.Jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq ob'ekti. 3.Jismoniy shaxslarning ja'mi yillik daromadlari.

4.Jismoniy shaxslar daromadlaridan olinadigan soliqning stavkalari va soliqdan bYeriladigan imtiyozlar.

Mavzu bo'yicha qo'yilag`tgan muammolar:

jismoniy shaxslarning daromad manbalarini aniq chegaralash muammosi;
jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiyalash jarag`ning monitoringini yaratish;
jismoniy shaxslar daromadlariga solinadigan soliqning stavkalarini yagona holatga keltirish;
nerezidentlar daromadlarini soliqqa tortish uslubiyatini takomillashtirish;
soliqqa tortilmaydigan minimum chegarasini belgilash muammosi;
ish haqidani hisoblangan soliq summalarining buhgalteriyada hisobini Yuritish muammosi;
tadbirkorlik faoliyati bilan shugullanuvchi jismoniy shaxslardan soliqlar va fondlarga to'lovlarni to'lash mexanizmini soddalashtirish muammosi.

Tayanch so'z va iboralar

rezident va nerezident, jismoniy shaxslarning daromad solig'i, deklaratsiya, soliq ob'ekti, soliq to'lovchilar, soliq stavkasi, soliq bo'yicha imtig`zlar

Foydalanilgan adabig`tlar:

Asosiy adabig`tlar: 3,5,6,11,12,16,17

Kushimchaadabig`tlar: 25,29,31,32,33

Jismoniy shaxslar daromadiga soliq to'lovchilari bo'lib, moliya yilida soliqqa tortiladigan daromadga ega bo'lgan har qanday jismoniy shaxs hisoblanadi.

Soliqqa tortish maqsadida jismoniy shaxslar daromadi rezidentlar va nerezidentlar daromadiga bo'linadi.

Boshlanag`tgay g`ki tugag`tgan moliya yilida 12 oygacha bo'lgan istalgan davrda O'zbekiston xududida 183 kun va undan ortiq yashovchi jismoniy shaxslarga O'zbekiston Respublikasi rezidenti deb ataladi SHu ko`rsatilgan muddatdan kam yashagan jismoniy shaxslarga nerezident deb ataladi.

O'zbekiston Respublikasi rezidenti xisoblangan jismoniy shaxslar O'zbekiston Respublikasida va undan tashkaridagi manbaalardan olgan daromadlari bo'yicha daromad solig`iga tortiladi.

O'zbekiston Respublikasi nerezidenti faqat O'zbekiston xududidan olgan daromadidan soliq to'laydi.

Rezident shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasidan tashkarida to'langan soliq summasi O'zbekiston Respublikasida soliq to'lash paytida O'zbekiston Respublikasining qonunlari va xalqaro qonunlarga binoan hisobga olinadi.

Xisobga olinag`tgan soliq summasi O'zbekiston Respublikasida harakatda bo'lgan soliq stavkasida hisoblangan jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan daromad solig`i summasidan oshib ketmasligi kerak.

Soliq solish ob'ekti bo'lib, jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlari xisoblanadi:

1) O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi va undan tashkaridagi manbalardan olingan daromadlari;

2) O'zbekiston Respublikasi nerezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari.

YAkka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan, ushbu Kodeksning 58-bobiga muvofiq qat`iy belgilangan soliq solinadigan daromadlar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining soliq solish ob'ekti bo'lmaydi.

Soliq solinadigan baza jami daromaddan kelib chiqib, ushbu Kodeksning 179 va 180-moddalariga muvofiq soliq solishdan ozod qilingan daromadlar chegirilgan holda aniqlanadi.

Agar soliq to'lovchining daromadidan uning ixtig'riga ko'ra, sud g'ki boshqa organlarning qaroriga binoan biron bir ushlab qolishlar amalga oshirilsa, bunday ushlab qolishlar soliq solinadigan bazani kamaytirmaydi.

Jismoniy shaxsning chet el vaYutasida ifodalangan daromadlari daromadlar amalda olingan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha milliy vaYutada qayta hisoblab chiqiladi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksiga muvofiq soliq ob'ekti va soliqa tortiladigan bazani aniqlash uchun jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini aniqlash lozim bo'ladi.

Bu erda eng muhim narsa jismoniy shaxsning jami yillik daromadiga qanday daromadlar kirishi, qanday daromadlar kirmasligi va qanday imtig'zlar olish mumkinligi aniq belgilashdir.

Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadi tarkibiga soliq to'lovchi olishi mumkin bo'lgan g'ki tg'kinga olgan pul g'xud buYum shaklida olgan pul mablag'lari kiradi.

Jismoniy shaxslarning jami daromadlari tarkibi 4 guruhga bo'linadi:

- 1) mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;
- 2) mulkiy daromadlar;
- 3) moddiy naf tarzidagi daromadlar;
- 4) boshqa daromadlar.

Yuridik shaxslar amalga oshiradigan quyidagi xarajatlar jismoniy shaxslarning daromadi sifatida qaralmaydi:

1) xodimlarni qonun hujjatlarida belgilangan normalarga muvofiq sut hamda boshqa davolash-profilaktika oziq-ovqati, shaxsiy himoya va gigiena vositalari bilan ta'minlash bo'yicha xarajatlar;

2) kasaba uYushmasi qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar, shu jumladan a'zolik badallari hisobidan kasaba uYushmasi a'zolariga beriladigan moddiy g'rdam, bundan kasaba uYushmasi qo'mitasining xodimlariga mehnat vazifalarini bajarganlik uchun beriladigan pul mukofotlari va boshqa to'lovlar mustasno;

3) xodimlarni ish joyiga olib kelish va qaytarib olib ketish bilan bog'liq xizmat transportini saqlash xarajatlari;

4) diniy rasm-rusumlar va marosimlarni, bayram tantanalarini o'tkazish, vakillik xarajatlari, shuningdek Yuridik shaxsning xodimlarning mehnat va dam olish sharoitlarini ta'minlash bilan bog'liq hamda muayyan jismoniy shaxslarning daromadi hisoblanmaydigan boshqa xarajatlar;

5) xodimga ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan maxsus kiyim-bosh, maxsus poyabzal, formali kiyim-bosh berish bo'yicha xarajatlar;

6) xodim boshqa joyga ishga o'tkazilganda g'xud ko'chib borganda ko'chish, mol-mulkini ko'chirib borish, joy ijarasi (yo'l xarajatlari uchun beriladigan pul) bilan bog'liq xarajatlarni to'lash g'ki bu xarajatlarning o'rnini qoplash xarajatlari;

7) xizmat safarlaridagi quyidagi kompensatsiya to'lovlari:

- tasdiqlovchi hujjatlar asosida xizmat safari joyiga borish va u erdan qaytib kelish uchun, shu jumladan joy band qilish uchun haq to'lashni qo'shgan holda haqiqatda amalga oshirilgan to'lovlar. Yo'l hujjatlari bo'lmagan taqdirda, temir yo'l transportidagi (agar temir yo'l qatnovi bo'lmasa, shaharlararo avtobusdagi) yo'l haqi qiymati miqdorida, biroq aviachipta qiymatining 30 foizidan oshmaydigan miqdorda;

- uy-joyni ijaraga olish bo'yicha haqiqatda amalga oshirilgan to'lovlar. YAshaganligini tasdiqlovchi hujjatlar bo'lmagan taqdirda – qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida;

- tasdiqlovchi hujjatlar asosida uy-joyni band qilish uchun to'lovlar;

- qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida xizmat safarida bo'lingan vaqt uchun to'lanadigan kundalik harajatlar uchun haq (sutkalik pullar);

- qonun hujjatlarida belgilangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan boshqa to'lovlar;

8) qonun hujjatlarida nazarda tutilgan normalar doirasida xodimga to'lanadigan kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar):

- doimiy ishi yo'lda kechadigan g'ki harakatlanish va (g'ki) qatnov tusiga ega bo'lgan xodimga kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar);

- xizmat ishlari uchun shaxsiy avtomobildan foydalanganlik uchun kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar), bundan xizmat safarlari mustasno;

- dala ta'minoti;

- amaldagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar);

9) mehnatda mayib bo'lganlik g'ki sog'liqqa boshqacha shikast etganlik bilan bog'liq zararining o'rnini qoplash bo'yicha quyidagi miqdordagi to'lovlar:

- jabrlanuvchi mehnatda mayib bo'lguniga qadar olgan o'rtacha oylik ish haqiga nisbatan foiz hisobidagi, uning kasbga oid mehnat qobiliyatini yo'qotganlik darajasiga muvofiq belgilanadigan har oylik to'lovlar (voyaga etmagan shaxs mehnatda mayib bo'lib qolgan taqdirda, zararining o'rnini uning ish haqi (daromadi) miqdoridan kelib chiqqan holda, lekin qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining besh baravaridan kam bo'lmagan miqdorda qoplanadi);

- maxsus tibbiy parvarishga muhtoj jabrlanuvchilarga qo'shimcha xarajatlar uchun oyiga eng kam ish haqining ikki baravari miqdoridagi to'lovlar;

- jabrlanuvchining maishiy parvarishi uchun qo'shimcha xarajatlar tariqasida har oyda eng kam ish haqining ellik foizi miqdoridagi to'lovlar;

- xodimning sog'lig'iga shikast etkazilganligi munosabati bilan ish beruvchi tomonidan bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida jabrlanuvchining yillik o'rtacha ish haqi miqdoridagi to'lovlar;

10) boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan quyidagi miqdordagi to'lovlar:

- marhumning o'rtacha ish haqining vafot etgan boquvchining qaramog'ida bo'lgan va uning vafoti munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan mehnatga qobiliyatsiz shaxslarga to'g'ri keladigan ulushi miqdoridagi to'lovlar;

- boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan shaxslarga bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida marhumning o'rtacha yillik ish haqining olti baravari miqdoridagi to'lovlar;

11) talabalarning ta'lim olishi uchun, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining oliy o'quv Yurti bilan to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar bo'yicha pulli-kontrakt asosida o'tkaziladigan to'lovlar;

12) O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi hisobvarag'iga muqobil xizmat shartnomasi bo'yicha o'tkaziladigan mablag'lar;

13) mol-mulkni sug'urtalash va (g'ki) hag'ni uzoq muddatli sug'urtalash bo'yicha sug'urta mukofotlari. Mol-mulkni sug'urtalash va (g'ki) hag'ni uzoq muddatli sug'urtalash shartnomasi muddatidan ilgari bekor qilinganda va sug'urtalovchi sug'urta qilinuvchiga sug'urta mukofotining bir qismini g'ki to'liq qaytarsa, qaytarilgan sug'urta mukofoti miqdori jismoniy shaxsning soliq solinadigan jami daromadi tarkibiga kiritiladi;

14) g'sh oilalar a'zolarining uy-joy olish uchun Yuridik shaxsdan – ish beruvchidan olgan mablag'lari. Uy-joy olingan (mulk huquqi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan) sanadan e'tiboran besh yil ichida sotilsa, ushbu bandda ko'rsatilgan daromadlarga belgilangan tartibda soliq solinadi.

Soliq Kodeksining 172-moddasiga asosan, mehnat shartnomalariga g'ki ishlar bajarish va xizmatlar ko'rsatish predmeti bo'lgan fuqarolik-huquqiy tuzdagi shartnomalarga muvofiq jismoniy shaxslarga hisoblanadigan va to'lanadigan barcha to'lovlar mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar deb e'tirof etiladi. Mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlarga quyidagilar ham kiradi:

- ushbu Kodeksning 173-moddasiga muvofiq rag'batlantirish xususiyatiga ega bo'lgan to'lovlar;

- ushbu Kodeksning 174-moddasiga muvofiq kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiya);

- ushbu Kodeksning 175-moddasiga muvofiq ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash.

Soliq Kodeksining 173-moddasiga asosan rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

- 1) yillik ish yakunlari bo'yicha mukofot, bir yo'la beriladigan mukofotlar;
- 2) Yuridik shaxsning mukofotlash to'g'risidagi qoidasida nazarda tutilgan rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar;
- 3) kasb mahorati, murabbiylik uchun tarif stavkalariga va maoshlarga ustamalar;
- 4) ta'tilga har yilgi qo'shimcha haqlar;
- 5) ko'p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va to'lovlar;
- 6) ratsionalizatorlik taklifi uchun to'lov.

Soliq Kodeksining 174-moddasiga asosan, mehnatga haq to'lash tarzida daromadga kiritiladigan kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar) jumlasiga quyidagilar kiradi:

- 1) tabiiy-iqlim sharoitlari noqulay bo'lgan joylardagi ishlar bilan bog'liq qo'shimcha to'lovlar;
- 2) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan kasblar va ishlar ro'yxati bo'yicha og'ir, zararli, o'ta zararli mehnat sharoitlarida ishlaganlik uchun ustamalar;
- 3) texnologik jarag'n jadvalida nazarda tutilgan tungi vaqtda, ish vaqtidan tashqari, dam olish kunlarida va bayram (ishlanmaydigan) kunlarida ishlaganlik uchun tarif stavkalariga hamda maoshlarga ustamalar va qo'shimcha to'lovlar;
- 4) ko'p smenali rejimda ishlaganlik, shuningdek bir necha kasbda, lavozimda ishlaganlik va xizmat ko'rsatish doirasini kengaytirganlik uchun ustamalar;
- 5) doimiy ishi yo'lda kechadigan, harakatlanish va (g'ki) ko'chib Yurish xususiyatiga ega bo'lgan xodimlarning, shuningdek qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda ishlar vaxta usulida bajarilgan taqdirda, ish haqiga ustamalar;
- 6) Yuridik shaxs joylashgan erdan (yig'ilish punktidan) ishlash joyigacha va orqaga qaytish uchun vaxtada ishlash jadvalida nazarda tutilgan ishlar vaxta usulida bajarilgan taqdirda yo'lga ketadigan kunlar, shuningdek xodimlar meteorologik sharoitlar sababli va transport tashkilotlarining aybi bilan yo'lda ushlanib qolgan kunlar uchun tarif stavkasi, maosh miqdorida to'lanadigan summalar;
- 7) er osti ishlarida doimiy band bo'lgan xodimlarga ularning stvoldan ishlash joyiga borish va u erdan qaytish uchun shaxtada (konda) harakatlanishining me'g'riy vaqti uchun to'lanadigan qo'shimcha haqlar;
- 8) qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha dala ta'minoti;
- 9) xizmat safarlari vaqtidagi qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha kundalik harajatlar uchun haq (sutkalik pullar);
- 10) ishlar vaxta usulida tashkil qilinganda, ish vaqti umumlashtirilgan holda hisobga olinag'tganda va qonun hujjatlarida belgilangan boshqa hollarda xodimlarga ish vaqtining belgilangan davomiyligidan ortiq ishlaganliklari munosabati bilan beriladigan dam olish kunlari (otgullar) uchun to'lovlar;
- 11) xizmat ishlari uchun xodimning shaxsiy avtomobilidan g'ki xizmat maqsadlari uchun uning boshqa mol-mulkidan qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha foydalanganlik uchun to'lovlar;
- 12) mehnatda mayib bo'lganlik g'ki sog'liqqa boshqacha shikast etganlik bilan bog'liq zararining o'rnini qoplash uchun ushbu Kodeks 171-moddasi ikkinchi qismining 9-bandida ko'rsatilgan miqdorlardan ortiqcha olingan summalar.

Soliq Kodeksining 175-moddasiga asosan, ishlanmagan vaqt uchun haq to'lashga quyidagilar kiradi:

- 1) qonun hujjatlariga muvofiq navbatdagi (har yillik) va qo'shimcha ta'tillarga haq to'lash, foydalanilmagan navbatdagi (har yillik) va qo'shimcha ta'tillar uchun kompensatsiya, o'smirlarning imtig'zli soatlariga, onalar bolani ovqatlantirishi uchun ishda beriladigan tanaffuslarga, shuningdek tibbiy ko'rikdan o'tish bilan bog'liq vaqt uchun haq to'lash;
- 2) asosiy ish haqi qisman saqlanib qolgan holda majburiy ta'tilda bo'lgan xodimlarga beriladigan to'lovlar;
- 3) donor xodimlarga ko'rikdan o'tish, qon topshirish va qon topshirilgan har bir kundan keyin beriladigan dam olish kunlari uchun haq to'lash;

4) O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga muvofiq davlat g'ki jamoat vazifalarini bajarganlik uchun mehnatga haq to'lash;

5) qishloq xo'jaligi va boshqa ishlarga jalb qilinadigan xodimlarning asosiy ish joyi bo'yicha saqlab qolinadigan ish haqi;

6) boshqa Yuridik shaxslardan avvalgi ish joyida lavozim bo'yicha maoshi miqdorlari ma'lum bir muddat davomida saqlab qolinganda holda ishga olingan, shuningdek vaqtinchalik vazifani bajarib turganda xodimlarga maoshdagi farqni to'lash;

7) Yuridik shaxslarning xodimlariga kadrlarni qayta tayg'rlash va malakasini oshirish tizimida ishdan ajralgan holda o'qishlari vaqtida asosiy ish joyi bo'yicha ularga to'lanadigan ish haqi;

8) xodimning aybisiz bekor turib qolinganda vaqt uchun haq to'lash;

9) mehnat lag'qatini vaqtincha yo'qotgan xodimlarga qo'shimcha haq to'lash;

10) qonun hujjatlariga muvofiq g'ki Yuridik shaxsning qarori bilan majburiy progul vaqti g'ki kam haq to'lanadigan ishni bajarganlik uchun haq to'lash;

11) o'n ikki g'shga to'lmagan ikki va undan ortiq bolasi g'ki o'n olti g'shga to'lmagan nogiron bolasi bor ag'llarga qonun hujjatlariga muvofiq qo'shimcha ta'til haqini to'lash;

12) Yuridik shaxslarning asosiy ishidan ozod qilingan va ozod qilinmagan holda xodimlar tayg'rlash, ularni qayta tayg'rlash va ularning malakasini oshirish uchun hamda o'quvchilar va talabalarining ishlab chiqarish amalig'tiga rahbarlik qilish uchun jalb qilinadigan Yuqori malakali xodimlari mehnatiga haq to'lash;

13) Yuridik shaxsning boshqaruv organi (kuzatuv kengashi g'ki boshqa shunga o'xshash organi) a'zolariga Yuridik shaxsning o'zi amalga oshiradigan to'lovlar;

14) moddiy g'rdam to'lovi;

15) Yuridik shaxsning mablag'lari hisobidan to'lanadigan pensiyalar va nafaqalarga qo'shimchalar, stipendiyalar;

16) oliy o'quv Yurtini tamomlaganidan keyin g'sh mo'taxassislarga ta'til vaqti uchun Yuridik shaxs hisobidan to'lanadigan nafaqalar;

17) xodimga muhim sana, uzoq yillik xizmati, jamoatchilik faoliyatidagi Yutuqlari munosabati bilan to'lanadigan rag'batlantirish tarzidagi to'lov.

Soliq Kodeksining 176-moddasiga asosan, jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari tarkibiga quyidagilar kiradi:

1) foizlar;

2) dividendlar;

3) mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar;

4) jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulkni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;

5) sanoat mulki ob'ektlariga berilgan patent (litsenziya) sotilgan taqdirda, patent (litsenziya) egasi bo'lgan jismoniy shaxs sotishdan olgan daromad;

6) royalti;

7) qimmatli qog'ozlarni realizatsiya qilishdan tushgan daromadlar va Yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushini (payini) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;

8) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'laganidan keyin xususiy korxonada mulkdori hamda fermer xo'jaligi boshlig'i, xususiy amalig't bilan shug'ullanuvchi notarius ixtig'rida qoladigan foyda summasi.

Soliq Kodeksining 177-moddasiga asosan, soliq to'lovchi tomonidan moddiy naf tarzida olinadigan daromadlar quyidagilardir:

1) Yuridik shaxs tomonidan jismoniy shaxs manfaatlarini ko'zlab, tovarlar (ishlar, xizmatlar) haqini, mulkiy huquqlarni to'lash, shu jumladan:

- jismoniy shaxslarning bolalarini maktabgacha ta'lim muassasalarida o'qitish, tarbiyalash;

- kommunal xizmatlar, xodimlarga berilgan uy-joy haqini, uy-joydan foydalanish xarajatlari g'toqxonadagi joylar haqini g'ki ularning o'rnini qoplash qiymatini to'lash;

- oziq-ovqat, oylik yo`l chiptalari g`ki ularning o`rnini qoplash qiymatini to`lash;
 - sanatoriy-kurortlarda davolanish yo`llanmalari qiymatini, dam olish, statsionar va ambulatoriyaga qatnab davolanish haqini g`ki ularning o`rnini qoplash qiymatini to`lash;
 - Yuridik shaxsning jismoniy shaxs daromadi bo`lgan boshqa xarajatlari;
 - 2) sovg`alar, tekin berilgan, shu jumladan hadya qilish shartnomasi asosida berilgan tovarlar, soliq to`lovchining manfaatlarini ko`zlab, bajarilgan ishlar va ko`rsatilgan xizmatlar qiymati;
 - 3) tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) xodimlarga realizatsiya qilinadigan narxi va shu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) ushbu moddaning ikkinchi va uchinchi qismlariga muvofiq hisoblab chiqarilgan qiymati o`rtasidagi salbiy tafovut;
 - 4) qonun hujjatlariga muvofiq xodimlarga temir yo`l, aviatsiya, darg`, avtomobil` transporti va shahar elektr transportida Yurish bo`yicha beriladigan imtig`zlar summasi;
 - 5) jismoniy shaxsning Yuridik shaxs oldidagi qarzining Yuridik shaxs qarori bilan hisobdan chiqarilgan summalari;
 - 6) ish beruvchi tomonidan to`lovlar hisobiga to`lanib, xodimdan ushlab qolinishi lozim bo`lgan, lekin ushlab qolinmagan summalar.
- Soliq to`lovchi Yuridik shaxsdan tovarlar (ishlar, xizmatlar) olgan taqdirda, ushbu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati ularni olish narxidan g`ki tannarxidan kelib chiqqan holda belgilanadi.
- Jismoniy shaxs Yuridik shaxsdan aktsiz to`lanadigan tovarlar g`ki qo`shilgan qiymat solig`i solinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) olsa, bunday tovarlar (ishlar, xizmatlar) qiymatida aktsiz solig`ining va qo`shilgan qiymat solig`ining tegishli summasi hisobga olinadi.

Soliq Kodeksining 178-moddasiga asosan, jismoniy shaxslarning boshqa daromadlari jumlasiga quyidagilar kiradi:

- 1) davlat ijtimoiy sug`urtasi bo`yicha nafaqalar, ishsizlik nafaqalari, ijtimoiy nafaqalar va pensiyalar;
- 2) stipendiyalar;
- 3) jismoniy shaxslarga xayriya va ekologiya jamg`armalarining mablag`laridan ko`rsatiladigan moddiy g`rdam;
- 4) donorlik uchun pul mukofotlari;
- 5) alimentlar;
- 6) hayvonlarni (qoramol, parranda, mo`ynali va boshqa hayvonlarni, baliq va boshqalarni) tirik holda hamda ularni so`yib, mahsulotlarini xom g`ki qayta ishlangan holda, ipak qurti, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan holda sotishdan olingan daromadlar;
- 7) jismoniy shaxslardan tekin (shu jumladan hadya shartnomalari bo`yicha) olingan mol-mulk g`ki mulkiy huquqlar qiymati;
- 8) musobaqalarda, ko`riklarda, tanlovlarda sovrinli o`rinlar uchun beriladigan sovrinlar, pul mukofotlari;
- 9) Yutuqlar;
- 10) grantlar, shu jumladan chet davlatlar grantlari bo`yicha olingan summalar;
- 11) jamg`arib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular bo`yicha olingan foiz tarzidagi va boshqa daromadlar, jamg`arib boriladigan pensiya to`lovlari;
- 12) yaratilgan fan, adabig`t va san`at asarlari (predmetlari) uchun jismoniy shaxslar tomonidan olingan daromadlar;
- 13) O`zbekiston Respublikasining davlat mukofotlari va davlat pul mukofotlariga sazovor bo`lgan jismoniy shaxslar olgan bir yo`la beriladigan davlat pul mukofoti g`ki shunga teng bahodagi esdalik sovg`alarining qiymati;
- 14) xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o`rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo`la beriladigan pul mukofoti;
- 15) xodim bilan mehnat shartnomasi alohida asos bo`yicha tugatilgan taqdirda, mehnat to`g`risidagi qonun hujjatlariga muvofiq moddiy g`rdam sifatida beriladigan ishdan bo`shatish nafaqasi va boshqa to`lovlar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 12 dekabrda PQ-744-son qaroriga asosan, 2008 yil 1 yanvardan boshlab jismoniy shaxslarning ish haqi, mukofotlari va boshqa daromadlari quyidagi stavkalarda daromad solig'iga tortiladi:

Soliq solinadigan daromad	Soliq stavkalari
Eng kam ish haqining olti baravarigacha miqdorda	Daromad summasining 13 foizi
Eng kam ish haqining olti baravaridan (Q1 so'm) o'n baravarigacha miqdorda	Olti baravar miqdordan soliq Q eng kam ish haqi miqdorining olti baravaridan oshadigan summadan 18 foiz
Eng kam ish haqining o'n baravari (Q1 so'm) va undan Yuqori miqdorda	O'n baravar miqdordan soliq Q eng kam ish haqi miqdorining o'n baravaridan oshadigan summadan 25 foiz

Izoh:

1. Jismoniy shaxslarning daromadlariga solinadigan soliq summasini hisoblash maqsadlari uchun eng kam ish haqining miqdori yil boshidan e'tiboran ortib boruvchi yakun bilan hisobga olinadi (yil boshidan tegishli davrning har bir oyi uchun eng kam ish haqi summasi).

2. Belgilangan stavkalardan kelib chiqib hisoblangan jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq summasi, fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'iga o'tkaziladigan, jismoniy shaxslarning daromad solig'i solinadigan daromadlaridan 1% miqdorida hisoblanadigan oylik majburiy badallar summasiga kamaytiriladi.

Soliqqa tortish maqsadida eng kam ish haqining miqdori yil boshidan e'tiboran ortib boruvchi yakun tarzida hisoblanadi (yil boshidan e'tiboran tegishli davr uchun eng kam ish haqining oylik miqdorlari summasi yig'indisi).

Soliq Kodeksining 182-moddasiga asosan, jismoniy shaxsning – O'zbekiston Respublikasi norezidentining O'zbekiston Respublikasidagi daromadlar manbaidan olingan, doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan daromadlariga manbada chegirmalarsiz quyidagi stavkalar bo'yicha soliq solinadi:

1) dividendlar va foizlarga – 10 foiz;

2) ushbu Kodeks 155-moddasi uchinchi qismining 9-bandiga muvofiq belgilanadigan xalqaro tashishlarda transport xizmatlari ko'rsatishdan olinadigan daromadlarga (fraxtdan olinadigan daromadlarga) – 6 foiz;

3) intellektual mulk ob'ektlariga bo'lgan mulkiy huquqlarni boshqa shaxsga o'tkazganlik uchun pul mukofoti, ijara bo'yicha daromadlar, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq bo'lgan, fuqarolik-huquqiy tusga ega shartnomalar bo'yicha olingan boshqa daromadlarga – 20 foiz.

To'lov manbaida soliq solish to'lov O'zbekiston Respublikasi hududida g'ki uning hududidan tashqarida sodir etilganligidan qat'i nazar amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslar daromadiga soliqdan imtig'zlarni uch guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

Jismoniy shaxslarning soliq solinmaydigan daromadlari (soliq solinadigan daromadga kiritilmaydi).

Soliq to'lashdan to'liq ozod qilingan jismoniy shaxslar.

Soliqdan har bir to'liq oy uchun to'rt karrali minimal ish haqi miqdorida ozod etilish.

Soliq Kodeksining 179-moddasiga asosan, jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga soliq solinmaydi:

1) moddiy g'rdam summalari:

tabiiy ofat, boshqa favqulodda holatlar munosabati bilan beriladigan moddiy g'rdam summalari – to'laligicha;

vafot etgan xodimning oila a'zolariga g'ki oila a'zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy g'rdam summalari – eng kam ish haqining yigirma baravarigacha miqdorda;

boshqa hollarda – eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda;

2) yo'llanmalar qiymatini Yuridik shaxslar tomonidan to'liq g'ki qisman qoplash summolari, turistik yo'llanmalar bundan mustasno:

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan sanatoriy-kurort va sog'lomlashtirish muassasalariga yo'llanmalar qiymatini nogironlarga, shu jumladan mazkur korxonada ishlamaydigan nogironlarga to'liq g'ki qisman qoplash summolari;

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bolalar oromgohlari va boshqa sog'lomlashtirish oromgohlari, shuningdek ota-onalarning bolalari bilan dam olishiga maxsus mo'ljallangan sanatoriy-kurort va sog'lomlashtirish muassasalariga o'z xodimlarining o'n olti g'shga to'lmagan (o'n sakkiz g'shgacha bo'lgan o'quvchilar) bolalari uchun yo'llanmalar qiymatini to'liq g'ki qisman qoplash summolari;

3) o'z xodimlariga va ularning bolalariga ambulatoriya va (g'ki) stasionar tibbiy xizmat ko'rsatilganligi uchun ish beruvchi tomonidan to'langan summalar, shuningdek Yuridik shaxsning davolash va tibbiy xizmat ko'rsatganlik, nogironlik profilaktikasi va nogironlarning salomatligini tiklashga doir texnik vositalarni olish uchun qilingan xarajatlari. Xodimlarni davolaganlik, ularga tibbiy xizmat ko'rsatganlik uchun Yuridik shaxslar tomonidan sog'liqni saqlash muassasalariga naqd pulsiz haq to'langan taqdirda, shuningdek sog'liqni saqlash tashkilotlari tomonidan g'zib berilgan hujjatlar asosida ushbu maqsadlar uchun mo'ljallangan naqd pul mablag'lari bevosita xodimga, xodim yo'qligida, uning oila a'zolariga, ota-onalariga berilgan g'ki mazkur maqsadlar uchun mo'ljallangan mablag'lar xodimning bankdagi hisobvarag'iga kiritilgan taqdirda, ushbu daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi;

4) O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining O'zbekiston Respublikasidan tashqariga ishlash uchun Yuborilishi munosabati bilan bYudjet tashkilotlaridan chet el vaYutasida olingan ish haqi summolari va boshqa summalar, qonun hujjatlarida belgilangan summalar doirasida;

5) vaqtinchalik bir martalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar, agar bunday ishlarga g'llash vaqtinchalik bir martalik ish bilan ta'minlash markazlari ko'magida amalga oshirilag'tgan bo'lsa;

6) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laganidan keyin xususiy korxonada mulkdori, fermer xo'jaligi boshlig'i ixtig'rida qoladigan foyda summasi;

7) O'zbekiston Respublikasining davlat mukofotlariga va davlat pul mukofotlariga sazovor bo'lgan jismoniy shaxslar olgan bir yo'la beriladigan davlat pul mukofoti g'ki shunga teng bahodagi esdalik sovg'alarining qiymati;

8) xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o'rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo'la beriladigan pul mukofoti;

9) sanoat mulki ob'ektlariga va seleksiya Yutug'i patentiga patent (litsenziya) egasi bo'lgan jismoniy shaxsning patentni (litsenziyani) ularning amal qilish muddati doirasida, lekin foydalanish boshlangan kundan e'tiboran quyida ko'rsatilgan davrdan ko'p bo'lmagan muddatda sotishdan olgan daromadi summasi:

ixtirolar va seleksiya Yutug'idan – besh yil davomida;

sanoat namunasidan – uch yil davomida;

foydali modeldan – ikki yil davomida;

10) donorlik uchun pul mukofotlari, shuningdek qon yiqqanlik uchun tibbig't muassasalari xodimlari oladigan summalar;

11) jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulkni sotishdan olinadigan daromadlar, amalga oshiriladigan tadbirkorlik faoliyati doirasida olingan mol-mulkni sotishdan tushadigan daromadlar bundan mustasno;

12) uy xo'jaligida, shu jumladan dehqon xo'jaligida etishtirilgan hayvonlarni (qoramol, parranda, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliq va boshqalarni) tirik holda hamda ularni so'yib, mahsulotlarini xom g'ki qayta ishlangan holda, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, tabiiy va qayta ishlangan chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini sotishdan olinadigan daromadlar, bundan manzarali bog'dorchilik (gulchilik) mahsulotlari mustasno. Mazkur daromadlar soliq to'lovchi tegishli mahalliy davlat hokimiyati organi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi, bog'dorchilik, uzumchilik g'ki polizchilik shirkatlarining boshqaruvlari tomonidan berilgan, realizatsiya qilingan mahsulot soliq to'lovchi

tomonidan unga g`ki uning oila a`zolariga ajratilgan er uchastkasida etishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etgan taqdirda, soliq solishdan ozod qilinadi;

13) xalqaro hamda respublika tanlovlari va musobaqalarida olingan bu Yum tarzidagi sovrinlarning qiymati;

14) Yuridik shaxslardan olingan, soliq davrining oxiridagi holatga ko`ra belgilangan eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan, bir yil mobaynidagi eng kam ish haqining olti baravari miqdorigacha bo`lgan summadagi sovg`alarning qiymati;

15) jismoniy shaxslardan meros g`ki hadya tartibida, shuningdek tekin olingan pul va natura shaklidagi daromadlar, bundan fan, adabig`t va san`at asarlarining, adabig`t va san`at asarlari ijrochilarining, shuningdek kashfig`tlar, ixtirolar va sanoat namunalari mualliflarining merosxo`rlariga (huquqiy vorislariga) to`lanadigan pul mukofotlari mustasno;

16) davlat zag`mining obligatsiyalari bo`yicha Yutuqlar, shuningdek O`zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog`ozlari bo`yicha foizlar, lotereya bo`yicha Yutuqlar;

17) depozit sertifikatlar bo`yicha daromadlar, tijorat banklaridagi omonatlar va davlat xazina majburiyatlari bo`yicha foizlar hamda Yutuqlar;

18) xalqaro hamda chet el tashkilotlari va fondlaridan, shuningdek ilmiy-texnika hamkorligi sohasidagi O`zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida bevosita jismoniy shaxs grant beruvchidan g`ki O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan vakil qilingan fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish bo`yicha organning xulosasi bo`lgan taqdirda, Yuridik shaxsdan – grant oluvchidan olgan grant summasi;

19) fuqarolarning ish haqi va soliq solinadigan boshqa daromadlarining davlat korxonalarini mol-mulkini sotib olish, xususiylashtirilg`n korxonalar aksiyalarini olish uchun yo`naltiriladigan summalari, shuningdek dividendlar tarzida olingan va dividend to`lagan Yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo`naltirilgan qo`shimcha aksiyalarning qiymati g`ki o`tgan yillardagi taqsimlanmagan foyda ustav fondini (ustav kapitalini) ko`paytirishga yo`naltirilganda aksiyalar nominal qiymatining ko`payishi tarzida olingan daromadlar. Ushbu badda nazarda tutilgan imtig`z qo`llanilganidan so`ng bir yil ichida muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilganda (chiqib ketilganda), mazkur mol-mulk sotilganda g`xud tugatilg`n Yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o`rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solishdan ozod qilingan daromatlarga umumiy asoslarda soliq solinishi kerak;

20) mehnat shartnomasi bekor qilinganida eng kam ish haqining o`n ikki baravari miqdori doirasida to`lanadigan ishdan bo`shatish nafaqasi, davlat ijtimoiy sug`urtasi va davlat ijtimoiy ta`minoti bo`yicha nafaqalar, ishsizlik nafaqalari, homiladorlik va tug`ish nafaqalari, bundan vaqtinchalik mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalari (shu jumladan oilaning bemor a`zosini parvarishlash nafaqalari) mustasno, shuningdek xayriya va ekologiya jamg`armalari mablag`laridan jismoniy shaxslarga beriladigan nafaqalar hamda boshqa g`rdam turlari;

21) olingan alimentlar;

22) O`zbekiston Respublikasi fuqarolarining sug`urta bo`yicha oladigan summalari;

23) ta`lim muassasalarida o`qig`nlariga to`lanadigan, ularga qonun hujjatlarida davlat stipendiyalari uchun belgilangan miqdorlarda shu muassasalar tomonidan tayinlanadigan stipendiyalar;

24) uy-joy-kommunal xizmatlariga haq to`lash bo`yicha qonun hujjatlariga muvofiq har oylik kompensatsiya pul to`lovlari;

25) davlat pensiyalari;

26) davlat pensiyalariga ustamalar:

a) I guruh urush nogironlariga – eng kam oylik ish haqining bir Yuz ellik foizi;

b) II guruh urush nogironlariga – eng kam oylik ish haqining bir Yuz yigirma besh foizi;

v) III guruh urush nogironlariga – eng kam oylik ish haqining etmish besh foizi;

g) ko`zi ojizlik bo`yicha I guruh nogironlariga – eng kam oylik ish hakining Yuz foizi;

d) boshqa kasalliklar bo`yicha I guruh nogironlariga – eng kam oylik ish haqining etmish besh foizi;

e) II guruh g`lg`iz nogironlarga – eng kam oylik ish haqining ellik foizi;

j) urush qatnashchilari va ularga tenglashtirilgan shaxslarga – eng kam oylik ish haqining ellik foizi;

z) 1941–1945 yillardagi urush davrida mamlakat ichkarisida ishlagan va harbiy majburiyatlarni bajargan shaxslarga – eng kam oylik ish haqining oʻttiz foizi;

i) vafoti harbiy xizmat burchlarini bajarish bilan bogʻliq harbiy xizmatchilarning ota-onalari va xotinlariga (yangi nikohdan oʻtmaganlarga) – eng kam oylik ish haqining oʻttiz foizi;

k) Oʻzbekiston Respublikasi oldida alohida xizmatlari boʻlgan shaxslarga – xizmatlariga qarab, eng kam oylik ish haqining Yuz foizdan bir Yuz ellik foizigacha;

l) gʻshidan qatʻi nazar, imtigʻzli pensiyaga chiqish huquqiga ega boʻlgan artistlarga – eng kam oylik ish haqining etmiş besh foizi;

m) teatr-kontsert tashkilotlari artistlariga va badiiy xodimlariga, oʻquv muassasalarining teatr hamda musiqa sanʻati ijodiy xodimlarini taygʻrlash bilan band boʻlgan professor-oʻqituvchilari va kontsertmeysterlariga Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan roʻyxatga koʻra – eng kam oylik ish haqining ellik foizi;

27) jamgʻarib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular boʻyicha foiz daromadlari, shuningdek jamgʻarib boriladigan pensiya toʻlovlari;

28) soliq solinishi kerak boʻlgan va mol-mulkni sugʻurta qilish hamda hagʻtni uzoq muddatli sugʻurta qilish boʻyicha sugʻurta mukofotlari toʻlovi uchun yoʻnaltiriladigan Oʻzbekiston Respublikasi fuqarolari ish haqining hamda boshqa daromadlarining summalari;

29) Yuridik shaxslar muassislarining (ishtirokchilarining) ixtigʻriy tugatilagʻtgan tadbirkorlik subʻektiga – Yuridik shaxsga uning majburiyatlarini bajarish uchun yoʻnaltiriladigan daromadlari summalari. Ixtigʻriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan gʻki tugatish tartib-taomili toʻxtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda, ushbu imtigʻz qoʻllanilmaydi va soliq summasi imtigʻz qoʻllanilgan butun davr uchun toʻliq miqdorda undiriladi;

30) jismoniy shaxslarning – gʻsh oila aʻzolari ish haqining va soliq solinadigan hamda yakka tartibda uy qurish, uni rekonstruksiya qilish va olish gʻki koʻp kvartiradagi uyni rekonstruksiya qilish va olish uchun olingan ipoteka kreditlarini hamda ularga hisoblangan foizlarni qoplash uchun yoʻnaltiriladigan boshqa daromadlarining summalari. Mazkur mol-mulk olingan (mulk huquqi davlat roʻyxatidan oʻtkazilgan) sanadan eʻtiboran besh yil ichida sotilsa, ushbu bandda nazarda tutilgan daromadlarga belgilangan tartibda soliq solinishi kerak.

Soliq Kodeksining 180-moddasiga asosan, soliq solishdan quyidagi jismoniy shaxslar toʻliq ozod qilinadi:

1) xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalarining boshliqlari va xodimlari, konsullik muassasalarining mansabdor shaxslari, ularning oʻzlari bilan birga yashaydigan oila aʻzolari, agar ular Oʻzbekiston Respublikasining fuqarosi boʻlmasa, – Oʻzbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bogʻliq boʻlmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari boʻyicha;

2) xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalarini va konsullik muassasalarining maʼmuriy-texnik xodimlari hamda ularning oʻzlari bilan birga yashaydigan oila aʻzolari, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa gʻki Oʻzbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, – Oʻzbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bogʻliq boʻlmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari boʻyicha;

3) xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalariga, konsullik muassasalariga xizmat koʻrsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa gʻki Oʻzbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, – oʻz xizmati Yuzasidan oladigan barcha daromadlari boʻyicha;

4) xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalarini va konsullik muassasalarini xodimlarining uylarida ishlovchilar, agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa gʻki Oʻzbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, – oʻz xizmati Yuzasidan oladigan barcha daromadlari boʻyicha;

5) xalqaro nohukumat tashkilotlarning mansabdor shaxslari – agar ular Oʻzbekiston Respublikasi fuqarosi boʻlmasa, ularning ushbu tashkilotlarda olgan daromadlari boʻyicha;

6) Oʻzbekiston Respublikasi mudofaa, ichki ishlar, favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilari, ichki ishlar organlari hamda bojxona organlarining oddiy

xizmatchilari va boshliqlari tarkibiga kiruvchi shaxslar, shuningdek o'quv g'ki sinov yig'inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar – xizmatni o'tash (xizmat vazifalarini bajarish) munosabati bilan olgan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlar summalari bo'yicha;

7) prokuratura organlarining daraja unvonlariga ega bo'lgan xodimlari – ularning xizmat vazifalarini bajarish munosabati bilan olgan daromadlari bo'yicha;

8) gastrol'-kontsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beruvchi litsenziyasi bo'lgan shaxslar – ushbu faoliyatdan olingan daromadlari bo'yicha.

Quyidagi jismoniy shaxslar soliq solishdan qisman (daromad olingan har bir oy uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida) daromadlar bo'yicha) ozod qilinadi:

1) «O'zbekiston qahramoni», Sovet Ittifoqi qahramoni, Mehnat qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan shaxslar, uchala darajadagi SHuhrat ordeni bilan taqdirlangan shaxslar, urush nogironlari g'xud 1941–1945 yillardagi urush davrida g'ki harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarishda yaralanganligi, kontuziya bo'lganligi g'ki shikastlanganligi oqibatida g'xud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli nogiron bo'lib qolgan harbiy xizmatchilar jumlasidan bo'lgan boshqa nogironlar, sobiq partizanlar jumlasidan bo'lgan nogironlar, shuningdek pensiya ta'minoti bo'yicha mazkur toifadagi harbiy xizmatchilarga tenglashtirilgan boshqa nogironlar.

Bu imtig'zlarni berish uchun «O'zbekiston qahramoni» guvohnomasi, Sovet Ittifoqi qahramoni, Mehnat qahramoni daftarchasi, uchala darajadagi SHuhrat ordeni bilan taqdirlanganlarning orden daftarchasi, urush nogironlarining tegishli urush nogironi guvohnomasi g'xud mudofaa ishlari bo'yicha bo'limning g'ki boshqa vakolatli organning ma'lumotnomasi, boshqa nogironlarning – Nogironning imtig'zlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnomasi asos bo'ladi;

2) xizmatni harakatdagi armiya tarkibiga kirgan harbiy qismlar, shtablar va muassasalarda o'tagan harbiy xizmatchilar, sobiq partizanlar jumlasidan bo'lib, 1941–1945 yillardagi urush, sobiq SSSRni himoya qilish bo'yicha boshqa jangovar operatsiyalarning qatnashchilari, 1941–1945 yillardagi urush davri mehnat frontining faxriylari va konsentratsion lagerlarning sobiq g'sh tutqinlari. Imtio'z Urush qatnashchisining guvohnomasi asosida, 1941–1945 yillardagi urush davri mehnat frontining faxriylari va konsentratsion lagerlarning sobiq g'sh tutqinlari – Imtig'zlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnoma g'ki mehnat va ijtimoiy ta'minot organlarining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

3) Leningrad shahrida 1941 yil 8 sentyabrdan 1944 yil 27 yanvargacha qamal davrida ishlagan fuqarolar. Imtio'z ushbu shaxslar qamal davrida Leningrad shahri korxonalari, muassasalari va tashkilotlarida ishlaganligini tasdiqlovchi hujjatlar asosida beriladi;

4) ichki ishlar organlarining boshliqlari va oddiy xizmatchilari jumlasidan bo'lib, xizmat vazifalarini bajarishda yaralanganligi, kontuziya bo'lganligi g'ki shikastlanganligi oqibatida nogiron bo'lib qolganlar. Nogironning imtig'zlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnomasi imtig'zlar berilishi uchun asos bo'ladi;

5) bolalikdan nogiron bo'lib qolganlar, shuningdek I va II guruh nogironlari. Imtio'z pensiya guvohnomasi g'ki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

6) o'n va undan ortiq bolasi bor ag'llar. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organining bolalar borligini tasdiqlovchi ma'lumotnomasi mazkur imtig'z berilishi uchun asos bo'ladi;

7) sobiq SSSRni himoya qilish g'xud harbiy xizmatning boshqa vazifalarini bajarish paytida yaralanganligi, kontuziya bo'lganligi g'xud shikastlanganligi oqibatida g'ki frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning ota-onalari va rafiqalari. Imtio'z «Halok bo'lgan askarning bevasi (onasi, otasi)» shtampi qo'yilgan g'ki pensiya guvohnomasini bergan muassasa rahbarining muhri va imzosi bilan tasdiqlangan tegishli g'zuvli pensiya guvohnomasi asosida beriladi. Agar mazkur shaxslar pensioner bo'lmasalar, imtig'z ularga sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizligi qo'mitasi g'ki Ichki ishlar vazirligi, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati g'ki Ichki ishlar vazirligining tegishli organlari tomonidan berilgan harbiy xizmatchining halok bo'lganligi to'g'risidagi ma'lumotnoma asosida beriladi. Sobiq SSSRni himoya qilish g'ki harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida g'xud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning rafiqalariga imtig'z faqat ular boshqa turmush qurmagan taqdirda beriladi;

8) xizmatni Afg'oniston Respublikasida va jangovar harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha bo'lgan qo'shinlarning cheklangan kontingenti tarkibida o'tagan harbiy xizmatchilar hamda o'quv va sinov yig'inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar. Mazkur imtig'zni berish uchun Imtig'zlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnoma g'ki sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizligi qo'mitasi g'ki Ichki ishlar vazirligi, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati g'xud Ichki ishlar vazirligi mudofaa ishlari bo'yicha bo'limlari, harbiy qismlari, harbiy-o'quv Yurtlari, korxonalari, muassasalari g'ki tashkilotlarining ma'lumotnomasi asos bo'ladi;

9) CHernobil' AESdagi avariya oqibatida jabrlanganlar. Imtio'z tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi, nogironning maxsus guvohnomasi, CHernobil' AESdagi avariya oqibatlarini tugatish qatnashchisining guvohnomasi, shuningdek vakolatli organlar tomonidan berilgan, imtig'z berilishi uchun asos bo'luvchi boshqa hujjatlar asosida beriladi;

10) ikki va undan ortiq o'n olti g'shga to'lmagan bolalari bor g'lg'iz onalar. Imtio'z har bir bola uchun Fuqarolik holatlari dalolatnomalarini g'zish (FHDg') organlari tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotnoma asosida beriladi;

11) ikki va undan ortiq o'n olti g'shga to'lmagan bolalari bor va boquvchisini yo'qotganlik uchun pensiya olmaydigan beva ag'l va beva erkaklar. Imtio'z erning (xotinning) vafot etganligi to'g'risidagi guvohnoma, bolalar tug'ilganligi to'g'risidagi guvohnoma, qayta turmush qurmaganlik hamda mehnat va ijtimoiy ta'minot organining boquvchisini yo'qotganlik uchun pensiya olinmasligi haqidagi ma'lumotnomasi taqdim etilgan taqdirda beriladi;

12) bolaligidan nogiron bo'lgan, doimiy parvarishni talab qiladigan farzandi bilan birga yashab, uni tarbiyalag'gan ota-onadan biri. Imtio'z pensiya guvohnomasi g'ki sog'liqni saqlash muassasasining doimiy parvarish zarurligini tasdiqlovchi tibbiy ma'lumotnomasi, birgalikda yashashga taalluqli qismida – fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organining ma'lumotnomasi asosida beriladi.

Ushbu moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan imtig'zlar tegishli hujjatlar taqdim etilgan taqdirda qo'llaniladi.

Imtig'zlarga bo'lgan huquqlar kalendar' yili davomida vujudga kelgan taqdirda, imtig'zlarga bo'lgan huquqlar vujudga kelgan paytdan e'tiboran qo'llaniladi.

Agar jismoniy shaxs ushbu moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan bir nechta asos bo'yicha imtig'zlarga bo'lgan huquqqa ega bo'lsa, unga xohishiga qarab faqat bitta imtig'z beriladi.

Ushbu moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan imtig'zni qo'llash jismoniy shaxsning asosiy ish (xizmat, o'qish) joyi bo'yicha, asosiy ish joyi bo'lmagan taqdirda – yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosida soliqni hisoblab chiqarish chog'ida amalga oshiriladi. Imtig'zga bo'lgan huquq yo'qotilgan taqdirda, jismoniy shaxs imtig'z yo'qotilgan paytdan e'tiboran o'n besh kun ichida bu haqda undan soliqni ushlab qoladigan Yuridik shaxsga ma'lum qilishi kerak.

Ushbu moddaning ikkinchi qismida sanab o'tilgan imtig'zlar jismoniy shaxslarning foizlar va dividendlar tarzida olingan daromadlariga, shuningdek mol-mulkni ijaraga topshirishdan olingan daromadlariga ham tatbiq etiladi. Agar foizlar va dividendlar asosiy ish joyi bo'yicha hisoblansa, imtig'zni qo'llash asosiy ish joyi bo'yicha amalga oshiriladi, agar foizlar va dividendlar asosiy bo'lmagan ish joyi bo'yicha hisoblansa, imtig'z jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish chog'ida jismoniy shaxsning yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan qo'llaniladi. SHunga o'xshash tartib mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga nisbatan ham qo'llaniladi.

Soliq Kodeksining 181- moddasiga asosan, jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga belgilangan eng kam stavka bo'yicha soliq solinadi:

baland tog'li, cho'l va suvsiz hududlarda ishlaganlik uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan koeffitsientlar bo'yicha qo'shimcha to'lovlar tariqasida olingan daromadlarga. Bunda cho'l va suvsiz joylarda, baland tog'li va tabiiy-iqlim sharoiti noqulay hududlarda ishlaganlik uchun Yuridik shaxslar xodimlarining ish haqiga koeffitsientlar hisoblashning eng Yuqori summasi hisoblash paytidagi holatga ko'ra belgilangan eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida belgilanadi;

korxonalar, muassasalar, tashkilotlar tomonidan vaqtinchalik qishloq xo'jaligi ishlariga Yuborilgan jismoniy shaxslarning shu ishlarni bajarishdan olingan daromadlariga.

Mehnat sharoiti o'ta zararli va o'ta og'ir ishlarda band bo'lgan ag'llarning daromadlaridan olish darajasi 20 foizdan oshmasligi lozim. Mehnat sharoiti o'ta zararli va o'ta og'ir ishlar ro'yxati qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

CHet ellik jismoniy shaxslarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari Soliq Kodeksining 194-moddasida o'z aksini topgan bo'lib hususan, O'zbekiston Respublikasi hududida chet ellik jismoniy shaxslarga O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari hisobga olingan holda, ushbu Kodeksga muvofiq soliq solinadi.

CHet ellik jismoniy shaxslardan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish o'zarolik printsipli bo'yicha tugatilishi g'ki cheklanishi mumkin.

CHet ellik jismoniy shaxslar bilan bitimlar tuzish chog'ida bunday bitimlarning shartlariga O'zbekiston Respublikasida faoliyatni amalga oshiradigan soliq to'lovchilar hamda boshqa shaxslar chet ellik jismoniy shaxslarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha xarajatlarini o'z zimmasiga olishini nazarda to'ladigan soliq haqidagi izohlar kiritilishiga ruxsat berilmaydi.

CHet ellik jismoniy shaxsning – O'zbekiston Respublikasi rezidentining daromadlariga ushbu bo'limda belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlarini soliq solishdan ozod etish tartibi Soliq Kodeksining 195-moddasida o'z aksini topgan bo'lib unga ko'ra O'zbekiston Respublikasining tegishli xalqaro shartnomasini qo'llash huquqiga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi norezidentining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bYudjetga to'langan taqdirda, O'zbekiston Respublikasining bunday norezidenti to'langan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini ushbu Kodeksning 38-moddasiga muvofiq soliq majburiyati bo'yicha da'vo muddati mobaynida bYudjetdan qaytarib olish huquqiga ega. Bunda O'zbekiston Respublikasi norezidenti jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lashdan ozod qilish to'g'risidagi g'ki uning summasini kamaytirish to'g'risidagi iltimos bag'n etilgan arizani, shuningdek quyidagi hujjatlarni O'zbekiston Respublikasining davlat soliq xizmati organiga taqdim etadi:

- u O'zbekiston Respublikasi bilan ikkig'qlama soliq solishning oldini olish to'g'risida xalqaro shartnomaga ega bo'lgan davlatning rezidenti ekanligini rasmiy jihatdan tasdiqlovchi hujjatni;

- olingan daromadlarni tasdiqlovchi hujjatni;

- ushbu O'zbekiston Respublikasi norezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlardan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'langanligi to'g'risidagi tegishli xorijiy davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan hujjatni.

O'zbekiston Respublikasining davlat soliq xizmati organi arizani uch oy muddatda ko'rib chiqadi va ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan hujjatlar ishonchli bo'lgan taqdirda, ushbu Kodeksning 58-moddasida nazarda tutilgan tartibda O'zbekiston Respublikasining norezidentiga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini bYudjetdan qaytaradi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasi g'ayriqonuniy qo'llanilgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining davlat soliq xizmati organi O'zbekiston Respublikasi norezidentiga asoslangan rad javobini Yuboradi.

Rezidentlar tomonidan O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langan soliqni hisobga olish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langan, jismoniy shaxslardan – O'zbekiston Respublikasining rezidentlaridan olinadigan daromad solig'i summolari O'zbekiston Respublikasida soliq to'lashda O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq hisobga olinadi.

Soliq Kodeksining 184-moddasiga asosan, jismoniy shaxslarning daromadlariga solinadigan soliqni to'lov manbaida hisoblab chiqarish, ushlab qolish va to'lash majburiyati Yuridik shaxslar, faoliyatni

O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali amalga oshirag'gan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari hamda chet el Yuridik shaxslarining vakolatxonalari zimmasiga Yuklatiladi.

Jismoniy shaxslarning daromadlariga to'lov manbaida soliq solinadigan daromadlarga quyidagilar kiradi:

- 1) ushbu Kodeksning 172-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslarning mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlari;
- 2) jismoniy shaxslarning bir martalik ishlarni bajarishdan oladigan daromadlari;
- 3) jismoniy shaxslarning dividendlar, foizlar, pul mukofotlari tariqasida olgan daromadlari;
- 4) jismoniy shaxslarning bepul berilgan aksiyalar g'ki Yuridik shaxslar mol-mulkinging ulushi tariqasidagi daromadlari;
- 5) O'zbekiston Respublikasi norezidentlariga to'lanadigan daromadlar;
- 6) jismoniy shaxslarning mol-mulkni Yuridik shaxsga ijaraga berishdan oladigan daromadlari;
- 7) royalti;
- 8) jismoniy shaxslarning tanlovlar va musobaqalar yakunlari bo'yicha sovrinlar, Yutuqlar tariqasida oladigan daromadlari;
- 9) Yuridik shaxs – grant oluvchi tomonidan jismoniy shaxsga beriladigan grantlarning summalari;
- 10) jismoniy shaxslarga yaratilgan fan, adabig't va san'at asarlari (predmetlari) uchun Yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan daromadlar;
- 11) jismoniy shaxsga Yuridik shaxs tomonidan moddiy naf tariqasida to'lanadigan daromadlar.

Soliq Kodeksining 185- moddasiga asosan, to'lov manbaida soliq solish soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda soliq agentlari tomonidan amalga oshiriladi.

Soliq agentlari soliq to'lovchining ushbu Kodeksning 184-moddasida ko'rsatilgan daromadlaridan hisoblangan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini mazkur daromadlar haqiqatda to'lanag'tganda ushlab qolishlari shart.

Jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliqning hisoblangan summasini soliq to'lovchidan ushlab qolish soliq agenti soliq to'lovchiga to'lag'tgan har qanday pul mablag'lari hisobidan, mazkur pul mablag'lari haqiqatda soliq to'lovchiga g'ki uning topshirig'iga binoan uchinchi shaxslarga to'lanag'tganda amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining to'g'ri ushlab qolinishi va o'z vaqtida bYudjetga o'tkazilishi uchun javobgarlik daromad to'lag'tgan soliq agentining zimmasida bo'ladi. Mazkur soliq summasi ushlab qolinmagan taqdirda, soliq agenti ushlab qolinmagan summani hamda u bilan bog'liq penyani bYudjetga to'lashi shart.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq stavkasini qo'llash maqsadida eng kam ish haqi miqdori yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha (yil boshidan tegishli davrning har bir oyi uchun eng kam ish haqlarining summasi) hisobga olinadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish va ushlab qolish ushbu bo'limda belgilangan soliq solinadigan baza hamda stavkalardan kelib chiqqan holda daromad hisoblanishiga qarab, yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha har oyda jismoniy shaxsning asosiy ish joyi bo'yicha soliq agenti tomonidan amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining hisoblab chiqarilgan summasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda jismoniy shaxslarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o'tkaziladigan har oylik majburiy badallar summasiga kamaytiriladi.

O'z xodimlariga moddiy g'rdam ko'rsatgan va qimmatbaho sovg'alar bergan soliq agentlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini soliq davrining oxirida amalda bo'lgan eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda qayta hisob-kitob qiladi.

Jismoniy shaxsning asosiy bo'lmagan ish joyidan g'ki boshqa Yuridik shaxslardan moddiy g'rdam va qimmatbaho sovg'a olgan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini qayta hisob-kitob qilish jismoniy shaxs daromadlar to'g'risida deklaratsiya topshirgan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq davrining oxirida amalda bo'lgan eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Yil mobaynida asosiy ish (xizmat, o`qish) joyi o`zgargan taqdirda, jismoniy shaxs joriy yilda o`ziga to`langan daromadlar va ushlab qolingani jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`i summalarini to`g`risidagi ma`lumotnomani yangi asosiy ish (xizmat, o`qish) joyidagi buhgalteriyaga dastlabki ish haqi hisoblanguniga qadar taqdim etishi shart. Ilgarigi ish (xizmat, o`qish) joyidan ma`lumotnoma taqdim etilmagan g`ki soliq to`lovchining identifikatsiya raqami taqdim etilmagan taqdirda, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`i belgilangan eng Yuqori stavka bo`yicha ushlab qolinadi. Ma`lumotnoma g`ki identifikatsiya raqami keyinchalik taqdim etilgan taqdirda, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`i summasi ilgarigi asosiy ish (xizmat, o`qish) joyida olingan daromadlar inobatga olingan holda qayta hisob-kitob qilinadi.

YAngi asosiy ish (xizmat, o`qish) joyida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ini hisoblab chiqarish kalendar` yil boshidan bug`n ilgarigi va yangi ish (xizmat, o`qish) joylaridan olingan jami daromaddan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Mehnat shartnomasi bekor qilingandan so`ng xodimga ilgarigi asosiy ish joyida to`lov amalga oshirilgan taqdirda, mazkur to`lovlarga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`i ushbu Kodeksning 179 va 180-moddalarida nazarda tutilgan imtig`zlar qo`llanilmagan holda solinadi. Yuridik shaxs bu xodimga to`lagan daromadning jami summasi va undan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining ushlab qolingani umumiy summasi haqida bu Yuridik shaxs hisobga qo`yilgan joydagi davlat soliq xizmati organiga o`ttiz kun ichida g`zma ravishda ma`lum qilishi shart.

Asosiy bo`lmagan ish joyidan g`ki boshqa Yuridik shaxslardan olingan daromadlarga to`lov manbaida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ini hisoblab chiqarish jami daromad summasidan ushbu Kodeksning 179 va 180-moddalarida nazarda tutilgan imtig`zlar qo`llanilmagan holda, belgilangan stavkalar bo`yicha hisoblanishiga qarab, yil boshidan ortib boruvchi yakun bo`yicha amalga oshiriladi.

Agar asosiy bo`lmagan ish joyidan g`ki boshqa Yuridik shaxslardan daromadlar olag`tgan jismoniy shaxs buhgalteriyaga o`z daromadidan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining eng Yuqori stavkasi bo`yicha ushlab qolish to`g`risida ariza bersa, daromadlar to`lag`tgan Yuridik shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ini ushbu bo`limda nazarda tutilgan imtig`zlarni qo`llamagan holda eng Yuqori stavka bo`yicha ushlab qoladilar.

Soliq agentlari ish haqi to`lag`tganda jismoniy shaxsning talabiga binoan unga daromadlarining summalarini va turlari haqida, shuningdek jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining ushlab qolingani summasi to`g`risida O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi va O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan shaklda ma`lumotnoma berishlari shart.

Jismoniy shaxslarning asosiy bo`lmagan ish joyidan olgan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining yakuniy summasi olingan daromadlar, qilingan xarajatlar va ushlab qolingani soliq summalarini to`g`risida taqdim etilgan deklaratsiyaning ma`lumotlari bo`yicha davlat soliq xizmati organi tomonidan hisoblab chiqariladi.

Soliq agentlari:

1) soliq davri tugaganidan so`ng o`ttiz kun ichida davlat soliq xizmati organlariga daromadlar olgan jismoniy shaxslar to`g`risida, asosiy ish joyi bo`yicha daromadlar olgan jismoniy shaxslar bundan mustasno, O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi va O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan shaklda ma`lumotnoma taqdim etishi shart, unda quyidagilar aks ettiriladi:

soliq to`lovchining – jismoniy shaxsning identifikatsiya raqami;

soliq to`lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, doimiy yashash joyi manzili;

o`tgan soliq davri yakunlari bo`yicha daromadlarning umumiy summasi va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining ushlab qolingani umumiy summasi;

soliq agentining identifikatsiya raqami;

soliq agentining nomi, joylashgan eri (pochta manzili);

2) yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kuniga qadar, yil yakunlari bo`yicha esa yillik moliya hisobotini taqdim etish muddatida davlat soliq xizmati organlariga hisoblangani va amalda to`langani daromadlar summalarini hamda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig`ining

ushlab qolingani summalari to'g'risidagi ma'lumotlarni O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan shaklda taqdim etishi shart.

To'lov manbaida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining hisoblab chiqarilgan summasi bYudjetga soliq agenti tomonidan quyidagi muddatlarda to'lanadi:

pul mablag'larini olish uchun xizmat ko'rsatuvchi bankka hujjatlarni taqdim etish bilan bir vaqtda;

to'lov natija holda amalga oshirilgan oy tugaganidan keyin besh kun ichida, agar bunday to'lovga qonun hujjatlarida ruxsat berilgan bo'lsa.

Agar Yuridik shaxsning bank hisobvarag'ida ish haqini to'lash va bir vaqtning o'zida xodimlarning ish haqidan ushlab qolingani soliqlarni bYudjetga o'tkazish uchun mablag'lar etarli bo'lmasa, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bank hisobvarag'idagi qoldiq mablag'larga mo'tanosib summada bYudjetga o'tkaziladi.

Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlarga O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining quyidagi daromadlari kiradi:

mulkiy daromad, fan, adabig't va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan daromadlar, agar bu daromadlarga to'lov manbaida soliq solinmagan bo'lsa;

agar ushbu moddaning ikkinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, ikkita g'ki undan ko'p manbadan olingan daromadlar;

O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar.

Agar soliq to'lovchining asosiy bo'lmagan ish joyidan olgan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i belgilangan eng Yuqori stavka qo'llanilgan holda uning arizasiga ko'ra ushlab qolingani bo'lsa, daromadlar to'g'risida deklaratsiya taqdim etilmaydi.

Fan, adabig't va san'at asarlarini yaratganlik va ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar bunday faoliyatni yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmagan holda amalga oshirish huquqiga ega.

Ushbu moddaga muvofiq daromadlariga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini davlat soliq xizmati organining g'zma xabarnomasi asosida to'laydi.

Fan, adabig't va san'at asarlarini yaratganlik va ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi olag'tgan jismoniy shaxs daromadlar olish bilan bog'liq daromadlar va xarajatlar hisobini Yuritishi shart hamda u ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq, haqiqatda qilingan va hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarni daromaddan chegirish huquqiga ega, biroq chegirma olingan jami daromad summasining 30 foizidan ko'p bo'lmasligi kerak.

Ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlarga quyidagilar kiradi:

fan, adabig't va san'at asarlarini yaratish va ulardan foydalanish uchun zarur materiallar olishga doir xarajatlar;

faqat fan, adabig't va san'at asarlarini yaratish, nashr qilish, ijro etish g'ki ulardan boshqacha tarzda foydalanish maqsadida foydalaniladigan bino va mol-mulk ijarasiga doir xarajatlar.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya soliq to'lovchining olingan yillik daromadi to'g'risidagi g'zma arizasidan iborat bo'ladi.

Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi hamda unda quyidagi ma'lumotlar ko'rsatilishi kerak:

soliq to'lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, tug'ilgan yili, jinsi, fuqaroligi, doimiy yashash joyi manzili;

soliq to'lovchining identifikatsiya raqami;

soliq solinishi lozim bo'lgan daromadlar turlarga ajratib ko'rsatilgan holda olingan jami yillik daromad (bir martalik operatsiyalardan hamda mol-mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromadlarni deklaratsiya qilish uchun faqat ushbu operatsiyalarning o'zidan olish mo'ljallanag'tgan daromad aks ettiriladi);

daromadlarning manbalari;

daromad olish bilan bog'liq xarajatlar, majburiy to'lovlar, chiqimlar va ajratmalarning summalari;
jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq bo'yicha imtig'zlar;
hisoblab chiqarilgan soliq summasi;
haqiqatda to'langan soliq summasi.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyada jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiya qilish bilan bog'liq boshqa ma'lumotlar ham ko'rsatilishi mumkin.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya pochta orqali bu Yurtma xat shaklida, shuningdek elektron shakldagi axborot tarzida taqdim etilishi mumkin.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya blankalari soliq to'lovchilarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan bepul beriladi.

Jismoniy shaxs taqdim etgan jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyada to'lanishi lozim bo'lgan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasining kamayishiga olib keluvchi xatolar aniqlangan taqdirda, jismoniy shaxs deklaratsiyaga zarur o'zgarishlar kiritishi shart.

Agar jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyani o'zgartirish haqidagi ariza jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash muddati tugaganiga qadar berilsa, soliq to'lovchi ushbu Kodeksda belgilangan javobgarlikdan ozod qilinadi.

Agar jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyani o'zgartirish haqidagi ariza jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash muddati tugaganidan keyin, biroq xatolar davlat soliq xizmati organi tomonidan aniqlanganiga qadar berilsa, soliq to'lovchi soliqning etishmag'tgan summasini hamda unga tegishli penyani to'lagan taqdirda, javobgarlikdan ozod etiladi.

Jismoniy shaxs davlat soliq xizmati organining taqdim etilgan jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyada aniqlangan xatolik to'g'risidagi bildirishnomasini olgan kun davlat soliq xizmati organi tomonidan xatolik aniqlangan kun deb hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar ushbu Kodeksning 189-moddasida ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiyani, agar ushbu moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, doimiy yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga hisobot yilidan keyingi yilning 1 apreldan kechiktirmay taqdim etadi.

O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan chet ellik jismoniy shaxs o'tgan soliq davri uchun daromadlar to'g'risida joriy yilning 1 aprelegacha deklaratsiya taqdim etadi.

CHet ellik jismoniy shaxs – O'zbekiston Respublikasining rezidenti ushbu bobda belgilangan tartibga muvofiq soliq solinishi lozim bo'lgan daromad keltirag'tgan faoliyatini kalendar' yili ichida tugatgan va O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketag'tgan bo'lsa, uning O'zbekiston Respublikasi hududida turgan vaqtda joriy soliq davrida haqiqatda olgan daromadlari to'g'risidagi deklaratsiya mazkur jismoniy shaxs O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketishidan bir oy avval taqdim etilishi lozim. Agar chet ellik jismoniy shaxs – O'zbekiston Respublikasining rezidenti joriy yilning 1 fevraliga qadar doimiy yashash uchun xorijga chiqib ketag'tgan bo'lsa, joriy yil uchun daromadlar bo'yicha deklaratsiya taqdim etilmaydi.

Taqdim etish tartibi ushbu moddaning uchinchi qismida belgilangan daromadlar to'g'risidagi deklaratsiya bo'yicha hisoblab chiqarilgan jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliqni to'lash deklaratsiya topshirilgan paytdan e'tiboran o'n besh kun ichida amalga oshiriladi.

Grant olgan jismoniy shaxs daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyani topshirag'tganda grant bo'yicha olingan daromad summasini, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i miqdorini, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan vakolat berilgan fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish bo'yicha organing tegishli xulosasini ko'rsatadi.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad olag'tgan jismoniy shaxs belgilangan tartibda daromadlar to'g'risidagi quyidagi deklaratsiyalarni taqdim etadi:

dastlabki deklaratsiyani – shunday daromadlar Yuzaga kelgan kundan e'tiboran bir oy o'tgach, besh kunlik muddatda, agar bu daromadlarga jismoniy shaxslar daromadlariga to'lov manbaida solinadigan soliq solinmagan bo'lsa;

yakuniy deklaratsiyani – o'tgan soliq davridan keyingi yilning 15 yanvariga qadar.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromadlar olish tugagan taqdirda jismoniy shaxs doimiy yashash joyidagi davlat soliq xizmati organini bu haqda g'zma shaklda xabardor etadi.

Jismoniy shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyaning ma'lumotlari asosida hisoblab chiqarilgan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini o'tgan soliq davridan keyingi yilning 1 iYunidan kechiktirmay to'laydilar.

Jismoniy shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari hisoblab chiqarilgan daromad solig'ini xorijiy davlatda joylashgan bank hisobvarag'idan chet el vaYutasida to'lashi mumkin. Bunda jismoniy shaxslardan olinadigan, milliy vaYutada ifodalangan soliq jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'langan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha chet el vaYutasida qayta hisoblab chiqiladi.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromadlar oladigan jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini taqdim etilgan dastlabki deklaratsiya asosida har oyda daromad olingan oydan keyingi o'ning beshinchi kunigacha to'laydilar. Yil tugagach, jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliqning yillik summasi haqiqatda olingan daromad bo'yicha hisoblab chiqariladi. Bu summa bilan yil mobaynida to'langan summalar o'rtasidagi farq kelgusi yilning 15 martigacha soliq to'lovchidan undirilishi g'ki unga qaytarilishi kerak.

Jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq to'langan sana quyidagilardir:

Yuridik shaxslar g'ki jismoniy shaxslar tomonidan bankdagi hisobvarag'idan to'langani taqdirda – ularning bankdagi hisobvarag'idan mablag'lar hisobdan chiqarilgan kun;

jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul mablag'lari kiritilgan taqdirda – bank kassasiga mablag'lar to'langan sana.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisoblab chiqariladigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash to'lov xabarnomasida ko'rsatilgan muddatlarda amalga oshirilishi kerak.

Mexnat haqi bo'yicha soliq hisoblashga misollar keltiramiz. Misol: 1. Fukaro YAxshiev O. ga 2007 yil yanvar-fevral' oylarida jami bo'lib 75000 sum ish haqi hisoblandi (37500 Q 37500). SHu davrda minimal ish haqining yakuniy summasi 9070 sumni (4535 Q 4535) tashkil etgan. SHundan 5 karrali oyiga, ya'ni 13 foizli soliq stavkasiga to'g'ri keladigan 45350 sumni tashkil etadi. Uning soliq summasi 5895 sum 50 tiyin. YAnvar' oyi uchun fukaroga 6209 sum 25 tiyin soliq hisoblangan.

YAnvar'-fevral' oylari uchun soliq summasini hisoblaymiz: $12418\ 50\ t\ (75000-45350) \times 22\ q\ 5895\ 50\ tiyin\ Q\ 6323\ sum$.

Fevral' oyi uchun hisoblangan soliq summasi 620925 tiyinni tashkil etadi (12418,50 — 6209,25 t)

Misol-2. Fukaro YAkubov T. Soliq kodeksining 59 moddasining 2 bandiga binoan 4 karrali minmal ish haqi miqdorida har oyga soliqdan ozod etiladi, chunki u 1941 - 1945 yillar mehnat faxriysi.

Unga yanvar-may oylarida 2003 yil 115 ming sum ish haqi hisoblangan bo'lib, undan yanvar aprel' oylari uchun 2527 sum 20 t soliq hisoblangan.

YAnvar-may oylari mobaynida u 90700 sumlik imtig'z olish huquqiga ega (18140x5).

Uning soliqqa tortiladigan jami daromadi 24300 sumni tashkil etadi (115000-90700).

YAnvar-may oylari uchun soliq summasi 3159 s 40 t (24300x13%).

May oyi uchun to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasi 631 s 80 tiyinni tashkil etadi (3159 s - 2527s 20t).

Agar fukaroning yil ichida asosiy ish joyi (ukish) o'zgarsa, u yangi ish joyning buhgalteriyasiga avvalgi ish joyidan yil boshiga ishdan ketgunga qadar davrga olingan daromadlar va ushlangan soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnoma topshiradi.

Fukaroning yangi ish joyi (xizmat, ukish)da soliqni hisoblash kalendar yil boshidan avvalgi ish joyi va yangi ish joyi (xizmat ukish)da olingan jami daromaddan amalga oshiriladi. Bu erda tegishli imtig'zlar bo'lib chiqariladi.

Agar fukaro ilgari ish joyidan ma'lumotnoma keltirmagan taqdirda soliq maksimal stavkasi (may 2003 yil uchun 32 foiz) bo'yicha ushlanib turiladi. Ma'lumotnoma taqdim etilishi bilan soliq qayta hisoblanib chiqiladi.

Agar xodimning mehnat majburiyatlari bo'yicha avvalgi ish joyidan mukofot va boshqa daromadlar u ishdan bo'shatilgandan so'ng to'lansa, bu mukofot va boshqa daromadlar to'lanag'gan davrda umumiy qoida bo'yicha imtig'zlsiz soliqqa tortiladi. Bu fukarolarga to'langan daromadlarning umumiy summasi va ulardan ushlangan soliq summasi to'g'risidagi korxonalar, tashkilotlar va muassasalar bir oyda ichida o'zlari joylashgan joydagi soliq idoralariga xabar berishlari zarur.

Asosiy ish joyidan tashkarida olingan mehnat haqi va boshqa daromatlardan soliq hisoblash daromadlar to'langan manbada har oyda kalendar' yilining boshidan oshib boruvchi yakun bo'yicha imtig'zlsiz hisoblanadi.

Agar asosiy ish joyidan tashkarida mehnat haqidan daromad oluvchi fukaro o'zining daromadidan maksimal stavkada soliq ushlash haqida shu erda ariza bersa, daromad to'lovchi korxonalar soliq to'lovchining arizasiga binoan soliq hisoblashlari kerak.

Jismoniy shaxslarning asosiy ish joyidan tashkarida olgan daromadlaridan soliq ushlash ularning olgan jami daromadlari va ushlangan soliq summasi to'g'risidagi deklaratsiyaga qarab soliq idoralari tomonidan soliq qayta hisoblab chiqiladi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar quyidagilardir (SK 370-modda):

faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi Yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar;

yakka tartibdagi tadbirkorlar, bundan ushbu moddaning ikkinchi xatboshisida ko'rsatilgan tadbirkorlar mustasno.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlarining ro'yxati, shuningdek faoliyatning mazkur turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar faoliyatning qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan qismiga doir soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqiga ega emas.

qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan faoliyat bilan bir qatorda faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi Yuridik shaxslar faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob Yuritishlari va umumbelgilangan g'ki ushbu bo'limda belgilangan soliqlarni to'lashlari shart.

Yuridik shaxslar – qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar uchun ushbu Kodeksning 132-moddasida nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlar, shuningdek ijaradan olingan daromadlar bundan mustasno.

Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga ushbu Kodeksda nazarda tutilgan tartibda umumbelgilangan soliqlar g'ki yagona soliq to'lovi joriy etiladi.

Ushbu Kodeks 370-moddasining ikkinchi xatboshisida ko'rsatilgan, faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar ushbu Kodeksning 372 va 373-moddalarida nazarda tutilgan tartibda qat'iy belgilangan soliqni to'laydi.

Qat'iy belgilangan soliq belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkich soliq solinadigan ob'ektdir.

Soliq solinadigan baza fizik ko'rsatkichlarning sonidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

qat'iy belgilangan soliq summasi soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq davri – bir oy.

qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

yangi tashkil qilinag'gan (boshlovchi) soliq to'lovchilar tomonidan – davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay;

faoliyat Yuritag'gan soliq to'lovchilar tomonidan – hisobot yilining 15 yanvarigacha taqdim etiladi.

Soliq solish ob'ekti va ish haqining eng kam miqdori o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlik kiritilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lovni to'lash muddatidan kechiktirmay taqdim etishlari shart.

qat'iy belgilangan soliqni to'lash:

Yuridik shaxslar tomonidan – har oyda hisobot oyidan keyingi oying 25-kunidan kechiktirmay; yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan – ushbu Kodeks 375-moddasining to'rtinchi qismida nazarda tutilgan muddatlarda amalga oshiriladi.

Ushbu Kodeksning 370-moddasida ko'rsatilgan yakka tartibdagi tadbirkorlar yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish doirasida qat'iy belgilangan soliq to'lash bilan bir qatorda quyidagilarni to'laydilar:

- 1) bojxona to'lovlari;
- 2) er qaridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- 3) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq – suv resurslaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda;
- 4) aktsiz solig'i – aktsiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda;
- 5) bYudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;
- 6) davlat boji;
- 7) avtotransport vositalarini olganlik va (g'ki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Agar yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq solinadigan mol-mulkka va (g'ki) er uchastkasiga ega bo'lsalar, ushbu Kodeksning 48, 50-boblarida nazarda tutilgan tartibda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va (g'ki) jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'ini to'lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi.

Agar yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini muayyan muddatga to'xtatsa, u o'z faoliyatini to'xtatguniga qadar tadbirkorlik sub'ektini ro'yxatdan o'tkazuvchi organga faoliyatni vaqtinchalik to'xtatish to'g'risida ariza berish bilan bir vaqtda davlat ro'yxatidan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomani topshiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to'xtatilganligi to'g'risidagi arizani va uning davlat ro'yxatidan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomasini olgan, tadbirkorlik sub'ektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiradigan organ soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to'xtatilganligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda axborot taqdim etadi.

Tadbirkorlik sub'ektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to'xtatilganligi to'g'risida taqdim qilingan va davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun qat'iy belgilangan soliqni hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi.

Savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarida daromadlarning hamda amalga oshirilgan tovar operatsiyalarining hisobini Yuritishlari shart.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari quyidagilardir:

chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorning daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish daftari;

Tovar cheklari daftari.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari yakka tartibdagi tadbirkorni soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan yakka tartibdagi tadbirkorning arizasi asosida ro'yxatdan o'tkaziladi.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari oxirgi g'zuv kiritilgan paytdan e'tiboran besh yil mobaynida yakka tartibdagi tadbirkorda saqlanadi va ular raqamlangan, ip o'tkazib bog'langan hamda tegishli davlat soliq xizmati organining muhri bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Yakka tartibdagi tadbirkor faoliyati to'g'risidagi hisobotlar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan, bundan tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlar olib kiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar mustasno, – yilning har bir choragi yakunlari bo'yicha hisobot choragidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay;

tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib kiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan – har oyning yakunlari bo'yicha hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatining turi va soliq to'lovchining faoliyatni amalga oshirish joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Faoliyatning bir necha turi bilan shug'ullanuvchi soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan soliqni faoliyatning har bir turi uchun mazkur turdagi faoliyatga nisbatan belgilangan stavkalar bo'yicha alohida-alohida to'laydilar.

qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kuniga qadar har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng Yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

Kimlar jismoniy shaxslar daromadiga solig'ini to'lovchilar bo'lib?

Soliq ob'ekti va jami daromadga nimalar kiradi?

Jismoniy shaxslar daromadlariga qanday soliq stavkalari mavjud?

Jismoniy shaxslar daromadiga soliqdan qanday imitig'zlar bor?

Kimlar daromadga soliqdan to'liq ozod etiladi va kimlarga 4 karrali minimal ish haqida imtig'z beriladi?

CHet ellik jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning qanday xususiyatlari bor?

Jismoniy shaxslar daromadiga soliq kimlar tomonidan va nimalar asosida hisoblanadi?

Jismoniy shaxslarning daromadiga soliqni to'lov manbaida kimlar ushlab q-qoladilar?

Jismoniy shaxslar daromadiga soliqni to'lash muddatlari qanday?

Qat'iy stavkada soliq to'lovchi jismoniy shaxslarga kimlar kiradi?

Kat'iy stavkadagi soliq qanday hisoblanadi?

Turg'un savdo shaxobchalarida savdo kiluvchilarni ro'yxatga olish tartibi qanday?

BuYum bozorlarida savdo kiluvchi tadbirkorlarni ro'yxatga olishda qanday hujjatlar talab etiladi.

5-mavzu: Qo'shilgan qiymat solig'i

1.O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'i joriy kilinishining iqtisodiy sabablari va ahamiyati.

2.qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari tarkibi.

3.qo'shilgan qiymat solig'ining soliq solish ob'ekti.

4.Soliq ob'ektlarining tarkibi: tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning sotilishi bo'yicha aylanmalari tovarlarning importi hamda O'zR hududida bajarilgan (ko'rsatilgan) ishlar (xizmatlar) importi aylanmalari.

Qo'shilgan qiymat solig'i tovarlar, ishlar va xizmatlar ustiga qo'yilganligi uchun egri soliqlar katoriga kiradi. Bunday karaganda uning to'lovchilari mahsulot ishlab chiqaruvchi, ish va xizmatlarni bajaruvchi korxonalar, tashkilot, birlashmadek tuYuladi. Ana shu korxonalar soliqni huquqiy to'lovchilari bo'ladilar. Soliq idoralari soliqni o'z vaqtida va to'liq bYudjetga o'tkazishni ulardan talab qiladilar. Aslida esa mazkur korxonalar, tashkilot va birlashmalar qo'shilgan qiymat solig'ini mahsulot, ish, xizmatni sotib oluvchi korxonalar, tashkilot va birlashmalar sotib olgan mahsulot, ish, xizmat ustiga quyib Yuboradilar. Demak, soliqni haqiqiy to'lovchilari shu mahsulot, ish va xizmatni iste'mol kiluvchi korxonalaridir. Ularning oxirgi qiymati chakana savdo orqali aholiga etib boradi va oxirgi iste'molchilar bo'ladi.

Amalig`tda O`zbekiston Respublikasining soliqlar haqidagi qonunlariga binoan, hisobot davri (oyi) uchun realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun hisoblab chiqarilgan qo`shilgan qiymat solig`i summasi bilan qiymati ishlab chiqarish va muomala harajatlari (masalan, materiallar, xom ashg`, butlovchi buyumlar, g`qilig`ini etkazib bergan ta`minotchilarga to`langan xak)ga kushiladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun to`lanishi lozim bo`lgan qo`shilgan qiymat solig`i summasi o`rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqariladi.

Bu umumiy tartib mazkur soliqning qo`shilgan qiymatga solinadigan soliq sifatidagi mohiyatini ochib beradi. Bu urinda korxonalar bir vaqtning o`zida ta`minotchiga soliq to`lovchi sifatida ham, tovarlarni sotib oluvchi, ishlar va xizmatlarni iste`mol kiluvchilardan soliq oluvchi sifatida ham maydonga chiqadi.

Bunday axvolda tovarlar (ishlar, xizmatlar) etishmovchiligi g`xud ularga talab oshgan sharoitlarda, QQS korxonaning moliyaviy natijasi (foydasi)ga nisbatan haqiqatdan neytral soliqqa ham, mulkchilik shakllaridan va xo`jaliklarning tarmog`idan qat`iy nazar, barcha korxonalar va birlashmalar tomonidan to`lanadigan universal soliqqa ham aylanadi.

qo`shilgan qiymat solig`i bilvosita ko`p bosqichli soliq bo`ladi, ishlab chiqarish va taqsimlash tsiklidan boshlanib, iste`molchiga sotilishgacha bo`lgan har bir aktdan undiriladi. Uning ob`ekti bo`ladi, ushbu jarag`nlarda qo`shilgan qiymat hisoblanadi. YA`ni, mahsulot ishlab chiqaruvchi, ishlarni bajaruvchi va xizmatlarni ko`rsatuvchi tomonidan yangidan mahsulot ishlab chiqarish uchun g`ki ishlar va xizmatlarni amalga oshirish uchun sotib olingan xom-ashg`, materiallar g`ki tovarlar va mahsulotlar ustiga qo`shilgan qiymatdir. Ushbu soliq tovarlar, ishlar va xizmatlar narxining barcha elementlarini cheklaydi hamda ishlab chiqaruvchining ishlab chiqarish tannarxini kamaytirishga undaydi.

qo`shilgan qiymat solig`i hisobotlari asosida davlat sanoat va savdo kapitalining aylanishi to`g`risidagi ma`lumotlarga ega bo`ladi, va bu makrodarajada tartibga solishni engillashtiradi. Bundan tashkari, davlat tovarlar xali haqiqiy va oxirgi iste`molchi hisoblangan hamda soliqning haqiqiy to`lovchisi bo`lmish aholiga sotilishidan oldin daromad olish imkoniyatiga ega bo`ladi.

Jaxon amalig`ti qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblashning deyarli bir xil tizimiga ega. Soliq to`lovchi sotilgan mahsulot, bajarilgan ishlar va ko`rsatilgan xizmatlar uchun haridorlardan olingan soliq bilan ushbu mahsulotlarni ishlab chiqarish, ishlar va xizmatlarni amalga oshirish uchun to`langan soliq summasi orasidagi farqni bYudjetga to`laydi. Agarda haridorlardan olingan soliq summasidan chegirib tashlanadigan ma`sulot, ishlar va xizmatlarni etkazib beruvchiga to`langan soliq summasi olingan soliq summasidan ortiq bo`ladi, u holda manfiy qoldiq keyingi davr soliq to`lovlari hisobiga o`tkaziladi, g`ki rivojlangan davlatlarda qo`llanilib kelinag`tganidek, soliq to`lovchiga qaytarib beriladi.

Soliqlar ni kismalarga ajratib undirishga imkoniyat beradi, chunki soliqqa tortish mikg`sig`a firmalarning barcha sotuvlari kiradi, ammo oralik sotib olishlarda to`langan soliq summasi kelgusida jami summadan chiqarib tashlanadi. «Soliq krediti» nomi bilan atalgan ushbu usul soliq tizimiga o`zini o`zi tartibga solish elementini kiritadi va soliqlar ni undirilishi Yuzasidan tartibni yaxshilaydi.

qo`shilgan qiymat solig`ining asosiy ustunligi shundaki, ishlab chiqarishning har bir bo`ginida to`langan soliqning xajmini aniqlash mumkin. Bu esa, masalan, eksportga berilgan chegirmalarni aniq hisoblashga g`rdam beradi va eksport subsidiyalari berilgan vaqtdagi qonun bo`zilishlarning oldini oladi.

bYudjetni muvofiklashtirish muammolari bozor iqtisodig`tga asoslangan iqtisod uchun davlat tomonidan bozor iqtisodini tartibga solishda juda muhimdir. Ushbu muammolar orasida soliqlar g`rdamida koplanib turiladigan bYudjetning daromad qismini shakllantirish alohida uringa ega. Bunda ko`pgina mamlakatlarda asosiy urin bilvosita soliqlar ga qaratiladi. Xalkaro amalig`tga asosan bu soliqlar ga iste`moldan soliqlar (qo`shilgan qiymatsolig`i, savdo va oborotdan olinadigan soliqlar), aktsizlar va bojxona to`lovlari kiradi.

O`zbekiston Respublikasida bilvosita soliqlar davlat bYudjeti daromadlarining deyarli yarmini tashkil qiladi. Bundan tashkari, ushbu soliqlar narxning asosiy qismini tashkil kila turib, mamlakat ichidagi ishlab chiqarish va iste`molga hamda xalqaro savdoda etarli darajada ta`sir ko`rsatadi. SHu sababli, qo`shilgan qiymat solig`ining asosiy imkoniyatlari va turli mamlakatlarda ularning ishlatilishining tahlili O`zbekiston uchun katta ahamiyatga egadir.

Bozor iqtisodig`tga asoslangan davlatlarda iqtisodiy usish darajasiga bog`liq holda soliqlar ning bevosita va bilvosita soliqlar ga bulinishi o`rtasida aniq bog`liqlik ko`zga tashlanadi. Davlatning va undagi

aholining iqtisodiy rivojlanishining pastligi asosan har bir aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YAIM bilan ulchanadi hamda bu hol jismoniy va Yuridik shaxslar daromadlaridan olinadigan to'g'ri soliqlar xajmining pastligiga olib keladi. SHu sababli, ko'pgina endigina rivojlanaetgan davlatlarda soliqqa tortishda bilvosita soliqlar asosiy urinni egallaydi. Rivojlanishning eng past ko'rsatkichlariga ega bo'lgan davlatlarda bilvosita soliqlar ning barcha soliqlar tushumi orasidagi urni 68-foizni, to'g'ri soliqlar esa atigi 32 foizni tashkil qiladi. Rivojlangan davlatlarda esa, buning aksi, ya'ni 32 foizini to'g'ri soliqlar , 68 foizini esa egri soliqlarni tashkil qiladi.

Bozor iqtisodig'tiga utish davrida bilvosita soliqlar ning ahamiyati va kerak bo'lganda ularning rolini oshishi mukarrarligini inkor kilmagan holda, quyidagi hollarga e'tiborni qaratish lozim bo'ladi:

Bilvosita soliqlar ning yangisini kiritish g'ki mavjudlarining soliq stavkalarini oshirishda ularning ishlab chiqaruvchilarga salbiy ta'sirini o'rgangan holda amalga oshirish lozim. Ushbu hollarda bu salbiy holatlarni oldini olish uchun barcha choralarni amalga oshirish kerak, hattoki, bilvosita soliqlar , ayniqsa, salbiy holati iste'molni juda tez qisqarishiga olib kelib, ishlab chiqaruvchilarga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatuvchi QQSni qisqartirish choralarni qurish lozim.

Bunday hollarda ba'zi etaplarda bilvosita soliqlar ning urnini oshirishga majbur bo'lgan bozor iqtisodig'tiga asoslangan davlatlarning amalig'tini ham hisobga olish zarur. Bu amalig't shuni ko'rsatadiki, bilvosita soliqlar ning rolini, soliq solish bazasini, soliq stavkasini oshirish faqatgina ushbu choralar natijasida olingan qo'shimcha mablag'larni soliq soxasidagi aniq bir o'zgarishlar uchungina ishlatilganda uzok muddatli yaxshi natijalar berishi mumkin. Bunday choralar sifatida foyda solig'ini kamaytirishni taklif qilish mumkin.

QQS ko'pgina mamlakatlarda davlat daromadining 12-30 foizigacha qismini ta'minlab beradi va bu YAMMning 5-10 foiziga tengdir. Ushbu soliq soliq tushumlari orasidagi ishonarli manbadir va bu ayniqsa daromadlar (foyda) cheklangan mamlakatlar uchun tegishlidir.

O'zbekistonda 1992 yildan beri qo'llanilib kelinaetgan QQS (aktsiz soliqlar i bilan birgalikda) oldin amal qilib kelgan bilvosita soliqlar - savdo va oborotdan olinadigan soliqlar ning urnini to'liq almashtirdi. Ammo QQS o'zining urni bo'yicha bYudjetning daromad qismini shakllantirishda, respublika va korxonalar iqtisodiga ta'siri, narxlar proporsiyasini aniqlashda ulardan utib ketdi.

QQS qo'llanilib boshlangan vaqtdan xozirgi kungacha bo'lgan davrda O'zbekiston davlati bYudjetining asosiy manbalaridan biri bo'ladi koldi.

O'tgan davrlar ichida QQS stavkasi 1992-yilda amal kilgan 30 foizdan 1997 yilga kelib 18 foizgacha tushirildi va 1998 yildan boshlab 20 foiz qilib belgilanib, ushbu stavka bugungi kungacha saklanib kolindi.

Soliqning ushbu stavkasi deyarli barcha MDH davlatlarida amal qilib keladi va bu davlatlararo savdoda amalga oshirishda ancha samarali hisoblanadi. Bundan tashkari, soliqning ushbu stavkasida davlat bYudjetining daromad qismi 30 foizligicha saklanib koladi va bu bozor iqtisodiga mo'ljallangan davlatlardagi ushbu manbadan keladigan tushumlar xajmi bilan mos keladi. Soliqning bu stavkasi yiliga 1-2 foizdan kamayib boraetgan foyda solig'i stavkasining pasayishi natijasida olinmay kolinag'tgan bYudjet daromadi urnini qoplash imkoniyatini beradi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan vaqtdan unchalik ko'p vaqt utmagan bo'ladida, bugungi kunda davlatimiz har qanday mustaqil davlatning asosiy harakteristikasi sifatida o'zining soliq tizimiga, soliq regulyatorlariga ega. Mamlakatimizning yangi Komusi qabul kilinishida davlatimiz raxbari so'zlagan nutkida bozor iqtisodig'tiga utish jarag'nida soliqlar ning printsipial urni aniqlanib berildi va quyidagilarni aytib utdi: - «Endigina Respublikamizda shakllanag'tgan soliq tizimi o'ziga juda katta jalbni va uni takomillashtirishni talab qiladi. Barchamizga ag'nki, soliqlar - bu davlat va mahalliy bYudjetlarning daromad qismini tuldirilishida asosiy manba hisoblanadi. SHu bilan birga, soliqlar barcha xo'jalik faoliyatlarini kamrab olmoqda, ular har bir tarmok, korxonalar uchun alohida xususiyatlarni hisobga olishi lozim».

Bizning fikrimizcha, shuni to'liq xis qilish kerakki, rejali ravishda soliqlar ning oshib borishi davlatga va jamiyatga foyda keltirmaydi. Bundan tashkari, soliqlar daromadlarning bir qismini o'z ichiga olmoqda, ular hamma sharoitda xalk xujaligi va aholi uchun yanada ko'p va yanada yaxshirok mahsulotlar va tovarlar ishlab chiqarishga harakat kilag'tgan korxonalar va fukarolarni rag'batlantirishi lozim.»

Soliq to'g'risidagi qonunlar takomillashgan sari bYudjet tushumlarini tuldirish vositasi sifatida umumiy iste'molga doir qo'shilgan qiymat solig'ining ahamiyati ortib borishiga shubxa yo'q. Davlat bYudjetining daromad qismini qo'shilgan qiymat solig'i bilan tuldirish goyasi XX asr boshlarida paydo bo'lgan edi. Ushbu soliq birinchi marta Germaniyada 1919 yilda Vil'gel'm fon Simens tomonidan "Veredelte Umsatzsteuer" (oblogorojenno'y nalog s oborota) nomi bilan kiritilgan edi.¹ Keyinchalik ushbu soliq birinchi marta 1954 yilda frantsuz iqtisodchisi M.Lore tomonidan qo'shilgan qiymat solig'i sifatida taklif qilingan bo'ladi, bozor iqtisodig'ini sharoitida ko'pgina davlatlarda muvaffaqiyatli qo'llanib kelinmoqda. Masalan SHarkiy Evropa mamlakatlari (Germaniya, Daniya, Niderlandiya, Frantsiya, SHvetsariya)da 60 yillarning oxirida, (Belgiya, Velikobritaniya, Italiya, LYuksemburg, Norvegiyada) 70-yillarning boshlarida QQS joriy etilgan va hozirgi kungacha amal qilib kelinmoqda hamda u asosiy iste'mol solig'i hisoblanib kelinmoqda. QQS Osiy, Afrika va Lotin Amerikasidagi 35 dan ortiq davlatlarda joriy etilgan va undirilib kelinmoqda. Mustaqil Davlatlar hamdustligiga (MDh) kirgan barcha davlatlarda 1992 yildan boshlab QQS joriy etilgan.

qo'shilgan qiymat solig'i Iqtisodiy hamkorlik va taraqqig' t tashkiloti (IHTT)ga a'zo bo'lgan barcha mamlakatlarda joriy etilgan bo'ladi, Avstraliya va AKSH bundan mustasnodir. QQS ni chiqarib tashlash usulidan foydalaniladigan YAponiyadan tashkari mazkur mamlakatlarning hammasi QQS kredit hisob-kitobi usulidan foydalanadi. Bu usul korxonalar - shaxslardan ta'minotning barcha bo'g'inlari bo'yicha soliqqa tortiladigan xom ashg' va materiallarning barcha turlari uchun tegishli stavka bo'yicha QQS hisobini Yuritishni talab qiladi. Soliq to'lovchilar xom ashg' va materiallar etkazib beruvchilardan olinadigan QQS miqdori kreditdan chiqarib tashlanishiga xaklidir. Buning tasdig'i sifatida bunday xom ashg' va materiallarga ma'lum talablarga mos keladigan soliq hisob-kitobi g'ziladi. IHTTga a'zo bo'lgan mamlakatlarning deyarli hammasida yillik aylanmaning eng Yuqori miqdori (soliq busag'asi) belgilab qo'yilgan va shu tufayli ular QQS bo'yicha ro'yxatdan utmaslikka xaklidir.

1960-yillarning o'rtalariga qadar deyarli biror mamlakat ham hozirgi shakldagiga uxshash qo'shilgan qiymat solig'idan foydalangan emas. U davrda IHTTda ishlab chiqarish va taqsimot bo'g'inlarining aniq bosqichida, keyinchalik boshqa xech qanday soliq solinmaydigan bir bosqichli soliq keng iste'mol solig'ining oddiy turi edi. Odatda ulgurji g'ki chakana savdoga bunday soliq solinardi. haridordan qat'iy nazar va iste'mol omiliga soliq krediti bermagan holda tovarni har qanday sotishdan soliq undirishni o'z ichiga oladigan ko'p bosqichli soliqdan ham foydalanilgan. YA'ni tovar narxiga kushilgan soliq miqdori ishlab chiqarish bilan oxirgi chakana savdo o'rtasidagi ko'p bosqichlar orqali ko'tarilib borishi lozim edi. 1967 yilda bosqichli soliq tukkiz mamlakatda mavjud edi.

QQS tizimi ikki bosqichda joriy etildi; avvalo SHimoliy Evropa mamlakatlarining ko'pchiligida va Evropa Ittifokiga eng birinchi bo'ladi kirgan mamlakatlarda qo'llanilgan, sungra 1986 yilda IHTT mamlakatlarida umumiy soliq islooxtlarining amalga oshirilishi QQSning Evropadan tashkari ham tarkalishiga olib keldi. Natijada IHTTga a'zo bo'lgan 25 mamlakatdan 23 tasida QQS juda qisqa muddatda joriy etildiki, bu o'zaro bog'liq bo'lgan bir kancha ta'sir va sabablarning in'ikosi edi. SHunday sabablardan biri, masalan, QQS ishlab chiqarish va iste'molni kamroq darajada o'zgartirib, narx-navoga ancha holis ta'sir o'tkazishidir. Bundan tashkari, u mahsulot etkazib beruvchilar orqali ko'zatib turish imkoniyati bo'lgani uchun aldash imkoniyatlarini kamaytiradi. Bu esa QQSning ancha Yuqori stavkalarini belgilashga, binobarin iste'molga umumlashtirilgan soliqlar ning boshqa turlariga nisbatan ko'proq daromad olishga imkon beradi. QQSning faktura usulidan foydalanib, ma'lum tovarlardan yig'ilgan QQS miqdorini aniq bilish imkonini berishi ham juda muhimdir. Bu usul bojxona orqali tartibga solishga yanada aniqroq tus beradi. Ayni shu maqsadda Evropa Ittifoki (EI)ga kirish istagini bildirgan mamlakatlarda QQSni joriy etish zarurdir.

QQSga utish bosqichli turdagi soliqdan va ulgurji savdo solig'idan voz kechishga asosiy sabab bo'ldi. CHakana savdo solig'iga kelganda esa, QQS bilan bir katorda u boshqa keng iste'mol soliqlar iga nisbatan bir kancha afzalliklarga egadir. Qo'shma SHtatlarda u QQSni joriy etish xususidagi tazyikni kamaytirib etarli ijobiy ta'sir qiladi. Aslini olganda chakana savdo solig'i tuxtatib turuvchi tizimdir, chunki mahsulot ishlab chiqaruvchilar, ulgurji va chakana savdo bilan shug'ullanuvchilar ro'yxatdan utishi va tovarlarni ro'yxatdan utmagan shaxslarga, ya'ni odatda iste'molchilarga sotishdan soliq to'lash

¹ Н. Демчук Проблемы реформирования НДС. Налоговый вестник. 12/1999.

uchun hisobga olinishlari shart bo`ladi. Ammo tovar shaxsiy foydalanishi uchun harid kilinmag`tan bo`ladi, tovarlarni bir-birlariga sotishlari va sotib olishlari va bundan soliq to`lamasliklari mumkin. Binobarin, soliq to`lash ro`yxatga olingan savdogarlar tomonidan tovar iste`molchiga sotilgunga qadar tuxtatiladi. QQSning faktura usuli esa, aksincha, soliq miqdorini qoplash tizimi bo`yicha amal qiladi, bunda sotish uchun tovar harid kiluvchilarning hammasi o`zi harid kilgan tovar uchun soliq to`lashga majbur bo`ladi. Biroq ular ro`yxatdan o`tgan bo`ladi (asosan barcha savdogarlar belgilangan aylanmadan oshirib Yuborishadi), bu holda QQSni qaytarib berishni talab qilishlari mumkin.

QQS va chakana savdo solig`i stavkalari va soliqqa tortiladigan baza baravar bo`ladi, ularning tovarlar narxiga ta`siri ham bir xil bo`ladi. Bu ikki soliq o`rtasida muhim iqtisodiy tafovut yo`q. Lekin QQSning chakana savdo solig`iga karaganda ma`muriy jixatdan ikki afzalligi borligi aniqlangan. Birinchidan, QQSda tovar solig`ini uni ishlab chiqaruvchiga o`tkazish oson kechadi, ikkinchidan, faktura bazasidagi QQS chakana savdo solig`iga karaganda, soliq to`lashdan buyin tovlashdan ishonchlirok ximoya qilishni ta`minlaydi.

Birinchi afzalligini kurib chikaylik. Pirovard iste`molchilarga ham, oralikdagi korxonalariga ham sotiladigan tovarlar, ishlar va xizmatlar nisbatan QQSga osonrok moslashadi. Ishlab chiqaruvchi bunday tovarlarni sotib olag`tganda to`langan har qanday soliqning urnini qoplashga harakat qiladi, chakana savdo solig`ida esa, soliq urnini qoplash og`irligi, agar soliq idoralari tijoratchi deklaratsiyasidan konikmasa, shu idoralar zimmasiga tushadi. Bundan tashkari, chakana savdo solig`ida tovardan sunggi marta foydalanishni tekshirish mahsulot etkazib beruvchining zimmasiga tushadi, tovar etkazib beruvchi esa haridor maqomini bilmaydi, demak pirovard foydalanuvchini ham bilmaydi. QQSda esa buni biladigan haridor tekshiriladi.

QQSni to`lash chogida tovardan pirovardida qanday foydalanilishini tekshirishga zarurat bo`lmaganligi sababli mahsulot ishlab chiqaruvchining binokorlik materiallari, g`nilgi va energiya hamda shu kabi tovarlarini oldin ular to`lab kelgan soliqlar dan ozod qilish oson bo`ladi. Maxsulot etkazib beruvchi chakana savdo solig`ini to`lag`tganda tovardan shaxsiy g`ki tijorat maqsadlarida foydalanishiga ishonch xosil qilishi kerak.

QQS tovar g`ki xizmat nimaga mo`ljallanganidan qat`iy nazar to`lanaveradi, haridor esa QQSni qaytarib olish uchun soliq idoralariga bunga xakli ekanligini tasdiqlovchi hujjatlarni taqdim etishi lozim. QQSning bu afzalligi ko`pincha shaxsiy foydalanish uchun, biznesda g`ki eksport uchun darhol foydalanish maqsadida ko`rsatiladigan xizmatlarga soliq solish chogida, ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi afzalligi quyidagi qoidalar bilan mustaxkamlanadi:

a) QQSdan buyin tovlash oson emas, chunki hisob-varaklarga qarab tovar harakatini aniqlash oson, nega deganda sotuvchi o`z harajatlarini qoplash maqsadida soliq qaytarib berilishi uchun buni tasdiqlovchi hujjatni taqdim etishi kerak. CHakana savdo solig`ida mumkin bo`lmagan tovar harakatini bunday ko`zatish soliq inspektorlariga mukobil tekshirish uchun QQS hujjatlaridan daromad solig`ini tekshirishda foydalanish imkonini beradi;

b) QQS qo`llanilishi narxni soxtalashtirish maqsadida haridor bilan sotuvchi o`rtasida til biriktirish imkoniyatini yo`qqa chiqaradi, chunki agar haridor soliq xususida ko`proq chegirmaga ega bo`lish uchun hisobvarakda narx Yuqori darajada ko`rsatilishidan manfaatdor bo`ladi, sotuvchi o`z soliq majburiyatini kamaytirish uchun narx mumkin qadar arzon ko`rsatilishidan, demak, kamrok soliq to`lashdan manfaatdordir;

v) CHakana savdo solig`i kam to`langanini isbotlovchi dalillarni ko`rsatish majburiyati soliq idoralari zimmasiga Yuklatilgan bo`ladi, haridorning harajatlari bo`yicha QQS Yuzasidan soliq chegirmasiga ega bo`lish uchun dalillarni taqdim etish majburiyati soliq to`lovchining zimmasiga tushadi.

qo`shilgan qiymat solig`ining bunchalik tez va keng tarkalishi zamonaviy texnika va yo`lga qo`yilgan hujjatlar aylanishida soliq operatsiyalarini tez va aniq amalga oshirish imkonini berishi muayyan tovarlar va xizmatlarga soliq solishning imtig`zli shartlari borasida chakana savdodagi sotuvlardan olinadigan soliqqa nisbatan samaralirok ekanligi bilan izoxlanadi.

QQS - ishlab chiqarish va taqsimlashdan tortib iste`molchiga sotishgacha bo`lgan jarag`nda har bir sotish hujjatidan olinadigan bilvosita ko`p poganali soliq. Uning ob`ekti qo`shilgan qiymat, ya`ni tovarlar

ishlab chiqaruvchi g`ki xizmatlar bajaruvchi tomonidan yangi buYum g`ki xizmatni bajarish uchun sotib olingan xom ashg`, materiallar g`ki tovarlar va mahsulotlar qiymatiga qo`shilgan qiymat hisoblanadi. Ushbu soliq tovar narxining barcha unsurlarini cheklaydi va ishlab chiqaruvchini ishlab chiqarish chikimlarini kamaytirishga undaydi.

QQS bo`yicha hisob-kitoblar jarag`nida davlat sanoat va savdo sarmoyasi aylanishi sur`atlari haqida ma`lumot oladi, bu esa makroiqtisodiy tartibga solinishini engillashtiradi. Bundan tashkari, davlat tovarning aholi - soliqning mazkur turining yagona va oxirgi to`lovchisiga sotilishiga qadar daromad olish imkoniga ega bo`ladi.

Jaxon amalig`ti QQSni hisoblashning deyarli bir xil tizimini nazarda to`tadi. To`lovchi haridordan sotilgan tovarlar, bajarilgan ishlar, ko`rsatilgan xizmatlar uchun soliq summasi va etkazib beruvchi tomonidan moddiy resurslar, g`qilig`i, ishlar uchun to`langan va ular qiymati ishlab chiqarish va aylanma harajatlarga kiritilgan soliq summasi orasidagi farqni to`laydi. Tulanishi kerak bo`lgan soliq manfiy bo`ladi chiksa, ya`ni bu soliq ko`payib ketsa, qoldiq bulajak to`lovlar hisobiga kiritiladi g`ki rivojlangan mamlakatlarda, shu jumladan BuYuk Britaniyada qabul qilinganidek, bYudjetdan boshqa summalar hisobiga koplanadi.

QQSga asoslangan soliq to`lash tizimi soliqlar ni kismlarga ajratib olish imkonini beradi, chunki firmaning barcha sotuvlaridan soliq olinadi, biroq oralikdagi haridlar uchun to`langan soliqlar keyinchalik umumiy summadan koplanadi. «Soliq krediti» sifatida tanish bo`lgan bu usul soliq tizimiga o`zini-o`zi tartibga solish imkonini beradi, bu esa soliqlar olish tartibini yaxshilaydi.

QQSning asosiy afzalligi shundaki, ishlab chiqarishning har bir bosqichida to`langan soliq miqdorini hisoblash mumkin. Bu, misol uchun, eksport uchun soliq chegirmalarini hisoblash va eksport subsidiyalari berilishida bo`zilishlarning oldini olish imkonini beradi. Bundan tashkari bunday ko`p bosqichli soliqlar dan foydalanish yagona firma to`zilmasi g`ki korxonalar uYushmasi doirasida tovarlar ishlab chiqarishda soliq summasini kamaytiradi va shu tarika firmalarning vertikal integratsiyasiga to`rtki bo`ladi.

Import qilinadigan tovarlarga nisbatan qo`shilgan qiymat solig`ini to`lovchilar bo`ladi ushbu tovarlarni import qiladigan Yuridik shaxslar, shuningdek boj to`lamasdan O`z extig`jlari uchun me`g`ridan ortiqcha tovarlar olib kiradigan jismoniy shaxslar hisoblanadi.

qo`shilgan qiymat solig`ini bevosita deklarant g`ki istalgan manfaatdor shaxs, agar qonun hujjatlarida O`zga hol nazarda tutilmagan bo`ladi, to`lashi mumkin.

Soliq solish ob`ekti

Qo`shilgan qiymat solig`i solinadigan ob`ekt bo`ladi O`zbekiston Respublikasining bojxona qonunlariga binoan belgilangan bojxona rejimlariga muvofik O`zbekiston Respublikasi xududiga import qilinadigan tovarlar (shu jumladan MDH mamlakatlaridan import qilinadigan tovarlar) hisoblanadi.

Tovar deganda iste`molga mo`ljallangan va qiymatga ega hamma narsa (ishlar, xizmatlardan tashkari) (uskunalar, mahsulotlar, xom ashg`, materiallar, elektr, issiklik va energiyaning boshqa turlari, transport vositalari va tovar-moddiy boyliklar) tushuniladi.

O`zbekiston Respublikasi xududiga import qilinadigan tovarlar bo`yicha qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblab chiqarish uchun asos bo`ladi bojxona qonunlariga muvofik belgilanadigan bojxona qiymati hisoblanadi.

Tovarlar importi bo`yicha soliq solinadigan oborot xajmiga bojxona qiymati bilan bir katorda bojxona boji summasi va aktsiz solig`i summasi (aktsiz to`lanadigan tovarlar bo`yicha) kiritiladi.

Qo`shilgan qiymat solig`i bo`yicha quyidagi imtig`zlar belgilangan:

Amaldagi qonun hujjatlariga muvofik quyidagilar qo`shilgan qiymat solig`idan ozod qilinadi:

a) xorijiy diplomatik vakolatxonalar va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun mkljallangan tovarlar;

b) diplomatik vakolatxonalar va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar diplomatik xodimlarining, shuningdek ular bilan birga yashaydigan va O`zbekiston Respublikasining fukarolari bo`lmagan oila a`zolarining shaxsiy foydalanish uchun mo`ljallangan tovarlar, shu jumladan eng zarur uy-ro`zgor tovarlari;

v) xorijiy diplomatik vakolatxonalar va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarning ma'muriy-texnik xodimlari, shu jumladan ular bilan birga yashaydigan oila a'zolarining, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarolari bo'lmasa, g'ki O'zbekiston Respublikasida doimiy yashamasalar, olib kiradigan eng zarur uy-ro'zgor tovarlari;

g) O'zbekiston Respublikasining Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilangan tartibga muvofiq insonparvarlik g'rdami sifatida olib kiriladigan tovarlar;

d) jismoniy shaxslar boj to'lamasdan olib kirish me'g'rlari doirasida import qiladigan tovarlar, bojxona to'g'risida qonun hujjatlarida tasdiqlangan;

e) tabiiy ofatlar, qurolli ixtiloflar, baxtsiz xodisalar g'ki avariya Yuz berganda g'rdam ko'rsatish uchun olib kiriladigan mol-mulk;

j) O'zbekiston Respublikasi xududiga quyidagi maqsadlarda olib kiriladigan texnologik uskunalar:

xukumat kafolati bilan xorijiy kreditlar hisobiga moliyalanadigan investitsion loyihalarni amalga oshirish uchun;

yangidan kurilag'tgan va rekonstruksiya kilinag'tgan, xalk iste'moli tovarlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashag'tgan korxonalar uchun;

xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarining ustav sarmoyasiga ularning ulushi sifatida xorijiy investorlar tomonidan olib kiriladigan texnologik uskunalar;

belgilangan tartibda tasdiqlangan loyihalarga muvofik, agar vakolatli bankning tegishli tasdig'i mavjud bo'ladi, yangi ishlab chiqarishlarni barpo etishga, shuningdek ishlab to'rganlarini zamonaviylashtirish va texnik jixatdan qayta jixozlashga olib kiriladigan texnologik uskunalar;

z) quyidagilar doirasida etkazib beriladigan uskunalar (axborot va tashkiliy texnika asboblari, materiallari, tizim va vositalari):

xalqaro va xorijiy tashkilotlar hamda jamg'armalar grantlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasida bajariladigan ilmiy-texnika va innovatsiya dasturlari hamda loyixalarini amalga oshirish;

ilmiy-texnikaviy hamkorlik bo'yicha xalqaro kelishuvlar, vakolatli organing ko'rsatilgan uskuna ajratilgan grantlar (mablag'lar)ning maqsad va vazifalariga muvofikligi tkg'risidagi xulosasiga asosan. Bunda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002 yil 20 fevraldagi "Ilmiy-tadkikot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish tkg'risida" PF-3029-son Farmoni chiqishiga qadar mazkur imtig'z O'zbekiston Respublikasi Fan va texnika davlat kumitasining xulosasi asosida taqdim etiladi.

Xorijda harid qilingan g'ki u erdan Yuborilgan uskunalar (axboriy va tashkiliy texnikaning asboblari, materiallari, tizim va vositalari) boshqalarga berilgan taqdirda barcha to'lov va soliqlar belgilangan tartibda to'lanadi;

i) Yuridik shaxslar, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari O'zbekiston Respublikasi tomonidan tuzilgan shartnomalar (kelishuvlar) bo'yicha xalqaro va xorijiy xukumat moliyaviy va iutisodiy tashkilotlari taqdim etgan karzlar va grantlar hisobiga olib keladigan uskunalar, materiallar;

k) xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi, bolalar poyabzali ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalar tomonidan O'z ishlab chiqarishida ishlatish uchun O'zbekiston Respublikasi xududiga olib keladigan xom ashg', materiallar va tayg'rlor buYumlari;

l) bYudjet tashkilotlarining buYurtmalari bo'yicha bYudjet mablag'lari hisobiga O'zbekiston Respublikasi xududiga olib kiriladigan uskunalar, tovarlar, bundan ular bo'yicha O'zbekiston Respublikasi xududiga ular olib kirilganda bojxona to'lovlari bo'yicha imtig'zlar ko'zda tutilmagan iste'mol tovarlari mustasno;

m) import bo'yicha olib kelinadigan dori-darmonlar va tibbiy buYumlar.

n) vakolatli bankning tegishli tasdigi mavjud bo'lganida, lizingga berish uchun O'zbekiston Respublikasi xududiga olib kiriladigan texnologik uskunalar.

Soliq to'lovchilarga Soliq kodeksi amalga kiritilishiga qadar qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga binoan taqdim etilgan soliq imtig'zlari ular taqdim etilgan muddat tugashiga qadar saklanadi.

Soliq stavkalari

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i 20 (yigirma) foiz stavkasi bo'yicha to'lanadi.

qo`shilgan qiymat solig`ini to`lash muddatlari

qo`shilgan qiymat solig`i tanlangan bojxona rejimi shartlariga muvofik, tasdiqlangan stavkalar bo`yicha hisoblab chiqariladi va to`lanadi.

Tovarlar O`zbekiston Respublikasi xududiga import kilinishida qo`shilgan qiymat solig`i bojxona deklaratsiyasi qabul kilinishiga qadar g`ki u bilan bir vaqtda to`lanadi.

Agar bojxona deklaratsiyasi O`zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksida belgilangan muddatda topshirilmasa, qo`shilgan qiymat solig`ini to`lash muddatlari bojxona deklaratsiyasini topshirish muddati tugagan kundan boshlab hisoblab chiqariladi.

qo`shilgan qiymat solig`i milliy va Yutada to`lanadi.

Jismoniy shaxslar soliqni naqd pul bilan bojxona organi g`ki posti kassasiga belgilangan tartibda to`lashlari mumkin.

Bojxona organining karoriga kura to`lovchiga O`zbekiston Respublikasining Davlat bojxona kkmitasi 1999 yil 16 martda 03g`8-78-son bilan tasdiqlagan Bojxona to`lovlari to`lashni kechiktirish va uni bo`ladi-bo`ladi to`lash bo`yicha Yuriknomaga (ro`yxat rakami 697, 8 aprel` 1999 yil) muvofik qo`shilgan qiymat solig`i to`lashni kechiktirish g`ki bo`ladi-bo`ladi to`lash huquqi taqdim etilishi mumkin.

Respublikamizda qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblash va uni bYudjetga o`tkazish mexanizmini amalig`tda qo`llanilishini kurib chiqishdan oldin, bozor munosabatlari rivojlangan xorijiy davlatlarda uni hisob-kitob qilish tartibi va usullarini kurib chiqishni maqsadga muvofik deb bilamiz.

QQS birinchi bo`ladi, 1960 yilda Kot-d Ivuvar respublikasi soliq tizimiga kiritilgan. 1967 yildan - Frantsiya va Germaniya Federativ Respublikasida amal kila boshlagan ushbu soliq, 1970-80 yillarda keng mkg`da tarkala boshladi. hozirgi kunda jaxonning 40 dan ortiq, shu jumladan Evropaning 17 mamlakatlari soliq tizimining muhim tarkibiy kismlaridan biri hisoblanadi.

qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblash paytida soliqqa tortiladigan baza bo`ladi yangidan yaratilgan qiymat ya`ni tovar mahsuloti bilan shu tovarni ishlab chiqarish uchun ishlatilgan xom ashg`lar qiymati o`rtasidagi farq hisoblanadi. Bunday soliqqa tortiladigan baza qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblashda har xil metodlardan foydalanishga imkon yaratadi (berilgan bir xil stavkada).

Xalkaro amalig`tga kura QQS bYudjetga to`lanadigan summasini aniqlash 3 ta har xil usul bilan aniqlanadi.

Hisobdan chiqarish usuli.

Ushbu usulga kura korxonaga bYudjetga to`laydigan qo`shilgan qiymat solig`i summasini sotib olingan tovarlar qiymatini sotgan tovarlar qiymatidan chiqarib tashlab farqni aniqlaydi va bu farqga soliq stavkasini ko`paytirish yo`li bilan aniqlaydi.

Hisobga olish usuli.

hisobga olish usuli g`ki schet-faktura usuli Evropa birligiga kiruvchi barcha davlatlarda va qo`shilgan qiymat solig`i joriy etilgan boshqa ko`pgina davlatlarda qo`llanib kelinmoqda.

Ushbu usulga kura korxonaga bYudjetga to`laydigan qo`shilgan qiymat solig`i summasini sotib olingan tovarlar (xizmatlar) uchun to`langan soliq summasini sotilgan tovarlarga (xizmatlarga) hisoblangan soliq summasidan chiqarib tashlash yo`li bilan aniqlaydi.

Yigish usuli.

Ushbu usulga kura korxonaga bYudjetga to`laydigan qo`shilgan qiymat solig`i summasini yangidan xosilqilingan qiymatlar komponentlari, ish xakki, ijara xakki, foizlar va sof foidalarni yig`ib, xosilbo`lgan summani soliq stavkasiga ko`paytirish yo`li bilan aniqlaydi.

Import qilinadigan tovarlar bo`yicha qo`shilgan qiymat solig`i quyidagi formula bo`yicha hisoblab chiqariladi:

$$SQQS = (S_b + B_b + A_s) \times S / 100,$$

bu erda: S QQS - qo`shilgan qiymat solig`i summasi;

S_b - import qilinadigan tovarning bojxona qiymati;

B_b - bojxona boji summasi;

A_s - aktsiz to`lanadigan tovarlar bo`yicha aktsiz solig`i summasi;

S - qo`shilgan qiymat solig`ining foizlardagi stavkasi.

QQSni respublika bYudjetiga o`tkazish tartibi

qo`shilgan qiymat solig`ining to`langan summolari xududiy bojxona organlarining depozit hisobvaraklariga kirim kilinib, keyin ular respublika bYudjetining daromadiga kayd etilishi kerak.

Bunda, shu jumladan qo`shilgan qiymat solig`i bo`yicha hisoblab g`zilgan bo`nak to`lovlari summolari to`lovchi tomonidan xududiy bojxona organlarining depozit hisobvaraklariga kirim kilinishi kerak. Ko`rsatilgan summalar Yuk kelishiga qarab to`zatiladi, sungra ular respublika bYudjetining daromadiga kayd etiladi.

Bojxona organlari uch kun davomida undirilgan qo`shilgan qiymat solig`i summalarini respublika bYudjetining daromadiga o`tkazadilar.

Bojxona organlari qo`shilgan qiymat solig`ining to`g`ri hisoblab g`zilishi va o`z hisobvaraklaridan respublika bYudjetining daromadiga o`z vaqtida o`tkazilishi uchun javobgardirlar.

Ortiqcha to`langan g`ki undirilgan QQS summalarini qaytarish tartibi.

Ortiqcha to`langan g`ki undirilgan qo`shilgan qiymat solig`i summasi o`ttiz kun ichida qaytarilishi g`ki bulg`usi to`lovlar hisobiga kayd etilishi kerak.

To`lovchi ortiqcha to`langan g`ki undirilgan qo`shilgan qiymat solig`i summalarini qaytarishni talab qilib, ular to`langan g`ki undirilgan paytdan boshlab bir yil davomida murojaat qilishi mumkin.

Ortiqcha to`langan qo`shilgan qiymat solig`i summalarini qaytarish bojxona organlariga quyidagi hujjatlar taqdim etilganda amalga oshiriladi:

to`lovchining g`zma arizasi, unda ortiqcha to`lash g`ki undirishning sabablari ko`rsatiladi, shuningdek pul mablag`lari qaytarilishi kerak bo`lgan to`lovchining bank rekvizitlari beriladi;

unga muvofik qo`shilgan qiymat solig`i hisoblab chiqarilgan va undirilgan bojxona Yuk deklaratsiyasi;

ijro etilishi tkg`risida vakolatli bank belgisi kkyilgan, tegishli qo`shilgan qiymat solig`i summalarini to`lashga doir to`lov hujjati;

tovarlarning chegaradan haqiqatda olib utilgani tkg`risida chegara bojxonasining belgisi kkyilgan (zarur hollarda) tovarlarga ilova kilinuvchi hujjatlar.

Ortiqcha to`langan qo`shilgan qiymat solig`i summalarini qaytarish umumiy tushumlar hisobiga amalga oshiriladi.

Ortiqcha to`langan qo`shilgan qiymat solig`i summalarini qaytarishning boshqa qoidalari O`zbekiston Respublikasi Davlat bojxona kumitasi 2000 yil 29 iYunda 02g`8-27-son bilan tasdiqlagan Ortiqcha to`langan g`ki undirilgan bojxona to`lovlarini qaytarish to`g`risida Yuriknomaga kura (ro`yxat rakami 947, 14 iYul` 2000 yil, Me`g`riy hujjatlar axborotnomasi, 2000 yil, 13-son) tartibga solinadi.

Bojxona Yuk deklaratsiyasida QQSni aks ettirish tartibi.

qo`shilgan qiymat solig`i (QQS)ni hisoblab chiqarishda bojxona Yuk deklaratsiyasi (BYuD)ning 47-ustuni quyidagi tartibda tuldiriladi:

"Turi" kichik ustunida "29" - QQS kodi ko`rsatiladi;

"hisoblab g`zish asosi" kichik ustuniga mazkur Ykriknomaning 5-bandiga muvofik hisoblab chiqarilgan, soliq solinadigan oborot summasidagi miqdor kayd etiladi;

"Stavka" kichik ustunida QQS stavkasi xajmi ko`rsatiladi;

"Summa" kichik ustunida hisoblab chiqarilgan va to`lanadigan QQS summasi ko`rsatiladi;

"TU" kichik ustunida to`lov usulining ikki belgili harfiy kodi ko`rsatiladi:

"bn" - bank orqali naqdsiz hisob-kitob;

"kt" - bojxona to`lovlari summasini naqd pulda to`lash;

"op" - bojxona to`lovlarini to`lash kechiktirildi;

"rp" - bojxona to`lovlarini bo`ladi-bo`ladi to`lash huquqi taqdim etildi;

"oo" - to`lov amalga oshirilmaligi kerak.

"hisob-kitob qilish tafsilotlari" degan V ustunida to`lov kodi, to`lovning umumiy summasi, shuningdek QQS to`langanini tasdiqlaydigan to`lov hujjatlarining rakamlari va sanasi ko`rsatiladi.

BYuDning "To`lovlarni kechiktirish" degan 48 va "Preferentsiya" degan 36-ustunlari O`zbekiston Respublikasi Davlat bojxona kumitasi 1999 yil 24 sentyabrda tasdiqlagan Bojxona Yuk deklaratsiyasini

tuldirish tartibi tkg`risida ykriknomaga (ro`yxat rakami 834, 3 noyabr` 1999 yil, Me`g`riy hujjatlar axborotnomasi, 1999 yil, 12-son) muvofik tuldiriladi.

qo`shilgan qiymat solig`ining tkg`ri hisoblab chiqarilishi va O`z vaqtida to`lanishi uchun javobgarlik deklarant (to`lovchi) zimmasiga Yuklanadi.

qo`shilgan qiymat solig`i belgilangan tartibga muvofik to`lanmagan taqdirda tegishli to`lovlarning summolari bojxona organlari tomonidan ularni to`lash uchun javobgar shaxslardan so`zsiz tartibda, bojxona qonunlari tomonidan belgilangan miqdorda penyani hisoblab g`zish bilan undiriladi.

qo`shilgan qiymat solig`ining to`g`ri hisoblab g`zilishi va bYudjetga to`lanishi ustidan nazoratni bojxona organlari bojxona va soliq qonunlari hamda O`zR xududiga import qilinadigan tovarlarga nisbatan qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblab chiqarish va to`lash tartibi to`g`risida Yuriknomaga muvofik amalga oshiradilar.

Kushilgan kiymat solig`iga tortiladigan va tortilmaydigan ishlarni bajaruvchi va xizmatlar kursatuvchi korxonalar, shuningdek, kushilgan kiymat solig`i buyicha imtig`zlarga ega korxonalar ushbu ishlar va xizmatlarni oladigan shaxsga konunchilikda kursatilgan shaklga kura bajarilgan xisobvarak-fakturani takdim etishi shart.

SHuningdek, yagona soliqni tulashga utgan kichik korxonalar va yalpi daromad solig`ini tulaydigan ulgurji savdo korxonalari xam xisobvarak-fakturalarni g`zib beradi.

Bunda mazkur korxonalar schg`t-fakturada kushilgan kiymat solig`i summasini kursatishmaydi va «kushilgan kiymat solig`isiz» degan belgili muxr kuyadi (g`ki g`zuvni g`zib kuyadi).

Schg`t-faktura tovarlarning ortilishi, ishlarning bajarilishi va xizmatlarning kursatilishi sanasidan kechiktirilmasdan ikki nusxada g`ziladi hamda quyidagi ma`lumotlarni o`z ichiga oladi:

Yuklab junatiladigan tovarlar, bajarilgan ishlar xujjatlari rakami va sanasi; bajarilgan ishlarning nomi; bajarilgan ishlarning shartnoma buyicha QQSsiz ulchov birligidagi narxi; kushilgan kiymat solig`i stavkasi (20 g`ki 0 foiz), agar bajarilgan ish, xizmatlar Yuzasidan QQSdan ozod kilish mavjud bulsa, oddiy chizik tortib kuyiladi; ushbu ish va xizmatlar buyicha tegishli stavkalarga kura xisoblangan QQS summasi, agar ish, xizmatlar Yuzasidan QQSdan ozod kilish mavjud bulsa, oddiy chizik tortib kuyiladi;

yagona soliqni tulashga utgan kichik korxonalar va yalpi daromad solig`ini tulaydigan ulgurji savdo korxonalari kushilgan kiymat solig`ini kursatishmaydi va «kushilgan kiymat solig`isiz» degan belgili muxr kuyadi (g`ki g`zuvni g`zib kuyadi).

Schg`tk-faktura ishlarni bajaruvchi korxonalar (pudratchi, ijrochi) tomonidan buYurtmachi nomiga kamida ikki nusxada g`ziladi, ularning bir nusxasi ishlarning bajarilishi va xizmatlar kursatilishi sanasidan kechiktirilmasdan ishlarni bajaruvchi tomonidan buYurtmachiga takdim kilinadi va xaridorga kushilgan kiymat solig`i summasini konunchilikda belgilangan tartibda xisobga olish (koplash) uchun xukuk beradi.

Schg`t-fakturaning ikkinchi nusxasi ish bajaruvchida koladi. Schg`tk-fakturalar xisobvaraklarning kelib tushishi va takdim etilishi ruyxatdan utkaziladigan daftarda majburiy tartibda xisobga olinishi lozim.

Import kilinadigan ish va xizmatlar buyicha bajarilgan ishlar, kursatilgan xizmatlar dalolatnomalari va kushilgan kiymat solig`ining amalda tulanganligini tasdiklovchi tulov xujjatlari schg`t-faktura xisoblanadi.

Bevosita axoliga pullik xizmat, ishlarni kursatadigan korxonalar uchun ish va xizmatlarni sotishda kassa cheki g`ki xizmatlar kursatilishi, ishlar bajarilishini tasdiklovchi boshka xujjatlar schg`t-faktura xisoblanadi.

Schet-faktura tijorat hisobvaraqaasi bo`ladi, soliq to`lovchi sifatida ro`yxatga olingan shaxs tomonidan boshqa soliq to`lovchiga etkazib berilgan mahsulotlar, ishlar, xizmatlar uchun tuldiriladi.

Agarda BuYuk Britaniyaning chakana sotuvchisi tomonidan amalga oshirilgan oborot QQS summasi bilan birgalikda 100-funt sterlingdan kam bo`ladi, soddalashtirilgan schet-faktura Yuritilishi mumkin.

Soliqqa tortishdagi asosiy qoida shundan iboratki, soliq torish ob`ekti bo`ladi sotilgan tovarlar va xizmatlarning QQS summasi chiqarib tashlangan qismi hisoblanadi. Quyidagilar belgilab qo`yilgan bo`lishi shart:

a) schet-fakturalarda ko`rsatilgan iste`molchilarga berilgan chegirmalar schet faktura summasidan chiqarib tashlanishi shart.

b) agarda mahsulotlar pul evaziga amalga oshirilmagan bo`ladi, ya`ni bepul berilgan hollarda mahsulotlarning bozor bahosi soliqqa tortish uchun asos bo`ladi.

v) soliqqa tortish ob`ektini aniqlashda mahsulotlarni ishlab chiqarish tannarxi ham belgilanishi mumkin. Ushbu holat mahsulotlarni sotmasdan, shaxsiy iste`mol uchun ishlatilganda, g`ki o`zi uchun bino va uskunalar, mashinalar ko`rganda qo`llaniladi.

qo`shilgan qiymat solig`ining soliq to`lovchiga ta`sirini boshqarish maqsadida quyidagilar qabul qilingan:

solliq to`lashdan ozod qilish;

nolli stavkada solliqqa tortish;

aholining kam ta`minlangan qismi iste`mol qiladigan tovarlarga kamaytirilgan solliq stavkalarini qo`llash;

aholining boy qismi iste`mol qiladigan shoxona buyumlariga oshirilgan solliq stavkalarini qo`llash.

Bu tamoyil qo`shilgan qiymat solig`ining bir necha solliq stavkalarini tovar va xizmatlar turlariga differentsiyalashgan holda qo`llash asosida g`tadi. qo`shilgan qiymat solig`ining stavkalari soni turli mamalakatlarida har xildir. Kuptina mamalakatlarining solliq tizimlarida asosan qo`shilgan qiymat solig`ining uch xil differentsiyalashgan solliq stavkalari qo`llaniladi. Bular quyidagilar hisoblandi

- bazaviy solliq stavkasi,

- kamaytirilgan solliq stavkasi,

- nolli solliq stavkasi,

Tovar va xizmatlar solliqdan ozod kilinishi ham mumkin. Tovar va xizmatlarni solliqdan ozod kilinishi, shuningdek alohida tovar va xizmatlarni solliqqa tortishda nolli solliq stavkasida solliqqa tortish uchun uchta dalil ilgari surilgan.

Bular quyidagilar hisoblanadi:

ma`muriy murakkabliklar, ya`ni solliq va yigimlarni yigishdagi murakkabliklar,

tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarilishini kullab kuvvatlash uchun,

solliq solish tizimining progressivligini oshirish uchun.

Yuqorida ko`rsatilgan uchta dalilning hammasi ham bir xilda asoslanmagan.

Garb mamalatlari ekspertlari xulosasiga kura, Evropa Ittifoki mamalatlari tajribasi shuni ko`rsatadiki qo`shilgan qiymat solig`i stavkalari ko`paytirish ham, alohida tovarlarni solliqdan ozod qilish foyda bermaydi. Bunday xulosaga kelinishiga quyidagi kizikarli kuzatuv xulosalari sabab bo`lgan: oziq-ovqat mahsulotlarini qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishi kam ta`minlangan aholi katlamiga g`rdam berishning samarali vosita hisoblanmagan. Kuptina ekspertlar qo`shilgan qiymat solig`idan ozod qilish aholining turli katamlari daromadlari o`rtasidagi farqni qisqarishiga xizmat ko`rsatmas ekan degan xulosaga kelishmoqda. Kilingan tahlil natijaslar shuni ko`rsatmoqdaki, kam ta`minlangan aholi o`zining daromadlarining ko`p qismini ozik ovqatga sarflasada, mutlak birliklardagi boylar ko`p mablag` sarflanishi aniqlangan. qo`shilgan qiymat solig`idan oziq-ovqat mahsulotlarini ozod qilishdan ko`proq aholining ta`minlangan qismi Yutadi, aholining kashshok qismi xag`ti bu bilan engillashmas ekan. Bunday xulosaga kelinishiga sabab, SHvetsiyada (Evropaning boy mamalakatlaridan biri) va Irlandiya (tarixiy boy mamalkat hisoblanuvchi)da o`tkazilgan tadjikotlar sabab bo`lgan². Ushbu tadjikotlar shuni ko`rsatganki, kundalik extig`j tovarlarining solliq stavkalaridagi har qanday o`zgarish (nolli stavkaga, pasayish stavkasiga, bazaviy stavkaga utishda) solliq to`lovchilarning iste`moli tarkibida juda kam sezilarli o`zgarish bo`lgan. Tadjikotchilar ushbu holni daromadlari har xil bo`lgan aholi kundalik extig`j mollari tarkibida yakinlashish bo`lganligini ko`rsatadi deb baholashgan.

Barcha tovar va ish xizmatlarni bajaruvchilar qo`shilgan qiymat solig`ini to`laydilar eki ozod bo`ladilar, ba`zi bir guruhdagi xo`jalik su`bektlariga esa qo`shilgan qiymat solig`i to`lash urniga alohida solliqqa tortish tartibi joriy qilinadi.

qo`shilgan qiymat solig`i to`lash urniga alohida solliqqa tortish tartibi joriy qilingan xo`jalik su`bektlariga yalpi daromaddan solliq to`lovchi savdo korxonolari, yagona solliq tizimiga o`tgan kichik korxonalar, yagona er solig`i to`lashga o`tgan qishloq xujaligi korxonolari kiradi.

⁷ Воловик Е.М «Налог на добавленную стоимость» Журнал. Налоговой вестник 1999 г. №6 130-стр.

qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishi, alohida soliqqa tortish tartibi joriy kilinishi xo`jalik sub`ektlarining soliq to`lashi bo`yicha majburiyatlaridan to`liq ozod kilinishini bildirmaydi. qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishida faqat ishlab chiqarishda xosil bo`lgan qo`shilgan qiymatgina soliqqa tortilmaydi. Lekin ushbu qo`shilgan qiymatni xosil qilishga ketgan ishlab chiqarish harajatlari oldindan qo`shilgan qiymat solig`iga tortilgandir. SHunday qilib, xo`jalik su`bektlarini qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishi g`ki alohida soliqqa tortish tartibi joriy kilinishi haqida gapirilganda ular tomonidan qo`shilgan qiymat solig`ini hisoblamasligi va uni bYudjetga to`lamasligi e`tibor beramiz, biroq ishlab chiqarish uchun olingan ishlab chiqarish xom ashg`lar uchun, g`nilgi-moylash materiallari, elektroenergiya va boshqa materiallarga, shuningdek ishlab chiqarish uchun olingan ishlab chiqarish vositalari uchun qo`shilgan qiymat solig`ini to`laydilar.

qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishi, alohida soliqqa tortish tartibi joriy kilinishi xo`jalik su`bektleri moliyaviy faoliyati uchun o`ziga xos ikki xususiyatga egadir. CHunki ular xo`jalik su`bektlarining moliyaviy faoliyatiga turlicha ta`sir qiladi.

Birinchi xususiyati shundaki, qo`shilgan qiymat solig`idan ozod qilingan, alohida soliqqa tortish tartibi joriy qilingan xo`jalik sub`ektlari o`z tovar va xizmatlarini sotganda ushbu tovar va xizmatlar tannarxida ishlab chiqarish materiallarini sotib olishda to`lag`tgan qo`shilgan qiymat solig`i utiradi va bahosiga avtomat ravishda qo`yilgan bo`ladi, hamda boshqa ishlab chiqarish uchun ishlab chiqarish tannarxining elementi sifatida o`zida aks ettiradi. qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishi haqida gap ketganda o`ziga xos so`z uyini bo`ladi. CHunki Yuqorida kurib utdikki soliqdan ozod kilinishi bilan bYudjetga soliqdan ozod bo`ladi, lekin ishlab chiqarish uchun olingan va tovar-xizmatlarning tannarxiga boradigan xom-ashg`larni sotib olishda ularga hisoblangan qo`shilgan qiymat solig`ini to`laydilar. SHu tufayli ishlab chiqaruvchi xom ashg` materillarini sotib olishda to`langan qo`shilgan qiymat solig`ini o`ziga zachg`t qilishga talab kila olmaydilar va ular qo`shilgan qiymat solig`ini o`z tovar-xizmatlarini sotib oluvchidan olishga huquqi bo`lmaydi.

qo`shilgan qiymat solig`idan ozod kilinishi, alohida soliqqa tortish tartibi joriy kilinishi xo`jalik sub`ektlari moliyaviy faoliyatiga ta`sirining ikkinchi xususiyati shundaki, qo`shilgan qiymat solig`idan ozod qilingan tovar va xizmatlarni sotib olag`tgan qo`shilgan qiymat solig`i to`lovchi ro`yxatida to`rgan xo`jalik su`bekti o`zi tomonidan ishlab chiqarag`tgan mahsulotlar uchun soliq kreditidan foydalana olmaydilar. SHu tufayli ishlab chiqaruvchiga qo`shilgan qiymat solig`ini to`lashda tovarlarni sotishda hisoblangan soliq va mahsulotlarni sotib olishda to`lagan soliq orasidagi farqni to`lamay, balki sotish oborotidan hisoblangan soliqni to`liq to`lashga majburlanadi. Buning natijasida qo`shilgan qiymat solig`iga tortish zanjirida soliqdan ozod qilingan bulinma tushib qolishi tufayli qo`shilgan qiymat soliqqa bir necha marotaba tortiladi va soliq to`lash og`irligi keyingi bulinma zimasiga tushadi. CHunki u soliqdan ozod qilingan mahsulotlarni o`z ishlab chiqarishi uchun ishlatadi. qanchalik qo`shilgan qiymat solig`idan ozod qilingan tovarlar va ishlab chiqaruvchilar ko`paysa, qo`shilgan qiymat soliqqa ikki g`ki undan ortiq marta tortilishi zhtimoli ko`paya boradi.

1998 yilgi investitsiya dasturiga kiritilgan, ular uchun texnologik uskunalarni olib kirish qo`shilgan qiymat solig`idan ozod etilgan ustuvor ob`ektlar RO`YXATI:

1. Kizilkum fosforit kombinati.
2. Kungirotda soda zavodi.
3. "Kizilkumnodir metalloltin" davlat kontserni.
4. "Navoiyazot" ICHB.
5. «Fargonaazot» ICHB.
6. «Fargonakimg`tola» ICHB.
7. Fargona furanli buYumlar zavodi.
8. Tolimarjon GRES.

Ular uchun texnologik uskunalar va turli assortamentdagi kuvurlarni olib kirish qo`shilgan qiymat solig`idan ozod qilinadigan neft`-gaz tarmog`i ob`ektlari RO`YXATI:

1. Andijon viloyatidagi Xujaobod er osti gaz ombori.

2. Vazirlar Maxkamasining 1998 yil 17 martdagi "1998-2000 yillarda qishloq aholisini ichimlik suv va tabiiy gaz bilan ta'minlash dasturi to'g'risida" 117-son karoriga muvofiq gaz kuvurlari, gaz taqsimlash stantsiyalari shoxobchalarining qurilishi.

3. Kukdumalok, Mingbulok, SHo`rtan, Alan, Urga, Janubiy Tandircha, SHimoliy O`rtabulok, Gajak, Gumbulok, Odamtosh, Jarkuduk, Janubiy Kemachi, Garbiy, Dengizkul, SHakarbulok, Marjon, Orka Kung`irot, Muynok, Surgil, Berdak konlarini jixozlash, shu jumladan kuduklarni izlash-razvedka qilish va foydalanish maqsadida burgilash.

4. Muborak gazni qayta ishlash zavodi va "SHo`rtangaz" DICHB texnologik kurilmalarini rekonstruksiya qilish hamda texnik jixatdan qayta jixozlash.

5. "O`zbekiston temir yo'llari" DATK harid qiladigan aviakerosinni tashish uchun maxsus temir yo'l tsisternalarining 100 birligi.

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar.

qo`shilgan qiymat va qo`shilgan qiymat solig`ininng iqtisodiy mohiyati nimada?

QQSni qanday shaxslar to`laydi va soliq ob`ekti nima?

Soliqqa tortiladigan oborot qanday aniqlanadi?

QQS stavkalari va ularni qo`llash tartibi qanday?

Qanday Yuridik shaxslar QQSdan ozod etiladi?

Qanday tovarlar va mahsulotlar (ishlar xizmatlar) QQSdan ozod bo`ladi?

Schg`t-fakturalar qanday tulgaziladi va unda QQS kaysi punktlarda ko`rsatiladi?

BYujetga to`lanadigan va hisobga olinadigan QQS summasini aniqlash tartibi qanday?

QQSni to`lash va hisobotni taqdim etish tartibi qanday?

Import tovarlar, ishlar va xizmatlar bo`yicha QQSni hisoblash va bYudjetga to`lash tartibi qanday?

Evropa davlatlari amalig`tida QQSni hisoblashning qanday usullari mavjud?

6-mavzu: Aktsiz solig`i

1.Aktsiz solig`i va uning soliq tizimida tutgan o`rni.

2.O`zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan tovarlar uchun aktsiz solig`i.

3.Aktsiz solig`i to`lovchilarining tarkibi.

4.Aktsiz solig`ining soliqqa tortish ob`ekti.

5.Aktsiz solig`ini xisoblash tartibi.

Soliq tizimida eng ichki uzgaruvchan, ijtimoiy-iktisodiy tarakkig`ning ko`plab omillari bilan tuknashuvchi soliq bu - aköiz solig`idir. SHu bois, aköiz solig`ining moxiyatini ijtimoiy-iktisodiy tarakkig`ga boglik xolda o`rganish eng dolzarb muammolardan bulib kelmokda. SHuni aloxida taúkidlab utish kerakki, aköiz solig`ining moxiyati doimo egri soliqlar doirasida urganib chikilgan. Aköiz solig`i egri soliq bo`lganligi sababli uning iktisodiy moxiyati davlat bilan Yuridik shaxslar urtasida vujudga keluvchi obúektiv majburiy tulovlarga asoslangan moliyaviy munosabatlar orkali xarakterlanadi. SHu bois, aktsiz soligi uziga xos fiskal iktisodiy kategoriya sifatida karalishi lozimdir.

Aktsiz solig`i rivojlangan xorijiy davlatlarda ham davlatning umum soliq sig`satida muhim urin egallab kelmoqda. Respublikamizda kullaniayetgan aköiz solig`i chet davlatlardagi aköiz solig`i bilan uxshash tomonlarga, shu jumladan o`ziga xos xususiyatlarga xam egadir:

soliqqa tortish obúekti bulib, belgilangan stavkadagi aköiz solig`i summasini uz ichiga olgan aköiz osti tovarlarining sotish (shartnomaviy) narxi xisoblanadi. Aköiz stavkasining bunday tartibda urnatilish mexanizmi tarixiy shakllanib, uzini doimo oklab kelgan. U muayyan psixologik mazmunga xam ega, yaúni u 100 foizdan kam bulgan stavkada shartnomaviy sotish narxidan 4-5 marta kup bulgan aköiz solig`i summasini olish imkoniyatini beradi. Demak, aköiz solig`i korxonalar maxsulotlari va xizmatlari baxosi ustiga g`ki tarifiga ustama shaklda to`g`ridan to`g`ri kiritiluvchi egri soliq turi tushuniladi. Aktsizlar sotilag`tgan mahsulot g`ki xizmatlar bahosi ustiga ustama shaklida qo`yiladi va ularning pirovard to`lovchisi bo`ladi iste`molchi hisoblanadi.

Tadkikot ob`ektidan kelib chiqib, asosiy egri soliqlar dan biri bo`lgan aktsiz solig`ining kelib chiqishi va rivojlanishi tarixi xususida tuxtalamiz. Dastlab egri soliqlar ayrim tovar turlari (tuz, tamaki, arok mahsulotlari, gugurt, shakar va boshka keng isteúmol mollari)ga aynan aköiz solig`i kurinishida namog`n bulgan. Vakt utishi bilan aköiz osti tovarlari ruyxati kengayib borgan. o`z-o`zidan ma`lum bo`ladiki, soliqqa tortishning aktsizli shakli keng xalk ommasi iste`molidagi ommaviy tovarlarni soliqqa tortish jarag`nidagina samara berishi mumkin bo`lgan.

Qadimda aktsizlarni boshqa nomlar bilan boj, to`lov, yigim g`ki sodda qilib soliq deb atashganlar. Aktsizlarning o`sha davrda amal kilgan soliqqa tortish mexanizmi to`g`risida taxminiy ma`lumotlar mavjudligi uning ilk paydo bo`lgan davrini aniqlashga imkon bermaydi. Masalan, xalk tribunlari Tiberiy va Gay Graxov (er. av. 162-133 va 153-121 yy.) davrlarida Rim gaznasiga kullarni ozod etishdan, shu bilan birga o`z shaxsiy iste`moli uchun zarur bo`lmagan tovarlarni dengiz orqali Rimga olib kelinishdan yigimlar tushib to`rgan. I tem i drugim, po suhestvu, oblagalis` predmeto` roskoshi.*

qadimgi Misrda XII-XIIIchi sulolalar davrida(er. av. ikkinchi ming yillik) pivoga soliq solingan. Albatta, bu to`lovlar xozirgi talkindagi aktsizlar bulmasligi mumkin, lekin ularni aktsizlarning dastlabki namunalari sifatida e`tiborga olish lozimdir.

Tarixiy manbalarga kura, Angliyada Kromvel davrida respublikaning yigirma yil amal kilishi davomida aköizlarning ikki Yuzga yakin turi joriy etilgan. Bunda xar xil turdagi obúektlar soliqqa tortilgan, masalan, poxol kukuni g`ki g`g uchun kuti idishlar shular jumlasidandir. XXI asrda Gollandiyada egri soliq turlari shunchalik kup ediki, tarixchi de-Vitta suzlariga karaganda, mexmonxonada tortik qilingan balik bulagiga 34 xil aköiz to`g`ri kelgan.

Demak, aköizlar, bojlarni xisobga olmaganda soliqqa tortishning eng kadimgi shaklidir.

“Aköiz” frantso`zcha accise, lotincha accidere suzlaridan olingan bo`ladi, tarjima qilinganda «kesib olish» ma`nosini anglatadi. Uzbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida aktsiz solig`iga quyidagicha izox berilgan: «aköiz solig`i sof daromadning narxda va kushilgan kiymat solig`iga tortiladigan bazada xisobga olinadigan, egri soliq sifatida bYudjetga o`tkaziladigan (undiriladigan) bir kismidan iboratdir.

Bizning fikrimizcha, aktsiz solig`i sof daromadning emas, balki Yuklab junatilgan tovarlar qiymatining bir qismini egri soliq sifatida bYudjetga yo`naltirish shaklidir.

Egri soliq sifatida aköz solig`ining kushilgan kiymat solig`idan farqlanuvchi xususiyatli jixatlarini aytib utish maqsadga muvofikdir, ya`ni:

- aktsiz solig`ida cheklangan turdagi aktsizosti mahsulotlarini sotish oboroti soliqqa tortiladigan ob`ekt bo`ladi hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, qo`shilgan qiymat solig`idagi soliqqa tortish ob`ekti bo`lgan ish va xizmatlar aktsiz solig`iga tortilmaydi;

- agar kushilgan kiymat solig`i tovar ishlab chiqarish va ayirboshlashning barcha bosqichlarida vujudga kelsa va undirilsa, aktsizlar esa faqat ishlab chiqarish soxasidagina amal qiladi. Ushbu qoidadan o`zbekiston Respublikasi xududiga olib kelinag`tgan aktsizosti mahsulotlari va tovarlari istisnodir.

Madomiki, ushbu holatda aktsiz solig`ini to`lovchilar bo`ladi, aktsiz osti mahsulotlarini sotib oluvchi va qayta sotuvchi tashkilotlar hisoblanadi.

Aköz solig`i uz moxiyatiga kura tovar baxosiga kiritiluvchi va oxirgi isteúmolchi tomonidan tulanadigan egri soliqdir. Uning ijtimoiy - iktisodiy moxiyati fakat taksimot darajasiga karab ifodalanadi va takomillashtiriladi.

Aköz solig`ining iktisodiy moxiyati bYudjet tushumini taúminlash orkali xalk xujaligi manfaatlarini kondirishga, kuprok mablaglarni jalb ettirishi orkali namog`n bulsa, uning ijtimoiy moxiyati axolining, yaúni asosiy isteúmolchilarning tulov kobilyatlarini oshishida uz ifodasini topadi. Bu esa aköz solig`i obúektlari (aköz osti tovarlari)ni kiskartirilishida, soliq stavkalari pasayishida, axoli tulov kobilyatini usishida namog`n buladi. SHuni xam taúkidlab utish kerakki, subúektlar aköz solig`i isteúmolchilari sifatida Yuzaga kelishi tabiiydir.

Ammo aköz solig`i engiliklari tovarlarni xarid kilish uchun olinadigan kredit resurslarini kiskartirilishiga, bu esa uz vaktida xarajatlarning pasayishiga olib keladi. Xarajatlarning pasayishi esa daromad (foyda)ni oshirish omillaridan biridir.

Aktsiz solig`ini mohiyatini ochishda u bajaradigan vazifalarni bilish muhimdir. SHu jixatdan uning quyidagi vazifalarini alohida ta`kidlab utmochimiz:

birinchidan, mamlakat bYudjetining muxim daromad manbalaridan biri sanaladi. Soliq tizimi rivojlanish bosqichini boshdan kechirag`tgan barcha davlatlar singari, mamlakatimizda ham aktsiz orqali daromadlarni tez va oson yigish imkoniyatlari Yuzaga keladi. Franöz iktisodchisi F. Demezoni ta`biri bilan aytganda «aközning uzi barcha boshka soliq tushumlari va undan xam kuprokni berishga kodirdir»

ikkinchidan, aköz osti tovarlari isteúmolini cheklash (asosan ijtimoiy zararli tovarlar) orqali muayan bozor doirasida talab va taklifni tartibga solish. Iqtisodiy usish doirasini bashkarishda aktsizosti tovarlar ro`yxatini belgilash orqali davlat yalpi talab va taklifni egiluvchanligi ta`minlaydi;

uchinchidan, davlatning milliy bozorni ximoya qilish vazifasi aktsiz solig`i orqali ta`minlanadiki, bunda Yuqori soliq stavkalaridan foydalaniladi;

to`rtinchidan, aktsiz solig`i monopol mavkedagi tovar ishlab chiqaruvchi g`ki aniq mahsulot turini progressiv soliqqa tortish vazifasini o`taydi;

beshinchidan, aktsiz solig`i aholini boy badavlat katlamlari daromadlarini qayta soliqqa tortish usuli bo`ladi hisoblanadi. CHunki aktsiz solig`i asosan nufo`zli (qiymati Yuqori) tovarlarga qo`llaniladiki, bunday tovarlarni asosiy iste`molchilari boy-badavlat shaxslar hisoblanadi.

SHunday kilib, aköz solig`i ijtimoiy muxitni xam yaxshilash imkoniyatlarini moliyaviy natijalarning usishi orkali taúminlab berishi mumkindir. SHu bois aköz solig`ining takomillashtirilishi ijtimoiy-iktisodiy muxitni yaxshilanishi bilan chambarchas boglikdir.

Aktsiz solig`ini hisoblash tartibi. Alkogolli mahsulotlar bo`yicha mahsulot birligiga (1 litr) aktsiz solig`i summasi quyidagi formula bo`yicha aniqlanadi:

$$(M \times A) / 100,$$

bunda:

M - tayg`r alkogolli mahsulotning kuvvati (%) (spirt tayg`rlangan xom ashg` turidan kat`i nazar)

A - aktsiz solig`i stavkasi, mahsulot birligiga sumda.

Boshqa aktsizlanadigan mahsulotlar bo`yicha aktsiz solig`i summasi quyidagi formula bo`yicha aniqlanadi:

$(O \times A) / 100,$

bunda:

O - O'z ichiga aktsiz solig'ini olgan shartnomaviy (erkin) narx, QQSsiz;

A - aktsiz solig'i stavkasi.

Aktsiz markalari bilan markalangan tovarlar bo'yicha aktsiz solig'i to'lashning o'ziga xos xususiyatlari

Aktsiz markalari bilan markalangan tovarlar bo'yicha aktsiz solig'i umumkrnatilgan tartib bo'yicha hisoblanadi. Aktsiz markalarining nominal qiymati aktsiz solig'i to'lovi hisobiga kiritilmaydi.

Berilgan xom ashg'dan ishlab chiqariladigan tovarlar bo'yicha aktsiz solig'ini hisoblashning o'ziga xos xususiyatlari.

Buxgalteriya hisobi haqidagi qonunchilikka muvofik berilgan xom ashg' mahsulotni ishlab chiqaruvchi korxonadan balansdan tashkarida hisobga olinadi.

Berilgan xom ashg'dan ishlab chiqariladigan mahsulotga aktsiz solig'ini hisoblab chiqishda, aktsiz to'lanadigan tovarlar realizatsiyasi bo'yicha aylanish (oborot) ushbu tovarlarni ishlab chiqish bo'yicha bajarilgan ishlar qiymati va berilgan xom ashg' qiymatidan kelib chikkan holda belgilanadi. O'zbekiston respublikasida ishlab chiqariladigan hamda respublikaga olib kirilag'tgan aktsizli tovarlarni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining

2007 yil 12 dekabrda PQ-744-son qaroriga asosan 2008 yilda quyidagi stavkalarda aktsiz solig'iga tortiladi:

O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan aktsizli tovarlarga nisbatan aktsiz solig'i STAVKALARI

Tovarlar nomi	Soliq stavkasi	
	aktsiz solig'i va QQSni olmagan sotilgan qiymatiga foizlarda	hisobga holda tovarlar nisbatan bir o'lchov birligiga so' mlarda
1. etil spirti (1 dal uchun)		1410
2. Vino (1 dal tayg`r mahsulot uchun)		3000*
3. Kon'yak, aroq va boshqa alkogoli mahsulotlar (1 dal tayg`r mahsulot uchun)1		11300*
4. Tarkibida foizlarda hajmiy ulushda etil spirti (alkogol') bor pivo (1 dal tayg`r mahsulot uchun)1:		
4,5 gacha (bu miqdor ham hisobga olinadi)		1000
4,5 dan Yuqori – 6,0 gacha (bu miqdor ham hisobga olinadi)		1300
6,0 dan Yuqori		2200
5. O`simlik (paxta) g`g`i (1 tonna uchun)1:		
oziq-ovqat g`g`i (salomas ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan g`g` va «O`zbekiston» g`g`idan tashqari);		495000*
texnik moy (kislota miqdori 0,3 mg KONG`g dan Yuqori, oziq-ovqat mahsulotlari tarkibiga qo`shishga yaroqsiz bo`lgan)		329000
6. Sigaretalar (1 ming dona uchun)1:		
fil`trli		5206
fil`trsiz, papiroslar		1476
7. Zargarlik buYumlari	25	

8. «O`zDEUavto» AJ ishlab chiqargan avtomobillar ²	29	
9. Kumushdan ishlangan oshxona anjomlari	11	
10. Qimmatbaho metallar ²		
11. Neft' mahsulotlari		
Ai-76, Ai-80 benzini (1 tonna uchun)		148000
Ai-91, Ai-92, Ai-93 benzini (1 tonna uchun)		163000
Ai-95 banzini (1 tonna uchun)		188000
dizel' g`qilg`isi (1 tonna uchun)		130000
aviakerosin (1 tonna uchun)		18700
12. Tabiiy gaz(aholiga sotiladigan tabiiy gaz hajmlaridan tashqari) ²	25	
13. Ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan sotiladigan suYultirilgan gaz («O`ztransgaz» AK mintaqalararo unitar korxonalari tomonidan aholiga sotiladigan gaz hajmi bundan mustasno), shu jumladan eksport ²	26	

*a) Basharti aktsiz solig`i prognozlarini bajarilsa hamda unga doir boqimandalar mavjud bo`lmasa, qonun hujjatlariga muvofiq aktsiz solig`i summasi quyidagi miqdorlarda «O`zvinsanoat-xolding» xolding kompaniyasini rekonstruksiya qili shva rivojlantirish fondi hisobraqamiga yo`naltiradi:

- vinoga belgilangan stavkadan 410 so`m (1 dal tayg`r mahsulot uchun);
- kon`yak, aroq va boshqa alkogoli mahsulotlarga belgilangan stavkadan 710 so`m (1 dal tayg`r mahsulot uchun);

b) Hajmiy ulushda etil spirti 40 foizdan ko`p bo`lgan kon`yak, aroq va boshqa alkogoli mahsulotlarga aktsiz solig`i stavkasi 1 dal tayg`r mahsulot uchun 18620 so`m miqdorida belgilanadi.

** Aktsiz solig`i Davlat bYudjetiga 1 tonna uchun 440550 so`mlik stavka bo`yicha, qolgan qismi esa – Moliya vazirligi va O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi tasdiqlagan Nizomga muvofiq g`g`-moy va oziq-ovqat sanoati uYushmasining maxsus hisobraqamiga o`tkaziladi.

Izohlar:

1. Qat`iy miqdorlarda belgilangan aktsiz solig`i stavkalari O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan narxlarning dinamikasi hamda mahsulotning sotilishi hajmidan kelib chiqqan holda yil mobaynida qayta ko`rib chiqilishi mumkin.

2. «O`zDEUavto» AJ avtomobillari, tabiiy va suYultirilgan gaz, shuningdek qimmatbaho metallarga aktsiz solig`ini to`lovchilar va uni to`lash tartibi O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi bilan kelishilgan holda belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinadigan
aktsizli tovarlarga aktsiz solig'i
STAVKALARI

Tovar guru-hining raqami	Tovarlarning nomi	TIF TN bo'yicha tovar kodi	Tovarning bojxona qiymatidan foizlarda g'ki AQSH dollarida, o'lchov birligi uchun
02	Qoramol go'shti	0202	20
	Uy parrandasining go'shti va ozuqabop mahsulotlari	0207	70
04	Quyiltirilgan g'ki shakar qo'shilgan g'ki shakar qo'shilmagan sut va slivkalar	0402 91, 0402 99	20
	Paxta, g'g'i olingan sut va slivkalar, yogurt, kefir	0403	50
	Pishloq va tvorog	0406	50
	Parrandalar (nasldorlaridan tashqari) tuxumi	0407 00	20
	Tabiiy asal	0409 00 000	10
08	YAngi uzilgan olma, nok va behi	0808	100
09	Qovurilgan g'ki qovurilmagan, kofeinli g'ki kofeinsiz kofe; kofe po'chog'i va kofe urug'i donachalari; tarkibida turli nisbatda kofe bo'lgan kofe o'rmini bosuvchilar	0901	20
	Xushbo'y ta'mli qo'shimchalar qo'shilgan g'ki qo'shilmagan choy	0902	10
10	Gurunch	1006	20
15	O'simlik g'g'i va oq g'g'; tayg'r oziq-ovqat g'g'lari	1501-1517 (1501 00 110, 1502 00 100, 1503 00 110, 1503 00 300, 1505 00, 1507 10 100, 1507 90 100, 1508 10 100, 1508 90 100, 1511, 1512 11 100, 1512 19 100, 1513, 1514 11 100, 1514 19 100, 1514 91 100, 1514 99 100, 1515 19 100, 1515 21 100, 1515 29 100, 1515 30, 1515 50 110, 1515 50 910, 1515 90, 1516 20 950 dan tashqari)	15
	Go'sht, baliq g'ki	1601, 1602 (1602	

16	qisqichbaqasimonlar, mollYuskalar g`ki boshqa suvda ko`payadigan umurtqasizlardan tayg`rlangan tayg`r mahsulotlar	10 001 dan tashqari)	30
	Osg`tr uvildirig`i; uvildiriq o`rnini bosuvchilar	1604 30	50
17	Qattiq holatdagi shakarqamish g`ki qand lavlagidan tayg`rlangan shakar va kimg`viy toza saxaroza	1701 91 000, 1701 99	30
	Tarkibida kakao bo`lmagan, shakardan tayg`rlangan qandolat mahsulotlari (shu jumladan oq shokolad)	1704 (1704 10 dan tashqari)	30
	Rezinka saqich	1704 10	70
18	Tarkibida kakao bo`lgan shokolad va boshqa tayg`r oziq-ovqat mahsulotlari	1806 20 – 1806 90	30
19	Boshoqli o`simliklar donlari, un, kraxmal g`ki sutdan tayg`rlangan tayg`r oziq-ovqat mahsulotlari; xamirli qandolat mahsulotlari	1901 – 1905 (1901 10 000, 1901 90 990*, 1905 90 550 dan tashqari)	20
	Qotirilgan non (qoq non)	1905 40	40
	Ekstrudalangan mahsulotlari (chipslar)	1905 90 550	30
20	Sabzavot, meva, g`ng`oq g`ki boshqa o`simlik qismlarining qayta ishlangan mahsulotlari	2001 (2001 90 910 dan tashqari), 2002, 2004, 2005 (2005 10 001 dan tashqari), 2006 (2006 00 350, 2006 00 910 dan tashqari), 2007 (2007 10 101, 2007 10 911, 2007 10 991, 2007 99 930 dan tashqari)	30
	Meva va sabzavot shartbatlari (ananas va tsitrus mevalar sharbatidan tashqari)	2009 (2009 11 – 2009 49, 2009 90 410, 2009 90 490, 2009 90 710, 2009 90 730, 2009 90 790 dan tashqari)	70%, lekin litri 1 AQSH dollaridan kam emas
21	Turli oziq-ovqat mahsulotlari	2101, 2103, 2104 (2104 20 001), 2106 (2106 90 980 dan tashqari)	20
	Xamirturish;...; non pishirish uchun tayg`r uskunalar	2102	50
	Muzqaymoq va boshqa oziq-ovqat muzi turlari	2105 00	200
	SHakar qo`shilmagan rezinka saqich	2106 90 980	70
	Suv, shu jumladan tabiiy g`ki		100%,

22	sun`iy ma`danli, gazlangan, qo`shimcha qo`shilgan g`ki shakar g`ki boshqa shirin qiluvchi g`xud xushbo`y hid beradigan moddalar qo`shilmagan suvlar; muz va qor hamda boshqa alkogolsiz ichimliklar, 2009-tovar pozitsiyasidagi meva g`ki sabzavot sharbatlaridan tashqari	2201, 2202	lekin litri 1 AQSH dollaridan kam emas
	Solod (shirinmiya) pivosi	2203 00	70%, lekin litri 1 AQSH dollaridan kam emas
	Vino	2204 10, 2204 21, 2204 29, 2205	1 litri uchun 6 AQSH dollari
	Aroq va boshqa alkogoli mahsulotlar	2206 00, 2208 60, 2208 90, 2208 (2208 20 120, 2208 20 620 dan tashqari)	1 litri uchun 7 AQSH dollari
	Etil spirti (stavka faqat tranzit paytida garov to`lovlarini hisoblash uchun qo`llaniladi)	2207	65%
	Kon`yak	2208 20 120, 2208 20 620	1 litri uchun 14,5 AQSH dollari
23	Mushuklar va itlar uchun oziq, chakana sotish uchun qadoqlangan; hayvonlarni boqishda ishlatiladigan boshqa mahsulotlar	2309 10, 2309 90	70
	Sigaralar, kesma uchli sigaralar, tarkibida tamaki bo`lgan sigarillalar	2402 10	donasi 0,3 AQSH dollari
	Tamaki g`ki uning o`rnini bosuvchilardan tayg`rlangan sigaretalar	2402 20, 2402 90	1000 donasi 10 Aqsh dollari
25	Ishlov berilmagan marmar, travertin	2515 11, 2515 12	20
	Gips; angidrit; qurilish uchun va boshqa suvoqlar	2520	30
27	Bituminoz jinslardan olingan neft` va neft` mahsulotlari	2710 (2710 11, 2710 19 dan tashqari)	20
	engil distillyatlar	2710 11	30
	o`rtacha va og`ir distillyatlar	2710 19	30
28	Dinatriy karbonati	2836 20 000	30
30	Momiq paxta, doka, bint va shu kabi mahsulotlar...	3005 90	30
32	Dispressiyalangan g`ki suvli va suvsiz muhitda erigan sintetik polimerlar g`ki kimg`viy birikkan tabiiy polimerlar asosidagi bo`g`qlar va laklar (emal, polituralar va elim bo`g`qlari bilan birga)...; teriga ishlov berishda ishlatiladigan tayg`r suv pigmentlari	00 3208, 3209, 3210	30

	Oynaga va bog'larda ishlatiladigan zamazkalar, qatronli tsementlar, zichlashda foydalaniladigan tarkiblar va boshqa mastiklar, bo'g'qchilikda ishlatiladigan shpatlg'vkalar	3214	30
33	ParfYumeriya, kosmetika g'ki pardozi vositalari	3303,3304	50
		3305 – 3307 (3306 10 000 dan tashqari)	15
34	Sovunlar (qumoq-qumoq sovundan tashqari); Yuzaga faol ta'sir ko'rsatuvchi organik vositalar, kir Yuvish vositalari, sun'iy va tayg'r mumlar, tozalash va jilolash uchun tarkiblar, sham va shunga o'xshash mahsulotlar, g'pishtirish uchun pastalar, plastilin, «tish shifokori qo'llaydigan mum» va gips asosidagi tishni davolash vositalari	3401 (3401 20 100 dan tashqari), 3402 (3402 11 900, 3402 12 000, 3402 13 000, 3402 19 000 dan tashqari), 3404 – 3407	20
	Moylash materiallari	3403 (3403 91 000 dan tashqari)	30
35	Peptonlar va ularning hosilalari; boshqa oqsil moddalari va ularning boshqa joyda nomlari keltirilmagan hosilalari...	3504 00 000	20
36	Feyerverklar, signal raketalar, g'mg'ir g'g'diruv raketalar, tumanga qarshi signallar va boshqa pirotexnik buYumlar	3604	20
	Gugurt	3605 00 000	30
38	Gidravlik tormoz suYuqliklari, antifrizlar va muzlashga qarshi tayg'r suYuqliklar	3819 00 000 – 3820 00 000	10

Aktsiz solig'i to'lovchilari deb mulk shaklidan kat'i nazar aktsiz to'lanadigan tovarlar ishlab chiqaruvchi Yuridik shaxslar hisoblanadi. Soliq solish maqsadlarida Yuridik shaxslar deganda o'zining mulkchiligida, xo'jalik Yuritishida g'ki tezkor boshqaruvida mulkka ega bo'lgan, shuningdek o'zining majburiyatlari bo'yicha ushbu mulk bilan javob beradigan, shuningdek mustaqil balans va hisob-kitob schg'tiga ega bo'lgan alohida bulinmalar tushuniladi.

Aktsizlanadigan tovarlar uchun soliq solish ob'ekti bo'ladi:

alkogolli mahsulotlar bo'yicha - unga nisbatan qat'iy (spetsifik) soliq stavkalari belgilangan sotilgan alkogolli mahsulotlar xajmining naturadagi ifodasi (Yuklab jnatilgan tovar tarkibida 100% suvsiz spirtning xajm birligiga g'ki mahsulot xajmi birligiga absolyut summada);

boshqa aktsizlanadigan mahsulotlar bo'yicha - berilgan xom ashg'dan ishlab chiqarilganini O'z ichiga olgan holda, kelishilgan (erkin) narxlarda (O'z ichiga aktsiz solig'i summasini olgan), qo'shilgan qiymat solig'ini hisobga olmagan holda Yuklab jkntilgan tovarning qiymati g'ki uning fizik xajmi hisoblanadi.

Tekinga beriladigan aktsizlanadigan tovar ham soliq solish ob'ekti hisoblanadi. Bunda:

alkogolli mahsulotlar bo'yicha - unga nisbatan qat'iy (spetsifik) soliq stavkalari belgilangan sotilgan alkogolli mahsulotlar xajmining naturadagi ifodasi (Yuklab jkntilgan tovar tarkibida 100% suvsiz spirtning xajm birligiga absolyut summada);

boshqa aktsizlanadigan mahsulotlar bo'yicha - soliq to'lovchida tovarni topshirish paytida shakllangan, lekin ushbu aktsizlanadigan tovarni ishlab chiqarishda haqiqatda amalga oshirilgan harajatlardan kam bo'lmagan hisob-kitob (ulgurji) narxlari darajasidan kelib chikkan holda hisoblangan qiymat soliq solish ob'ekti bo'ladi hisoblanadi.

Aktsiz solig'i bo'yicha imtig'zlar

Aktsiz solig'i quyidagilarga solinmaydi:

a) aktsiz to'lanadigan tovarlarni eksport uchun etkazish, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadigan alohida tovarlarning ro'yxati bundan mustasno;

b) g'g'-moy va "O'zbekiston" g'g'ini ishlab chiqarishda ishlatiladigan paxta g'g'ini etkazish;

v) O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan, xalk ta'limi va sog'likni saqlash tizimlari extig'jlari uchun ixtisoslashtirilgan mebel'.

Imtio'z berish maqsadlarida ixtisoslashtirilgan mebel deganda quyidagilar tushuniladi:

davlat va nodavlat ta'limi va tibbig't muassasalarini ta'minlash uchun realizatsiya qilinadigan mebel';

ta'lim va sog'likni saqlash tizimini ta'minlash uchun ta'minotsotish bilan shug'ullanuvchi karamog'idagi tashkilotlarga sotiladigan mebel'.

Ushbu imtig'z ta'lim va sog'likni saqlash tizimini ta'minlash uchun ixtisoslashtirilgan mebelni sotib olish bo'yicha tuzilgan shartnomalar mavjud bo'lgan taqdirda beriladi.

Mazkur mebel' boshqa iste'molchilarga realizatsiya qilinganda unga umumkrnatilgan tartibda aktsiz solig'i solinadi;

g) alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun "O'zmevasabzavoto'zumsanoatholding" holding kompaniyasi, "O'zking'sanoat" assotsiatsiyasi va qishloq va suv xkjaligi vazirligi korxonalariga spirt realizatsiya qilinganda;

d) "O'zmevasabzavoto'zumsanoatholding" holding kompaniyasi va Kishlok va suv xkjaligi vazirligi korxonalariga vino ishlab chiqarish uchun vinomateriallarni realizatsiya qilish.

Soliq to'lovchi tomonidan, realizatsiyaning haqiqiy xajmidan kelib chikkan holda hisoblangan aktsiz solig'ining summasi, bYudjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

joriy oyning 13 sanasidan kechikmasdan - joriy oyning birinchi dekadasi uchun;

joriy oyning 23 sanasidan kechikmasdan - joriy oyning ikkinchi dekadasi uchun;

keyingi oyning 3 sanasidan kechikmasdan - hisobot oyining kolgan kunlari uchun.

Realizatsiya kuni deb tovar-ko'zatu hujjatlarida ko'rsatilgan tovar ortilgan kun hisoblanadi.

Dekadali to'lovlar bo'yicha aktsiz solig'ining kelib tushgan summasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarning shaxsiy schg'tlarining soliqni "hisoblash" va "to'lash" ustunlarida bir vautning o'zida aks ettiriladi.

Soliq to'lovchi o'zi ro'yxatdan o'tgan joydagi tegishli soliq xizmati organiga aktsiz solig'i bo'yicha hisob-kitoblarni har oyda, hisobot oyidan keyin keluvchi oyning 20 sanasigacha, soliq solinmaydigan aylanishlar (oborotlar) summasini g'yilmasi ilova qilingan holda mazkur Yuriknomaning 3-ilovasiga* (alkogolli mahsulotlar bo'yicha) va 4-ilovasiga* (boshqa aktsizlanadigan mahsulotlar bo'yicha) muvofik shaklda taqdim qilinadi.

Aktsiz solig'i to'lash muddatlari va mos ravishda hisob-kitoblarni taqdim qilish muddatlari dam olish (ishlamaydigan kun) g'ki bayram kuniga to'g'ri kelsa, u holda ular dam olish g'ki bayram kundan keyingi birinchi ish kuniga kkechiriladi.

hisobot davri mobaynida dekadali to'lovlar bo'yicha to'langan aktsiz solig'i summolari tegishli hisobot davri uchun hisoblangan soliq summasida hisobga o'tkaziladi.

Aktsiz solig'ining ortiqcha to'langan summolari kelgusi to'lovlar hisobiga o'tkaziladi g'ki to'lovchiga soliq organi tomonidan uning g'zma ravishdagi arizasini olingan kundan boshlab 30 (uttiz) kunlik muddat ichida (bYudjetta to'lovlar bo'yicha karzlari bulmasligi sharti bilan) qaytarib beriladi.

Aktsiz solig'i to'lanadigan tovar O'zbekiston Respublikasi xududida aktsiz solig'i to'langan xom ashg'dan ishlab chiqarilgan holatlarda, xom ashg' (mahsulot) bo'yicha to'langan aktsiz solig'i summasi ishlab chiqarish harajatlariga kiritilmaydi va tayg'r mahsulotta aktsiz solig'i summasini hisoblashda hisobga olinadi.

Hisobga o'tkazilishi lozim bo'lgan aktsiz solig'i summasi ustidan nazoratni amalga oshirish uchun, xom ashg' (mahsulotni) etkazib beruvchilar tovar-ko'zativ hujjatlarida bYudjetga to'lanishi lozim bo'lgan ortilgan xom ashg' (mahsulot) bo'yicha aktsiz solig'i summasini alohida katorda ko'rsatishlari shart.

Agar, sotib olinag'tgan aktsiz solig'i solinadigan xom ashg' (mahsulot) bo'yicha aktsiz solig'i summasi tovar-ko'zativ hujjatlarida alohida ajratib ko'rsatilmagan bo'ladi, u hisob-kitob Yuli bilan hisoblab chiqarilmaydi va tayg'r mahsulot bo'yicha hisobga kiritilmaydi.

Hisobga o'tkazilishi lozim bo'lgan aktsiz solig'i summasi alohida mufassal (analitik) schg'tda hisobga olinadi va tegishli ulushlarda "BYudjet bilan hisob-kitoblar" schg'tining debetiga xom ashg'ni ishlab chiqarishga sarflanishi sari, hisobdan chiqarilib boriladi.

Quyidagilar bo'yicha hisoblangan aktsiz solig'i summasi hisobga kiritilmaydi:

"O'zmevasabzavoto'zumsanoat-holding" holding kompaniyasi korxonalari tomonidan ishlab chikilgan spirt bo'yicha O'z iste'moli uchun;

benzin va dizel g'nilgi si ishlab chiqarish uchun neft va gaz kondensati bo'yicha.

Aktsiz solig'i bo'yicha bYudjet bilan hisob-kitoblarning hisobi bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlarning hisobi schg'tida olib boriladi.

BYudjetga o'tkazilishi kerak bo'lgan aktsiz solig'ining hisoblangan summasi olish bo'yicha hisob schg'tining debetida va bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlarning hisobi schg'tining kreditida aks ettiriladi. BYudjetga o'tkazilgan aktsiz solig'i summasi pul vositalarini hisobi schg'ti bilan korrespondentsiyasida bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlar schg'tining debetida aks ettiriladi.

Aktsiz markalarini sotib olishda boshqa joriy aktivlar schg'tining debetida va pul vositalarining hisobi schg'tining kreditida buhgalteriya g'zuvi g'zib qo'yiladi.

Maxsulotni markirovkalash uchun aktsiz markalari ishlatilgan sari quyidagi buhgalteriya g'zuvi g'zib boriladi: davr harajatlari hisobi schg'tining debeti va boshqa joriy aktivlar schg'tining krediti.

Soliq to'lovchilar O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlariga muvofik javobgar bo'ladilar.

Aktsiz solig'ining to'g'ri hisoblash va bYudjetga to'lash ustidan nazorat davlat soliq organlari tomonidan O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi qonuni va O'zbekisgon Respublikasining boshqa qonun hujjatlariga muvofik ravishda amalga oshiriladi.

Alkogolli mahsulotlar bo'yicha aktsiz solig'i hisob-kitobiga
(1 litr arokka)

MISOL

	Arok tarkibidagi spirt xajmi (%)	40%
	Arok bo'yicha 1 litr suvsiz etil spirti uchun bYudjetga o'tkaziladigan aktsiz solig'i summasi (sum.)	2600
	Arok bo'yicha 1 litr suvsiz etil spirti uchun "O'zmevasabzavoto'zumsanoat-holding" XK maxsus hisobrakamiga jknatiladigan aktsiz solig'i summasi (sum.)	60
	BYudjetga o'tkaziladigan aktsiz solig'i summasi (1-satr X 2-satr g' 100%) (1 litr arok uchun sum.)	1040
	"O'zmevasabzavoto'zumsanoat-holding" XK maxsus hisobrakamiga jknatiladigan aktsiz solig'i summasi (1-satr X 3-satr g' 100%) (1 litr arok uchun sum.)	24

10 ming dal arok sotilganda bYudjetga to'lanadigan aktsiz solig'i summasi 104 mln. sumni (4 satr X 100000 litr) tashkil etadi.

10 ming dal arok sotilganda "O'zmevasabzavoto'zumsanoat-holding" XK maxsus hisobrakamiga junatiladigan aktsiz solig'i summasi 2,4 mln. sumni (5 satr X 100000 litr) tashkil etadi.

Izox:

Tarkibida etil spirti xajmi 30 foiz va undan Yuqori bo'lgan alkogolli mahsulotlarning barcha turlari bo'yicha, hamda kon'yak (brendi) bo'yicha hisob-kitoblar shu misolda ko'rsatilgandek hisoblanadi.

Boshqa aktsizlanadigan mahsulotlar bo'yicha aktsiz solig'i hisob-kitobiga misol

(usimlik (paxta) g`g`i)

Aktsiz solig`i summasini hisob-kitob qilish uchun quyidagi formula bo`yicha shartnomaviy (erkin) narx (aktsiz bilan) aniqlanadi.

$O = q(S \times 100) - A$

Bunda:

O - o`z ichiga aktsiz solig`ini olgan shartnomaviy (erkin) narx, QQSsiz;

S - korxonaning hisob-kitob qiladigan (ulgurji) narxi (me`g`rlar buyyicha harajatlar va foyda me`g`ri);

A - aktsiz solig`i stavkasi.

Aktsiz solig`i summasi quyidagi formula bo`yicha aniqlanadi:

$O = A \times 100$

Maxsulot birligiga sumda aktsiz solig`ini hisob-kitob qilish bo`yicha shartli misol

(aktsiz solig`i stavkasi 77% bo`lgan 1 t tozalangan, dezodoratsiya kilinmagan usimlik g`g`i misolida)

1.	Maxsulot birligining tannarxi	84010,8 sum
2.	Zaruriy foyda	21684,1 sum
3.	hisob-kitob (ulgurji) narxi (1-satr Q 2-satr)	105694,9 sum
4.	Aktsiz solig`i kushilgan holda mahsulot narxi (QQSsiz) (3-satr x 100 g` 100 - 77 aktsiz stavkasi).	459543 sum
4a	SHu jumladan, aktsiz solig`i summasi	353848,1 sum
5.	qo`shilgan qiymat solig`i	91909 sum
6.	Korxonaning aktsiz va QQS bilan birga hisoblangan shartnomaviy (erkin) narxi (4-satr Q 5-satr)	551452 sum

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar.

Aktsiz tushunchasi va aktsiz solig`i nimani ifoda etadi?

Aktsiz solig`i to`lovchilar qanday guruhlanadi?

Aktsiz osti tovarlarini aniqlash mezonlari qanday?

Aktsiz solig`i ob`ekti nimalardan iborat?

Aktsiz solig`ini hisobga olish tartibi qanday?

Aktsiz solig`i hisobini taqdim etish va soliqni to`lash muddatlari qanday?

7-mavzu: Yer qa`ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to`lovlar

1.Yer qa`ridan foydalanganlik uchun soliqning o`ziga xos xususiyatlari.

2.Yer qa`ridan foydalanganlik uchun soliqning to`lovchilar tarkibi.

3.Yer qa`ridan foydalanganlik uchun soliqning ob`ekti.

4.Yer qa`ridan foydalanganlik uchun soliqning stavkalari.

Mavzu bo`yicha qo`yilag`tan muammolar:

er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqning stavkalarini foydali kazilmalarni kazib olish va qayta ishlash, ularning kancha chuqurlikda joylashganligi va tozaligi, kazib olishning rentabelligiga ta`sir ko`rsatadigan boshqa xususiyatlarini hisobga olib belgilash;

er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqning ob`ektini belgilashda ularni ishlatish soxasiga qarab guruhlariga ajratish muammosi;

er osti boyliklaridan foydalanag`tan korxonalar zimmasiga to`lanag`tan soliqlar summasini proportsional holatda taqsimlash muammosi.

Soliqqa tortish maqsadida «er osti» tushunchasiga er ka`rining tuprok qismidan pasta joylashgan qismi tushuniladi. Er ka`ri bo`lmagan joylarda suv Yuvasidan past qismi va geologik izlanuv g`ki egallash imkoniyatiga ega bo`lgan suv xavzalari g`ki okimlarining tagi (tubi) hisoblanadi.

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqni O`zbekiston Respublikasi xududida foydali kazilmalar kazib olishni amalga oshiruvchi Yuridik va jismoniy shaxslar to`laydilar (105 m). Bu soliqni yagona soliq to`lovchi kichik biznes korxonalari, yagona er solig`i to`lovchi qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari hamda savdo va umumiy ovqatlanish va gramplastinkalar, kassetalar va disketalar sotuvchi korxonalar va qat`iy stavkada soliq to`lovchi Yuridik shaxslar ham to`lamaydilar.

Agar tarkibida rangli, nodir, kora metallar va boshqa mineral xom ashg`ni kazib oluvchi korxonalar qayta ishlashga ikkinchi korxonaga bersa, soliq to`lovchi bo`ladi tayg`r mahsulotni sotuvchi korxonalar hisoblanadi. Masalan, mis kazib oluvchi korxonalar rudani Olmalik kon - metallurgiya kombinatiga berdi. Kombinat tayg`r mahsulot qilib sotadi. Bu erda kombinat soliq to`lovchi hisoblanadi. Agar kazib olingan rudani Respublikadan tashkariga ortsa soliq to`lovchi bo`ladi ruda kazib olgan korxonalar hisoblanadi.

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq ob`ektiga quyidagilar kiradi:

foydali kazilmalar (shu jumladan kushilib chiqadigan foydali kazilmalar va qimmatli komponentlar) kazib olish xajmi;

texnogen xosilalarning (mineral xom ashg` kazib olish va ularni qayta ishlash chiqindilarning) xajmi;

tuplangan rangli toshlar, paleontologiya koldiklari va boshqa geologik kolleksiya materiallarini hisobga olingan qiymatidir. Bular ichida asosiysi foydali kazilmalar bo`ladi energiya beruvchilar (gaz, neft, kumir va b.) rangli va nog`b metallar, nodir metallar (oltin, kumush), temir, tog`-king` mahsulotlari va boshqalar kiradi.

Soliq ob`ektlarining turlari va soliq stavkalarini har yili O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi yangi yil bYudjetini tasdiqlag`tganda belgilab, Oliy Majlis muxokamasidan o`tkazadi.

2003 yil uchun belgilangan soliq stavkalari:

foydali kazilmalar xajmiga nisbatan foizlarda belgilangan. Albatta bu erda xajm qiymati chiqariladi. 2003 yildan boshlab foydali kazilmalar tarkibiga xom ashg` ishlab chiqarish uchun qo`llanadigan bazalt kiritildi;

texnogen xosilalaridan foydalanganlik huquqi uchun esa asosiy kazilma boylik stavkasiga nisbatan 30 foiz qilib belgilangan;

rangli toshlar, paleontologiya koldiklari yig`ish uchun esa ularning hisoblangan qiymatidan 5 foiz qilib belgilangan.

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq to`lashdan quyidagilar ozod etiladi:

er ka`rini geologik jixatdan o`rganuvchi shaxslar;

geologiya, minerologiya va boshqa alohida kuriklanadigan tabiiy xududlarda ilmiy ishlar olib boruvchi shaxslar;

keng tarkalgan foydali kazilmalar kazib olishni o`zlariga berilgan er uchastkalari doirasida xo`jalik va maishiy extig`jlar uchun belgilangan tartibda amalga oshirag`tgan er egalari va erdan foydalanuvchilar;

Yuridik shaxslar balansida bo`lgan va ular tomonidan tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmag`tgan fukarolik va safarbarlik ahamiyatiga molik ob`ektlarga er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq solinmaydi.

Soliq to`lovchi Yuridik va jismoniy shaxslar soliq hisobini o`sib boruvchi yakun bilan mustaqil hisoblaydilar va o`zlari joylashgan xududdagi soliq idoralariga moliyaviy hisobotlar topshirish uchun belgilangan muddatda topshiradilar.

Soliq hisobi foydali kazilmalar kazib olganlik va texnogen xosilalardan foydalanganlik uchun yilning har choragi va yillik moliyaviy hisobotlarni taqdim etish uchun belgilangan muddatdan kechiktirmay taqdim etadilar.

Keng tarkalgan foydali kazilmalarni kazib olish bilan shug`ullanuvchi jismoniy shaxslar yiliga bir marotaba, keyingi yilning 20 yanvaridan kechiktirmay soliq hisobini taqdim etadilar va to`laydilar.

Soliqni to`lash muddatlari:

foydali kazilmalar kazib olish va texnogen xosilalardan foydalanganlik uchun har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 20 kunigacha to'laydilar;

kolgan holatlarda yilning har choragida choraklik va yillik hisobotlar topshirish muddatida to'lanadi. CHoraklik va yillik muddatlar tugashi bilan soliq hisobi to'ziladi.

2003 yilda ham er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash va to'lash mexanizmi, hamda soliq stavkasi 2002 yil darajasida saklanib kolindi.

Misol uchun «A» korxonaning 2003 yil 1 - chorak uchun er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq hisobini kurib o'tamiz:

2003 yil 1 - chorak uchun er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq hisobi

Er ostidan foydalanish turlari	kazib olish xajmi t. m ³		Kiy mat m.sum	Sol iq stavkasi %, sum	Soliq summasi m.sum		Bu nak to'lovi summasi	Tul anishi kerak m.sum
	Yil boshidan	hisobot choragi uchun			Yil boshidan	hisobot choragi uchun		
Neft'	600	600	600	12,	738	738	700	380
Kumir	500	500	00 50000	3	0 1900	0 1900	0	400
Jami				3,8	9280	9280	0	780
							0	
							850	
							0	

o'z-o'zini nazorat qilish savollar:

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etishdan maqsad nimada?

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqning bYudjet daromadlaridagi hissasi qanday?

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqning to'lovchilari kimlar?

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqning stavkalari va soliqqa tortiladigan ob'ekt qanday aniqlanadi?

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash va to'lash tartibi qanday?

8-mavzu: Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.

1.Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq va uning joriy etilish sabablari.

2.Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni undirishning huquqiy asoslari.

3.Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning ob'ekti va uni aniqlash tartibi.

4.Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning stavkalari.

Mavzu bo'yicha qo'yilgan muammolar:

soliqqa tortish maqsadida suv resurslarining manbalaridan foydalanishni asosiy mezonlar orqali tabakalash muammosi;

foydalanilgan suv xajmini belgilashda Yuridik shaxslar faoliyatidan kelib chikkan holda aniqlash uslubiyatini joriy etish;

boshqa tuman va shaharlarda suv ta'minoti manbalariga ega bo'lgan Yuridik shaxslar hisobini Yuritish muammosi;

soliq solishning soddalashtirilgan tizimiga utmagan va er uchastkalariga ega bo'lgan ko'plab kichik korxonalarining foydalanag'gan suv resurslarini soliqqa tortish muammosi.

Suv mamlakatning asosiy boyligi hisoblanib, undan samarali foydalanish haqida prezidentimiz o'z nutklarida bir necha bor takrorlaganlar.

Suvdan foydalanishni imkoniyat darajasida tejash maqsadida suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'i kiritilgan. Suv resurslaridan foydalanish solig'i to'lovchilari bo'ladi, o'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi Yuridik shaxslar hisoblanadi. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solishning alohida tartibi urnatilgan to'lovchilarning ayrim toifalariga tatbiqetilmaydi.

Bunda, agar soliq solishning alohida tartibi urnatilgan to'lovchilar asosiy faoliyat turi bilan bir katorda boshqa faoliyat turlari bilan shug'ullansalar, ular alohida hisob olib borishlari va shu faoliyatda foydalaniladigan suv xajmidan kelib chiqib suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lashlari kerak. Er osti va er usti manbalaridan ishlab chiqarish va texnikaviy maqsadlarda foydalanishga olingan suv resurslari xajmi, ya'ni Yuridik shaxslar tomonidan foydalanilgan suv resurlarining jami xajmi, iste'mol harakteri va maqsadlaridan qat'iy nazar soliqqa tortiladi.

Er usti manbalariga darg'lar, kullar, suv omborlari, ariklar va boshqa er usti manbalari kiradi.

Er osti manbalariga: artezian kuduklari va skvajinalari, vertikal va gorizontal drenaj tarmoklari kiradi.

O'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi Yuridik shaxslar, dehqon xo'jaliklari (Yuridik shaxs tashkil etadigan va Yuridik shaxs tashkil etmaydigan) hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilardir.

Suvdan foydalanish joyida Yuridik shaxslar, davlat soliq xizmati organlarida ro'yxatga olinish joyidan kat'i nazar, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'laydilar.

Aholi punktlarining suv ta'minoti uchun suv etkazib beruvchi Yuridik shaxslar o'z faoliyatida ishlatiladigan suv uchungina soliq to'lovchilar hisoblanadi.

Er usti va er osti manbalaridan foydalaniladigan suv resurslarining xajmi soliq solish ob'ekti hisoblanadi.

Er usti manbalariga kiradi: darg'lar, kullar, suv omborlari, er Yuzasidagi boshqa xavzalar va suv manbalari, turli xil kanal va xovo'zlar.

Er osti manbalariga kiradi: artezian kuduklar va skvajinalar, vertikal va gorizontal zovur tarmog'i.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq kumitasi tomonidan belgilangan tartibda etkaziladi.

Suvdan qishloq xo'jalik ekinlari va kuchatlarini sug'orish uchun foydalanadigan g'rdamchi xo'jaliklarga ega Yuridik shaxslar, shuningdek ilmiy-tadkikot tashkilotlari va ukuv Yurtlarining ukuv-tajriba xo'jaliklari soliqni qishloq xo'jalik korxonalarini uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'laydilar.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lashdan quyidagi Yuridik shaxslar ozod etiladi:

a) notijorat tashkilotlari, ana shu faoliyatda ishlatilgan suv xajmidan kelib chiqib, suv resurslaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanuvchilardan tashkari.

Soliq solish maqsadida notijorat tashkilotlari deganda quyidagilar tushuniladi:

faqat davlat bYudjeti mablag`lari hisobiga moliyalanadigan, harajatlarni qoplash uchun belgilangan smetalar doirasida dotatsiya oladigan korxonalar, muassasalar va tashkilotlar;

xayriya birlashmalari, uYushmalari va jamg`armalari, xalqaro tashkilotlar, diniy birlashmalar va boshqa tashkilotlar:

1) ijtimoiy-xayriya g`ki tadbirkorlik faoliyatidan daromad olishni ko`zlamaydigan, ta`sis hujjatlarida ta`kidlangan boshqa maqsadlar uchun barpo etilganlari;

2) moliyaviy va boshqa mablag`larni mazkur tashkilot xodimlari, muassislari g`ki a`zolarining shaxsiy manfaatlari uchun taqsimlamaydigan va investitsiyalamaydiganlari (qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mehnatga haq to`lashlar bundan mustasno);

b) er osti mineral suvlaridan davolash maqsadlarida foydalanadigan sog`likni saqlash muassasalari, ular mineral suvlardan savdo tarmog`ida sotish uchun foydalanadigan hollar bundan mustasno;

v) farmatsevtika faoliyati bilan shug`ullanadigan va suvdan dorivor vositalar tayg`rlashda foydalanadiganlar;

g) atrof muxitga zararli ta`siri oldini olish maqsadida chiqarib tashlanadigan er osti suvlari uchun (ishlab chiqarish va texnik extig`jlar uchun ishlatiladigan suv xajmlaridan tashkari). Masalan, sizot suvlarning satxini pasaytirish maqsadida chiqarib tashlanadigan zovur suvlari;

d) uning uchun bYudjetga soliq to`lagan Yuridik shaxslardan suv olgan iste`molchilar;

e) foydali kazilmalar kazib olish bilan yo`l-yo`lakay va shaxtadan suvni chiqarib tashlash uchun olingan er osti suvlari uchun, ishlab chiqarish va texnik extig`jlar uchun foydalaniladigan suv xajmlaridan tashkari;

j) agregatlar ishlashi uchun suvdan foydalanganlik uchun gidroelektrostantsiyalar;

z) birlamchi foydalanganlik uchun haq to`langan suvdan ikkilamchi foydalanuvchilar (masalan, sug`orish uchun kollektor-zovur tarmog`idagi suvdan foydalanish);

i) faoliyatning asosiy turi bo`yicha qishloq xo`jalik mahsuloti etishtiruvchilar shurlangan erlarni sug`orishga suvdan foydalanganlik uchun. Mazkur imtig`z g`rdamchi qishloq xujaligiga ega Yuridik shaxslarga ham tatbiqetiladi;

k) umumiy ishlovchilarining kamida ellik foizi nogironlar bo`lgan, nogironlarning jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamg`armasi va "O`zbekiston chernobilchilari" uYushmasi mulkida bo`lganlari, savdo-sotik, vositachilik, ta`minot-sotish va tayg`rlov faoliyati bilan shug`ullanuvchi Yuridik shaxslardan tashkari;

l) bo`shatib olinadigan mablag`lar ular tomonidan moddiy-texnik bazani mustaxkamlashga, uskunalar, anjomlar, didaktik materiallar, bolalar uyinchoklari va kitoblarini harid qilishga sarflanishi sharti bilan nodavlat maktabgacha ta`lim muassasalari ro`yxatga olingan paytdan boshlab uch yil muddatga.

9. Soliq to`lovchilarga O`zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi amalga kiritilishiga qadar qabul qilingan O`zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga kura taqdim etilgan soliq imtig`zlari ular taqdim etilgan muddat tugashiga qadar saklanadi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to`lovchilar tomonidan, dehqon xo`jaliklari (Yuridik shaxs tashkil etadigan va tashkil etmaydigan)dan tashkari, tasdiqlangan stavkalar bo`yicha amalda olingan soliqqa tortiladigan suv xajmidan kelib chiqib hisoblanadi.

Dexkon xo`jaliklari (Yuridik shaxs tashkil etadigan va Yuridik shaxs tashkil etmaydigan) uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq davlat soliq xizmati organlari tomonidan umuman xo`jalik bo`yicha o`tgan yilda 1 ga sug`oriladigan erga sarflangan suv xajmidan kelib chiqib hisoblanadi.

Soliq bo`yicha hisob-kitoblar:

Yuridik shaxslar (dehqon xo`jaliklaridan tashkari) tomonidan yil boshidan o`sib boruvchi yakun bilan amalga oshiriladi va davlat soliq xizmati organlariga chorak va yillik moliyaviy hisobotlarni topshirish muddati uchun belgilangan muddatlarda Yuriknomaga ilova qilingan shaklda taqdim etiladi;

jismoniy shaxslar (dehqon xo`jaliklaridan tashkari) tomonidan mustaqil amalga oshiriladi va davlat soliq xizmati organlariga shu soliqni to`lash uchun belgilangan muddatda (hisobot choragidan keyingi oyning 15 kunigacha) mazkur Yuriknomaga ilova qilingan shaklda taqdim etiladi.

Dexkon xo'jaliklariga (Yuridik shaxs tashkil etadigan va Yuridik shaxs tashkil etmaydigan) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash to'g'risida to'lov xabarnomalari davlat soliq xizmati organlari tomonidan joriy yilning 1 mayidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Suvni markazlashtirilgan vodoprovod tarmog'idan oladigan Yuridik shaxslar "Okavasuv" tizimi korxonalari bilan solishtirish jarag'nida olingan suv xajmini aniqlashtirish chogida suv xajmidagi farqni solishtirish amalga oshirilgan davr uchun hisob-kitoblarda aks ettiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lanadi:

Yuridik shaxslar (dehqon xo'jaliklaridan tashkari) tomonidan - har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunigacha;

tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar tomonidan (dehqon xo'jaliklaridan tashkari) - har chorakda, hisobot choragidan keyingi oyning 15-kunigacha.

CHorak uchun suv resurslaridan foydalanganlik solig'ining umumiy summasi eng kam ish haqining ellik baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan Yuridik shaxslar soliqni chorakda bir marotaba, choraklik moliyaviy hisobotlarni topshirish uchun belgilangan muddatlarda to'laydilar.

Soliq to'lovchilar (qishloq xo'jalik korxonalaridan tashkari) joriy yilning 15 yanvariga qadar suvdan foydalanish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliqni belgilangan limitdan kelib chiqib g'ki suv etkazib berish shartnomasiga kura har oyda g'ki har chorakda to'lashlari to'g'risida bildiruvnoma Yuboradilar.

YAgona er solig'ini to'lashga utmagan qishloq xo'jalik korxonalari va dehqon xo'jaliklari (Yuridik shaxs tashkil etadigan va Yuridik shaxs tashkil etmaydigan) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni yilda bir marta - hisobot yilining 15 dekabriga qadar to'laydilar.

YAgona er solig'ini to'lashga utmagan qishloq xo'jalik korxonalari boshqa Yuridik va jismoniy shaxslar foydalangan suv xajmini olingan suvning umumiy xajmidan chiqarib tashlaydilar, bunda 1 gektar sug'oriladigan erni sug'orishga suv sarfining umuman xo'jalik bo'yicha o'rtacha miqdoridan kelib chiqiladi (boshqa Yuridik va jismoniy shaxslarning sug'oriladigan erlari ham kiradi).

Soliq to'lovchi tomonidan ortiqcha soliq summalari to'langan taqdirda, soliqlar, yig'implarning boshqa turlari bo'yicha karz mavjud bo'lmasa, ushbu summalar soliq to'lovchiga uning g'zma arizasi bo'yicha o'ttiz kun ichida qaytariladi g'ki bulg'usi to'lovlar hisobiga e'tiborga olinadi.

Suv er osti va Yuzadagi manbalardan kelib tushadigan vodoprovod tarmog'idagi suvdan foydalanilganda soliq manbalar bo'yicha belgilangan stavkalaridan kelib chiqib hisoblanadi. SHahar va tumanlarning davlat soliq xizmati organlari suv etkazib beruvchi korxonalaridan vodoprovod tarmog'iga Yuzadagi va er osti manbalaridan kelib tushadigan suv xajmlari nisbati to'g'risidagi ma'lumotlarni olishlari va mazkur ma'lumotlarni soliq to'lovchilarga etkazishlari kerak.

Balik xo'jaliklari suvni ma'lum suv manbasidan (kanal, darg') oladigan va suvni ana shu suv manbaiga tashlaydigan hollarda, qishloq va suv xujaligi organlari tomonidan beriladigan ma'lumotnoma asosida olingan suv xajmidan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish paytida ana shu manbaga tashlanadigan suvning xajmi chiqarib tashlanadi. Balik xo'jaliklari tomonidan olingan suv kollektor-zovur tarmog'iga tashlangan taqdirda soliq butun olingan suv xajmi uchun to'lanadi.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan binolar bir qismi, ayrim xonalar boshqa Yuridik va jismoniy shaxslarga ijaraga topshirilganida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni "Suvokava" tizimi korxonalari g'ki suv xujaligi organlari g'xud boshqa korxonalar bilan suv etkazib berish to'g'risida shartnoma to'zgan ijaraga beruvchilar to'laydilar.

Bino (xona)ni ijaraga olgan va o'zlari suv etkazib berish to'g'risida shartnoma to'zgan Yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni mustaqil ravishda to'laydilar.

Amaldagi korxonalar va tashkilotlar xududida ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajaradigan Yuridik shaxslar ushbu ishlarni bajarish jarag'nida foydalaniladigan suv uchun soliq to'lamaydilar. Ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajarish chogida foydalaniladigan suv xajmi uchun soliqni ular uchun ushbu ishlar bajariladigan korxonalar va tashkilotlar to'laydilar. YAngi qurilish maydonchasida qurilish ishlarini bajarish chogida qurilish paytida foydalaniladigan suv xajmi uchun soliqni qurilish tashkiloti to'laydi.

Mulkchilik va buysunish shaklidan kat'i nazar issik suv va bug' o'zativchi korxonalar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni ular tomonidan Yuzadagi va er osti manbalaridan ishlab chiqarish va texnik extig'lar uchun ishlatilgan suv resurslari xajmi uchun to'laydilar.

Soliqni hisobga olish tartibi.

Yuridik shaxslarning bYudjet bilan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha hisob-kitoblarining buhgalteriya hisobi bYudjetga to'lovlar bo'yicha (turlar bo'yicha) karzlarni hisobga olish hisobvarag`ida Yuritiladi.

hisoblab g`zilgan soliq summasi quyidagicha aks ettiriladi:

davr harajatlarini hisobga olish hisobvarag`i debeti;

bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlarni hisobga olish hisobvarag`i krediti.

BYudjetga o'tkazilgan soliq summalari quyidagicha aks ettiriladi:

bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlarni hisobga olish hisobvarag`i debeti;

pul mablag`larini hisobga olish hisobvarag`i krediti.

Soliq to'lovchilar davlat soliq xizmati organlarining karorlari va ular mansabdor shaxslarining harakatlari ustidan davlat soliq xizmatining Yuqori organlari g`ki sudga shikoyat qilish huquqiga egalar.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofik javobgar bo'ladilar.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning to'g'ri hisoblab chiqilishi va to'lanishi ustidan nazorat O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofik amalga oshiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasining

HISOB-KITOB

200_yil_-chorak uchun

	Xajm					
	Yuzadagi manbalar		Er osti manbalar		Jami	
	Yil boshi dan	Xiso bot choragi uchun	Yil boshi dan	Xiso bot choragi uchun	Yil boshi dan	Xiso bot choragi uchun
1. Hisobot davri uchun olingan suvning umumiy xajmi kub. m		460000		200000		660000
2. Soliq solinadigan bazadan chiqariladigan suv hamji kub. m		10000		-		10000
3. Hisobot davri uchun soliq solinadigan suv xajmi (1-satr 2- satr) kub. m		45000		200000		650000
4. 1 kub. m, uchun soliq stavkalari, tiyin		326,9		420,5		X
5. Hisobot davri uchun to'lanadigan soliq summasi sum		1471150		841000		9881150
6. Hisobot davri uchun bYudjetga oldin to'langan soliq summasi		600000		400000		1000000
7. Hisobot davri uchun to'lanishi kerak		871150		8010000		8881150

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etishdan maqsad nimada?

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to`lovchilari kimlar hisoblanadi?

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning bYudjet daromadlaridagi hissasi qanday?

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning stavkalari qanday va soliqqa tortiladigan ob`ekt nima?

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig`ini hisoblash va to`lash tartibi qanday?

9-mavzu: Yuridik va jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq

1.O`zbekiston Respublikasi soliq tizimiga mol-mulk solig`ining joriy etilishi va unig iqtisodiy mohiyati.

2.Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig`ini undirishning huquqiy asoslari.

3.Yuridik shaxslarlardan olinadigan mol-mulk solig`i bo`yicha imtyozlar.

4.Jismoniy shaxslar to`laydigan mol-mulk solig`i va uning ahamiyati. 5.Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig`ini undirish tartibi.

Korxonalarining mol-mulkiga solinadigan soliq, asosan, joylardagi mahalliy bYudjetlar daromad qismini shakllantiradi. Undirilgan ana shu soliq summasi teng ulushlarda mahalliy bYudjetlarga o`tkaziladi. Hozir mo`taxassislar mol-mulk solig`i va shu kabi resurs to`lovlarini anchagina oshirish va foyda (daromad)ga soliq Yukini kamaytirish maqsadga muvofik deb ta`kidlashmoqda

Mol-mulk solig`i soliqlar tizimida qanday maqsadlarda joriy etiladi, degansavol tug`ilishi tabiiy. Mamlakatimizda mazkur soliqni joriy etishdan quyidagi maqsadlarda ko`zda tutilgan edi:

Birinchidan, korxonalar o`zlarining xo`jalik faoliyatini Yuritishda ortiqcha va foydalanilmag`tan mol-mulkini sotishga kizikishni uygotish;

Ikkinchidan, xo`jalik Yurituvchi sub`ektlar balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag`batlantirish.

Mol-mulk solig`i moliyaviy nuqtai nazardan rag`batlantiruvchilik va nazorat qilish mahalliy bYudjetlarni tuldirish nuqtai nazridan esa fiskal vazifalarini bajaradi.

Mol-mulk solig`i moliyaviy nuqtai nazardan rag`batlantiruvchilik va nazorat qilish, mahalliy bYudjetlarni tuldirish nuqtai nazaridan esa, fiskal vazifalarini bajaradi.

Mol-mulk solig`i Yuqorida bag`n qilinganlaridan tashkari, mavjud ishlab chiqarishni ekstensiv kengaytirishni jilovlash vazifalarini xal qilishga ham samarali ta`sir qiladi. Turli sabablarga kura, daromadlarning bir qismi har doim daromad solig`iga tortilishdan «kochib koladi». Ammo moddiy boylika aylangach, mol-mulk solig`iga tortilmasdan iloji yo`q. Sarmoyalarni soliqqa tortish ulardan faol foydalanishni rag`batlantiradi, ortiqcha zaxiralardan holi bo`lishga rag`bat bo`ladi xizmat qiladi va o`z navbatida, ishlab chiqarish vositalari bozorining tashkil topishini jadallashtiradi. Bundan soliqning rag`batlantiruvchilik vazifasi kelib chiqib, u ishlab chiqarishda mol-mulkdan samarali foydalanish, asosiy fondlarning foydalanilmaydigan xajmini va ulardan samarali imkonini berdi.

Hozirgi paytda mulk soliqlar idan keladigan daromad etakchi salmokka ega bo`lmasa-da, bu soliqlar soliq tizimida o`ziga xos urin to`tadi. SHuningdek, mol-mulk solig`i davlat bYudjetiga daromadni ta`minlash bilan birga, daromad va mulk taqsimotidagi nomo`tanosiblikni bartaraf etishning muhim vositasi hisoblanadi. Mulk soliqlar ining asl maqsadi davlat bYudjeti manfaatlariga va korxonalar manfaatlarigaxizmat kilshdan iborat.

Korxonalar mol-mulkini soliqqa tortish mexnizmi bu-Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solish bilan bog`liq bo`lgan, soliqni tashkil qilishda bevosita ishtirok etuvchi elementlar majmui hisoblanadi. Bu majmua: soliq sub`ekti, soliq ob`ekti, soliqqa tortish birligi, soliq stavkasi, soliqqa tortiladigan baza, soliq imtig`zlari, soliqni to`lash muddatlari va boshqa elementlardan iborat.

Hozirgi paytda Yuridik shaxslarning mol-mulkklarini soliqqa tortish mexanizmida mavjud bo`lgan muammolar avvalo soliqqa tortish ob`ektini aniqlash tartibi va soliq stavkasi bilan bog`liqdir. Bundan tashkari, 2001 yil 1 yanvar holati bo`yicha asosiy vositalarni qayta baholashning ampalga oshirili bu

muammolarni yanada murakkablashtiradi. SHuningdek, huquqiy me`g`riy hujjatlarda bag`n qilingan qoidalar amaldagi holatlarga unchalik mos kelmayapti. SHu boisdan birinchi muammo soliqqa tortiladigan ob`ekt tarixini aniqlash bilan bog`liq bo`ladi u soliq kodeksida ham 381-sonli «Yuridik shaxslarning mol-mulkinidan olinadigan soliqni hisoblash va bYudjetga to`lash tartibi to`g`risida»gi Yuridnomaga asosan, soliqqa tortiladigan ob`ekt deyilganda korxonalar balansida bo`lgan asosiy vositalar shu jumladan, lizing shartnomasiga kura sotib olingan vositalar va nomoddiy aktivlarning eskirish chegirib atshlanmagan o`rtacha yillik qiymati nazarda tutiladi. Soliqqa tortiladigan ob`ekt korxonalar mol-mulkining qiymatidagi ifodasi bo`ladi, shu korxonaning balansida bo`lgan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, lizing shartnomasi bo`yicha olingan mol-mulklarning majmuini ashkil etuvchi balans qiymatidan iboratdir.

Agar ushbu huquqiy-me`g`riy hujjatlardagi qoidalar e`tibor beradigan bo`ladik, ularda soliqqa tortishdagi kamchiliklarni kuzatish mumkin. Fikrimizcha, Yuridik shaxslar mol-mulki soliqqa tortiladigan ob`ekt sifatida, asosiy vositalarning o`rtacha yillik balans qiymatini hisoblash jarag`nida asosiy vositalarning boshlangich qiymatidan eskirish summasi chegirilganidan keyin kolgan qoldiq qiymati bo`yicha hisoblanishi lozim. CHunki korxonalar asosiy vositalari ekspluatatsiya jarag`nida o`zining boshlangich sifatini yo`qotib, ham jismoniy, ham ma`naviy tomondan eskiradi. SHu tufayli, ularning amaldagi haqiqiy qiymati eskirish darajasiga muvofik uning miqdoriga nisbatan kamayadi. Rossiyalik iqtisodchi olimlar ko`pgina korxonalarda asosiy fondlarning eskirish darajasi 70-90 foizni tashkil etmoqda deb, ta`kidlamogdalar.

Darhaqiqat, amalig`tda korxonalar mol-mulki boshlangich qiymat bo`yicha soliqqa tortish, avvalo, soliqqa tortishning adolatlilik tamoyiliga ziddir. Bu usulda soliqqa tortish, bir tomondan, fond sig`imi Yuqori bo`lgan korxonalar uchun mulk solig`i bo`yicha soliq og`irligini oshirsa, ikkinchi tomondan, asosiy vositalarga ega bo`lmagan korxonalar uchun ijobiy bo`ladi kolmoqda. Natijada, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish korxonalar o`rtasida mulk solig`i bo`yicha soliqqa tortishning noteng hollari Yuzaga kelmoqda. Xususan soliqqa tortish maqsadida asosiy vositalarni o`rtacha yillik balans qiymatini boshlangich qiymati bo`yicha soliqqa tortish hozirgi paytda bozor iqtisodig`ti talablariga mos kelmasligi hamda xo`jalik Yurituvchi sub`ektlar balansida mavjud asosiy vositalardan samarali foydalanishni amalga oshira olmag`tanini alohida ta`kidlash mumkin.

Soliqni hisoblashda eskirish summasini soliqqa tortiladigan mol-mulk ob`eti qiymatidan chegirish lozim. CHunki, asosiy fondlarni yangilash va qayta rekonstruksiya qilishga safarbar qilinadigan mablag`lar soliqqa tortiladigan doiradan tashkarida bo`lishi lozim. Aks holda, korxonalarda asosiy fondlarning texnologik yangilanish tsikli bo`zilishi va okibatida asosiy fondlarning to`liq emirilishiga olib kelishi mumkin.

Hozirgi paytda xalk xujaligi tarmoklaridagi asosiy fondlarni yangilash kerak. CHunki xo`jalik Yurituvchi sub`ektlarning xo`jalik faoliyatida yangi ilg`or texnologiyalardan foydalanish jaxon andozalariga mos mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi. SHu munosabat bilan korxonalarda eskirish miqdorini soliqqa tortish doirasidan chiqarib, asosiy fondlarni yangilash g`ki texnologik yangilanish tsikli to`g`ri amalga oshirishni tashkil etish zarur. Fikrimizcha, soliqni asosiy vositalar dastlabki qiymatiga kura hisoblash korxonalarini moderzinatsiyalash va eskirgan uskunalarni almashtirish uchun ragbat bula olmaydi. Boshqacha aytganda, mol-mulk solig`ini asosiy vositalarning boshlangich qiymatidan undirish tartibini saklab, bozor munosabatlarini shakllantirib bo`lmaydi.

Albatta, amalda soliqqa tortish maqsadida asosiy vositalarning o`rtacha yillik balans qiymati aniqlash uchun qoldiq qiymati bo`yicha soliqni hisoblash a`lum darajada davlat bYudjetiga tushishi lozim bo`lgan soliq miqdorining kamayishiga olib keladi. Bunday holat bYudjet daromadlarini shakllantirishda bYudjet yo`qotishlariga olib kelishi mumkin. Fikrimizcha, ushbu bYudjet kamomadi masalasini echish uchun respublikamiz soliq sig`satining kontseptual Yunalishlariga tayanishi kerak. Ayniksa, bozor munosabatlarida iqtisodig`tni erkinlashtirish sharoitida, soliqqa tortish maqsadida, korxonalar mulkchilik huquqi asosida bo`lgan o`zok muddatli aktivlar bilan birga ularning balansida mavjud bo`lgan koldiklar g`ki mulk deb inkor etib bo`lmaydigan buhgalteriya hisobi balans aktivida aks ettirilgan ma`lum aylanma aktivlar koldiklarini mol-mulk solig`i bo`yicha soliqqa tortiladigan baza tarkibiga qo`shimcha element qilib kiritish maqsadga muvofikdir.

Mazkur metodologik xulosa mamlakatimiz xo`jalik Yurituvchi sub`ektlari mol-mulklaridan samarali foydalanish uchun ahamiyatli bo`lishi barobarida bYudjet daromadlarini shakllantirish uchun amaliy asoslarni yaratish va belgilashda ham muhimdir. SHunday qilib, soliqqa tortiladigan ob`ektning o`zgarishi natijasida mol-mulk solig`ini makbullashtirish soliq to`lovlarini rejalashtirishning asosiy printsipti bo`ladi, u soliqqa tortiladigan baza quyidagilar hisobiga oshib ketishiga yo`l qo`ymasligi kerak:

Korxonalar aylanma mablag`larini vaqtincha tuxtatib kuyadigan ortiqcha moddiy zaxiralarini qisqartirish.

Tayg`r mahsulotlarni oldi-sotdi jarag`nlarini jadallashtirish.

Ishlab chiqarish texnologik tsikllari vaqtini qisqartirish va tugallanmagan ishlab chiqarish xajmini kamaytirish.

Ishlab chiqarish zaxiralarining makbul miqdorini belgilash.

Korxonada mavjud tovar zaxiralarini soliqqa tortishning afzalligi to`g`risida fikr Yuritar ekanmiz, tovar zaxiralari mol-mulk solig`i ob`ekti tarkibiga kiritilganda kaysi bahoda hisobga olinishi kerak, degan savol tugiladi. Tovarlarni soliqqa tortiladigan bazada hisobga olishda ular qiymatidan qo`shilgan qiymat solig`ini chegirish zarur. Boshqacha aytganda, korxonalarining soliqqa tortiladigan bazasidan tovarlar bo`yicha QQS bo`yicha chegirmalarni to`g`ri va asoslangan bo`lishi uchun birlamchi hisob hujjatlari va schet-fakturalarda aks ettirilgan qo`shilgan qiymat solig`i summalaridan foydalanish mumkin.

Soliq solinadigan mol-mulkka ega bo`lgan Yuridik shaxslar mol-mulk solig`i to`lovchilardir.

Soliq solish maqsadida Yuridik shaxslar deganda, xo`jalik Yuritishida g`ki tezkor boshqaruvida mol-mulk bo`lgan va o`z majburiyatlari bo`yicha mol-mulki bilan javob beradigan, shu jumladan mustaqil balans va hisob-kitob varagiga ega alohida bulinmalar tushuniladi.

Soliq solishning alohida tartibi urnatilgan ayrim toifadagi to`lovchilarga Yuridik shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig`i tatbiqetilmaydi.

Bunda, agar soliq solishning alohida tartibi urnatilgan Yuridik shaxslar faoliyatning asosiy turi bilan bir katorda boshqa faoliyat turlari bilan shugullansalar, ular alohida hisob Yuritishlari va qonun hujjatlariga muvofik mol-mulk solig`ini to`lashlari zarur.

Yuridik shaxslar uchun soliq solish ob`ekti bo`ladi asosiy vositalar (qonun hujjatlariga muvofik mulk qilib olingan erning qiymati bundan mustasno) va nomoddiy aktivlarning o`rtacha yillik qoldiq qiymati, shuningdek belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish ob`ektining qiymati hisoblanadi. Soliq solish ob`ekti bo`ladi, shuningdek, me`g`rdagi muddatlarida urnatilmagan uskunalarining qiymati hisoblanadi.

Agar u quyidagi shartlardan biriga javob bersa, amortizatsiyalanadigan asosiy vositalarning ijarasi lizing hisoblanadi:

a) ijara muddati asosiy vositalar xizmat muddatining sakson foizidan oshsa;

b) ijarachi asosiy vositalarni qat`iy narxda g`ki ijara tugashi bo`yicha belgilanadigan narxda sotib olish huquqiga ega bo`ladi;

v) ijaraga olinadigan asosiy vositalarning qoldiq qiymati ijaraning tugashida ularning ijara boshlanishidagi qiymatining yigirma foizidan kamni tashkil etsa;

g) to`lovlarning joriy summasi butun ijara davri uchun ijaraga olinadigan vositalar qiymatining tukson foizidan oshsa.

Yuridik shaxslar mol-mulkining o`rtacha yillik qoldiq qiymati hisobot yilining 1 yanvaridagi va hisobot yilidan keyingi yilning 1 yanvaridagi mol-mulk qoldiq qiymatining yarmini kushishdan olingan summani hamda hisobot davri kolgan barcha oylari har bir dastlabki kunidagi mol-mulk qoldiq qiymati summasini 12 ga bo`lishdan olingan son sifatida ku-yidagi formula bo`yicha aniqlanadi:

o`rtacha yillik qoldiq qiymati q	1 yanv.ga						1 yanv.ga
	-----	1 fev.ga				1 dek.ga	-----
	2						2

	----- 12
--	-------------

hisobot davriga soliqni hisoblab chiqarish uchun mol-mulkning o`rtacha qoldiq qiymati hisobot davri oyining birinchi kunidagi mol-mulk qoldiq qiymati yarmini, hisobot davridan keyingi birinchi oyning birinchi kunidagi mol-mulk qoldiq qiymati yarmini va hisobot davri kolgan barcha oylari birinchi kunidagi mol-mulk qoldiq qiymatini kushishdan olingan summani 12 ga bo`lishdan olingan summa sifatida aniqlanadi.

Agar mol-mulk oyning birinchi yarmida amalga kiritilgan bo`ladi, mol-mulkning o`rtacha yillik qoldiq qiymatini hisoblab chiqarishda kiritish oyi to`liq oy deb qabul qilinadi, agar mol-mulk oyning ikkinchi yarmida amalga kiritilgan bo`ladi, o`rtacha yillik qoldiq qiymat amalga kiritish oyidan keyingi oyning birinchi kundan boshlab hisoblanadi.

Misollar:

1) Yuridik shaxs 20 oktyabrda ta`sis etilgan:

200_ yil uchun hisoblab chiqarishga Yuridik shaxs mol-mulki o`rtacha yillik qoldiq qiymatining hisob-kitobi

Balans moddalari nomi	Balans kodi satri	Balans moddalari bo`yicha summalar				
		01.01		01.11	01.1	01.01
Asosiy vositalar	010	-	-	845	845	835
Nomoddiy aktivlar	020					
Asosiy vositalarning eskirishi	011, 021			100	110	120
Soliq solinadigan mol-mulkning qoldiq qiymati	012, 022			745	735	715

Soliqni hisoblab chiqarish uchun mol-mulkning o`rtacha qoldiq qiymati

745 : 2 Q 735 Q 715 : 2

12

122,08

) hisobot yilining I-choragi uchun:

1-chorak uchun soliqni xisoblab chiqarishga mol-mulkning o`rtacha kol-dik qiymati	1 yanv.ga ----- 2 ----- 12	1 fev. ga	1 martga	1 apr.ga ----- 2
---	---	--------------	-------------	---------------------------

3) 13 martdan mol-mulk solig`ini to`lovchi bo`lgan Yuridik shaxs uchun:

I chorak uchun soliqni hisoblab chiqarishga mol-mulkning o`rtacha qoldiq qiymati	1 marga ----- 2 ----- 12	Q	1 aprelga ----- 2
--	--------------------------------------	---	-------------------------

Soliq solinadigan bazani aniqlash uchun, balans aktivida aks ettiriladigan eskirishni chegirgan holda, buhgalteriya hisobining quyidagi hisobvaraklari bo'yicha summalar qabul qilinadi:

asosiy vositalarni hisobga olish hisobvaraklari;

o'zok muddatga ijaraga olinadigan asosiy vositalarni hisobga olish hisobvaraklari;

nomoddiy aktivlarni hisobga olish hisobvaraklari;

tugallanmagan qurilishni (belgilangan muddatlarda qurilishi tugallanmagan ob'ekt qismida) hisobga olish hisobvaraklari;

urnatishga mo'ljallangan uskunani (me'g'r muddatlarida urnatilmagan uskuna qismida) hisobga olish hisobvaraklari.

Soliq stavkalari quyidagicha:

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga 3 foiz stavkasi bo'yicha soliq solinadi.

Me'g'rdagi muddatlarda urnatilmagan uskuna uchun mol-mulk solig'i ikki baravar ko'paytirilgan stavka bo'yicha to'lanadi.

Eksport mahsuloti ishlab chiqaradigan va uni mustaqil ravishda g'ki ixtisoslashgan tashki savdo birlashmalari va firmalari orqali sotadigan, vazirliklar, idoralar, korporatsiyalar, kontsernlr, uYushmalar va kompaniyalarning tarkibiy bulinmalari hisoblangan korxonalar uchun quyidagi miqdorlarda sotishning umumiy xajmida o'zi ishlab chiqargan mahsulot (ishlar, xizmatlar)ning eksportdagi ulushiga bog'liq holda mol-mulk solig'ining tabakalashtirilgan stavkalari belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 12 dekabrda PQ-744-son qaroriga asosan 2008 yil 1 yanvardan e'tiboran Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkasi quyidagicha belgilangan:

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i STAVKALARI

№	To'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan % larda soliq stavkasi
1	Yuridik shaxslar	3,5
2	O'zi ishlab chiqargan tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportining erkin almashtiriladigan vaYutadagi hissasi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan eksportchi korxonalar uchun, bundan ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 10 oktyabrdagi PF-1871-son Farmoni bilan tasdiqlangan xom ashg' tovarlari mustasno:*	
	sotishning umumiy hajmida 15 foizdan 30 foizgacha	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	sotishning umumiy hajmida 30 foiz va undan Yuqori	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi

Izoh:

Me'g'riy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig'i ikki baravar miqdorda to'lanadi.

* Belgilangan (me'g'riy) muddatlarda ishga tushirilmagan tugallanmagan qurilish va uskunalar qiymatiga pasaytirilgan stavkalar qo'llanilmaydi.

Ko'rsatilgan imtig'z savdo-vositachi korxonalarga, shuningdek erkin almashtiriladigan vaYutaga xom ashg' tovarlari - paxta tolasi, ip gazlama, lint, neft', neft' mahsulotlari, gaz kondensati, tabiiy gaz,

elektr energiyasi, qimmatbaho, rangli va kora metallarni eksport qiladigan ishlab chiqarish korxonalariga tatbiqetilmaydi.

Soliq bo'yicha imtig'zlar.

Quyidagi Yuridik shaxslarning mol-mulkiga soliq solinmaydi:

a) notijorat tashkilotlarning mol-mulkiga, tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan mol-mulkdan tashkari;

soliq solish maqsadida notijorat tashkilotlar deganda quyidagilar tushuniladi:

faqat davlat bYudjeti mablag'lari hisobiga moliyalanadigan, tasdiqlangan smetalar doirasida harajatlarni qoplashga bYudjetdan dotatsiyalar oladigan korxonalar, muassasalar va tashkilotlar;

xayriya birlashmalar, uYushmalar va jamg'armalar, xalqaro tashkilotlar, diniy birlashmalar va boshqa tashkilotlar:

1) ijtimoiy-xayriya g'ki boshqa maqsadlar uchun barpo etilgan, tadbirkorlik faoliyati uchun daromad olishni ko'zlamasligi ta'sis hujjatlarida kayd etilganlari;

2) moliyaviy va boshqa mablag'larni mazkur tashkilotning xodimlari, muassislari g'ki a'zolarining shaxsiy manfaatlari uchun taqsimlamaydigan va investitsiyalamaydiganlari (mehnat uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda taqdirlashlardan tashkari);

b) xalk ta'limi va madaniyat muassasalari extig'jlari uchun foydalaniladigan mol-mulkka;

v) uy-joy-kommunal xujaligi va boshqa umumfukaroviy ahamiyatga molik shahar xujaligining mol-mulkiga;

g) qishloq xujaligi va chorvachilik mahsulotlari etishtirish, ularning seleksiyasi va ularni saqlash, balik etishtirish, ovlash va uni qayta ishlash soxasidagi faoliyatning asosiy turiga;

d) Samarkand, Buxoro, Xiva va Toshkent shaharlarida yangi tashkil etilgan, turizm faoliyati bilan shugullanag'tgan Yuridik shaxslarning mol-mulkiga, tashkil etilgan vaqtidan e'tiboran dastlabki foyda olguniga qadar, lekin ular ro'yxatdan o'tgan vaqtdan e'tiboran uch yildan ortiq bo'lmagan muddatga.

Ana shu Yuridik shaxslar belgilangan imtig'zli davrdan keyin bir yil utguniga qadar tugatilgan taqdirda soliq summasi ularning butun faoliyati davri uchun to'liq miqdorda undirib olinadi;

e) nogironlarning jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamg'armasi va "O'zbekiston CHernobilchilari" uYushmasining mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar tashkil qilgan Yuridik shaxslarning mol-mulkiga, savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayg'rlav faoliyati bilan shugullanadiganlari bundan mustasno;

j) yangi tashkil etilgan Yuridik shaxslarning mol-mulkiga, ro'yxatdan o'tgan paytidan e'tiboran ikki yil mobaynida. Mazkur imtig'z tugatilgan (qayta tashkil etilgan) korxonalar, ularning filiallari va tarkibiy bulinmalarining ishlab chiqarish kuvvatlari va asosiy fondlari negizida tashkil etilgan korxonalar, shuningdek korxonalar xo'zurida tashkil etilgan Yuridik shaxslarga nisbatan, basharti ular ana shu korxonalardan ijaraga olingan asbob-uskunalarda ishlag'tgan bo'ladilar, qo'llanilmaydi;

z) xorijiy kredit hisobiga harid qilingan asbob-uskunalar, ushbu kreditni sundirish muddatiga, lekin u besh yildan ortiq bulmasligi kerak.

Bunda mazkur imtig'z quyidagilarga tatbiqetilmaydi:

Yuqorida ko'rsatilgan imtig'z amalga kiritilishiga qadar harid qilingan asbob-uskunalar ham, basharti imtig'zni joriy etish paytida kreditni sundirish muddati tugamagan bo'ladi. Mazkur imtig'zning muddati tugamagan taqdirda, imtig'z u joriy etilgan paytdan boshlab kreditni sundirishning kolgan muddatiga tatbiqetiladi, lekin u besh yildan oshmasligi kerak;

kredit bitimi (shartnomasi)da ko'zda tutilgan muddatga muvofik kredit bo'yicha asosiy karznigina sundirish davriga, lekin u besh yildan oshmasligi kerak;

buhgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofik to'lovchining balansida kayd etilgan etkazib berish, montaj qilish va ishga tushirish-sozlash harajatlarini o'z ichiga oladigan asbob-uskunalarining butun qiymatiga;

i) eksport mahsuloti ishlab chiqaradigan va uni mustaqil ravishda g'ki vazirliklar, idoralar, korporatsiyalar, kontsernlar, uYushmalar va kompaniyalarning tarkibiy bulinmalari bo'lgan ixtisoslashgan tashki savdo birlashmalari va firmalari or-kali sotadigan Yuridik shaxslarning mol-mulkiga, bunda o'zi

ishlab chiqargan mahsulot (ishlar, xizmatlar) eksportining ulushi umumiy sotish xajmida 50 foiz va undan ko'p miqdorni tashkil etishi kerak.

Mazkur imtig'z savdo-vositachilik korxonalariga, shuningdek erkin almashtiriladigan va Yutaga xom ashg' tovarlari - paxta tolasi, ip gazlama, lint, neft', neft' mahsulotlari, gaz kondensati, tabiiy gaz, elektr energiyasi, qimmatbaho, rangli va kora metallarni eksport qiladigan ishlab chiqarish korxonalariga tatbiqetilmaydi;

k) bo'shatib olinadigan mablag'lar ular tomonidan moddiy-texnik bazani mustaxkamlashga, asbob-uskunalar, anjomlar, didaktik material, bolalar uyinchoklari va adabig'tlariga sarflanishi sharti bilan ro'yxatga olingan paytdan boshlab uch yil muddatga nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi va mahalliy xokimiyat organlari (o'z xududida mol-mulk joylashgan soliq to'lovchilarga nisbatan) tomonidan qo'shimcha imtig'zlar berilishi mumkin.

Mol-mulk solig'i hisoblab chiqarilag'tganida soliq solinadigan baza quyidagilarning qiymatiga kamaytiriladi:

a) soliq to'lovchining balansida bo'lgan uy-joy-kommunal va ijtimoiy-madaniy soxa ob'ektlarining;

b) tabiatni muxofaza qilish, sanitariya-tozalash maqsadida va g'nginga karshi xavfsizlik uchun foydalaniladigan ob'ektlarning;

Ob'ektlarni tabiatni muxofaza qilish maqsadlari uchun foydalanilag'tganlar toifasiga kiritish tabiatni muxofaza qilish organlarining muayyan ob'ektlardan tabiatni muxofaza qilish maqsadlarida foydalanilishi to'g'risidagi ma'lumotnomasiga muvofik amalga oshiriladi;

Sanitariya-tozalash maqsadida foydalaniladigan ob'ektlar katoriga tozalagich inshootlari kiradi;

g'ngindan saqlash ob'ektlariga ut uchirish depolari, ut uchirish uchun maxsus kurilgan suv xavzalari, ut uchirish jixozlari urnatilgan taxtalar kiradi.

v) qishloq xujaligi va chorvachilik mahsulotlarini etishtirish, saqlash va ularning selektsiyasi, balik etishtirish, ovlash va uni qayta ishlash uchun foydalaniladigan ob'ektlarning;

g) mahsulot o'tkazgichlar, aloka yo'llari (shu jumladan avtomobil' yo'llari), aloka va energiya o'zlash liniyalarining, shuningdek ularni foydalanishga yarakli holda saklab turish maqsadida kurilgan inshootlarning.

Maxsulot o'tkazgichlarga quyidagilar kiradi:

neft', neft' mahsulotlari, kondensat kuvurlari va kuvur transportining boshqa turlari, nasos, kompressor hamda taqsimlash stantsiyalari bilan birga;

uy-joy-kommunal ob'ektlari bo'lmagan mintakaviy gaz, bug kuvurlari, issiklik trassalari, suv kuvurlari, kanalizatsiya kollektorlari;

buhgalteriya hisobotida alohida ob'ektlar sifatida hisobga olinadigan alohida joylashgan tsexlar, konlar va kar'erning ayrim uchastkalari orasidagi mahsulotlarni harakatlantirish uchun ishlatiladigan er osti, er usti va xavoda joylashtirilgan har xil kurinishdagi kuvurlar va transportg'rlar.

Aloka liniyalariga xavo aloka liniyalari, ularga ilib qo'yilgan simlar va aloka kabellari, ustunli radiofikatsiya aloka liniyalari, ularni belgilaydigan signal va ulchov ustunlari (koziklari), radiorele aloka liniyalari, kabelli telefon kanalizatsiyasi, er usti va er ostidagi ularga xizmat kilinmaydigan kuchaytirish (regeneratsiya qilish) punktlari, taqsimlovchi shkaflar, kutilar, erga ulangan sim konturlari va boshqa aloka inshootlari kiradi.

Energiya o'zlash liniyalariga xavo va kabelli elektr o'zlash liniyalari kiradi.

Soliq solish maqsadida ularni foydalanishga yarakli holda saklab turish maqsadida kurilgan inshootlarga ustunlar, tabiiy va sun'iy tusiklardan utishlar va boshqa muxofaza inshootlari kiradi.

d) aloka yo'ldoshlarining;

e) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining karoriga kura tuxtatib qo'yilgan asosiy ishlab chiqarish fondlarining;

j) shahar yo'lovchilar transportining (taksidan, shu jumladan Yunalishli taksidan tashkari), shahar atrofidagi Yunalishlarda yo'lovchilar tashiydigan umumiy foydalanishdagi avtomobil' transportining (taksi, shu jumladan Yunalishli taksidan tashkari);

z) yo'l xujaligi korxonalarining yo'llarni ta'mirlash va saqlash ishlarida band bo'lgan transport vositalarining;

i) davlat dasturlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qurolli kuchlari uchun kadrlar tayg'lashda foydalaniladigan transport vositalarining.

k) lizingga olingan mol-mulkning, lizing shartnomasining amal qilish muddatiga.

Soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi amalga kiritilishiga qadar qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari bilan taqdim etilgan soliq imtig'zlari ular taqdim etilgan muddat tugashiga qadar saklanadi.

Soliq to'lash tartibi.

Yuridik shaxslar bYudjetga joriy to'lovlar summasini hisobot yili mol-mulking o'rtacha yillik qoldiq qiymatidan va soliq stavkasidan kelib chiqib mustaqil ravishda belgilaydilar.

BYudjetga joriy to'lovlarni to'lash har oyning 20-kunidan kechiktirmay, yillik soliq summasining 1g'12 qismi miqdorida to'lanadi. BYudjetga joriy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash uchun soliq to'lovchilar mol-mulkning tegishli yilga o'rtacha yillik qoldiq qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqadilar va joriy yilning 10 (uninchi) yanvarigacha davlat soliq xizmati organlariga Yuridik shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'ini hisoblash to'g'risidagi Yuriknomaning 6-ilovasiga binoan shaklda ma'lumotnoma taqdim etadilar.

Birinchi chorak, yarim yillik, 9 oy va yil tugashi bilan to'lovchi hisobot davri uchun mol-mulkning haqiqatda o'rtacha qoldiq qiymatidan kelib chiqib yil boshidan o'sib boruvchi yakun bilan mol-mulk solig'i hisob-kitobini mustaqil ravishda amalga oshiradi va uni davlat soliq xizmati organlariga moliyaviy hisobotlarni taqdim etish uchun belgilangan muddatlarda taqdim etadi. Takdim qilingan hisob-kitobdan kelib chiqib hisoblangan mol-mulk solig'ining summasi choraklik va yillik moliyaviy hisobotlarni topshirish uchun belgilangan muddatdan keyin besh kun ichida o'tkaziladi.

Mol-mulkning qoldiq qiymati va imtig'z taqdim etish muddatini ko'rsatgan holda korxonalar mol-mulki o'rtacha qoldiq qiymatining hisob-kitobi va soliq undirilmaydigan mol-mulk ro'yxati mol-mulk solig'ining hisob-kitobiga majburiy ilovalar hisoblanadi.

Maxsulot eksportini amalga oshiradigan eksportchi korxonalar mol-mulk solig'i hisob-kitobini taqdim etganlarida mazkur Yuriknomaning 5-ilovasiga binoan eksport qilinadigan mahsulot (ishlar, xizmatlar)ga doir ma'lumotnomani taqdim etadilar.

Eksportchi korxonalar eksport ulushi 15 dan 25 foizgacha bo'lganda hisob-kitob shaklida 2-satrning 3-ustunida soliq stavkasini kasr chizigi orqali ko'rsatadilar (2%;0,6%).

Eksportchi korxonalar eksport ulushi 25 dan 50 foizgacha bo'lganda hisob-kitob shaklida 2-satrning 3-ustunida soliq stavkasini kasr chizigi orqali ko'rsatadilar (2%g'1%).

Agar eksport ulushi 50 foizdan ortiq bo'ladi, 2-ustunning 3-ustuniga chizib qo'yiladi.

Ortiqcha to'langan soliq summaları, agar soliqlar va yigimlar bo'yicha karz mavjud bo'lmasa, to'lovchining g'zma arizasiga kura bulgusi to'lovlar hisobiga kayd etiladi g'ki 30 kun ichida qaytariladi.

BYudjet bilan hisob-kitoblarning buhgalteriya hisobi bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzni hisobga olish hisobvaragi bo'yicha Yuritiladi.

hisoblab g'zilgan soliq summasi quyidagicha aks ettiriladi:

davr harajatlarini hisobga olish hisobvaragi debeti;

bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlarni hisobga olish hisobvaragi krediti.

BYudjetga o'tkazilgan soliq summaları quyidagicha aks ettiriladi:

bYudjetga to'lovlar bo'yicha karzlarni hisobga olish hisobvaragi debeti;

pul mablag'larini hisobga olish hisobvaragi krediti.

Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish ob'ektlari va me'g'riy muddatlarda urnatilmagan uskuna uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi:

1. Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish ob'ekti uchun mol-mulk solig'ini to'lovchilar bo'ladi qurilishni amalga oshiruvchi Yuridik shaxslar-buYurtmachilar hisoblanadi.

Soliq solish ob'ekti bo'ladi belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish ob'ektining qiymati (smetalar, smeta-moliya hisob-kitoblari va kapital qurilish titullari ro'yxatida ko'zda tutilgan bino va inshootlarni qurish, uskunalar, asboblar, asbob-uskunalar va boshqa predmetlarni sotib olish harajatlari (qurilish pudrat g'ki xo'jalik usuli bilan qurilishidan kat'i nazar), ya'ni buYurtmachi tomonidan f-3 shaklida (bajarilgan ishlar va harajatlar xajmi to'g'risida ma'lumotnoma) rasmiylashtirilgan statistika

hisobiga ob`ekt bo`yicha kiritilgan va tugallanmagan qurilish hisobvaragida hisoblanadigan hamma ishlar va harajatlar (belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish ob`ektlari qismida) xajmi hisoblanadi.

qurilishning belgilangan muddati deb qurilishni tashkil qilish loyixasi (KTKL) tarkibida 1.04.03-85-son KMK "Korxonalar, binolar va inshootlarni qurish muddati me`g`rlari"ga muvofik loyixalash tashkiloti tomonidan aniqlanadigan ob`ekt qurilishining me`g`riy muddati hisoblanadi.

Loyixalash tashkilotlari loyixa-smeta hujjatlarida tayg`rlash muddatlarini ajratgan holda qurilish muddati me`g`rini ko`rsatishlari shart. Loyixa-smeta hujjatlarida qurilish muddati me`g`ri ko`rsatilmagan taqdirda, bu Yurtmachi loyixalash tashkilotidan muayyan ob`ekt bo`yicha qurilish muddatining me`g`ri to`g`risida xulosa olishga majbur.

2. Me`g`rdagi muddatda urnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig`ini to`lovchilar bo`ladi kapital mablag`lar hisobiga qayta jixozlanadigan ob`ektlarda montaj qilish talab qilinadigan va urnatishga belgilangan texnologik, energetik va ishlab chiqarish uskunalari bo`lgan (ustaxonalar, tajriba kurilmalari va laboratoriyalar uchun uskunalarni kushib) Yuridik shaxslar hisoblanadi.

Me`g`rdagi muddatda urnatilmagan uskunalar uchun soliq solish ob`ekti bo`ladi urnatishga belgilangan uskunalar qiymati hisoblanadi, ular katoriga montaj qilishni talab qiladigan, faqat kismlarini yigish va poydevorga g`ki ustunlarga, polga, kavatlararo tusiklarga va boshqa bino va inshootlarni ko`tarib turuvchi konstruksiyalarga urnatiladigan uskunalar hamda uskunalarni hisobga olish hisobvaragida hisoblanadigan shunday uskunalarning extig`t kismlar tuplami (me`g`rdagi muddatda urnatilmagan uskunalar qismida) hisoblanadi. Ushbu uskunalar tarkibiga urnatiladigan uskunalar katorida montaj qilish uchun belgilangan nazorat-ulchov apparaturasi g`ki boshqa asboblari ham kiradi.

Korxonalar, binolar va inshootlar qurilishida tasdiqlangan qurilish muddati va tayg`rlab qo`yilgan zaxiralar me`g`riga muvofik har bir ob`ekt bo`yicha texnologik g`ki boshqa uskunalarni etkazib berish va montaj qilish jadvali belgilangan bo`lishi lozim.

Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan uskunalarni etkazib berish va montaj qilish jadvalida quyidagi muddatlarda topshirish hisobga olinadi:

- yirik texnologiya va energetika uskunalari - ularni nomma-nom ro`yxatlari bo`yicha montaj qilish va etkazib berish jadvallarining rejadagi muddati utib ketgandan keyin;

- texnologiya uskunalari, texnologiya liniyalari, kurilmalar va boshqa umumzavod uskunalari - uskunalarni montajga topshirishining rejadagi muddati utgandan keyin, lekin olti oydan ortiq bo`lmagan muddatda;

- komplekt import uskunalari - ularni montajga topshirishning rejadagi muddati utib ketgandan keyin, lekin bir yildan ortiq bo`lmagan muddatga, agar texnik shart-sharoitlariga kura uskunani kismlar bo`yicha montaj qilish mumkin bo`lmasa, ularni montajga topshirish muddati uskunalar butun komplektining kelib tushishi paytidan hisoblanadi;

- kismlarga ajratilgan import uskunalari, shuningdek kabel` mahsulotlari, simlar va troslar - ularni montajga topshirishning rejadagi muddati utgandan keyin, lekin olti oydan ortiq bo`lmagan muddatda.

Uskunalarni montaj qilish va urnatish uchun me`g`r-lar va jadvallar bo`lmaganida soliq quyidagi muddatlarda to`lanadi:

- ishlab chiqarish maqsadlaridagi ob`ektlar bo`yicha mamlakatimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan uskunalarning urnatilmaganligi uchun - sotib olinganiga bir yillik muddat tulganidan keyingi oydan boshlab;

- noishlab chiqarish maqsadlaridagi ob`ektlar bo`yicha - sotib olinganiga olti oy tugagandan keyin;

- montajni talab kilmaydigan xo`jalik inventarlari va uskunalari bo`yicha - sotib olingan kundan boshlab.

Uskunalarni etkazib berish va montaj qilishning Yuqorida ko`rsatilgan muddatlarini bo`zganligi uchun korxonalar va tashkilotlar, O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollardan tashkari, mol-mulk solig`ini ikki baravar ko`paytirilgan stavka bo`yicha to`laydilar.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq - bu bevosita soliq bo`ladi, u o`zining ushbu sifati bilan moddiy boyliklarni olish va jamg`arish jarag`nida undiriladi. Bu real soliqdir, («real» atamasi (inglizcha real - mulk) ayni ushbu soliq birinchi galda fukaro egalik qilinadigan mol - mulk solinishi bilan bog`liq). Bu muntazam soliq hisoblanadi, ya`ni u yarim yilda bir marta muntazam ravishda undiriladi.

Nixoyat bu xududiy soliq bo`ladi, u O`zbekiston Respublikasi xududida bo`lgan va unda ro`yxatga olingan kuchmas mulk va transport vositalari (2002 yil 1 yanvardan transport vositalari dvigatel kuvvatidan olinadigan soliq bekor qilingan) uchun to`lanadi. Mol-mulk solig`i mo`tanosib (proportsional) va shedulyardir.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni huquqiy tartibga solishning asosiy manbalariga O`zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (27-29 boblar). O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1995 yil 29 dekabrda 478-sonli «Jismoniy shaxslarga mulk huquqida tegishli bo`lgan bino va inshootlarni baholash va qayta baholash to`g`risidagi nizomni tasdiqlash to`g`risida»gi karori (O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1994 yil 9 dekabrda 591-sonli «Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalarini tasdiqlash to`g`risida»gi karoriga muvofik ishlab chikilgan), O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq kumitasi tomonidan «Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqish va bYudjetga to`lash tartibi to`g`risida» Yuriknoma ishlab chikildi. Ilgari ushbu soliqning undirib olinishi 1993 yil 28 dekabrda qabul qilingan «Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlar to`g`risida»gi O`zbekiston Respublikasi qonuni bilan tartibga solinar edi.

Respublika fukarosi, boshqa davlat fukarosi g`ki fukaroligi bo`lmagan shaxs, O`zbekiston rezidenti g`ki norezidenti bo`lishidan qat`iy nazar soliq solinadigan mol-mulkka ega bo`lgan jismoniy shaxslar mol-mulk solig`i to`lovchilari bo`ladi hisoblanadi.

O`zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 90-moddasiga muvofik soliqqa tortiladigan ob`ektga: 1) uy-joylar, 2) kvartiralar, 3) bogdorchilik va o`zumchilik shirkatlari a`zolarining chorbog` va bog` uylari 4) garajlar va boshqa imoratlar, bino va inshootlar kiradi hamda Yuqoridagilar bo`yicha jismoniy shaxslar mol-mulk solig`i to`lovchilardir. Bundan tashkari, 2002 yil 1 yanvargacha jismoniy shaxslarning mulki bo`lgan avtomobillar, motorli kayiklar, vertolg`tlar, samolg`tlar va boshqa transport vositalari dvigatellarining kuvvati soliq solish ob`ekti bo`ladi hisoblangan. Lekin, 2002 yil 1 yanvardan O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2001 yil 31 dekabrda «Asosiy makroiqtisodiy ko`rsatkichlar prognozi va 2002 yilgi O`zbekiston Respublikasi Davlat bYudjetining parametrlari to`g`risida»gi 490-son karoriga muvofik dizel` g`qilig`isi va suYultirilgan gaz iste`moliga solig`i joriy etildi.

Umuman olganda, «soliq solish ob`ekti» va «soliq solish predmeti» tushunchalarini farqlash zarur. Bu farq ayni jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliqqa nisbatan yanada yakkol namog`n bo`ladi, u soliqning sub`ektini aniqlaydi va u bilan ma`lum huquqiy alokada jumladan mulk huquqiy munosabatlarda bo`ladi. SHunga e`tiborni qaratamizki, 1998 yil 13 yanvarda 392-sonli Yuriknoma (2-bandi)da O`zbekiston Respublikasi Soliq kodeksidan (89-modda) farqli ularok, shunday belgilanadi, soliq «o`z ixtig`rida ega bo`lgan jismoniy shaxslar tomonidan to`lanadi». Mazkur Yuriknomaning 5.3-bandi shuni belgilaydiki, soliq bo`yicha imtig`zlar faqat tovar mulk imtig`z oluvchining o`z mulki bo`lgan hollardagina beriladi.

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1995 yil 29 dekabrda 478-sonli karori bilan tasdiqlangan «Jismoniy shaxslarga mulk huquqida tegishli bo`lgan bino va inshootlarni baholash va qayta baholash to`g`risida» nizomning 4-bandida shunday deyiladi: «Foydalanish uchun qabul qilingan va mahalliy texnik ro`yxatdan o`tkazish idorasida ro`yxatga olingan, jismoniy shaxslarga mulk huquqida tegishli bo`lgan uy-joylar, kvartiralar, bogdorchilik va o`zumchilik shirkatlari a`zolarining chorbog` va bog` uylari, garajalar va bohka imoratlar, binolar va inshootlar soliq solish uchun baholash ob`ekti hisoblanadi».

Soliq solish ob`ekti – bu sub`ektning soliq to`lash majburiyatini shart qilib kuYuvchi Yuridik dalillardir (mazkur holatda mulkchilik huquqida mol-mulkka egalik qilish bunday Yuridik dalil hisoblanadi).

Soliq solish predmeti (atama mazmuniga kura soliq solish ob`ektiga yakin) – bu tegishli soliqning undirilishini asoslab beruvchi daliliy xususiyatdagi belgilardir. Masalan, uy, kvartira kabi mol-mulk uchun mulkchilik huquqi ob`ekti bo`ladi, uy g`ki kvartiraning o`zi esa soliq solish predmeti hisoblanadi va x.k.

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1995 yil 29 dekabrda 478-sonli karoriga muvofik jismoniy shaxslarga mulk huquqida tegishli bo`lgan uy-joylar, kvartiralar (shu jumladan

xususiylashtirilgan kvartiralar), garajlar, boshqa imoratlarni baxaolash va qayta baholash uchun yagona funksional ko'rsatkich-imorat, bino umumiy maydonning kvadratmetri belgilanadi. Bu esa soliq solish birligidir.

O'zbekiston Respublikasi soliq kodeksining 93-moddasi soliq bo'yicha imtig'zlarga ega bo'lgan shaxslar doirasini tartibga soladi. Uning tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, qonun chiqaruvchi har qanday mol-mulk solig'idan ozod etiladigan jismoniy shaxslarning kator toifalarini ajratadi, jismoniy shaxslarning boshqa guruhlariga esa, faqat imoratlar, binolar va inshootlar uchun soliq to'lash bo'yicha imtig'zlar berdi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi va Davlat Soliq Kunitasining «Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqish va bYudjetga to'lash tartibi to'g'risida» Yuriknomaga muvofik jismoniy shaxslarning mol-mulk solig'ini hisoblash soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Mol-mulk solig'idan imtig'z olish huquqiga ega bo'lgan kishilar soliq xizmati organlariga kerakli hujjatlarni taqdim etadilar.

Imoratlar, binolar va inshootlar bo'yicha mol-mulk solig'i har yili 1 yanvardagi holati Yuzasidan kommunal xizmat ko'rsatish imoratlari beradigan inventarizatsiya qiymatiga doir ma'lumotlar asosida, ma'lumotlar bo'lmagan taqdirda esa mazkur ob'ektlarning qiymati O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi belgilab kuygan summa atrofida soliqqa tortiladi.

Imoratlar, binolar va inshootlar bir kancha mulkdorlarga tegishli umumiy hissali mulk egalari bo'lganda soliq har bir mulkdorning imoratlari, binolar va inshootlardagi hissasiga qarab hisoblanadi.

YAngi kurilgan g'ki sotib olingan mulklar bo'yicha soliq kelgusi yil boshidan boshlab hisoblanadi.

2001 yil 31 dekabrgacha amalda bo'lgan transport vositalariga solinadigan mol-mulk solig'i davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi tegishli idoralarning ma'lumotlari asosida hisoblab chikilgan. Bunday idoralarga DAN xizmati idorasi va «O'zbekiston xavo yo'llari» kompaniyasi kiradi.

YAngi sotib olingan transport vositalari bo'yicha mol-mulk solig'i sotib olingan oydan keyingi oydan hisoblangan.

Davlat avtomobil' nazorati tomonidan hisobdan chiqarilgan avtomobillar va mototsikllar bo'yicha soliq hisoblanmagan.

Meros bo'yicha mol-mulkdan soliq merosxurlardan meros ochilgan paytdan boshlab undiriladi. Mol-mulk yo'q qilingan, butunlay vayron bo'lgan oydan e'tiboran tuxtatiladi.

Mol-mulkka mulk huquqi kalendar' yil davomida bir mulkdordan boshqasiga utganda soliqni birinchi mulkdor o'sha yilning 1 yanvaridan bu mol-mulkka mulk huquqini yo'qotgan oynning boshigacha to'laydi, ya'ni mulkdor esa mulk huquqini kulga kiritgan oydan e'tiboran to'laydi.

Kalendar' yil davomida imtig'zga ega bo'lish huquqi paydo bo'lgan taqdirda mol-mulk solig'i ana shunday huquq vujudga kelgan oydan e'tiboran qayta hisoblab chiqiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lash usuli – kadastrli usul hisoblanadi. Soliqni bunday usul bilan to'lashning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, mol-mulkka uning tashki belgilari, mo'ljallanag'tgan daromad asosida soliq solinishi bois, soliqni to'lash vaqti daromadni olish vaqti bilan xech kanaka bog'liq emas va shu munosabat bilan mol-mulk solig'ini to'lash uchun kat'iy muddat belgilanadi. Jumladan, mol-mulk solig'i teng ulushlarda ikki muddatda – 15 iYun va 15 dekabr dan kechiktirmay to'lanadi (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 95-moddasi).

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq solish predmeti joylashgan joydagi soliq organi tomonidan hisoblab chiqiladi., bunda soliq organi tomonidan g'zib beriladigan to'lov xabarnomasi to'lovchilarga har yili joriy yilning 1 maydan kechiktirilmay topshiriladi (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 95-moddasi 8-qismi). SHunday qilib, soliq to'lovchining roli gug'ki passivdir.

Soliqlar bo'yicha to'lovlar faqatgina soliq solish predmeti joylashgan joydagi mahalliy bYudjetga o'tkaziladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq uning har yili 1 yanvar holatiga kura ro'yxatga olish (inventarizatsiya) qiymatiga nisbatan foiz hisobida hisoblab chiqariladi. Agar imoratlar, binolar va inshootlarning ro'yxatga olish qiymati haqidagi ma'lumotlar bo'lmasa, u holda soliq ushbu mulkning

davlat majburiy sug`urtasi bo`yicha summalarni hisoblash uchun belgilangan qiymatidan, shuningdek, har yilning 1 yanvar holatiga kura baholanishidan knlib chikkan holda hisoblab chiqiladi.

2002 yil 1 yanvardan O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2001 yil 31 dekabrda gi «Asosiy makroiqtisodiy ko`rsatkichlar prognozi va 2002 yilgi O`zbekiston Respublikasi Davlat bYudjetining parametrlari to`g`risida»gi 490-son karoriga muvofik joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan transport vositalari uchun benzin, dizel` g`qilig`isi va suYultirilgan gaz iste`moliga solig`ini hisoblab chiqarish va to`lash tartibi O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq kumitasining Yuriknomasida belgilab berilgan.

Yuriknomaga muvofik ushbu soliq turi bo`yicha soliq summasi jismoniy shaxslarga sotiladigan benzin, dizel g`qilig`isi va suYultirilgan gaz uchun mablag` to`lanishi bilan bir vaqtda undiriladi va soliq summasi quyidagi formula bo`yicha hisoblanadi:

$NqV * St,$

Bu erda:

N-hisoblab g`zilgan soliq;

V-jismoniy shaxslarga sotilag`tgan benzin, dizel g`qilig`isi va suYultirilgan gazning natural ifodadagi xajmi;

St-soliq stavkasi.

Soliq summasi chakana narxga qo`shimcha ravishda belgilanadi va jismoniy shaxs-haridorga berilgan chekda alohida satr bilan ko`rsatiladi.

Hisoblab chiqarilgan va ushlangan soliq summasi xo`jalik Yurituvchi sub`ektlar uchun tushum deb hisoblanmaydi hamda boshqa to`lanadigan soliqlar , yig`imlar va majburiy to`lovlar bo`yicha soliq soliq ob`ekti bo`lmaydi.

BYudjetga soliq to`lovchilar sotilgan benzin, dizel g`qilig`isi va suYultirilgan gaz hisobi hamda hisoblangan soliq summalari hisobini alohida Yuritadilar.

BYudjet bilan hisob-kitoblar hisobi «BYudjet bilan hisob-kitoblar» hisobvarag`i bo`yicha – «Jismoniy shaxslardan olinadigan transport vositalari uchun benzin, dizel g`qilig`isi va suYultirilgan gaz iste`moliga soliq» ilova hisobvarag`ida Yuritiladi, soliqni o`tkazish «hisob-kitob varag`i» hisobvarag`i bo`yicha aks ettiriladi.

Soliq mahalliy bYudjetga O`zbekiston Respublikasi bYudjetlari daromad va harajatlarining tegishli tasnifiga kura bulim va paragrafga to`lanadi.

Soliq bank muassasalari orqali har un kunda, benzin, dizel` g`qilig`isi va suYultirilgan gaz jismoniy shaxslarga sotilgan oy un kunligi tugaganidan so`ng uchinchi kundan kechiktirmay to`lanadi.

Joriy un kunlik to`lovlar hisobiga olingan soliq bo`yicha hisob-kitob avtomobilga g`nilgi qo`yish shoxobchalari joylashgan erdagi davlat soliq xizmati organlariga har oyda, hisobot oyidan keyingi oying 15-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulk solig`ini to`lovchilari bo`ladi soliq solinadigan mol-mulkga ega bo`lgan fukarolar hisoblanadi.

Demak, bu erda mol - mulk soliq ob`ekti hisoblanadi Ammo jismoniy shaxslarning hamma mulki emas, faqat quyidagi mulklari mol-mulk solig`i ob`ekti hisoblanadi:

a) uy-joylari,

b) kvartiralari,

v) chorbog` va bog` uylari,

g) garajlar va boshqa imoratlar;

d) binolar va inshoatlar qiymati (inventar qiymati).

Kiskacha qilib aytsak, imoratlr va inshoatlar qiymati mol —mulk solig`i ob`ekti hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarning mol - mulk solig`i stavkasini har yili kelgusi moliya yili uchun O`zbekiston Respublikasi davlat bYudjeti parametrlarida O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan qaror bilan tasdiqlanadi.

Masalan: 2003 yil uchun Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 30 dekabrda gi 455-sonli karori bilan jismoniy shaxslar mol-mulk solig`ining quyidagi stavkasi belgilangan:

	o`lchov birligi	Soliq stavkasi
--	-----------------	----------------

Uy joylar, kvartiralar, dala xovlilar, garajlar va boshqa imoratlar, binolar va inshootlar qiymatidan: 1 yanvar' 1998 yildan qayta baholangan bo'ladi;	%	0,5
Kayta baholanmagan bo'ladi	%	7

Jismoniy shaxslar mulki qiymati qayta hisoblanmagan bo'ladi, Toshkent shaxri va viloyatlar markazlarida shartli ravishda 1800 m. sum; boshqa shaharlar va qishloq joylarida 800 m. sum qilib olinadi.

Masalan: fukaroning uy joylari Toshkent shaxrida joylashgan, 1998 yil 1 yanvardan qayta hisoblangan qiymati 1200 ming sum. Bu fukaro 2003 yilda 6 ming sum mulk solig'i to'lashi kerak. BordiYu, fukaro mulkining qiymati qayta baholanmagan bo'ladi, Toshkent shaxrida 1800 ming sum qilib olinadi va bYudjetga 126 ming sum mol-mulk solig'i to'laydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 12 dekabrda PQ-744-son qaroriga 2008 yil 1 yanvardan e'tiboran jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkasi quyidagicha belgilangan:

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i
STAVKALARI

Soliq solinadigan ob'ektlarning nomi	Mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan soliq stavkasi (%da)
Turar joylar, kvartiralar, dala hovli, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar	0,5

Izoh:

1. Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash bo'yicha organlar belgilangan inventarizatsiya qiymati bo'lmasa, soliq undirish uchun Toshkent shahri va viloyat markazlarida 2100,0 ming so'm, boshqa shaharlar va qishloq joylarda – 920,0 ming so'm miqdorida mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadi.

2. Mulkida soliq solinadigan mol-mulk bo'lgan pensionerlar uchun mol-mulk solig'i bo'yicha soliq solinmaydigan eng kam miqdor umumiy maydonning 60 kv. metri hajmida belgilanadi.

Quyidagi jismoniy shaxslarning mulkiga (imoratlar, binolar va inshootlar) soliq solinmaydi:

«O'zbekiston Kaxramoni», Sovet Ittifoqi Qaxramoni unvonlariga sazavor bo'lgan, uchala darajali SHuxrat ordeni bilan taqdirlanganlarning;

1941-1945 yillardagi urush qatnashchilari va partizanlari ularga tenglashtirilgan shaxslar, ichki ishlar va davlat xavfsizligi organlari tarkibida xizmat qilgan shaxslarning, harakatdagi armiya tarkibiga kirgan harbiy kishilar, shtablar va muassasalarda shtatdagi lavozimlarni egallagan shaxslar. Leningrad shaxri kamalida bo'lganlarning va konsentratsion lagerlarning sobik g'sh tutkunlari, xizmatini Afg'oniston Respublikasida va jangavor harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha bo'lgan kushinlarning cheklangan kontingenti tarkibida o'tagan harbiy xizmatchilar hamda ukuv va sinov yig'inlariga chakirilgan harbiy xizmatga majburlarning;

Kaxramon onalar, shuningdek un nafar va undan ortiq farzandi bor ag'llarning;

CHernobil AESdagi avariya okibatlarini tugatishda ishtirok etganlik uchun imtig'zlar olag'tgan fukarolarning (shu jumladan u erga vaqtinchalik xizmatga Yuborilganlarning);

Pensionerlarning, shuningdek 1 va 2 guruh nogironlarining;

Muddatli xizmat harbiy xizmatchilari va ularning oila a'zolarining xizmatni o'tash davrida;

harbiy xizmat majburiyatlarini bajarishda yarador, konto`ziya bo`lganlik g`ki shikastlanganlik okibatida g`ki frontda bo`lish tufayli orttirilgan kasallik okibatida xalok bo`lgan harbiy xizmatchilarning ota-onalari va boshqa turmush kurmagan rafikalarining (erlarining).

O`zbekistan Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favkulodda vaziyatlar vazirliklari, milliy xavfsizlik xizmati harbiy xizmatchilari jumlasidan bo`lgan nogironlarning ichki ishlar organlarining xizmat vazifasini ado etag`tganda yarador, konto`ziya bo`lganlik g`ki shikastlanganlik okibatida nogiron bo`ladi kolgan boshliklar va oddiy xizmatchilar jumlasidan bo`lgan shaxslarning mulklari soliqdan ozod etiladi.

Ushbu moddada nazarda tutilgan imtig`zlar mol-mulk egasining tanloviga binoan mol - mulkning faqat bir ob`ektiga taallukli bo`ladi. Masalan, ikkita uy bo`ladi, bittasiga beriladi.

Yil mabaynida soliq to`lovchilarda mol - mulk solig`i bo`yicha imtig`z olish huquqi paydo bo`lgan, taqdirda ularga soliq to`lashdan imtig`z huquqi paydo bo`lgan oydan boshlab beriladi.

Yil ichida mol - mulk solig`i bo`yicha imtig`z yo`qotilgan holatda mulklarni soliqqa tortishdan imtig`z huquqi yo`qotilgan oydan keyingi oydan boshlab soliqqa tortiladi.

Imtig`zlar faqat mol - mulk imtig`ziga ega bo`lgan shaxsning mulki bo`lgandagina berilishi mumkin.

Jismoniy shaxslarning mol - mulkiga solinadigan soliq soliq organlari tomonidan hisoblab chiqiladi. Buning uchun kammunal xizmat ko`rsatish idoralarining inventarizatsiya qiymati asos qilib olinadi. Bu erda imoratlar, binolar va inshootlar buiicha har yil 1 - yanvar holatidagi qiymat olinadi. Kommunal idoralar inventarizatsiya kilmagan bo`ladi - mazkur ob`ektlarning qiymati O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi belgilab kuygan summa atrofida soliqqa tortiladi (soliq hisoblanadi).

Mol - mulk solig`i bo`yicha imtig`z olish huquqiga ega bo`lgan shaxslar zarur hujjatlarni soliq idoralariga taqdim etadilar.

Bir necha mulkdorning ulushbay asosidagi umumiy mulki bo`lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun mol - mulk solig`i har bir mulkdorning mulkdagi ulushiga munosib ravishda to`lanadi. YAngi imoratlar, binolar va inshootlar bo`yicha soliq ular barpo etilgan g`ki olingan yildan keyingi yilning boshidan e`tiboran to`lanadi.

Meros bo`yicha o`tgan mol - mulkdan soliq merosxurlardan meros ochilgan paytdan boshlab undiriladi.

Mol - mulk yo`q qilingan, butunlay vayron bo`lgan hollarda mol - mulk solig`i undirish ular yo`q kilgan g`ki butunlay vayron bo`lgan oydan e`tiboran tuxtatiladi.

Mol - mulkka mulk huquqi kalendar` yil davomida bir mulkdan boshqasiga utganda soliqni birinchi mulkdor o`sha yilning 1-yanvaridan bu mol - mulkka mulk huquqini yo`qotgan oyning boshigacha to`laydi yangi mulkdor esa - mulk huquqini kulga kiritgan oydan e`tiboran to`laydi. Kalendar` yil davomida imtig`zga ega bo`lish huquqi paydo bo`lgan taqdirda soliq ana shu huquq vujudga kelgan oydan boshlab qayta hisoblab chiqiladi.

Mol - mulk solig`ini to`lash haqidagi to`lov xabarnomalari to`lovchilarga soliq idoralari tomonidan har yili 1 maydan kechiktirmay topshiriladi. Soliq teng ulushlarda ikki muddatda 15 iYun` va 15 dekabrda kechiktirmay to`lanadi. Soliq oshikcha to`langan bo`ladi, kelgusi davr karzlariga etkaziladi g`ki g`zma arizasiga binoan boshqa soliq va yig`imlardan qarzi bo`lmasa 30 kun ichida qaytariladi.

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar.

Yuridik shaxslarning mol-mulk solig`ini to`lovchilarga kimlar kiradi?

Mol-mulkning o`rtacha yillik (choraklik, 6 oylik, 9 oylik) qoldiq qiymati qanday tartibda hisoblanadi?

Yuridik shaxslar mol-mulk solig`i stavkasini kim belgilaydi va bu soliqdan qanday imtig`zlar mavjud?

Mol-mulk solig`ini hisobini taqdim etish tartibi va soliqni to`lash muddatlari qanday?

Jismoniy shaxslarning mol-mulk solig`i to`lovchilar kimlar?

Mulklarning qiymati qanday tartibda hisoblab chiqiladi va uning stavkalari qanday?

Jismoniy shaxslar mol-mulk solig`i stavkasini kim belgilaydi va bu soliqdan qanday imtig`zlar mavjud?

Mol-mulk solig`ini hisobini taqdim etish tartibi va soliqni to`lash muddatlari qanday?

10-mavzu: Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan Yer solig'i

1.Yer solig'i joriy etilishining asosiy sabablari.

2.Yuridik shaxslardan olinadigan Yer solig'ini to'lovchilar tarkibi.

3.Jismoniy shaxslardan olinadigan Yer solig'i va uning iqtisodiy ahamiyati.

4.Jismoniy shaxslardan olinadigan Yer solig'ining to'lovchilari.

Mavzu bo'yicha qo'yilgan muammolar:

Yuridik shaxslar tomonidan er solig'i o'zok vaqt to'lanmasligi va soliq solinadigan maydonlarning kamaytirilib ko'rsatilishi muammosi;

soliq organlarida yangi erlardan foydalanishlarni va mavjudlaridagi o'zgarishlarni o'z vaqtida aniqlash imkonini beradigan, tuman va shaharlar xududini muntazam tekshirishlarni Yuritish imkoniyatining yo'qligi muammosi;

ayrim qishloq tumanlarida soliqqa tortish maqsadlariga asos bo'ladigan er kadastrining mavjud emasligi muammosi;

yagona er solig'ini faqatgina er maydonidan kelib chiqib hisoblamasdan, balki qishloq xo'jalik erlarining me'g'riy qiymatidan foydalanish muammosi;

yagona er solig'i stavkalarini belgilashda me'g'riy qiymatdan foydalanish uslubiyatini yaratish.

jismoniy shaxslar er solig'ini hisoblashda ularga tegishli maydonlarning aniq hisobini Yuritish monitoringini tashkil qilish muammosi;

jismoniy shaxslarning er uchastkalarini yashirin holatda sotish muammosi;

jismoniy shaxslarning er uchastkalariga bo'lgan huquq qiymatini joriy etish muammosi.

Soliqlar ning iqtisodiy mohiyati davlat bilan huquqiy va jismoniy shaxslar o'rtasida vujudga keluvchi ob'ektiv majburiy to'lovlarga asoslangan moliyaviy munosabatlar orqali harakterlanadi. Bu moliyaviy munosabatlar maxsus ijtimoiy harakterga ega bo'ladi, milliy daromadning bir qismi bo'lgan pul mablag'larini davlat ixtig'riga safarbar qilishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chikkan holda soliq tushunchasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin: «Soliqlar davlat va jamiyatning pul mablag'lariga bo'lgan extig'jini kondirish maqsadida qonun tomonidan belgilab qo'yilgan holda va urnatilgan muddatda jismoniy va Yuridik shaxslardan davlat ixtig'riga majburiy ravishda undirib olinadigan to'lovlardir.

Soliqlar ning mohiyati ularning bajaradigan funktsiyalaridan kelib chiqadi.

Soliqlar ning funktsiyalari ularning mohiyatini amalig'tda harakat kilag'tganligini ko'rsatadi. SHunday ekan, funktsiya doimo yashab, soliq mohiyatini ko'rsatib turishi zarur. Bugun paydo bo'ladi ertaga yo'q bo'ladi ketadigan holatlar soliq funktsiyasi bula olmaydi. Demak, funktsiya kategoriyasi doimiy, qat'iy takrorlanib turadigan vokelikni ifodalaydi. SHunday uslubiy g'ndashishdan kelib chiqib soliqlar funktsiyasini aniqlash kerak.

Soliqlar ning funktsiyalari masalasida katta baxslashuvlar mavjud, lekin yagona bir fikrga kelingan emas. Kupchilik iqtisodchilar soliqlar ga fiskal, boshqaruvchi, rag'batlantiruvchi, nazorat funktsiyalari xos deb ta'rif berishadi.

Soliqlar ning birinchisi funktsiyasi g'rdamida davlat bYudjetining daromadi tashkil etilsa, ikkinchisini ham amalga oshira borib, davlat ishlab chiqarishga unig usishini rag'batlantirishi g'ki vaqtinchalik sekinlashtirishi, sarmoya jamg'arish jarag'nini kuchaytirishi g'ki qisqartirishi kabi tadbirlarni amalga oshirishi mumkin.

Soliq amalig'tida soliqlar ni undirishning uchta usuli mavjud:

kadastrli;

daromad manbaidan;

daromad egasi daromadni olganidan so'ng (deklaratsiya bo'yicha).

Birinchi usul, bevosita real soliqlar ni hisoblash uchun foydalaniladigan ob'ektlar (er, imoratlar va shu kabilar) ning bahosi va o'rtacha daromadliligi to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'lgan kadastr g'ki reestrda foydalanilishini takozo etadi.

Oliy belgilariga kura tasniflanadigan ob'ektning tavsifnomasi kadastrning qurilishiga asos bo'ladi. Masalan, er kadastrini to'zishda turli tumanlardagi ayni bir xildagi er uchastkalari sifati, joylashgan joyi,

foydalanilishi va boshqa belgilariga kura guruhlanadi. har bir guruh uchun maydon birligining kator yillar uchun o'rtacha daromadliligi belgilanadi. Boshqa hamma er uchastkalari maydon birligidan soliq stavkasi belgilangan u g'ki boshqa toifaga tenglashtiriladi.

Soliq to'lashning kadastrli usulining o'ziga xos xususiyati sifatida shuni ajratib ko'rsatish kerakki, soliqning to'lanishi payti daromadning olinishi payti bilan aslo bog'liq bo'lmaydi, chunki bunday usulda mol-mulk uning taxmin qilinadigan daromadliligining tashki belgilari asosida baholanadi.

Ob'ektning ana shunday belgilarga asoslanadigan o'rtacha daromadliligi uning haqiqiy daromadliligidan jiddiy farqlanishi mumkin, shuning uchun bunday usul ko'p jixatdan tarixiylik tusiga ega bo'lishi mumkinki, undan soliq apparati uncha rivojlanmagan holatda qo'llaniladi.

Ikkinchi usulda soliqni soliq sub'ektiga daromadni to'laydigan Yuridik shaxs hisoblaydi va ushlab koladi. Ishchining ish haqidan, xizmatchining maoshidan daromad solig'i shu tarika undiriladi. Soliq korxonada xodimning daromadni olishigacha ushlab kolinadi, bu soliqni to'lashdan buyin tovlashni istisno qiladi, chunki buhgalteriya soliq solinadigan daromadni va soliq summasini aniq hisob-kitob qilib chiqadi.

Soliqning daromad manbaida to'lanishi shuni anglatadiki, soliq uni deklaratsiyalar bo'yicha to'lashdagi singari soliq idorasi tomonidan hisoblanib ushlab kolinmaydi, balki uni sub'ektlar jismoniy shaxs foydasiga to'lovni amalga oshiradigan to'lov manbalari (korxonalar, muassasalar va tashkilotlar, boshqa ish beruvchilar) hisoblaydilar va ushlab koladilar.

Uchinchi usul soliq to'lovchilarning soliq idoralariga deklaratsiyalarni, ya'ni ularning oladigan daromatlari va o'zlariga tegishli bo'lgan soliq imtignozlari haqidagi rasmiy bag'notni berishini nazarda to'tadi. Soliq idoralari soliq deklaratsiyasi va amaldagi soliqqa tortish stavkalari asosida to'lanishi lozim bo'lgan soliq miqdorini nazorat qiladilar. Soliq deklaratsiyasi asosida, odatda, tadbirkorlik faoliyatidan, dehqon (fermer) xujaligini Yuritishdan olinadigan daromadlar, shuningdek intellektual faoliyat bilan shugullanadigan shaxslar (fan, adabig't, san'at asarlarining mualliflari, kashfig'lar, ixtirolar mualliflari, sanoat namunalarini yaratuvchilari va xokazo) daromatlari soliqqa tortiladi.

O'zbekiston Respublikasida er solig'i kadastrli usulda undiriladi. Bunda erlarning unumdorligi (boniteti) hisobga olingan holdagi jadval shaklidagi er solig'ini stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan har yili yangidan tasdiqlanadi.

Kadastrli usulda shaharlar va shahar qo'rg'onlarida er solig'i stavkalarini ishlab chiqishga ular xududini shahar ayrim tumanlari erlari hamda infrato'zilmasini iqtisodiy baholash qiymati bo'yicha kompleks tarzda baholash asos qilib olingan.

Ma'lumki, shahar xududining qimmatini markazdan chekka joylarga qarab nafaqat xududning infrato'zilma bilan ta'minlashdagi tafovutlar, balki boshqa omillar ta'siri tufayli ham kamayib boradi. SHU sababli er solig'i stavkalarini tabakalashtirish uchun shahar va qo'rg'onlar xududi zonalarga bo'linadi, bunda erlarni kompleks baholashning qiymati umum tomonidan qabul qilingan, zonaning shahar xosil kiluvchilik rolini, transport bilan ta'minlangani, muxitning jozibadorligi, ekologik holati, er tebranishlarining bo'lish-bulmasligi, shahar ayrim tumanlarining funktsional vazifalarini hisobga oladigan, er uchastkalarining iste'mol qiymatiga ta'sir ko'rsatadigan koeffitsientlarni kullagan holda belgilanadi. g'rdamchi qishloq xujaligini Yuritish va yakka tartibda uy-joy qurish uchun er uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslarga stavkalar miqdori, ijtimoiy omillarni e'tiborga olgan holda, Yuridik shaxslar uchun mo'ljallanganidan taxminan un baravar kam qilib belgilangan.

qishloq xujaligida erdan ishlab chiqarishning asosiy vositasi sifatida foydalaniladi, shuning uchun qishloq xo'jalik ahamiyatidagi erlar uchun soliq stavkalari er sifatidan, ya'ni tuprok xosildorligi va er unumdorligidan kelib chiqib belgilangan.

Er solig'i stavkalari, jaxon amalig'tida qabul qilinganidek er qiymatidan kelib chiqib belgilangan. Respublikada erning bozor qiymati shakllanmagani sababli, 1 gektar sugoriladigan erdan olinadigan dexonchilik yalpi mahsulotining o'rtacha qiymatidan kelib chiqib uni shartli baholash amalga oshirildi. Jaxon amalig'tida er solig'i stavkalari turli mamlakatlarda turlicha belgilanadi, lekin o'rtacha er qiymatining salkam 5 foizini tashkil etadi. Respublika sharoiti uchun qishloq xujaligida shakllangan iqtisodiy holatni hisobga olib va uni rivojlantirishni ragbatlantirish maqsadida soliq stavkalari 3 foiz miqdorida qabul qilingan.

Soliq miqdorlarini erlar sifati, tabiiy iklim zonalari bo'yicha tabakalashtirish maqsadida sug'oriladigan erlar uchun soliq stavkalari ma'muriy tumanlar bo'yicha, ularni tuprok ball-bonitetlari bo'yicha 10 darajaga bo'lgan holda belgilangan. Tuprok boniteti dexkonchilikning hozirgi darajasida kig'slama tabiiy xosildorlikning shartli ko'rsatkichi hisoblanadi. Bonitetni aniqlashda tuproqning genetik kelib chiqishi, sugorishning kancha muddat davom etag'tgani, ekin eqilishi, agro-iklimiy resurslar bilan ta'minlangani, mexaniq tarkibi, tuproqning xosil bo'lish genezisi, tuprok koplaminig suv o'tkaza olishi, shurlanganlik darajasi, eroziyaga uchraganligi, toshlokligi, zichligi hamda tuproqning boshqa tabiiy xossalari hisobga olinadi. Tuprok boniteti 100 balli tizim bo'yicha aniqlanadi.

Lalmi erlar va yaylovlar zonalari g'ki vertikal mintakalarga bo'lingan, bu erda g'ginlar bilan turlicha ta'minlanganlik shakllanadi, ularning unumdorligi shu holatlar bilan bog'liqdir.

qishloq joylarda joylashgan er uchastkalarining joylashgan joyi bo'yicha soliq miqdorlarini tabakalashtirish maqsadida ma'muriy va sanoat markazlari atrofidagi stavkalarga 1.1 dan 1.3 ga qadar oshiruvchi koeffitsientlar belgilangan.

Er solig'i va yagona er solig'ini 2003 yil uchun kadastr shaklidagi yangi stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 30- dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2003 yildagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat bYudjetining prognozi to'g'risida»gi 455-sonli Karorida bag'n qilingan.

Uzbekistonda er solig'ini tarixiy rivojlanish bosqichlari.

U yoki bu shakllarda soliqlar tugrisida tushunchaning paydo bulishi eramizdan avvalgi birinchi ming yillikka borib takaladi, usha vaktida o'rta Osiyo xududida dastlabki siyosiy birlashmalar paydo bulgan edi. Baktriya (Janubiy Uzbekiston), Sugd (Zarafshon va Kashkadaryo vodiylari), Xorazmning dexkonchilik voxalarida sinfiy jamiyat shakllandi, Orol buyi va Xorazmda eramizdan avval VIII asrdayok kuldorlik davlat tuzilmalari paydo buldi. Ushbu tuzilmalarning paydo bulishi jamiyatdagi iqtisodiy munosabatlarni uzgartirdi.

Davlatni boshkarish uchun resurslar talab etilardi. Pul va natura soliqlari, majburiyatlar ular uchun manba edi. Jon solig'i va er uchun olinadigan ulpon soliqlarning dastlabki asosiy turlari buldi.

o'rta Osiyo Eron davlati tarkibiga kirgan Axamoniylar xukmronligi davrida (eramizdan avvalgi birinchi ming iillik urtasi) ushbu xududda yashovchi xalklar kariyib ikki asr davomida yillik xiroj tulash va xarbiy otryadlar etkazib berishda ifodalangan soliq tulaganlar.

Axamoniylar sulolasi urniga Makedoniyalik Iskandar keldi. o'rta Osiyo uning saltanati tarkibiga kirdi va endi soliqlarni grek namunasi buyicha tulay boshladilar.

Iskandar o'rta Osiyoda asosan Axamoniylar tuzgan davlat apparati tuzilmasini saklab koldi. har bir viloyatda maxalliy zodagonlardan tayinlangan noib satrap xokimlik kilgan.

651 yildan boshlab hozirgi o'rta Osiyo xududida arablarning xukmronligi urnatildi.

Soliqqa tortish tizimi bir muncha murakkablashdi va soliqlarning turli xillari paydo buldi.

Axolini uz diniga jalb etish maqsadida arablar islom diniga yangi kirgan kishilarga turli imtiyozlar bera boshladilar va ularni asosiy soliqlardan xiroj va juzyadan (er solig'i va jon solig'i)ozod kildilar. Bu narsa maxalliy dexkonlarning islom diniga utish jarayonini tezlashtirdi.

Maxalliy axoliga nisbatan xayrixoxlik siyosatini Yuritgan xalifa Umar 11 (717-720 yillar) Xuroson noibi Al-Jarroxdan islom diniga kirgan kishilarni «xiroj» va «juzya»dan ozod kilishni talab etdi. Al-Jarrox rasman bunga buysundi, lekin yangi musulmonlarga kushimcha xatna kildirish shartini kuydi.

Noib Ashras ibn Abdullox as Sulamiy (727-729 i) kiska muddat ichida ikki karama-karshi Yul tutdi. Uning dastlabki kadamlari Xuroson va Movarounnaxrning dexkon axolisida yaxshi taasurot koldirdi. U yangi musulmonlardan «juzya» va «xiroj» olinmaydi deb eulon kildi. U arablarning kuchi-islamda, uni kabul kilgan kishilar istilochilarga karshilik kursatishni tuxtatadi deb xisoblagan edi. Axolini islom diniga kiritishni muvaffakiyatli utkazish uchun u sugdiylarga ikki voiz - as Sayd Solix ibn Tarif va Robiy ibn Umronni Yubordi. Samarkandda as Sayd shaxar va atrof kishloklar axolisiga va'uz bilan murojat etib, musulmon bulganlarni «juzya»dan ozod kilishni va'uda berdi. Va'udalar kor kilib, kulgina sugdiylar musulmon bulishga shoshildilar.

Xirojdan ozod etish xazinaga tushumlarni keskin kiskartirib Yubordi. SHunda u «Kuch - islomda» shiori urniga «Arab xokimiyatining kuchi - xirojda» degan shiorni olga surdi. U uz vaktida Al Jarrox taklif qilgan choraga kaytdi - «juzya»dan xatna kildirgan yangi musulmonlarnigina ozod etdi.

Sugd va Buxoroda norozilik kuchayib, u kuzgolonga aylandi. Etti ming sugdiy Samarkand yakinig tuplanib, itoat etmasliklarini maú-lum kilishdi. Ularga Yukorida nomlari keltirilgan ikki voiz xam kushildi, sugdiilar yordam surab turklarga murojaat kilishdi. hamma erda xalk galayonlari boshlandi.

Ashrasning muvaffakiyatsiz soliq siyosati tufayli arablarga karshi kudratli xarakat avj olib, Movarounnaxr arablar ixtiyoridan chikdi, lekin u fakat IX asrga kelibgina mustakil buldi.

Markaziy xokimiyatni mustaxkamlagan va kudratli kushin tashkil etgan Buxoro xokimi Somoniylar sulolasidan bulmish Ismoil ibn Axmad (892-907 yy.) uz vorislariga ichki boshkaruv ishlari bilan shugullanish imkonini berdi qishlok xujaligi, kon ishi va xunarmandchilikni rivojlantirish, karvon savdosini kengaytirish, muvaffakiyatli soliq siyosati - bularning bari mamlakatni musulmon olamida birinchi urinlardan biriga chikardi.

SHu davrdan boshlab er yirik zamindorlar mulki bulib, dexkonchilik esa yirik zamindorlik institutiga aylana boshladi.

Movarounnaxrda IX-X asrlarda erlarni soliqqa tortish ular kimga tegishli ekaniga boglik edi.

Er uch toifaga bulingan edi. Birinchi toifa - er sultonga tegishli (mulki sultoniy), bunday er ustidan nazorat keyinchalik «Mulki devoniy» deb nomlangan, devon (maxkamalar) amaldorlari tomonidan amalga oshirilgan. Ushbu toifadagi er fondlari xaddan tashkari katta edi, bunga, asosan, kishlok jamoasi sharoitida yashagan dexkonlar asosiy ommasining erlari kirgan. Ikkinchi toifa - shaxsan xukmron sulolasining ayrim aúzolari, kadimiy dexkon zodagonlar, shunchaki boy dexkonlarga, saidlar (Muxammad paygambar xonadoni avlodlari), oliy ruxoniylar, turk gvardiyasining ayrim raxbarlari, savdogarlarga tegishli bulgan xususiy mulk erlari edi.

Uchinchi toifa - musulmon diniy muassasalariga, yaúni masjid, Madrasa, xonakox, makbaralarga vaktincha yoki umrbod foydalanish uchun berilgan vakf erlar.

«Xiroj» uchala toifa erdan xam olingan. Ular «mulki xiroj» deb atalgan, lekin bunda oliy musulmon ruxoniylarga, avvalo saidlarga tegishli erlar soliqqa tortishdan tulik yoki kisman ozod etilgan.

Er egalari uz uchastkalarida katta xujalik Yuritishmagan, asoratga solingan dexkonlar mexnatidan foydalanib, erga ishlov berishmagan. Yirik er egalari uz erlarini mayda uchastkalarga bulib, unga muxtoj bulganlarning xammasiga ulushli ijara asosida topshirishgan. Ijarachining ulushi xosilning uchdan biridan to un ikkidan biriga kadarni tashkil etgan, bu narsa erdan uruglik va inventar olishiga boglik bulgan. Agar, masalan, dexkon turtdan bir ulush olsa, xiroj xam xosilning fakat turtdan bir kismidan undirilgan. hosilning turtdan uch kisini olgan er egasi kolgan xirojni xam tulashi kerak edi. Davlat xar kaday sharoitda xam uziga tegishli soliqni tulik olgan.

Arab xalifaligining xukmronligi tugashi bilan dexkonlar axvoli uzgardi. Dexkonlarga endi muxr osib kuyilmaydigan buldi. Natura majburiyatlari bir kadar engillashtirildi. Abul Abbas Abdullox (830-844 yy.) amaldorlardan dexkonlar manfaatini ximoya kilishni talab etib, buni «ollox bizni ularning kuli bilan bokadi, ularning ogizlari bilan va ularni xafa kilishni man etadi» deb asoslagan edi.

Leikin feodallarning uzaro urush va isyonlari xukmdorlarni «xiroj» va natura majburiyatlarini kupaytirishga majbur etardi. Somoniylar xokimiyati xalk oldida obrusini asta-sekin Yukota bordi. X asr boshida Movarounnaxrni koraxoniylar egalladi. yaúni tojik sulolasi urnini turkiy sulola oldi. Markazlashtirilgan davlat urniga mamlakatni boshkarishning ulus tizimi keldi. Barcha er xon mulki deb xisoblandi, dexkonchilik yirik er egaligi instituti sifatida tarix saxnasidan tushdi.

To XIX asrgacha soliqqa tortishning xokimiyat tepasiga kelgan xukmdorlarning u yoki bu sulolasi davrlariga bulish mumkin, lekin soliqqa tortishning negizi usha erligicha kolgan.

XI asrdan mugullar boskiniga kadar «shartli er egaligi» - «ikta» keng tarkaldi. Erlar muayyan muddatga «iktodor» foydasiga muayyan daromadni tulik yoki kisman olish xukuki bilan sovga kilingan. «Ikto» soxiblari dexkonlardan maxsus karor bilan belgilangan soliqlarnigina olishi mumkin edi. Ularning mikdori «ikto» sovga kilinguniga kadar bulgan mikdordan oshmasligi kerak bulgan. «Ikto»ga nafakat erdan, balki soliqqa tortishning boshka obúektlaridan (tegirmon, xammom, bozordagi dukon) olinadigan soliqlar va daromadlar xam berilishi mumkin edi.

Somoniylar davrida markaziy boshkaruv tizimida mustavfiy devoni - davlat daromad va xarajatlari uchun javobgar oliy moliya amaldori maxkamasi muxim urin tutgan. Mustavfiy mansabi uz axamiyatini koraxoniylar davrida xam saklagan.

1221 yilda o`rta Osiyo xududida mugullar xokimiyati urnatilgan. yangi xukmdorlar oldida istilo etilgan erlarning ijtimoiy-iktisodiy rivojlanish Yullarini belgilash vazifasi paydo buldi. Mugul zodagonlarda mazkur masala buyicha yagona fikrga ega emas edi. o`trok xayot muxoliflari barcha erlarni yaylovga aylantirishni, shaxarlarni vayron kilishni taklif etishdi, boshkalar esa talon tarojni tuxtatish, xunarmandchilik savdo va kishlok xujaligiga xomiylik kilish, soliq va majburiyatlar xajmini belgilab kuyish' ishni tavsiya etadilar. Ana shu fikr egalari golib chikishdi. o`rta Osiyo xududida ular tomonidan kurultoyda taklif etilgan tadbirlar xayotga tatbik etila boshlandi. Ikki xil soliq belgilandi - «kalon» (er soligi) va «kopchur» (kuchmanchilardan olinadigan soliq). Birinchi soliqni xosilning 10 foizi, ikkinchisini podadagi tuyoklar sonining 1 foizi mikdoridagi tulov sifatida undirish kuzda tutildi.

o`rta Osiyoning bosib olingan viloyatlarini boshkarishga mugullar musulmon savdogarlarni jalb eta boshladilar. Movarounnaxrda soliqlarni yigish savdo xonadoni boshligi, uz davrining eng boy kishilaridan biri bulgan Maxmud Yalavochga topshirilgan. U xon xazinasiga ulpon va boshka tushumlarni oldindan tulash majburiyatini oldi, buning uchun unga aloxida ulpon yigish va natura majburiyatlarini talab etish xukuki berildi. Bunda muayyan foiz Maxmudning uziga tegardi.

Dexkon va xunarmandlarning axvoli yil sayin g`monlashib bordi; er solig`idan tashkari, dexkonlar turli majburiyatlar va xizmatlarni bajarishardi; xunarmandlar, ayniksa kuroolsozlarni xam natura majburiyatini utash tartibida ishlashga majbur etishardi. Mexnatlari uchun ularga ozgina mikdorda ozik-ovkat berilardi xolos. Feodal va savdogarlarga xonzoda va xon xotinlari yorlik xamda payzalar (oltin, kumush yoki bronzadan. yasalgan maxsus plastina) tarkatgan, bu narsalar dexkon va xunarmandlardan turli xizmat xamda majburiyatlarni bajarishni talab kilish xukukini bergan. Payza kursatilganda maxalliy axoli masalan, sayyoxat kiluvchini ovkatlantirishi va unga xona, otiga em berishi va boshka kulayliklar yaratishi shart edi.

Munkexon zuravonlik va suisteumol kilish tizimi mugullarga karshi xarakatni kuchaytirganini tushunar, shu sababli u buysundirilgan xalklar uchun soliqlarni Yumshatishni taklif kildi. Soliq xar yili undirilishi shart. Boy kishi yiliga 10 dinor, kambagal esa 1 dinor tulaydi. x`orva soliq xar Yuz tuyokdan bir bosh mol mikdorida olinadi. Podada tuyoklar soni Yuz boshdan kam bulsa, soliq olinmaydi. Musulmon, xristian va butparastlar ruxoniylari, shuningdek, keksaygan va ishlashga nokobil kishilar soliq tulamaydilar.

Maxmud yalanoch Torobiy kuzgolonidan sung uz lavozimidan ozod etildi va Movarounnaxrdan chikarib Yuborildi. Soliq oluvchi va noib etib uning ugli Masuudbek tayinlanib, u bu lavozimda 51 yil xizmat kildi. U mugullarga ulpon va soliqlarni uz vaktida tulab turdi. Natijada mugullar Movarounnaxrni boshkarish ishiga aralashmaganlar.

Sungra Temuriylar jamiyati davri boshlandi. o`rta Osiyoni barlos kabilasidan chikkan Temur (1336-1405 yy.) mugullar xukmronligidan ozod etdi. yarim asr davomida u Kashmirdan o`rta dengizgacha, Orol dengizidan Fors kultigiga kadar chuzilgan ulkan saltanatni barpo etdi. Yurish va istilolar uchun Temurga moliya resurslari kerak edi, egallab olingan («musodara kilingan») boyliklar, uz daromadlari, infratuzilma va soliqlar ularning manibai buldi. Temur davrida asosiy soliqlar er solig`i («xiroj», «mol» deyilgan), jon solig`i («juzya»), miniladigan xayvonlar etkazib berish («ulok»), «begor» majburiyatlari va ba`uzi boshka favkulodda soliqlar («avarizot») edi. Amir Temur uzining moliya va soliq konunlarini ishlab chikishda zamondoshlarining tajribasidan foydalandi. U uzi istilo etgan mamlakatlarning soliq tizimlari bilan xam tanishdi.

Temur soliq siyosatining asosiy koidasi «Tuzuklar» - uning uz farzandlariga koldirgan siyosiy vasiyatida keltirilgan: «Soliqlarni yigishda xalkni soliqlar bilan ezib kuyishdan yoki viloyatlarni xonavayron kilishdan extiyot bulish zarur, zero xalkning xonavayron bulishi davlat xazinasining kashshoklashishiga olib keladi, xazinaning nochorligi okibatida esa xarbiy kuchlar parokanda bulib, bu esa uz navbatida xokimiyatni zaiflashtiradi». qonunni ishlab chikishda, deb xisoblardi Temur, avvalo xalkning manfaatlarini xisobga olish, uning tulovga kobilligidan kelib chikish zarur, asos kilib xar bir individual xujalikda boy-badavlatlikning erishilgan darajasi olinishi kerak.

Soliqlarni xisoblab chikish koidalari mavjud edi. Soliqlar urning unumdorligi va tegishli ravishda belgilangan baxolarga muvofiq xisoblangan. Masalan, agar dexkon doimiy ariklar, suv kuvurlari yoki okimlar bilan sugoriladigan erlarga ega bulsa, fakat ana shu suvlar uzluksiz okib tursagina, mazkur erlardan olinadigan daromad uch kismga taksimlangan, bunda uchdan ikki kismi er egasiga kolgan, uchdan bir kismini soliq yiguvchi olgan. Erlar fakat yomgir suvi bilan sugorilsa, ular ikki kismga taksimlangan, ulardan xosilning uchdan bir kismi yoki choragi olingan. Kuramizki, stavkalar er sifatiga – sugoriladigan yoki lalmikor ekanligiga karab tabakalashtirilgan.

yangi erlar uzlashtirilishini ragbatlantirish uchun soliq imtiyozlari xam kullanilgan. «Buz erga ishlov bergan va uni sugorgan, unga kuchatlar ekan yoki karovsiz erlarni ekin uchun yarokli kilgan dexkon birinchi yili soliqlardan ozod kilingan; ikkinchi yili u uzi kancha xoxlasa, shuncha soliq tulagan, uchinchi yili esa soliqlar tugrisidagi umumiy konunga buysungan».

Natura bilan tulanadigan xakni pulga almashtirishlari mumkin edi: «Agar fukaro pul bilan tulashni xoxlasa, yigimning bir kismi joriy-narxlar buyicha baxolangan».

Birok rasmiy soliqlar bilan bir katorda ayrim joylarda uz boshimchalik bilan belgilangan soliq va yigimlar xam mavjud edi: «Molu jixot» - er solig`ining bir turi;

«tagor» - ozik-ovkatlarni rekviziöiya kilishda kullaniladigan natura solig`i; «ixrojot» - saroylarga karash uchun maxsus yigim; «boj» - savdogarlardan chegarani kesib utishda undiriladigan bojxona solig`i; «sari shumar» - jon solig`i; «xona shumor» - xar bir uydan olinadigan yigim;

«kunalga» - elchi amaldorlar, choparlarni bepul kabul kilish va mexmon kilish yigimi; - «shilon puli» - noiblarni ziyofat kilish yigimi; «peshkash» - Yukori mansabdagi amaldorlarga sovga berish uchun yigim.

Temur uz xayotining oxirida butun dunyo uchun yagona soliq tizimi bulishi mumkin emas degan xulosaga keldi. Albatta, islom diniga katta eútikod kuygani uchun u shariat tavsiyalari tarafdori edi.

Arab va Kavkazorti mamlakatlari, hindiston va Movarounnaxrda soliq tizimi Temur tomonidan belgilangan konunlar buyicha shakllandi. Birok soliqqa tortishning tarixan shakllangan tizimlariga ega bulgan mamlakatlarda Temur avvalrok xukm surgan soliqlarni koldirdi.

Temur solik apparatini tashkil etishga xam eútibor berdi. Okruglar, viloyatlar va mamlakatlarning bir kismi ularning ilgarigi soxiblari, Temurning tanikli amirlari, ugil va nevaralariga suYurgol kilib, yaúni axolisidan davlat soliqlari va ulponlarini undirish xukuki bilan umrbod egalik kilish va boshkarishga berildi. Ushbu soliq va ulponlar butunlay yoki kisman suYurgol egasining foydasiga xisoblangan Boshka viloyatlar «tul» yoki «tarxon» instituti vositasida boshkarilgan. Kishilar aloxida xizmatlari uchun xokim etib tayinlangan va ularga soliqlarni yigish va xarajatlar xisobini Yuritish xukuki berilgan. SuYurgol»dan fark kilib, «tarxon» erlarni tulik mulk kilib berishni kuzda tutmagan. Uch yilda bir marta taftish utkazilgan: «biror-bir viloyat daromadlarini yigish topshirilgan xar bir sipoxiy ulardan uch yil davomida foydalanadi, shundan sung taftish utkaziladi va, agar viloyat yashnab turgan bulsa xamda axoli daúvo bilan chikmasa, xamma narsa uzgarishsiz kolgan, aks xolda esa daromadlar xokimdan uch yilga olib kuyilgan».

Tarxon viloyatlarga mudir xam tayinlangan, uning vazifasiga axolini xokimlarning zuravonligi va talon-tarojidan ximoya kilish xam kirgan. Ana shu kishi viloyatga keltiriladigan xar bir narsani anik xisobga olib xam borgan.

Temurning kursatmasiga kura, soliqni undirish usullari insoniy ruxda bulishi kerak edi. «§allani yigib olishdan avval ulpon yigish maún kilingan, u belgilangan uch muddatda tulangan. Agar fukarolar ishtiyok bilan tulasalar, soliq yiguvchiga xojat bulmagan; agar extiyoj tugilsa, davlat ulponini yigish uchun suz va obrusidan foydalanib xarakat kilishi kerak, lekin xech kachon tag`k, arkon, kamchi yoki zanjirdan foydalanmasin; umuman olganda u karzdor shaxsigam karshi karatilgan shafkatsiz choralarni kullash xukukiga ega emas. o`lponlarni yigayotganda kurkitish va dagdagalardan muvaffakiyat bilan foydalanish mumkin, lekin urush va kamchidan foydalanmaslik kerak. Obrk-nufuzi kamchi va darradan zaif bulgan xokim uz urniga nomunosib».

Kelib tushayotgan soliq va yigimlarni ruyxatga olish bilan bosh vazir karorgoxida maxsus kotib - «umar kotib» shugullangan. hisoblab chikish baúzan bir necha kun davomida tinimsiz davom etgan.

Mablaglar Samarkanddagi Kuksaroyda jamlangan va sugorish inshootlarini kurish, savdo sotikni rivojlantirish, shaxarlarni obodonlashtirish, ilm-fan, texnika va madaniyatni rivojlantirishga sarflangan.

Temur vafotidan sung uning saltanati kuladi. Davlatning ayrim kismolari urtasida iktisodiy alokalarning, yagona ichki bozorning Yukligi, xududning katta kismida natural xujalik xukmron ekanligi, tarxonlarning siyosiy xokimiyat va mustakillikka intilishi tanazzulni tezlashtirdi. Feodal uzaro nizolar davri boshlanib, u deyarli Yuz yil davom etdi.

Temur davrida bulganidek Temuriylar davrida xam suYurgollarni ulashish amaliyoti keng tarkaldi. Markaziy xokimiyat vakillari - SHoxrux, Ulurbek, Abu Sayd, Sulton Xusayn yoki uluslarni boshkargan shaxzodalar erlarga meros tarzida egalik kilish uchun ulashganlar. Abdurazzok Samarkandiyning xabar kilishicha, 1413 yili Xorazmni Temuriylar davlati tarkibiga kaytargani uchun SHoxrux Xorazmni SHoxmalikka suYurgol kilib bergan. Fargonani u Axmadga, Tur, Mashxad. Obivard, Nesa va boshka tumanlardan tashkil topgan ulkan Xuroson viloyatini uz ugli Boysunkorga qobul, šazna va qandaxorni jiyani Pirmuxammadning ugli Mirzo Kayd Baxodirga suYurgol kilib berib, keyinchalik undan bu erni uz ugli SuYurgatmish uchun tortib olgan.

Ulugbek axoli asosiy kismining axvolini engillashtirishga intilib er solig`ini iloji boricha kamaytirdi. Bu shubxasiz dexkonlar farovonligini ustirishga imkon yaratdi. Birok, Ulugbek tushumlar bunday kiskarishining urnini «tamga»- xunarmand va savdogarlardan olinadigan yigimni kupaytirish xisobiga tuldirishga majbur buldi.

XIX asr 50-yillarida Rossiya o`rta Osiyoni istilo eta boshladi. 60-70 yillarda o`rta Osiyo xududida Turkiston general-gubernatorligi tashkil etildi, Buxoro amirligi Rossiya protektorati, Xiva xoni esa vassali deb eútirof etildi. o`rta Osiyo kapitalistik rivojlanish Yuliga utdi, jaxon tovar muomalasiga tortila boshladi. Uning xududida tashkil etilgan davlat tuzilmalarining moliyaviy siyosatida kapitalizm gacha bulgan va kapitalistik munosabatlar aralashib ketdi.

Rossiyaga kushib olingungacha o`rta Osiyoning davlat xazinasida xonning shaxsiy xazinasidan ajratilmagan edi. Rossiyada davlat moliyasi ijtimoiy institut bulgani sababli, bYudjet va uning ijrosi tugrisidagi xisobot davlat nazorati organlari tomonidan tekshirilgan, natijalarni xamma bilishi uchun xar yili eúlon kilib borilgan. 1868 yilda Turkistonda podsho xukumati moliya kumitasini tashkil etdi, u davlat daromadlari va xarajatlari tugrisidagi nizomni ishlab chikdi, 1869 yil Turkiston davlat palatasi taúsis etildi, u davlat daromad va xarajatlari ruyxatini xamda ular ijrosi xususidagi yillik xisobotlarni tuzgan. Turkiston general-gubernatorligining daromad va xarajatlari Rossiya imperiyasi ruyxatiga kiritilgan, joylardagi Soliq inspektorlari va xazina organlari Turkiston davlat palatasiga buysundirilgan.

Turkiston general-gubernatorligining daromaddari 1869 yilda 1884200 sumni tashkil etib, bunda jami daromadning 60,5 foizi soliqlarga tugri kelgan (59,3% bevosita va 8,2% bilvositasoliqlar). Turkiston ulkasining iktisodiyotida avvalgidek kishlok xujaligi ustun turgani sababli daromad smetasining asosini unga doir soliqlar tashkil etgan.

o`rta Osiyoda shakllangan kishlok xujaligini soliqqa tortish tizimi asta-sekin uzgargan. Avvaliga podsho xukumati dexkonlardan olinadigan soliqni kamaytirdi, lekin erga soliq solishning xiroj va tanob tizimini saklab koldi. Soliqlarni fakat pul bilan tulash tartibi belgilandi, davlat foydasiga bajariladigan bir kator natura majburiyatlari (masalan, naryad buyicha tuya etkazib berish) va mayda kushimcha yigimlar (suv osti, tarozi yigimlari, tuz va pista kumirdan bozor yigimi, shuningdek xunarmandchilik ustaxonalaridan yigim) bekor kilindi, soliqlarni undirish saylab kuyiladigan kishlok boshkarmalariga topshirildi.

1886 yili Turkiston ulkasini boshkarish tugrisidagi yangi Nizom joriy etildi, unda er munosabatlari soxasidagi tadbirlar xam kuzda tutilgan: barcha erlar (vakf erlaridan tashkari) xazinaga tegishli deb eúlon kilindi va bungacha unga ishlov bergan jamoa-kuralar foydalanishiga berildi; barcha erlar soliqqa tortildi. Ayni vaktida tanobona va xiroj urniga «oklad tizimi» (katúiy belgilangan okladlar bilan soliqqa tortish tizimi) keldi, u pul munosabatlari ancha usgan va narxlar bekaror bulgan vaziyatda arzon xamda samaralirok bulgan. Soliq okladi olti yilga belgilangan. Uni xisoblab chikish uchun yalpi daromad belgilangan. Soliq mikdori uning 10 foizini tashkil etgan.

Jamiyat tarakkiyotining barcha boskichlarida davlatning er masalalarini xal etishga munosabati katta axamiyatga ega bulgan. yakin vaktga kadar, sovet xokimiyati davrida, er munosabatlari fakat xukukiy

usullar vositasida tartibga solib kelingan. Agar er konunchiligida er resurslaridan okilona foydalanilganlik uchun iktisodiy ragbatlantirish xam kuzda tutilgan bulsa, bu narsa, odatda, xayotga tatbik etilmagan.

Er solig`ini soliq tizimida va bYudjet daromadlari tarkibida tutgan urni.

Uzbekiston bozor munosabatlariga uta boshlagach 1990 yilda "Er tugrisida"gi konun kabul kilindi unga binoan erga egalik kilish va erdan foydalanishning pullik bulishi belgilandi. Uzbekiston Respublikasi Mustakillikni kulga kiritgach 1993 yil 6 mayda Uzbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan "Er solig`i tugrisida"gi maxsus konun kabul kilindi unda soliq solishning obúektlari va subúektlari imtiyozlar soliq tulash tartibi va xokazolar ancha batafsil belgilab berildi. qonun 1994 yil 1 yanvardan amalga kiritildi. qonunda erlardan nokishlok xujalik maksadlarida foydalanadigan Yuridik shaxslardan olinadigan er solig`ining undirish tartiblari belgilab berildi. SHu bilan birga kishlok xujaligini ustuvor rivojlantirish zarurligini eútiborga olib kishlok xujaligi maxsulotlarini etishtirish bilan shugullanuvchi korxonalar va tashkilotlar uchun konunni joriy etish 1995 yil 1 yanvargacha kechiktirildi. SHunday kilib er solig`ining joriy etilishi bilan mamlakatda er munosabatlarini tartibga solishning chinakam iktisodiy vositalari paydo buldi.

1997 yil 24 aprelda Uzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan Uzbekiston Respublikasi Soliq kodeksi kabul kilinishi va 1998 yil 1 yanvardan kuchga kiritilishi bilan er solig`ining xukukiy asoslari yaratildi.

Soliq tizimi mohiyati jixatdan bir xil bo`lgan va markazlashgan pul fondiga tushadigan soliq turlarining yig`indisidir.

hozirgi bozor munosabatlariga utish sharoitida davlat kishlok xujaligi korxonalarini soliqqa tortar ekan, bundan fiskalú manfaatdorlikni emas, balki soliqlar orkali kishlok xujaligini boshkarish, ishlab chikarishni rivojlantirishni, shuningdek ularni ijtimoiy ximoya kilishni kuzlaydi. Buni kishlok xujaligini soliqqa tortishning uziga xos xususiyatlaridan xam kurishimiz mumkin.

Uzbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning 1998 yil 10 oktyabrdagi "qishlok xujalik tovarlarini ishlab chikaruvchilar uchun yagona er solig`ini joriy etish tugrisida" gi Farmoniga muvofik 1999 yil 1 yanvardan boshlab kishlok xujalik tovarlarini ishlab chikaruvchilari uchun yagona er solig`i joriy kilindi.

Davlat bYudjeti davlat moliyasi tizimida markaziy urinni egallaydi. BYudjet tizimi murakkab mexanizm bo`ladi, muayyan mamlakatning o`ziga xos xususiyatlari, ijtimoiy-iqtisodiy to`zumi, shuningdek davlat qurilishini aks ettiradi. Mazkur tizim muayyan davlatni tavsiflaydigan ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va boshqa xususiyatlarning butun majmui asosida shakllanadi.

Davlat bYudjeti pul resurslarining markazlashtirilgan fondi bo`ladi, mamlakat xukumati, davlat apparati, qurolli kuchlarni tutib turish, shuningdek ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarni bajarish uchun uni tasarruf etadi. hozirgi shart-sharoitda bYudjet davlatning iqtisodig`ni tartibga solish, xo`jalik kon`Yunkturasiga ta`sir ko`rsatishni amalga oshirishning kudratli vositasi hamdir.

hozirgi davlat bYudjeti uning butun xilma-xil funksiyalarini aks ettiradigan murakkab, ko`p kurinishli hujjat hisoblanadi. Avvalo bYudjetda davlat harajatlari va daromadlari tarkibi o`z aksini topadi. o`z tarkibiga kura bYudjetning harajat moddalari quyidagilarga bo`linadi: davlatni boshqarish harajatlari; harbiy harajatlar; ijtimoiy-iqtisodiy harajatlar; davlatning xo`jalik qurilishi harajatlari; tashki iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish harajatlari.

Davlat bYudjeti daromadlari birinchi navbatda markaziy va mahalliy xokimiyat organlari undiradigan soliqlar dan, davlat zag`mlari, shuningdek bYudjetdan tashkari yoki maqsadli fondlardan olinuvchi tushumlardan iborat bo`ladi. Bunday fondlarni barpo etish aniq maqsadlar uchun, avvalo ijtimoiy-iqtisodiy tusdagi maqsadlarga yirik moliya resurslarini safarbar etish zarurati bilan shartlangan.

Milliy daromadni qayta taqsimlash, mamlakatda yangidan yaratilgan qiymatning kattagina qismini davlat ixtig`riga olish davlat barcha daromadlarining umumiy moddiy asosi hisoblanadi. Soliqlar , davlat zag`mlari, shuningdek bYudjetdan tashkari fondlardan tushumlar ana shu qayta taqsimlash mexanizmining eng muhim tarkibiy kismlaridir.

O`zbekiston Respublikasining davlat bYudjeti asosan soliqdar g`rdamida tuplanadigan hamda davlat tomonidan uning funksiyalari va vazifalarini amalga oshirish uchun ishlatiladigan pul mablag`larining markazlashtirilgan fondlaridir, u qonun kuchiga ega, Respublika Oliy Majlisi tomonidan tasdiqlanadi.

Davlatning iqtisodiy sig'atini xag'tga tatbiqetishning asosiy vositalaridan biri bo'lgan bYudjet tizimi O'zbekiston Respublikasi davlat bYudjeti faoliyat ko'rsatilishining tashkiliy shakli hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasining bYudjet tizimi ikki bugundan iborat:

O'zbekiston Respublikasi davlat bYudjeti;

qorakalpogiston Respublikasi davlat bYudjeti, viloyatlar, Toshkent shaxri, viloyat, tuman va shaharlar mahalliy bYudjetlari.

O'zbekiston Respublikasi bYudjeti bir butundir, ya'ni bYudjet tizimi barcha buginlari - davlatning yagona davlat bYudjetiga kiradigan Korakalpogiston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shaxri, Respublika shahar va tumanlari bYudjetlarining o'zviy birligini bildiradi. BYudjet birligini O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy tizimining yaxlitligi belgilab beradi.

Soliq tizimi respublika bYudjet tizimining tarkibiy qismi bo'ladi, davlatga undiriladigan soliq va yigimlarning, shuningdek ularni undirish shartlari va usullarining majmuidir. U davlat harajatlarining katta qismini moliyaviy resurslar bilan ta'minlashga davlat etalgan va takror ishlab chiqarish jarag'niga va ijtimoiy munosabatlar soxasiga ta'sir ko'rsatishning iqtisodiy usullarini amalga oshirish uchun foydalaniladi. Xozirda bYudjet daromadlarining asosiy qismi Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar hisobiga tashkil qilinadi.

Yunusobod tumani Davlat soliq inspeksiyasida Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i bo'yicha quyidagi ma'lumotlar bor:

2000-2001 yillarda Yunusobod tumani buyicha Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ini to'lovchilar tugrisida ma'lumot (sumda)

Kursatkichlar	Xakikiy tushum (2000 y)	Jami tushumga nisbatan salmogi. % da	Xakikiy tushum (2001y)	jami tushumga nisbatan salmogi. % da
BYudjetga tushgan jami soliqlar va tulovlar.	5352027.5	100,0	7418581.8	100
SHu jumladan : Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'i	154386.8	2.8	116111.1	1.5
Jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i	26535.1	0.01	57897	0.01

Jadvaldan kurinib turibdiki bYudjetga uniriladigan jami soliqlar va tulovlar xajmida jismoniy shaxslardan olinadigan boshka soliqlarga nisbatan ancha Yukori.Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'ini salmogi ancha past. Lekin Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ining bYudjet daromadlari tarkibidagi salmogi uncha Yukori bulmasada, bu soliqqa soliq tizimida Yuridik shaxslarning erdan okilona foydalanishlariga samarali ta'usir kursatadigan omil sifatida urin berilgan.

Er uchastkasiga egalik kilish xukuki bor Yuridik shaxs er solig'ini tulovchi bulib xisoblanadi. Soliq konunlariga asosan er solig'ini xisoblash va bYudjetga utkazib berish majburiyati Yuridik shaxsga Yuklatiladi.

Er solig'ini to'lovchilar bo'ladi o'zining mulkida, egaligida va foydalanishida er uchastkalari bo'lgan Yuridik shaxslar hisoblanadi.

Soliqqa tortish maqsadlarida Yuridik shaxslar deganda mulkchiligida, xo'jalik Yuritishda g'ki operativ tarzidagi boshqaruvida mol-mulkka ega bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ana shu mol-mulk bilan javob beruvchi, shuningdek mustaqil balansga va hisob-kitob rakamiga ega bo'lgan xajmi turdagi korxonalar va tashkilotlar shu jumladan ularning alohida bulinmalari tushuniladi.

YAgona soliq to'lashga o'tgan kichik korxonalar, savdo tashkilotlari er solig'i to'lamaydilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 10 oktyabrdagi "Kishlok xo'jalik tovarlarini ishlab chiqaruvchilar uchun yagona er solig'ini joriy etish to'g'risida" gi Farmoniga muvofik qishlok xo'jalik tovarlarini ishlab chiqaruvchilari 1 yanvar' 1999 yildan boshlab bYudjetga to'lanadigan barcha soliq va to'lovlar urniga yagona er solig'ini to'laydilar

Yagona er solig'i to'lovchilari bo'lmish qishloq xujaligi tovar ishlab chiqarishlari uchun boj to'lovi, litsenziya yig'implari, bulardan tashkari jamg'armalarga ajratmalar, shuningdek, alkogolli mahsulotlarga aksiz solig'ini to'lashning amaldagi tartibi saklab kolinadi.

Ushbu tartib quyidagilarga tegishli bo'lmaydi:

- O'rmonchilik, balikchilik, ovchilik xo'jaliklariga;
- Ilmiy tadbirkorlik tashkilotlari va ilmiy muassasalarning tajriba, eksperimental va ukuv-tajriba xo'jaliklariga;
- Mustaqil Yuridik shaxslar hisoblanmagan g'rdamchi qishloq xo'jaliklariga;
- Dexkon xo'jaliklariga, ular uchun O'zbekiston Respublikasining "Dexkon xujaligi to'g'risida"gi qonuni bilan nazarda tutilgan soliq solish shartlari saklanib kolinadi.

Yagona er solig'ini to'lovchilar bo'ladi quyidagilar xisoblanadi:

Kishlok xujaligi kooperativlari (shirkatlari), fermer xo'jaliklari, agrofimlar, shuningdek boshqa qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar, bu Yuridik shaxslar qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish bilan birga boshqa xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanishdan qat'iy nazar, yagona er solig'ini to'lovchilar hisoblanadilar.

Kishlok xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchi kichik korxonalar o'z ixtig'riga kura bYudjetga kichik korxonalar uchun belgilangan yagona soliqni g'ki qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun belgilangan yagona er solig'ini to'laydilar.

Toshkent shahar Yunusobod tumanida mulkchilik shakliga qarab, Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ini to'lovchilar to'g'risida quyidagi ma'lumotlar bor.

2000-2001 yillarda Toshkent shahar Yunusobod tumani bo'yicha Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ini to'lovchilar to'g'risida

MA'LUMOT

№	Mulkchilik shakliga qarab soliq to'lovchilarning guruhla-nishi	1999 YIL		2000 YIL		2001 YIL	
		Soliq to'lovchilar soni	haqiqatda tushgan tushum (ming sum)	Soliq to'lovchilar soni	haqiqatda tushgan tushum (ming sum)	Soliq to'lovchilar soni	haqiqatda tushgan tushum (ming sum)
1	Davlat mulki shaklidagi korxonalar	154	316781.9	178	98634.2	176	589058.4
2	Jamoa mulki shaklidagi korxonalar	474	99795	406	137922.0	319	333105.5
3	Xususiy korxonalar	241	18000.2	369	23439.0	195	57377.4
	JAMI	1105	434577.9	953	259995.2	690	97541.3

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki Yunusobod tumani bo'yicha Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ini to'lovchilar soni yildan yilga kamayib bormoqda, jami soliq to'lovchilar soni 1999 yilda 1105ta bo'lgan bo'ladi, 2000- yilda 953 tani, 2001- yilda esa 690 tani tashkil qilgan. Mulkchilikni Yuqoridagi 3 ta shaklida ham soliq to'lovchilar sonini kamayganini qurishimiz mumkin. Buning asosiy sabablari soliq to'lovchilarning xo'jalik Yuritishning boshqa shakllariga, xususan, yagona soliq tushishga utib ketishi bilan izoxlanadi. Lekin shu bilan birga er solig'idan tushgan tushumning salmog'i yildan yilga ortib bormoqda.

Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ini to'lovchilari mulkchilik shaklidan qat'iy nazar, iqtisodig'ning tarmok va soxalari bo'yicha quyidagi guruhlariga bo'linadi:

sanoat korxonalari
qurilish tashkilotlari
qishloq xo`jalik korxonalari
ta`minot sotish, vositachilik tashkilotlari
transport
banklar
sug`urta tashkilotlari
savdo korxonalari
umumiy ovqatlanish korxonalari
maishiy va kommunal xizmat korxonalari
madaniy-ma`rifiy, tomosha-kungilochar muassasalar
meditsina muassasalari
birjalar
aktsionerlik jamiyatlari va sherikchiliklari
mas`uliyati cheklangan jamiyatlar
jamoat tashkilotlari
xorijiy firmalar, Yuridik shaxs va jismoniy shaxslar ishtirokidagi qo`shma korxonalar.
kichik korxonalar
kooperativlar
xo`jalik Yuritishning boshqa shaklidagi korxonalar.

Erni ijaraga olgan Yuridik shaxslar O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining, maxalliy xokimiyat idoralarining karori bilan ijaraga olingan erlar uchun er solig`i urniga bYudjetga ijara haqi to`laydilar.

Yuridik shaxslarga ajratib berilgan erlar uchun er solig`i erdan foydalanish va foydalanilmaganidan ka`tiy nazar soliq to`laydilar.

Soliq kodeksini 97 - moddasiga asosan Yuridik shaxslar uchun quyidagi er uchastkalari soliq solinadigan ob`ekt hisoblanadi:

- 1) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk qilib olingan er uchastkalari;
- 2) qishloq g`ki urmon xujaligini Yuritish uchun egalik qilishga berilgan er uchastkalari;
- 3) korxonalar, binolar va inshootlar qurish uchun g`ki qishloq xujaligiga taallukli bo`lmagan boshqa maksadlarda foydalanish uchun berilgan er uchastkalari;
- 4) korxonalar, binolar eki inshootlarga bo`lgan mulk huquqi utishi bilan birga egalik qilish va foydalanish huquqli ham o`tgan er uchastkalari.

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun egalik qilishga, foydalanishga g`ki ijaraga berilgan er maydoni yagona er solig`iga tortish ob`ekti hisoblanadi.

Kishlok xujaligi erlarining maydoni va ularning sifati va joylashgan joyi bo`yicha er balansi, tuprok haritalari, tekshiruv materiallari boshqa er kodastr hujjatlari bo`yicha qabul qilinadi.

Ixtisoslashgan loyixalash g`ki ilmiy tadkikotchilik institutlari tomonidan tuprok haritalariga to`zatis kiritish va erlar sifatini (ball-bonitetlarini) o`zgartirishga doir ishlar olib borilganida bunday ma`lumotlar tegishli ravishda Korakalpog`iston Respublikasi Vazirlar Kengashi va viloyatlar xokimliklari tomonidan er solig`ini hisoblash uchun ushbu ma`lumotlarni qo`llanish muddatini ko`rsatgan holda tasdiqlanishi lozim.

Er solig`i stavkalari har yili O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadi.

Korakalpog`iston Respublikasi va viloyatlar bo`yicha qishloq xo`jalik erlariga yagona er solig`ining muvakkat bazaviy stavkalari, ma`muriy tumanlar va shaharlar bo`yicha sug`oriladigan qishloq xujaligi erlari uchun yagona er solig`ining bazaviy stavkalari, shuningdek, yagona er solig`i muvakkat bazaviy stavkalarining to`zatis koeffitsientlari O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Erlardan nokishlok xujalik maksadlarida foydalanadigan Yuridik shaxslardan olinadigan er solig`i stavkalari kuyidagicha guruxlangan:

yagona er solig`ini tulashga utmagan korxonalar, tashkilot va muassasalardan olinadigan er solig`i stavkalari.

Lalmikor ekinzorlar, buz erlar va kup yillik kuchatzorlar uchun olinadigan er solig`i stavkalari.

Sugorilmaydigan pichanzorlar va yaylovlardan olinadigan er solig`i stavkalari.

o`rmon va kishlok xujaligi ishlab chikarishida foydalanilmaydigan boshka erlardan olinadigan er solig`i stavkalari.

SHaxar va posg`lkalardagi er uchastkalaridan olinadigan er solig`i stavkalari.

qishlok joylarda joylashgan er uchastkalaridan foydalanganlik uchun korxonalar, tashkilot va muassasalardan olinadigan er solig`i stavkalari.

Toshkent shaxri er solig`ini undirish maksadida 14 ta zonaga bulingan bulib, Yuridik va jismoniy shaxslar uchun er solig`i stavkalari aloxida- aloxida kilib belgilangan.

Er solig`i va yagona er solig`ini 2003-yil uchun yangi stavkalari O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 30- dekabrda «O`zbekiston Respublikasining 2003 yildagi asosiy makroiqtisodiy ko`rsatkichlari va Davlat bYudjetining prognozi to`g`risida»gi 455-sonli Karorida bag`n qilingan.

2002 yil uchun Toshkent shaxrida er maydonlaridan foydalanganlik uchun er solig`i stavkalari.

Zonalar	Undiriladigan er solig`i stavkalari	
	Korxonalar, tashkilot va muassasalardan 1 ga. erga. sumda.	fukarolarning shaxsiy uy-joy qurish uchun berilgan erlaridan. 1 m.kv. uchun sumda.
	720518	7.1
	742098	8.9
	1239382	12.6
	1859069	13.6
	2209194	15.5
	3090556	19.2
	3708666	20.2
	4339146	21.1
	4946728	23.4
	5540357	24.8
	6149786	26.6
	6764738	28.1
	7373630	29.5
	7867750	30.8

Jadvaldan kurinib turibdiki, Toshkent shaxri markazidan uzokda joylashgan erlar 1-zona buyicha soliqqa tortilsa, shaxar markazlari Yukori zonalarga kiradi va Yukori stavkalar buyicha soliqqa tortiladi.

2003 yilga qishloq xujaligi ekinzorlariga yagona er solig`ining bazaviy stavkalari.

(1 gektar uchun-sum)

Mintakalar	Sug`ariladigan erlar(1 klass)	Lalmi erlar (tekislik zona)	Pichanzorlar va yaylovlar (chul poyasi)
Korakalpoq`iston Respublikasi	742.7	-	21.1
Andijon viloyati	1127.0	135.4	28.4
Buxoro viloyati	976.9	-	28.4
Jizzax viloyati	850.7	128.0	26.3
Kashqadarg` viloyati	823.2	141.4	33.8
Navoiy viloyati	792.0	128.0	28.4

Namangan viloyati	1161.7	-	28.4
Samarkand viloyati	1181.4	128.0	26.3
Surxandarg` viloyati	1267.2	170.5	19.0
Sirdarg` viloyati	679.3	128.0	26.3
Toshkent viloyati	1185.5	135.4	26.3
Farg`ona viloyati	1047.2	-	26.3
Xorazm viloyati	902.9	-	21.1
Toshkent shaxri	2913.0	-	-

Erlarning har bir turi (sug`oriladigan erlar, lalmi erlar, pichanzorlar, yaylovlar va boshqalar) uchun tegishli bazaviy stavkalar va to`zatish koeffitsientlari qo`llaniladi. bunday stavka va koef-fitsientlar O`zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq kumitasi tomonidan umumiy belgilangan tartibda to`lovchilarga etka-ziladi.

Sug`oriladigan qishloq xujaligi erlari bo`yicha bazaviy stavkalar qabul qilinadi.

Lalmi erlar hamda pichanzorlar va yaylovlar bo`yicha bazaviy stavkalar sifatida Korakalpog`iston Respublikasi va viloyatlar bo`yicha tasdiqlangan stavkalar qabul qilinadi.

Ijtimoiy imoratlar, suv xavzalari, kanallar, kollektorlar va yo`llar band kilgan erlar, shuningdek, qishloq xujaligida foydalanilmaydigan boshqa erlar bo`yicha bazaviy stavkalar sifatida tegishli tuman va shaharlarning sug`oriladigan erari bo`yicha tasdiqlangan stavkalar qabul qilinadi.

Vazirlar Maxkamasining Yuqoridagi 455-sonli Karoriga asosan 2003 yil uchun yagona er solig`ining bazaviy stavkalariga to`zatish koeffitsientlari quyidagicha belgilangan:

Yagona er solig`ining muvakkat bazaviy stavkalariga to`zatish koeffitsientlari.

Ko`rsatkichlar	Koeffitsientlar
Sug`oriladigan erlar	
Ball-bonitet 0-10	(bazaviy stavka)
11-20	1,50
21-30	2,25
31-40	3,29
41-50	4,67
51-60	6,54
61-70	9,00
71-80	11,68
81-90	14,55
91-100	17,50
Narxlanmagan erlar	4,67
Lalmi erlar	
Tekis zona	(bazaviy stavka)
Tekis-past-baland erlar	1,19
Tog`li va tog`oldi zona	1,67
Pichanzorlar va yaylovlar	
"CHul" poyasi	(bazaviy stavka)
"Adir" poyasi	1,51
"Tog`" poyasi	2,05
Jamoat imoratlari va xovlilar joylashgan erlar	
Sug`oriladigan er stavkasi (1klass) – bazaviy stavka	20,44
Suv xavzalari, kanallar, kollektorlar va yo`llar band kilgan erlar	

Sug`oriladigan erlar stavkasi (1klass) – bazaviy stavka	0,04
Kishlok xujaligida foydalanilmaydigan boshqa erlar	
Sug`oriladigan erlar stavkasi (1klass) – bazaviy stavka	0,004

Kishlok xo`jalik erlarining sifati er uchastkasi mulkdori, er egasi g`ki erdan foydalanuvchining aybi bilan g`monlashgan (boniteti pasayib ketgan) taqdirda, er solig`i erning sifati g`monlashuviga qadar belgilangan stavkalar bo`yicha undiriladi.

SHaharlar va shahar posg`lkalarining ma`muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo`jalik ahamiyatiga molik erlar uchun er solig`i qishloq xo`jalik erlariga belgilangan stavkalarining ikki baravari miqdorida undiriladi.

Berilgan erlardan ikki yil davomida foydalanmagan jismoniy shaxslardan er solig`i uch baravar miqdorda undiriladi.

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining, mahalliy davlat xokimiyati organlarining, fukarolar o`zini o`zi boshqarish organlarining karoriga muvofik er uchastkalarini ijaraga olgan Yuridik va jismoniy shaxslar er solig`i urniga bYudjetga ijara haqi to`laydilar.

Ijara haqi taraflarning kelishuviga binoan belgilanadi, lekin bu haq qonun hujjatlarida belgilangan er solig`ining bir stavkasidan kam va uch stavkasidan ko`p bulmasligi, erlardan qishloq xo`jalik extig`jlari uchun foydalanilgan taqdirda esa - bir stavkasi miqdorida bo`lishi lozim.

Erni ijaraga olganlar hisobi, ijara to`lovi hisobini taqdim qilish, ijra to`lovini hisoblash va to`lash er solig`i bo`yicha belgilangan tartib bilan amalga oshiriladi.

Iqtisodig`tni soliqlar orqali boshqarishda davlat soliq imtig`zlaridan ham unumli foydalanadi.

Soliq imtig`zlari soliq mexanizmining tarkibiy kismlaridan biri bo`ladi, soliq tizimida muhim urin to`tadi. Soliq imtig`zlari vositasida soliqlar ning rag`batlantirish va tartibga solish funksiyalari bajariladi.

Soliq imtig`zlari soliq ob`ektining soliq to`lashdan ozod qilingan qismidir.

Davlat iqtisodig`tni biron-bir tarmog`ini rivojlantirishga rag`batlantirish uchun imtig`zlar tizimidan keng foydalanadi. Tarmokni g`ki biron faoliyat turini rivojlantirishda dastlab keng mikk`da imtig`zlar beriladi, keyinchalik rivojlanish izga tushgandan so`ng soliq imtig`zlarini qaytarib olish boshlanadi.

Davlat iqtisodig`tni biron-bir tarmog`ini rivojlantirishga rag`batlantirish uchun imtig`zlar tizimidan keng foydalanadi. Tarmokni g`ki biron faoliyat turini rivojlantirishda dastlab keng mikk`da imtig`zlar beriladi, keyinchalik rivojlanish izga tushgandan so`ng soliq imtig`zlarini qaytarib olish boshlanadi.

Respublikamiz soliq tizimida ham soliq imtig`zlaridan keng foydalanadi. Hozirgi paytda soliq bo`yicha imtig`zlardan asosan chet el investitsiyasini jalb etishda, kichik va o`rta tadbirkorlikni rivojlantirishda, korxonalar va tashkilotlarni investitsion faoliyatini rag`batlantirishda va boshqa maqsadlarda keng foydalanilmoqda. Soliq imtig`zlar juda keng kamrovli bo`ladi, ularni 4 ta Yunalishga ajratish mumkin:

1-Yunalish: soliqqa tortish ob`ekti bilan bog`liq imtig`zlar;

2-Yunalish: soliqni to`lashdan to`liq ozod etish bilan bog`liq imtig`zlar;

3-Yunalish: soliqni to`lashdan vaqtinchalik ozod qilish bilan bog`liq imtig`zlar;

4-Yunalish: yangi korxonalarni kayd etish bilan bog`liq va shunga uxshash imtig`zlar.

Er solig`idan imtig`zlar ikki xil bo`ladi:

Er uchastkalari soliqdan ozod etiladi.

Yuridik shaxslar soliqdan ozod etiladi.

Soliq kodeksining 101-moddasig` asosan soliq solinmaydigan er uchastkalariga quyidagi erlar kiradi:

1) shaharlar, shahar posg`lkalari va qishloq aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi erlari (maydonlar, kuchalar, tor kuchalar, yo`llar, soxil buylari, arik tarmoklari, kabristonlar va boshqalar);

2) jamoa bog`dorchiligi, o`zumchiligi va polizchiligining, jamoa garajlarining umumiy foydalanishdagi erlari;

3) tabiatni muxofaza qilish ahamiyatiga molik erlar (davlat kurixonalari, milliy va dendrologiya bog`lari, botaniqa bog`lari, zakazniklar, ov qilishga mo`ljallanganlari bundan mustasno, tabiat g`dgorliklari), ixota daraxtzorlari egallagan erlar;

4) tarixiy-madaniy ahamiyatga molik erlar (tarixiy-madaniy kurixonalar, xotira bog`lari, sag`analar, arxeologiya yodgorliklari, tarix va madaniyat yodgorliklari egallagan erlar);

5) suv fondi erlari (darg`lar, kullar, suv omborlari, kanallar, dengizlar, mo`zliklar, botkokliklar, gidrotexnika va boshqa suv xujaligi inshootlari egallagan erlar, shuningdek suv xavzalari soxilidagi suv xujaligi extig`jlari uchun korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda berilgan erlar);

6) elektr o`zatish liniyalari, podstantsiyalar, umumdavlat aloka liniyalari va ularning inshootlari egallagan erlar;

7) umumiy foydalanishdagi avtomobil` yo`llari, temir yo`llarning umumiy tarmogi, umumiy foydalanishdagi shahar elektr transporti (shu jumladan metropoliten) va ularning inshootlari egallagan erlar;

8) sport inshootlari, stadionlar, sport maydonchalari, so`zish xavzalari, sportning texnik turlari ob`ektlari va boshqa jismoniy tarbiya-soglomlashtirish komplekslari, onalar va bolalarning dam olish va soglomlashtirish joy-lari, sanatoriy-kurort muassasalari va dam olish uylari, ukuv-mashk bazalari egallagan erlar;

9) magistral suv kuvurlari, neft` va gaz kuvurlari, magistral kanalizatsiya kollektorlari va ularning inshootlari, suv olish va tozalash inshootlari, shuningdek suv ta`minoti va kanalizatsiyaga tegishli boshqa ob`ektlar egallagan erlar;

10) samolg`tlarning uchish-kunish maydonlari, shu jumladan ularni erda boshqarish yo`lkalari va tuxtash joylari, fukaro aviatsiyasi aeroportlarining radionavigatsiya va elektr-g`ritish uskunalari joylashgan erlar;

11) ishlab chiqarish ob`ektlari qurilishi uchun ajratilgan (g`ki ob`ektlari egallagan) va O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining karori bilan qurilish ishlari tuxtatib qo`yilgan erlar;

12) gidrometeorologiya va gidrogeologiya stantsiyalari hamda postlari egallagan erlar;

13) ilmiy tashkilotlarning qishloq xujaligi ahamiyatiga molik va urmon fondidagi erlari, qishloq xujaligi va urmon xujaligi soxasidagi ilmiy-tadkikot tashkilotlari hamda ukuv Yurtlariga karashli tajriba, eksperimental va ukuv-tajriba xo`jaliklarining bevosita ilmiy va ukuv maqsadlari uchun foydalaniladigan erlari;

14) yangi o`zlashtirilag`tgan erlar va meliorativ holatini yaxshilash ishlari olib borilag`tgan sugoriladigan erlar -loyixada nazarda tutilgan muddatga, lekin ishlar boshlanganidan e`tiboran ko`pi bilan besh yilga;

15) zaxiradagi erlar;

16) rekreatsion ahamiyatga molik erlar (aholining ommaviy dam olishi va turizmini tashkil etish uchun tegishli muassasalarga berilgan erlar: urmon bog`lari, bog`lar, xig`bonlar, plyajlar va boshqalar);

17) soglomlashtirish ahamiyatiga molik erlar (kasalliklarning oldini olish va odamlarni davolash ishini tashkil etish uchun qulay tabiiy omillarga ega bo`lgan erlar);

18) yakka tartibda uy-joy qurish va shaxsiy g`rdamchi xo`jalik Yuritish uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida berilgan erlar - er uchastkalari berilgan paytdan e`tiboran ikki yil muddatga.

Erlardan o`z urnida foydalanilmagan taqdirda ushbu moddada belgilangan imtig`zlar qo`llanilmaydi.

Soliq kodeksining 102-moddasiga asosan quyidagi Yuridik shaxslar er solig`idan ozod qilinadilar:

1) tijorat bilan shugullanmaydigan Yuridik shaxslar (bYudjetdan moliyaviy ta`minlanadigan boshqaruv organlari va ilmii-tadkot muassasalari bundan mustasno), er uchastkalaridan tadbirkorlik faoliyati yo`lida foydalanaetganlaridan tashkari;

2) madaniyat, maorif, soglikni sakdash va ijtimoiy ta`minot muassasalari, buysunuvidan kat`i nazar, o`z zimmalariga Yuklangan vazifalarni amalga oshirish uchun ularga ajratilgan er uchastkalari uchun;

3) dehqon (fermer) xo`jaliklari - davlat ro`yxatidan o`tkazilgan paytdan e`tiboran ikki yil muddatga;

4) chet el iivestitsiyalari ishtirokidagi, ishlab chiqarish faoliyati bilan shurullanuvchi Yuridik shaxslar - ro`yxatdan o`tkazilgan paytdan e`tiboran ikki yil mobaynida;

5) nogironlar ijtimoiy birlashmalari,»Nuroniya« jamg`armasi, O`zbekiston CHernobilchilar UYushmasi tasarrufida bo`lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar tashkil etgan Yuridik shaxslar, savdo, vositachilik ta`minot-sotish va tayg`rlov faoliyati bilan shugullanuvchi Yuridik shaxslar bundan mustasno;

6) "Sog`lom avlod uchun" xalqaro xayriya jamg`armasi, O`zbekiston Respublikasi Kizil YArim Oy jamiyati, "Nuroniya" jamg`armasi korxonalari, bo`shatib olinag`tgan mablag`lardan o`zlarining ustavda belgilangan vazifalarini bajarish uchun foydalanish sharti bilan;

7) Samarkand, Buxoro, Xiva va Toshkent shaharlarida yangi tashkil etilgan turistik faoliyat bilan shugullanuvchi Yuridik shaxslar - tashkil etilgan paytdan e`tiboran birinchi foyda olguniga qadar, biroq bu muddat ular ro`yxatdan o`tkazilgan paytdan e`tiboran uch yildan oshmasligi lozim.

Soliq kodeksi 102 moddasining birinchi qismi 3 va 4-bandlarida ko`rsatilgan Yuridik shaxslar belgilangan imtig`zli davrdan keyin bir yil utguniga qadar tugatilgan taqdirda, soliq summasi ularning butun faoliyat davri uchun to`liq miqdorda undiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan er solig`ini hisoblash va bYudjetga to`lash tartiblari

Er solig`ini hisoblash tartibi ish tajribasi tuplanishiga qarab muntazam takomillashtirib borildi. Bunga soliq to`lovchilarning qonundagi u g`ki bu qoidalarni tushuntirib berishni iltimos kilgan xatlari ham jiddiy ta`sir ko`rsatdi.

Soliq kodeksida er solig`ini hisoblash va to`lash tartibi amalda eski tartibdagidek o`zgarmay koldi, biroq ba`zi o`zgarishlar ham Yuz berdi.

Soliq qonunchiligiga muvofik Yuridik shaxslar er solig`ini mustaqil ravishda hisoblab chiqadilar va davlat soliq inspektsiyalariga har yilning 1 fevraliga qadar taqdim etadilar. SHunday qilib, soliq turri hisoblanishi uchun mas`uliyat Yuridik shaxslar zimmasiga tushadi. Hatto, agar soliqni hisoblash uchun er maydoni rasmiy hujjatlar bo`yicha qabul qilingan, tekshiruvda esa ular band etgan er uchastkasi maydoni hisob-kitobda ko`rsatilgani-ian ortiqcha bo`ladi chiksa, Yuridik shaxslardan soliqni to`g`ri hisoblash uchun mas`uliyat sokit kilinmaydi.

Kishlok xujaligida foydalanilmaydigan erlar uchun er solig`i quyidagicha hisoblanadi.

Yunusobod tumanida joylashgan «Yulduz» Ochik turdagi xissadorlik jamiyati Toshkent shaxrining 11-zonasida joylashgan. Korxonaning er maydoni 5 gektar. 2003 yil uchun korxonaning to`lashi lozim bo`lgan er solig`i quyidagi tartibda hisoblanadi:

Yuridik shaxslarning olinadigan er solig`ini 2003-yil uchun yangi stavkalari O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 30 dekabrda gi «O`zbekiston Respublikasining 2003 yildagi asosiy makroiqtisodiy ko`rsatkichlari va Davlat bYudjetining prognozi to`g`risida»gi 455 sonli Karorida bag`n qilingan. Ushbu Karorga asosan 2003 yilda Yuridik shaxslarning qishloq xujaligida foydalanmaydigan er maydonlari uchun Toshkent shaxrining 11- zonasida joylashgan lga er maydonining kuyidagi stavkalarda soliqqa tortiladi:

Toshkent shaxri bo`yicha korxon va tashkilotlarning noqishloq xo`jalik maqsadlarida foydalanadigan er maydonlariga solinadigan soliq stavkalari.

Viloyat, shahar	Er solig`i stavkalari
	Korxon tashkilot va muassasalardan 1 ga erga sumda
	11 zona
Toshkent	6149786

Korxon to`laydigan er solig`ini summasini aniqlaymiz.

6149786*5q 30748930 sum.

Korxonaning 2002 yilda to`lashi lozim bo`lgan soliq summasi 30748930 sumga teng.

Korxon to`lashi lozim bo`lgan er solig`ining hisob-kitobi quyidagicha bo`ladi.

2002 yil 1 yanvar holatiga «Yulduz» OTAJ bo`yicha er solig`i hisobi.

Ko`rsatkichlar.	Er uchastkasi-ning joylash- gan joyi	ulchov birligi	Xajmi
-----------------	--------------------------------------	----------------	-------

SHahar xokimining karori. Hujjatga asosan berilgan er uchastkasi.	11 zona Toshkent SHaxri	Ga	5,0
Xakikiy foydalanishdagi er uchastkasi Aniklangan		Ga	5,0
Soliqqa tortiladigan maydon		Ga	0,5
1 ga er solig`i stavkasi			6149786
Soliqning umumiy summasi			30748930
To`lov muddatlari:			
1-chorak uchun – 15 fevralgacha			7687232.5
2-chorak uchun – 15 maya			7687232.5
3-chorak uchun 15 avgustigacha			7687232.5
4-chorak uchun 15 noyabrgacha			7687232.5

Agar er sotilsa, olib quyilsa (kamaysa) soliqni undirish er olib qo`yilgan oydan boshlab tuxatiladi. (kamaytiriladi) Masalan korxonadan er uchastkasining bir qismi tegishli davlat xokimiyati idoralari tomonidan 25 avgustdan olib quyildi, unda korxonaga soliqni 1 avgustidan to`lamaydi.

Er solig`idan imtig`z belgilanganda ular shu huquq paydo bo`lgan oyidan boshlab soliq to`lamaydilar. Er solig`idan imtig`z tuxatilgan hollarda , shu imtig`z tuxatilgan oydan sungi oydan boshlab er solig`i to`lanadi.

Er maydoni bir kancha Yuridik shaxslarning mulkida bo`lgan qurilishiga tegishli bo`ladi, har bir mulkdor umumiy maydonidagi hissasiga qarab er solig`i to`laydi.

Kup kavvatli turar joylarning bir qismini egallagan Yuridik shaxslar turar joyning umumiy maydonidan egallagan qismi uchun soliq to`laydi g`ki shu Yuridik shaxs foydalanag`tgan ishlab chiqarish imoratining foydalanishi hissasiga qarab soliq to`laydi.

Soliqqa tortish maqsadida urmon, balikchilik va ovchilik korxonalariga hamda mashina - traktor parklari qishloq xo`jalik korxonalariga tenglashtiriladi.

Soliqdan olgan imtig`zlarni ma`lum maqsadlarga foydalanuvchi Yuridik shaxslar ham er solig`ining hisobini soliq idoralariga belgilangan muddatda va shaklda topshiradilar.

Er uchastkasi yil ichida ajratilib berilsa, er uchastkasi ajratilgan sungi oydan boshlab er solig`i to`laydi. Masalan, korxonaga er tegishli idoralarning karori asosida 15 avgustdan berildi ya`ni soliqni korxonaga 1 sentyabrdan boshlab to`laydi.

Yuridik shaxslar tomonidan er solig`ini to`lash va uni hisobga olish tartibi.

Yuridik shaxslar (qishloq xo`jalik korxonalaridan tashkari) er solig`ini har chorakda ikkinchi oying 15 sanasiga qadar to`lab boradilar. (15 fevral, 15 may, 15 avgust, 15 noyabr)

Agar Yuridik shaxs er uchastkasini hisobot choragi uchun soliq to`lash muddatidan so`ng olsalar, unga er solig`ini to`lash muddati bo`ladi kelgusi chorakning soliq to`lash muddati hisoblanadi.

YAgona er solig`i to`lovchilar tomonidan mustaqil ravishda erlarning maydoni, bazaviy stavkalar va to`zatis koeffitsientlari asosida hisoblab chiqiladi.

Kishlok xo`jalik ahamiyatiga ega erlardagi er maydonlari er to`zish xizmati o`tkazadigan er hisobi ma`lumotlari, erlarni ro`yxatdan o`tkazish va qishloq xujaligi erlarini va ekinlari maxsus asboblarga g`rdamida ulchash materiallari, shuningdek, ixtisoslashgan loyihalash va kidiruv tashkilotlari o`tkazish boshqa tekshiruv materiallari asosida tasdiqlangan bo`lishi lozim.

Kishlok xujaligi erlariga yagona er solig`ining bazaviy stavkalari sifatida quyidagilar qabul qilingan:

- sug`oriladigan erlar bo`yicha - 1 klassli erlar

(ball-bonitet-10 gacha);

- lalmi erlar bo`yicha - tekis zona erlari;

- pichanzorlar va yaylovlar bo`yicha – "CHul" mintakasidagi erlar.

Erlar joylashishining tafovutlari va sifati, (ball-boniteti) ga qarab bazaviy stavkalar tegishli to`zatis koeffitsientlariga o`zgartiriladi.

Erlarning har bir turi bo`yicha yagona er solig`i summasi quyidagi formulaga kura belgilanadi:

$S \text{ yasq} = S_e \times S_b \times K_t$

bunda:

Syas – yagona er solig`ining summasi, sumlarda;

Seu – er uchastkasining maydoni, gektarlarda;

Sb – 1 gektar uchun soliqning bazaviy stavkasi, sumlarda;

Kt – to`zatish koeffitsienti.

Korakalpog`iston Respublikasi va viloyatlar bo`yicha qishloq xo`jalik erlariga yagona er solig`ining muvakkat bazaviy stavkalari, ma`muriy tumanlar va shaharlar bo`yicha sug`oriladigan qishloq xujaligi erlari uchun yagona er solig`ining bazaviy stavkalari, shuningdek, yagona er solig`i muvakkat bazaviy stavkalarining to`zatish koeffitsientlari O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Ma`lumki O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 10 oktyabrdagi Farmoni, O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1998 yil 26 dekabrdagi 539-son karoriga muvofiq qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining bYudjetga to`lovlari ixchamlashtirildi va yagona er solig`i to`lash ular uchun joriy etildi.

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona er solig`i joriy etilishi bilan ular quyidagi soliq va yig`imlarni to`lashdan ozod etiladi:

Daromad (foydaga) solig`i:

qo`shilgan qiymat solig`i:

alkogolsiz ichimliklar va meva sharbatlarga aktsiz solig`i:

ekologiya solig`i:

suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq:

er solig`i:

er ostidan foydalanganlik uchun soliq:

mol-mulk solig`i:

ijtimoiy infrastrukturani rivojlantirish solig`i:

boshqa mahalliy soliqlar va yig`imlar

Yagona er solig`i to`lovchilari bo`lmish qishloq xo`jalik tovar ishlab chiqaruvchilar uchun boj to`lov, davlat boji, litsenziya yig`imlari, bYudjetdan tashkari fondlarga ajratmalar, shuningdek, alkogolli mahsulotlarga aktsiz solig`ini to`lashning amaldagi tartibi saklab kolinadi.

Yagona er solig`ini joriy qilishdan maqsad qishloq xo`jalik erlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining mexnatning pirovard natijalaridan iqtisodiy manfaatdorligini kuchaytirish, ularning soliq tizimini soddalashtirishdir.

Ushbu tadbirning ishga solinishi xo`jaliklarni g`rdamchi kasbkorlar va ishlab chiqishlarni rivojlantirishga undashi kerak, chunki bunday faoliyat natijasida olingan daromadlar soliqqa tortilmaydi.

Yagona er solig`i to`lash tartibi quyidagilarga tegishli bo`lmaydi:

1. o`rmonchilik, ovchilik xo`jaliklariga:

2. Ilmiy-tadkikot tashkilotlari va ilmiy muassasalarning tajriba, eksperimenti va ukuv tajriba xo`jaliklariga:

3. Mustaqil Yuridik shaxslar hisoblanmagan g`rdamchi qishloq xo`jaliklariga:

4. Dexkon xo`jaliklariga:

Yagona er solig`ini to`lovchilar bo`ladi qishloq xujaligi kooperativlari (shirkatlari), fermer xo`jaliklari, agrofimlar, shuningdek boshqa qishloq xujaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar hisoblanadi.

Bu Yuridik shaxslar qishloq xo`jalik mahsulotni ishlab chiqarish bilan birga boshqa xo`jalik faoliyati bilan shug`ullanishdan qat`iy nazar, yagona er solig`ini to`lovchilar hisoblanadi.

Kishlok xo`jalik tovar ishlab chiqaruvchi kichik korxonalar o`z ixtig`riga kura bYudjetga kichik korxonalar uchun belgilangan yagona soliqni g`ki qishloq xo`jalik tovar ishlab chiqaruvchilari uchun belgilangan yagona er solig`ini to`laydilar.

Kishlok xujaligini Yuritish uchun egalik qilish, foydalanishga g`ki ijaraga berilgan er maydoni yagona er solig`iga tortish ob`ekti hisoblanadi. Kishlok xujaligi erlari maydonlari, ularning sifati va

joylashgan joyi bo'yicha er balansi, er haritalari, tekshiruv materiallari va boshqa er-kadastr hujjatlari bo'yicha qabul qilinadi.

Boshqa qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqaruvchi to'lovchilar katoriga shakli va ixtisoslashuviga kura ko'p sonli Yuridik shaxs huquqiga ega xo'jaliklar;

Aktsiyadorlik xo'jaliklari, fermer xo'jaliklari va shirkatlari uYushmalari, parandachilik xo'jaliklari, turli tizimdagi burdokichilik xo'jaliklari, ipakchilik va asalarichilik xo'jaliklari, shuningdek, Yuridik shaxs bo'lgan g'rdamchi qishloq xo'jaliklari kiradi.

Korakalpog'iston Respublikasi va viloyatlar bo'yicha qishloq xo'jalik erlariga yagona er solig'ining muvakkat bazaviy stavkalari, ma'muriy tumanlar va shaharlar bo'yicha sug'oriladigan qishloq xujaligi erlari uchun yagona er solig'ining bazaviy stavkalari, shuningdek, yagona er solig'i muvakkat bazaviy stavkalarining to'zatishtirish koeffitsientlari o'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan tasdiqlangan.

YAgona er solig'ini to'lashga utmagan xo'jaliklar uchun soliqqa tortishning amaldagi tartibi saklanib koladi, ya'ni ular oldingidek barcha belgilangan soliqlar ni, shu jumladan er solig'ini to'lashadi. Ular uchun er solig'ining O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan 2002 yil 30 dekabrda 455-sonli karorida soliq stavkalari tasdiqlangan. YAgona er solig'i to'lovchi qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilari qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlashdan tashkari boshqa faoliyat turi bilan shug'ullansalar, shu faoliyat turlari bo'yicha alohida hisobot Yuritadilar va ular uchun qonunlarda belgilangan hamma soliqlar ni to'laydilar.

YAgona er solig'ini to'lash bo'yicha imtignlar.

Bu soliqdan imtignlar ham ikki turli bo'ladi:

A) soliq solinmaydigan er uchastkalari;

B) soliq to'lashdan ozod etilgan Yuridik shaxslar;

Soliq solinmaydigan er uchastkalariga:

1. Kishlok aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi erlari. Bular aholi punktlari xududidagi maydonlar, kuchalar, utish yo'llari, yo'llar, sug'orish tarmog'i va shu kabi ob'ektlar, shuningdek, xo'jalikdagi kabristonlar;

2. Ixota daraxtlari ekilgan maydonlar;

3. Sport inshootlari, stadionlar, sport maydonchalari, suv xavzalari, sportning texnik turlari ob'ektlari va boshqa jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish majmualari hamda xalk ta'limi, madaniyat va sog'likni saqlash ob'ektlari band kilgan erlar;

4. YAngi o'zlashtirilag'tgan erlar va meliorativ holati yaxshilanishi jarag'nidagi sug'oriladagan erlar, loyixada nazarda tutilgan muddatda, lekin ishlar boshlangandan e'tiboran besh yilga;

5. YAngi o'tkazilgan bog'lar va tokzorlar band kilgan maydonlar, ular meva bera boshlaydigan muddatgacha, ularning maydonlari ana shu bog'lar va tokzorlar o'tkazilgan oydan boshlab soliq solinadigan bazadan chiqariladi.

6. YAngidan tut daraxtlari o'tkazilgan maydonlar, ularning maydonlari tutlar o'tkazilgan oydan boshlab uch yillik muddatga soliq solinadigan bazadan chiqariladi.

7. O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunlariga muvofik soliq solinmaydigan boshqa erlar.

Soliq to'lashdan ozod etiladigan Yuridik shaxslarga quyidagilar kiradi:

1. YAngi tashkil etilgan qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari, shu jumladan, fermer xo'jaliklari, davlat ro'yxatidan o'tgan paytdan boshlab ikki yil muddatga;

2. Daromad (foyda) solig'i va er solig'ini to'lashdan ozod qilingan boshqa qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari.

YAgona er solig'ini hisoblash va to'lash tartibi.

YAgona er solig'i uning to'lovchilari tomonidan mustaqil ravishda erlarning maydoni, bazaviy stavkalari va to'zatishtirish koeffitsientlari asosida hisoblab chiqiladi. Kishlok xo'jalik ahamiyatga ega erlardagi er maydonlari er to'zatishtirish xizmati o'tkazadigan er hisobi ma'lumotlari, erlarni ro'yxatdan o'tkazish va qishloq xo'jalik ekinlari hamda erlarni maxsus asboblar g'rdamida ulchash materiallari asosida tasdiqlangan bo'lishi lozim.

Erlarning har bir turi bo'yicha er solig'i summasi quyidagi formulaga kura belgilanadi:

HqSzu*Sb*Kp

bunda,

H - yagona er solig`ining summasi, sumlarda;

Szu - er uchastkasining maydoni, ga da;

Sb - gektar uchun soliqning bazaviy stavkasi, sumlarda;

Kp - to`zatish koeffitsienti.

Erlarning har biri (sug`oriladigan erlar, lalmi erlar, pichanzorlar, yaylovlar va boshqalar) uchun tegishli bazaviy stavkalar va to`zatish koeffitsientlari qo`llaniladi, ular o`zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi va Davlat soliq kumitasi tomonidan belgilangan tartibda to`lovchilarga etkaziladi. Soliqni hisoblash 2003 yilda ham saklangan, soliq stavkasi 1,2 foizga oshirilgan.

Sug`oriladigan qishloq xo`jalik erlari bo`yicha bazaviy stavkalar sifatida tegishli tuman va shahar bo`yicha tasdiqlangan stavkalar qabul qilinadi.

Lalmi erlar, pichanzorlar va yaylovlar bo`yicha bazaviy stavkalar sifatida Korakalpog`iston Respublikasi va viloyatlar bo`yicha tasdiqlangan stavkalar qabul qilinadi.

Ijtimoiy imoratlar, suv xavzalari, kanallar, kollektorlar va yo`llar band kilgan erlar, shuningdek, qishloq xujaligida foydalanmaydigan boshqa erlar bo`yicha bazaviy stavkalar sifatida tegishli tuman va shaharlarning sug`oriladigan erlari bo`yicha tasdiqlangan stavkalar qabul qilinadi.

Kishlok xo`jalik tovar ishlab chiqaruvchilariga yil davomida ajratilgan er uchastkalari uchun soliq er uchastkasi ajratilgan oydan keyingi oydan boshlab to`lanadi.

Er uchastkasi olib qo`yilgan (kamaytirilgan), haqi to`lab qaytarib olingan, sotilgan tarzda soliqning undirilishi er uchastkasi tortib olingan (kamaytirilgan), haqi to`lab kaytib olingan, sotilgan oydan boshlab tuxtatiladi (kamaytiriladi).

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilariga er solig`i bo`yicha imtig`zlar belgilanganda ular bunday huquq vujudga kelgan oydan boshlab to`lamaydilar.

Imtig`zlarga ega bo`lish huquqi tuxtatilganda, bunday huquq tuxtatilgandan keyingi oydan boshlab er solig`i to`lashga boshlaydilar.

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari yagona er solig`i summasini Vazirlar Maxkamasi belgilangan stavkalarda hisoblab chiqadilar va o`zlari joylashgan soliq inspeksiyalariga (aksariyat) soliq hisobini joriy yilning 1 fevraliga qadar taqdim etadilar.

Yagona er solig`i bir yilda uch marta to`lanadigan bo`ldi.

-1 iYulgacha yillik soliq summasining 20 foizi miqdorida;

-1 sentyabrgacha yillik soliq summasining 30 foizi miqdorida;

-1 dekabr gacha kolgan soliq summasi to`lanadi.

Yagona er solig`ining hisoblangan summasi korxonaning davr harajatlariga kiritiladi.

hisoblangan soliq 68 schg`tning «Er solig`i hisob varog`i» kreditida va 26 schg`tning «Davri harajati» debetida ko`rsatiladi. Soliq bYutjetga o`tkazilganda 68 schg`t debetlanadi va 51 «hisob-kitob varog`i» kreditlanadi.

Misol: "Navbahor" jamoa xujaligi ixtig`rida jami 350 gektar er bo`ladi, bularning 250 gektari sug`oriladigan erlar va 100 gektari sug`orilmaydigan lalmi (tog`li va tog`oldi erlar) hisoblanadi. Sug`oriladigan erlarining 105 gektari 4 klass (boniteti 31-40 ballgacha bo`lgan erlar) , 85 gektari 5 klass (boniteti 41-50 balgacha bo`lgan erlar) va 60 gektari 6 klass erlar hisoblanadi.

Vazirlar Maxkamasining 30.12.2002 yildagi 455-sonli Karoriga asosan Toshkent viloyati qibray tumanida 1 gektar 1 klass er uchun yagona soliq stavkasi – 1475,5 sum, to`zatish koeffitsienti 4 klass er uchun- 3,29; 5 klass er uchun -4,67; 6 klass er uchun 6,54. Sug`orilmaydigan lalmi(tog`li va tog`oldi) erlar uchun -1,67

Yuqoridagi formulaga asosan yagona er solig`ini hisoblaymiz.

4-klass er uchun

$S \text{ yasqSeu} \times Sb \times Ktq105 \times 1475,5 \times 3,29q509711,5 \text{ sum.}$

5-klass er uchun:

$S \text{ yasqSeu} \times Sb \times Ktq85 \times 1475,54, 67q585699,7 \text{ sum}$

6-klass er uchun:

S yasqSeu x Sb x Ktq60*1475,56,54q578986,2 sum

lalmi(tog`li va tog` oldi) er uchun

S yasqSeu x Sb x Ktq100*1475,51,67q246408,5 sum

«Navbahor» jamoa xujaligi 2002 yil jami 1920805,9 sum soliq to`laydi. Umuman olganda "Navbahor" jamoa xujaligining 2002 yil 1 yanvar` holatiga bo`lgan er maydoni uchun yagona er solig`ining hisob-kitobi quyidagicha bo`ladi:

"Navbahor" jamoa xujaligining 2002 yil 1 yanvar` holatiga qishloq xo`jalik tovar ishlab chiqaruvchilari to`laydigan yagona er solig`ining hisob-kitobi.

Er turlari	Maydon. ga	1 ga uchun bazaviy soliq stavkasi, sum	To`zatish koeffi-tsientlari	Soliq summasi sum
A	1	2	3	
1. Jamoatga tegishli sug`oriladigan qishloq xo`jalik erlari				
1-klass (0-10 ball)	-	-	-	-
2-klass (11-20 ball)	-	-	-	-
3-klass (21-30 ball)				
4-klass (31-40 ball)	105	1475.5	3,29	509711.5
5-klass (41-50 ball)	85	1475.5	4,64	585699.7
6-klass (51-60 ball)	60	1475.5	6,54	578986.2
7-klass (61-70 ball)	-	-	-	-
8-klass (71-80 ball)	-	-	-	-
9-klass (81-90 ball)	-	-	-	-
10-klass (91-100 ball)	-	-	-	-
Baholanmagan erlar	-	-	-	-
Jami	250	-	-	1674397.4
2. Lalmikor, pichanzor, bo`z erlar va sug`orilmaydigan ko`p yillik daraxtzorlar: tekislik (g`g`in bilan ta`minlanmagan) zonada	-	-	-	-
Tekislik-tepalik (g`g`in bilan yarim ta`minlangan) zonada	-	-	-	-
Tog`oldi va tog`lik (g`g`in bilan ta`minlangan) xzonada	100	1475,5	1,67	246408.5
Jami	100	-	-	246408.5
3. Sug`orilmaydigan pichanzor va yaylovlar	-	-	-	-
"CHul" mintakasida	-	-	-	-
"Adir" mintakasida	-	-	-	-
"Tog`" mintakasida	-	-	-	-
Jami	-	-	-	-
4. Suv xavzalari, kanallar, kollektorlar, yo`llar band etgan erlar	-	-	-	-
5. Jamoat imoratlari va xovlilar	-	-	-	-
6. Kishlok xujaligida foydalanilmaydigan boshqa erlar	-	-	-	-

Jami	350	-	-	1920805.9
SHu jumladan to'lash muddatlari bo'yicha:				
1 iYulgacha	-	-	-	576241.8
1 dekabrgacha	-	-	-	1344564.1
7. Soliqqa tortilmaydigan erlar (erlarning turlari va maydonlari Yuriknomaning 4.1 bandiga muvofik keltiriladi)	-	-	-	-
Jami soliqqa tortilmaydigan erlar	-			
Jami er	350(105Q85 Q60Q100)	1475,5		1920805.9

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilarning xo'jalik faoliyatiga bog'liq bo'lmagan yagona er solig'ining hisoblab chikilgan miqdori er uchastkasi joylashgan tuman bYudjetiga o'tkaziladi. Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari erlarining shaharlar va shaharchalarning ma'muriy chegaralarida joylashgan qismi uchun yagona er solig'i soliq to'lovchi ro'yxatdan o'tgan tuman bYudjetiga o'tkaziladi.

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilariga yil davomida ajratilgan er uchastkalari uchun soliq er uchastkasi ajratilgan oyining keyingi oyidan boshlab to'lanadi.

Er uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan), haq to'lab qaytarib olingan, sotilgan taqdirda soliqning undirilishi er uchastkasi tortib olingan (kamaytirilgan), haqi to'lab qaytarib olingan, sotilgan oydan boshlab tuxtatiladi (kamaytiriladi).

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilariga er solig'i bo'yicha imtig'zlar belgilanadi. Ular soliq to'lashni bunday huquq vujudga kelgan oydan boshlab to'laydilar.

Er solig'i bo'yicha imtig'zlarga ega bo'lish huquqi tuxtatilganda ular bunday huquq tuxtatilganidan keyingi oydan boshlab er solig'i to'lashga boshlaydilar.

Kishlok xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari yagona er solig'i summasini keltirilgan tegishli jadvaldagi shaklga binoan hisoblab chiqadilar va davlat soliq inspeksiylariga hisob-kitobni joriy yilning 1 fevraliga qadar taqdim etadilar.

Yagona er solig'ining hisoblangan summasi davr harajatlariga kiritiladi.

Er solig'ini hisoblash haqiqiy egallangan er maydoniga qarab amalga oshiriladi. Umumiy maydondagi er uchastkalari ma'lumotlari shahar va tuman ijroiya xokimiyatlari tomonidan doimiy egalik g'ki foydalanish huquqi borligi davlat hujjati bilan tasdiqlanishi kerak. Erdan foydalanishga davlat hujjatlari berilgunga qadar vakolatli xokimiyat idoralari karorlari, er balansi ma'lumoti, qurilishning bosh rejasini g'ki boshqa hujjatlar (tekshiruv dalolatnomasi, er inventarizatsiyasi, erni rejasini olish va boshk.) er to'zilisni xizmati g'ki arxitektura idoralari xizmati bilan kelishilgan bo'ladi xizmat qiladi.

Yil mobayinida erdan foydalanishda o'zgarishlar sodir bo'ladi (ko'payishi, kamayishi) Yuridik shaxslar soliq inspeksiylasiga bir oydan kechiktirmasdan o'zgargan soliq hisobini taqdim etishlari shart.

Boshqa soliq va yig'imlardan qarzi bo'lmagan holda Yuridik shaxslar soliqni ko'p to'lab Yuborgan bo'ladi, bu summa soliq to'lovchilarga ularning arizalariga binoan o'ttiz kun ichida qaytariladi g'ki kelgusi to'lovlarga o'tkaziladi.

Soliq er maydoni kaysi tumanda joylashgan bo'ladi shu tuman Mahalliy bYudjetiga o'tkaziladi.

Er solig'i va yagona er solig'ini to'lovchilar soliq idoralari mansabdor shaxslari noto'g'ri harakati bo'yicha Yuqori soliq idoralari g'ki sudga shikoyat qilishlari mumkin.

Er solig'ini va yagona er solig'ini to'lovchilar soliqning to'g'ri hisoblanishi va o'z vaqtida to'lanishi uchun O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunlariga muvofik javobgar bo'ladi.

Davlat soliq xizmati organlari O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi qonuni va O'zbekiston Respublikasining boshqa qonunchilik hujjatlariga muvofik nazoratni amalga oshiradilar.

Keyingi paytlarda soliq imtig'zlari to'g'risida gazeta va jurnallarda bir kator makolalar chop etilib, ularda iqtisodchi olimlar tomonidan soliq imtig'zlariga turlicha ta'rif berilmoqda: «Soliq imtig'zlari - bu

vaqtincha soliq majburiyatlari miqdorini kamaytirish uchun umumiy qoidalardan chekinish», «Soliq imtig`zlari - amaldagi qonunlarga muvofik ravishda soliqlar dan to`liq g`ki kisman ozod qilish» g`ki «Soliq imtig`zlari - korxonalariga nisbatan beriladigan vaqtinchalik engilliklar» - kabi kator fikr-muloxazalar bildirilmoqda. Soliq imtig`zlari azaldan soliqqa tortish jarag`nida keng qo`llanib kelingan. Ulug` sarkarda, soxibkiron Amir Temur davrida ham soliq imtig`zlariga katta ahamiyat berilgan. Hozirgi kunda hamma soliq to`lovchilar soliq imtig`zlari masalasiga befarq karamasliklari barchamizga ma`lum. Hamma soliq to`lovchi ham soliq bo`yicha imtig`zga ega bo`lishni xoxlaydi, chunki bu ularning manfaatlariga mos tushadi. Lekin, berilgan imtig`zdan tegishli davr ichida to`liq, samarali foydalanadimi? Soliq tizimimizda imtig`zlariga katta ahamiyat berilmoqda. Jaxon amalig`ti tajribasidan foydalangan holda, ishlab chikilgan imtig`zlar tizimi xozirda iqtisodning barcha tarmoklarini rivojlantirishga, muhim ijtimoiy muammolarni xal etishga va umumiy holda korxonalar faoliyatini rivojlantirishni har tomonlama rag`batlantirishga qaratilmoqda.

Lekin, shu urinda «Berilgan imtig`zlar tegishli samara beryaptimi, ular korxonalarda ishlab chiqarish rentabelligini oshishiga ta`sir ko`rsatmoqdami?» degan tabiiy savol tug`iladi. Afsuski, amalig`tdagi materiallar bilan tanishish natijasida Yuqoridagi savollarga ijobiy javob bera olmaymiz g`ki xa, kisman samara bermoqda deb javob berish uchun ham bizda asos yo`q.

Nima uchun bunday holat Yuzaga kelmoqda? Imtig`z va samaradorlik dialektikasini ta`minlay olmasligimizga nima sabab bulmoqda?

Bizning fikrimizcha, bunga asosiy sabab qilib quyidagilarni ko`rsatishimiz mumkin:

Soliq to`lovchilarning soliq va imtig`z o`rtasidagi dialektikaning asl mohiyatini to`g`ri idrok etmaslik;

Berilag`tgan imtig`zlarning mohiyatini to`la tushunib etmaslik, ulardan samarali foydalanmaslik.

Soliq va imtig`z dialektikasining asl mohiyati «iqtisod va hisobot» jurnalining 1996 yil 7 - sonida chop etilgan iqtisod fanlari doktori, professor Toxir Malikovning «Soliq va imtig`z dialektikasi» nomli makolasida to`la va aniq ochib berilgan. Bu makoladan ayrim diqqatga sazovor fikrlarni keltirmokchiman: «dung`da nimadan kochib kutilishning iloji yo`q» deb savol berilganda, «ulimdan» deb javob berishimiz tabiiy, albatta. Savolning javobi xuddi shunday ekanligi xech kimda shubxa tug`dirmasligi to`rgan gap. SHunisi diqqatga sazovorki, xuddi shunday savol bozor munosabatlari sog`lom rivojlangan mamlakat fukarolariga berilganda, negadir o`zgacharak javob beradilar. Bizning oramizda esa «kerak bo`ladi soliqdan kochishning ming bitta yo`lini o`rgataman» - deguvchilar ham ko`plab topiladi. Bundan bir necha asr burun g`arb mo`tafakkiridan «Inson ne uchun dung`ga keladi», degan savolga ul zot «O`lim va soliq to`lash uchun» deb javob bergan ekan. Rivojlangan davlatlarda soliq va imtig`z dialektikasi negizini ana shu falsafiy fikr tashkil etadi. Soliq to`lovchilar soliq va imtig`z dialektikasining asl mohiyatini to`g`ri tushunmokliklari uchun, dastlab faqatgina ulimdan emas, balki soliq to`lamaslikdan ham kochib kutulishning iloji yo`q ekanligini kalban xis etmokliklari darkor. Soliq to`lovchilarda bunday xissig`t paydo bulmas ekan, ular soliq va imtig`z o`rtasidagi dialektikaning asl mohiyatini idrok etishga hamon o`zligicha kolaveradilar. Darhaqiqat, bundan 6 yil ilgari professor T.Malikov ko`rsatib o`tgan muammolar xozirga kelib ham o`z echimini to`liq topganicha yo`q. Yuqoridagilardan kelib chiqib, shuni xulosa qilish mumkinki, imtig`zning samarasini tahlil qilishdan avval, imtig`z mohiyati va maqsadlarini soliq to`lovchilarga etkazish, undan samarali foydalanish yo`llarini ko`rsatib berish muhim ahamiyat kasb etadi.

SHuni unutmazlik kerakki, bir soliq turi bo`yicha tegishli imtig`zlar berilishi ushbu soliq og`irligining boshqa korxonalar zimmasiga qo`shimcha Yuk bo`ladi tushishi, haqiqatdan yirok emas. Darhaqiqat, xozirda soliq og`irligi ko`proq metallurgiya, mashinasozlik, kimg` va boshqa sanoat tarmoklariga tushmoqda. Kishlok xujaligi mahsulotlarini etishtirish va qayta ishlash tarmoklari esa soliqqa tortilish nuktai nazaridan yaxshi axvolda. Yuqoridagilardan kelib chiqib soliq imtig`zlari samaradorligini oshirish va imtig`zlari tizimini tartibga solish borasida o`z fikr va takliflarimni bildirmokchiman:

Birinchidan: soliq imtig`zlarining samaradorligini oshirish uchun soliq to`lovchilar orasida imtig`zlarni asl mohiyatini tushuntirish bo`yicha tadbirlar o`tkazilishi kerak.

Ikkinchidan: imtig`zdan foydalanuvchilar ustidan nazoratni kuchaytirish kerak. Bu borada, imtig`zdan foydalanuvchilar haqida barcha ma`lumotlarni to`la o`rganish, ularni umumlashtirish va tegishli xulosalar chiqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan: er solig'i bo'yicha imtig'lar tizimini takomillashtirishda quyidagi taklif muhim ahamiyat kasb etishi mumkin: ayrim soliq to'lovchilar uchun soliq imtig'larini kamaytirib berish ham soliq tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi. Bu asosan berilgan imtig'zdan samarali foydalana olmagan korxonalar uchun tegishli.

Rivojlangan bozor munosabatlariga asoslangan davlatlar iqtisodig'tida turli xo'jalik shakllari faoliyatining kig'siy tahlili ishchilar soni va mahsulot sotish xajmi katta bo'lmagan kichik biznes korxonalarining alohida ahamiyatga va Yuqori samaradorlikka ega ekanliklarini tasdiqlamoqda. Kupchilik tadkikotchilar makroiqtisodiy kulamda ishlab chiqarish texnik darajasini yangilashni jadallashtirish jarag'nida kichik biznes roliga, uning tadbirkorlikni rivojlantirishdagi va bozor asoslarini shakllantirishdagi ahamiyatiga alohida e'tibor bermoqdalar.

Rivojlangan davlatlar tajribasidan ma'lumki, qishloq xujaligi ishlab chiqarishi, bozor iqtisodig'ti rivojlangan davlatlarda ham davlat tomonidan ximoya qilinadi. Davlat o'zining iqtisodiy sig'sati doirasida qishloq xo'jalik korxonalarini subsidiyalar berish, soliq stavkalarini kamaytirish, tabiiy iklim sharoitlari og'ir kelgan yillarda soliqlar dan ozod qilish kabi yo'llar bilan muxofaza qilib keladi.

Amerikaning fermer xujaligi jaxonda eng samarali xo'jalik sanaladi. 1920 yilda 6,5 million fermada 31 million amerikalik yashagan edi. 1987 yilga kelib fermerlar soni qisqarib 5million bo'ladi kolgan, ular 2 million fermada yashamoqda edi. Fermerlar va fermalar soni kamayishiga karamay, Amerika fermalarida ishlab chiqarishni umumiy xajmi oshdi va qishloq xo'jalik mahsulotlari etishtirish muttasil ortib bormoqda, ayni bir vaqtda fermerlarga xukumat g'rdami keyingi barcha yillar davomida eng Yuqori chukkiga etdi. 1998 yilda Federal xukumat fermerlarga 30 milliard mablag' ajratdi.

Amerika qishloq xujaliginng istikbolini belgilovchi barcha omillar orasida uning jaxon bozoridagi rakobatbardoshligi eng asosiy urinni egallaydi.

Biroq agrar soxadagi eksport mutlako fermerlar ixtig'rida bo'lmagan talaygina omillarga bog'liq. Xususan AKSH.ning monetar va fiskal sig'sati, shuningdek chet mamlakatlarning proteksionizm Yunalishidagi chora-tadbirlari qishloq xo'jalik mahsulotlarini etishtirish va sotishga bevosita ta'sir etadi.

Bundan tashkari xukumat qishloq xujaligini soliqqa tortishga oid qonun hujjatlarini o'zgartirish, soliq stavkasini kamaytirish g'ki inflyatsiyaga qaratilgan chora-tadbirlar qurish bilan qishloq xo'jalik sektorini ijtimoiy ximoya qilib turadi.

Bundan tashkari davlat qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalar uchun qo'shilgan qiymat solig'i stavkasini 5,5 % qilib belgilagan. eng past stavka belgilashdan tashkari qishloq xo'jalik korxonalar qo'shilgan qiymat solig'i to'lashdan ozod qilingan.

Frantsiyada Yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'ining stavkalari barcha korxonalar uchun 34 % bo'lgani holda, qishloq xo'jalik korxonalar uchun 10 % qilib belgilangan.

Rivojlangan davlatlar tajribasidan ko'rinib turibdiki, ularning qishloq xo'jalik korxonalarini soliqqa tortishdan davlatning maqsadi bYudjetni tuldirish emas, balki qishloq xo'jalik korxonalarini mahsulot ishlab chiqarishga rag'batlantirish, ularni ijtimoiy ximoya qilishdan iborat.

Hozirgi sharoitda barcha hamdustlik davlatlari (shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi) iqtisodiy xag'tida rivojlangan davlatlar xo'jalik taraqqig'tining asosiy Yunalishlarini belgilagan umumiy iqtisodiy jarag'nlr ko'zatilmoqda. Liberal iqtisodiy sig'sat, mulkning davlat tasarrufidan chiqarilishi va xususiylashtirish, mehnat jamoalarining korxonani boshqarishdagi ishtiroki kabi xalqaro mikk'sda yaxshi tanish bo'lgan jarag'nlr bizning kundalik xag'timizda kechmoqda. Turli davlatlar xukumatlari uchun kator muammolarni xal etish ulardagi iqtisodiy sharoit va xo'jalik tarkibidagi xususiylatlarga kura mutlako farqlansada, aslida bu holat umumiy iqtisodiy jarag'ning ma'lum sharoitlarda namog'n bo'lishidir. Bozor iqtisodig'tiga utish sharoitida davlatning soliq sig'sati xalk xujaligi barqarorligi va taraqqig'tining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu sig'sat bozor munosabatlarining barcha qatnashchilarini kamrab oladi. O'z navbatida, soliq tizimi shakllangan ijtimoiy takror ishlab chiqarishning xo'jalik mexanizmi va jamiyat o'z oldiga kuygan ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlardan kelib chiqadi.

Bizning fikrimzcha qishloq xujaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun joriy qilingan yagona er solig'idan davlat o'zining iqtisodiy sig'sati doirasida qishloq joylarda joylashgan boshqa tarmok korxonalarini rivojlantirish, shuningdek yangi korxonalarni ishga tushirish, qishloqqa sanoatni rivojlantirish maqsadlarida foydalanishi lozim.

Davlat bYudjetini kattagina qismi kam daromadli oilalarni ijtimoiy muxofaza qilishga sarflanadi. Kam ta'minlangan oilalarni ko'pgina qismi qishloq aholisiga to'g'ri keladi. SHuningdek mavjud ish bilan ta'minlanmagan ishga yarakli aholining ham aksari qismi qishloq joylarda yashaydi. Yuqoridagilarni hisobga olib qishloq aholisini ish bilan ta'minlash, qishloq joylarda sanoat korxonalarini qurishni rag'batlantirish maqsadida davlat qishloqlarda kurilag'tgan yangidan ochilag'tgan korxonalar uchun ularni faoliyat turidan qat'iy nazar yagona er solig'ini joriy qilishi ma'lum muddatga joriy qilishi maqsadga muvofikdir. Bunda yagona er solig'ini yangi ochilag'tgan korxonalarining faoliyat turiga qarab tabakalashtirish lozim.

Ma'lumki qurilish tashkilotlari, transport korxonalarini katta er maydonlariga ega bizning fikrimizcha ushbu korxonalar uchun er solig'ining stavkalarini kamaytirib belgilash zarur.

Yuridik shaxslardan olinadigan er solig'ini er solig'ini bdjetga o'z vaqtida, qonunda belgilangan muddatlarda to'lanishini ta'minlash maqsadida , er solig'ini to'lash tartibini bo'zganlik uchun belgilangan jazo choralari kuchaytirish zarur.

Soliqlar orqali iqtisodig'ni boshqarishda er solig'idan unumli foydalanish maqsadida erlardan qishloq xo'jalik maqsadlarida foydalanmaydigan Yuridik shaxslar uchun er solig'i stavkalarini ularning faoliyat turiga qarab tabakalashtirish va soliq stavkalarini ko'paytirish lozim.

Er solig'i to'g'ri soliq hisoblanib, korxonaning xo'jalik faoliyati natijasiga bog'liq bo'lmaydi va korxonaga foyda g'ki zarar qurishidan kat'i -nazar to'lashga majbur. Bizning fikrimizcha korxonaga yil zarar bilan yakunlaganda er solig'ini to'lash muddatini korxonaning iqtisodiy holati yaxshilangunga qadar kechiktirish lozim.

Kishlok xo'jalik korxonalarini soliqlar orqali boshqarishda yagona er solig'idan foydalanishni takomillashtirish yo'llari. Soliqqa tortish tartibini o'zgartirish bo'yicha har qanday chora kabi yagona er solig'ining ham ijobiy, ham salbiy tomonlari bor. Lekin fikrimizcha, ijobiy omillari ko'prok. YAgona er solig'ining joriy etilishi soliqni hisoblashni juda osonlashtiradi. Ilgari qishloq xo'jalik korxonalarini 10 turga yaqin soliqlar va yig'implarni to'lagan bo'ladilar, endilikda bir yilda bir marta soliqning bir turini hisoblaydilar.

Agar soliqni to'lash muddati hisobga olinadigan bo'ladi, ayrim korxonalar har bir soliq turlari bo'yicha to'lov topshiriqnomalarini taqdim etishlariga to'g'ri keladi. Tekshirishlarning ko'rsatishicha, buhgalterlarning malakasi pastligi sababli ko'p xo'jaliklar soliqni noto'g'ri hisoblaganlar va shu sababli ularga ancha miqdorda jarima solingan. Bu qoida malakali buhgalterlari bo'lmagan mayda qishloq xo'jalik korxonalarini uchun ayniqsa muhimdir. Er solig'ini hisoblash esa chuqur bilimni talab kilmaydi, demak xatoga kamdan-kam yo'l qo'yiladi. Bundan tashkari, er solig'i yil boshida bir marta hisoblab chiqiladi va yil oxirigacha o'zgarmay kolaveradi, bu esa xo'jaliklarga o'zlarining ishlab chiqarish-moliya faoliyatini aniq rejalashtirish imkonini beradi.

YAgona er solig'ining joriy etilishi erdan yanada okilona foydalanishni ta'minlashi lozim. CHunki har gektar er hisobidan, undan qanday foydalanilag'tganidan kat'i nazar, soliq to'lanadi. Joriy etilgan yangilik esa xo'jaliklarni g'rdamchi tarmoklar va ishlab chiqarishni rivojlantirishga undaydi, chunki bunday faoliyatdan olingan daromad soliqqa tortilmaydi.

Har qanday soddalashtirish kabi yagona er solig'ining joriy etilishi tenglashtirishga olib keladi - bu esa uning salbiy tomoni. Tahlil shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodig'ning turli tarmoklarini tadbirkorlik bilan rivojlantirag'tgan xo'jaliklar Yutib chiqadi, faqat dexkonchilik bilan shug'ullanuvchi xo'jaliklar esa Yutkazadi.

Stavkalarni belgilash chogida bYudjetga mablag' tushumining mavjud miqdorini saklab qolish asosiy omil qilib olindi. Hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, bu tamoyilni ta'minlash uchun umuman respublika bo'yicha 1998 yilda amal kilgan er solig'i stavkasini 1,9 baravar ko'paytirish lozim ekan. Biroq bunda jami soliqlar miqdoriga kura uning urniga yagona er solig'i to'lanadiganiga kura 20-30 foiz kamrokdir. Bu esa qishloq xo'jalik korxonalarini uchun soliq Yukini ancha engillashtirish omillaridan hisoblanadi. SHu bois o'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining karori bilan bazaviy stavkalar va ularga to'zatishtirish koeffitsientlari tasdiqlangan bo'ladi, bu koeffitsientlar erlarning turlari, sifati va kaerda joylashganini hisobga oladi.

YAgona er solig'i to'lovchilar uchun ma'muriy va sanoat markazlariga yaqinroq joylashgani, shuningdek, er shaharlarning ma'muriy chegaralarida joylashgani tufayli koeffitsientni oshirish qo'llanilmaydi. Bu koeffitsientlar bazaviy stavkalarda hisobga olingan.

Yuqorida aytilganidek, yagona er solig'ining joriy etilishi, shubxasiz, soliqqa tortishni soddalashtirishga olib keladi. Lekin u qishloq xo'jalik korxonalarining ishlab chiqarish-moliya faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatadi? SHu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoniga muvofik yagona er solig'ini joriy etish bilan bog'liq ishlarni muvofiklashtirish bo'yicha maxsus respublika komissiyasi to'zilgan.

Bu komissiyaga yangi stavkalarining qishloq xo'jalik korxonalarini ishlab chiqarish-moliya faoliyatiga ta'sirini o'rganish, shuningdek, zarur takliflarni o'z vaqtida tayg'rlash tpshirilgan. YAgona er solig'ining bazaviy stavkalari va to'zatishtirish koeffitsientlari qishloq xo'jalik korxonalarini faoliyatining natijasiga qanday ta'sir etag'tganini tahlil etish, ayrim yagona er solig'i to'lovchilarga imtig'z berish samaradorligini o'rganish bilan soliq organlarining mo'taxassislari, xususan tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun soliqqa tortish bulimlari mo'taxassislari shug'ullanishi kerak. SHu munosabat bilan ularni etarli miqdorda malakali mo'taxassislar bilan mustaxkamlash zarur. CHunki qishloq tumanlarida asosiy soliq to'lovchilar - yagona er solig'ini to'laydigan qishloq xo'jalik korxonalaridir.

YAgona er solig'i joriy etilishi bilan er maydoni va sifatini aniq hisobga olish zarurati ancha kuchayadi. Respublika xukumati Er resurslari davlat kumitasiga tuprok haritalariga o'zgartirishlar kiritish va er bonitirovkasi ishlarini 1999 yil davomida nixoyasiga etkazishni topshirdi. Mamlakatimizda bu ish boshlab Yuborilgan. Ayrim viloyatlar bo'yicha ish natijalari olindi.

Sunggi yillarda melioratsiya ishlari kamaygani sababli er sifati pasaymoqda, bu esa er solig'i miqdorining kamayishiga olib boradi: ayrim viloyatlarda er solig'i 25 foizgacha kamayadi. Bu holat bir tomondan, qishloq xo'jalik korxonalarining zimmasidagi soliq Yukini engillashtirsa, ikkinchi tomondan, bYudjetga soliq tushumini kamaytiradi. SHu munosabat bilan tuprok bonitirovkasi ko'rsatkichlarini o'zgartirish chogida uning natijalari viloyat xokimligida kurib chiqilishi lozim, viloyat xokimi esa bonitetning yangi ballarini qo'llanish muddatlari to'g'risida qaror qabul qilishi zarur.

Kishlok xo'jalik tovarlarini etishtiruvchilar uchun yagona er solig'i joriy etilishidan avval er solig'i, shuningdek, daromad (foyda) solig'i to'lash borasida berilgan imtig'zlar ham saklanib koladi. Bunda soliqqa tortiladigan bazadan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofik er solig'i undirilmaydigan er uchastkalari maydoni chiqarib tashlanadi. Bundan tashkari, yangi tashkil etilgan qishloq xo'jalik tovarlarini etishtiruvchilar davlat ro'yxatidan o'tgan paytdan boshlab ikki yil davomida yagona er solig'ini to'lashdan ozod qilinadi.

SHu vaqtga qadar qishloq xo'jalik korxonalarini soliqlar ning ayrim turlarini har oyda g'ki yilning har choragida to'lar edilar. Soliqlar ni o'z vaqtida to'lamagani uchun ular qo'shimcha penya to'lashga majbur bular edilar. endilikda yagona er solig'i bir yilda faqat ikki marta, ya'ni soliq yillik miqdorining 30 foizgacha qismi 1 iYulgacha, kolgan qismi esa 1 dekabrgacha to'lanadi. To'lov miqdorining kamaytirilishi va to'lovlarning 70 foizga yakini yilning oxiriga kuchirilishi soliq to'lovchilar uchun katta engillikdir.

O'z mulkida, egaligida g'ki foydalanishida er uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar er solig'i to'lovchilari hisoblanadi. Er solig'i to'lovchilarini soliq idoralari har yili yil boshiga hisobini olib boradi.

Jismoniy shaxslar uchun er solig'i ob'ekti er uchastkalaridir. Quyidagi er uchastkalari soliq solinadigan ob'ekt hisoblanadi:

1. Turar joylar etagida va jamoat erlarida shaxsiy g'rdamchi xo'jalik Yuritish uchun meros qilib koldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan erlar;
2. YAkka tartibda uy - joy qurilish uchun meros qilib koldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan er uchastkalari;
3. Jamoa bog'dorchiligi, o'zumchiligi va polizchiligini Yuritish uchun berilgan er uchastkalari;
4. Xizmat Yuzasidan qonun hujjatlariga muvofik berilgan chek erlar;
5. Meros bo'yicha, xadya kilinishi g'ki sotib olinish natijasida uy - joy, dala xovli bilan birgalikda egalik qilish uchun huquqi ham uggan er uchastkalari;
6. qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk qilib olingan er uchastkalari;

7. Tadbirkorlik faoliyatini Yuritish uchun doimiy foydalanishga g'ki ijaraga berilgan er uchastkalar;
Berilgan erlardan ikki yil mabaynida foydalanmagan jismoniy shaxslardan er solig'i uch baravar miqdorda undiriladi.

2003 yildan boshlab agar er uchastkalariga mulk, egalik qilish g'ki undan foydalanish huquqini tasdiqlaydigan hujjatlar bo'lmasa, soliq butun maydon uchun quyida ko'rsatilgan oshuvchi koeffitsientlarini kullagan holda to'lanadi.

Er solig'i stavkalari har yili yangi yil uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadi 2003 yildan boshlab er solig'i stavkasi 1.2 koeffitsient bilan indeksatsiya qilingan.

Kishlok xujaligi erlarining sifati er uchastkasi mulkdori, er egasi g'ki erdan foydalanuvchining aybi bilan g'monlashgan (boniteti pasayib ketgan) taqdirda, er solig'i erning sifatida g'monlashuviga qadar belgilangan stavkalar bo'yicha undiriladi.

SHahar va shahar kurg'onlarining ma'muriy chegaralarida joylashgan qishloq xujaligi ahamiyatiga molik erlar uchun er solig'i qishloq xo'jalik erlariga belgilangan stavkalarining ikki baravari miqdorida undiriladi.

Jismoniy shaxslar er solig'i bo'yicha imtig'zga egaligi g'ki ega emasligidan kat'i nazar, maydoni davlat xokimiyati organlari tomonidan ajratilganidan ko'p bo'lgan er uchastkalari uchun er solig'ining 1.5 oshuvchi koeffitsienti bilan to'laydilar.

Er uchastkasining joylashishiga qarab qishloq joylari uchun er solig'i stavkasiga quyidagi koeffitsientlar qo'llaniladi:

Toshkent shaxri atrofida 20 km radiusda - 1.3;

Korakolpog'iston Respublikasi, viloyatlar markazlari 15 km radiusda - 1.2;

Tumanlar markazidan 10 km radiusda - 1.15;

Boshqa shaharlar 5 km radiusda - 1.10.

Agar erlar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining davlat xokimiyati organlarining karoriga muvofiq ijaraga olingan bo'ladi, jismoniy shaxslar er solig'i urniga ijara haqi to'laydilar

Ijara haqi taraflarning kelushuvi asosida belgilanadi, lekin bu haq qonun hujjatlarida belgilangan er solig'ining bir stavkasidan kam va uch stavkasidan ko'p bulmasligi, erlardan qishloq xo'jalik extig'jlari uchun foydalanganda esa - bir stavka miqdorida bo'lishi lozim. Dexkon xo'jaliklaridan undiriladigan er solig'ini hisoblab chiqarish chogida er solig'i stavkalariga er sifatiga bog'liq holda quyidagi koeffitsientlar qo'llaniladi:

tuproq boniteti 40 balgacha bo'ladi -0.75;

tuproq boniteti 41 baldan 70 balgacha bo'ladi - 1.0;

tuproq boniteti 70 baldan ortiq bo'ladi - 1.25;

jismoniy shaxslarga tadbirkorlik maqsadida foydalanilg'tgan erlar uchun soliq stavkasi Yuridik shaxslarga belgilangan stavkada qo'llaniladi.

Er solig'idan imtig'zlar ikki guruhga bo'linadi:

Jismoniy shaxslarning soliq solinmaydigan er uchastkalari;

Er solig'i to'lashdan to'liq ozod etilgan jismoniy shaxslar.

Soliq solinmaydigan er uchastkalariga quyidagilar kiradi:

1. YAKka tartibda uy - joy qurish va shaxsiy g'rdamchi xo'jalik Yuritish uchun qonun hujjatlarida belgilangan me'g'rlar doirasida berilgan erlar, er berilgan paytdan boshlab ikki yil muddatga;

2. YAngi o'zlashtirilag'tgan erlar va meliorativ holatni yaxshilash ishlari olib borilag'tgan sug'oriladigan erlar-loyixada nazarda tutilgan muddatga lekin ishlar, boshlangandan e'tiboran besh yilgacha;

3. YAngi tut kuchati o'tkazilgan er uchastkalari kator oralaridan qishloq xo'jalik ekinlarini ekish uchun foydalanishdan qat'iy nazar uch yil muddatga. SHu munosabat bilan bahorda o'tkazilgan tut kuchatlari egallagan erlar soliq to'lashdan uch yilga ozod etiladi, bunga kuchat o'tkazilgan yil ham kiradi. Ko'zda o'tkazilgan kuchatlar o'tkazilgan yildan keyingi yildan boshlab uch yilga soliq to'lashdan ozod etiladi. Soliq kodeksining 101-moddasida soliqdan ozod etilgan boshqa erlar bor. Ammo, ular jismoniy shaxsga tegishli ekanligi aytilmagan.

Agar erlar o`z urnida foydalanilmasa imtig`z yo`qoladi. Er kodeksining 55-moddasiga kura qishloq xo`jalik kooperativ a`zolariga, muassasalar va tashkilotlar xodimlariga, shu tashkilotlar erlaridan dehqon xujaligi Yuritish uchun sug`oriladigan erlardan 0,35 ga. gacha, lalmikor erlardan 0,5 gacha, yaylovlardan 1 ga. gacha me`g`rlarda er ajratib beriladi. Bu faqat qishloq joylarida yashovchi dehqon xo`jaliklariga beriladi.

Er kodeksining 27-moddasiga binoan shahar va kurg`onlarda yashovchilarga yakka tartibda uy-joy qurish uchun 0,06 ga er ajratilib beriladi.

Er solig`idan to`liq ozod etiladigan jismoniy shaxslarga quyidagilar kiradi:

1. yaylov chorvachiligining chuponlari, yilkibokarlari, mexanizatorlari, vrachlari va texniklari, boshqa mo`taxassislari va ishchilari;
2. "O`zbekiston Kaxramoni", Sovet Ittifoki Kaxramoni, Mexnat Kaxramoni unvonlariga sazovor bo`lganlar, uchala darajali SHuxrat ordeni bilan taqdirlanganlar. 1941 - 1945 yilaridagi urush nogironlari va qatnashchilari;
3. Xizmatni Afg`oniston Respublikasida va jangovor harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha bo`lgan kushinlarning cheklangan kontingenti tarkibida o`tgan harbiy xizmatchilar hamda ukuv va sinov yig`inlariga chakirilgan harbiy xizmatga majburlar;
4. haqiqiy muddatli harbiy xizmatga chakirilgan harbiy xizmatchilarning oilalari - xizmat muddatiga;
5. I va II guruh nogironlari;
6. ©lg`iz pensionerlar; ularga bir o`zi g`ki voyaga etmagan bolalari g`ki nogiron bola bilan birga alohida uy, kvartira g`ki g`tokxonada yashaydigan pensionerlar kiradi.
7. Bokuvchisini yo`qotgan ko`p bolali oilalar; Bularga ota - onadan biri g`ki ikkalasi vafot etgan va oilada 16 g`shga etmagan besh nafar va undan ko`p bolalari bo`lgan oilalar kiradi.
8. Kontsentratsion lagerlarning sobik g`sh tutkinlari, CHernobil AES dagi falokat okibatlarini tugatishda ishtirok etgan shaxslar;
9. Ko`chirib keltirilgan fukarolar kelib joylashgan er uchastkalari bo`yicha - er uchastkalari berilgan vaqtdan e`tiboran besh yilgacha;
10. Ilgari shaxsiy pensiya tayinlangan shaxslar.

Ushbu imtig`zlar yakka tartibda uy joy qurish va shaxsiy g`rdamchi xo`jalik Yuritish uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan me`g`rlar doirasida er uchastkalari berilgan jismoniy shaxslarga nisbatan tadbiiq etiladi. Me`g`rdan ortiqcha er maydonlariga ega bo`lganlar shu qismidan er solig`ini 1,5 oshuvchi koeffitsient bilan to`laydilar. Imtio`z huquqi er solig`ini to`lashdan ozod etilgan shaxslar yashaydigan va birgalikda xo`jalik Yuritadigan butun oilaga tadbiiq etiladi.

Jismoniy shaxslarning er solig`i soliq organlari tomonidan hisoblab chiqiladi.

Jismoniy shaxslarning er solig`ining hisoblash uchun soliq idoralari shahar, tuman er fondi ma`lumotlari xokimliklarning kororlari asosida hamda uyma uy Yurib o`tkazilgan tekshirishlar asosida er uchastkalari maydonini aniqlab chiqadilar.

Jismoniy shaxslarning er solig`i har yilning boshida soliq organlari tomonidan hisoblab chiqiladi va to`lov xabarnomasi g`ziladi.

Er solig`ini to`lash to`g`risidagi to`lov xabarnomasi har yili soliq idoralari tomonidan 1 maydan kechiktirmay jismoniy shaxslarga etkaziladi. Ular jismoniy shaxslarga shaxsan topshirilishi lozim.

Jismoniy shaxslar er solig`ini joriy yilning 15 iYun` va 15 dekabrigha qadar teng bo`ladi to`lab qo`yishlari shart. Aks holda soliqdan boqimanda paydo bo`ladi va soliqdan tashkari peniya (aybona) to`lashga to`g`ri keladi.

Soliq uggan yillarda undirilmagan bo`ladi soliq idoralari avvalgi uch yil uchun soliq hisoblab undirib olishga xakli. o`tgan yillar uchun undirilmagan soliq summasiga aybona hisoblanmaydi.

O`z-o`zini tekshirish uchun savollar

Er solig`ining iqtisodiy mohiyatini izoxlab bering?

Er solig`ini qanday Yuridik shaxslar to`laydilar?

Er solig`i ob`ektiga qanday er maydonlari kiradi?

Er solig'i stavkalari kim tomonidan belgilanadi va er solig'idan Yuridik shaxslar qanday imtig'zlariga ega?

Er solig'ini Yuridik shaxslar qanday muddatlarda to'laydilar?

qanday jismoniy shaxslar er solig'ining to'lovchilari bo'ladi hisoblanadi?

Jismoniy shaxslarning er solig'i ob'ektiga nimalar kiradi?

Er solig'i stavkasini belgilash tartibi qanday?

Er solig'idan jismoniy shaxslar qanday imtig'zlar olish huquqiga ega?

Jismoniy shaxslar er solig'ini kim hisoblaydi va er solig'ini to'lash muddatlari qanday?

11-mavzu: Soliq solishni soddalashtirish tartibi

1.Soddalashtirilgan soliq tizimining soliq amaliyotiga tadbiriq etilishi.

2.Soddalashtirilgan soliq tizimining iqtisodiy ahamiyati. 3.Soddalashtirilgan soliq tizimining tarkibiy tuzilishi: yagona soliq to'lovi, yagona Yer solig'i, qat'iy belgilangan soliq.

4.YAgoga soliq to'lovchilari tarkibi, soliq ob'ekti va stavkalari..

O'zbekiston Respublikasi oldida to'rgan kator iqtisodiy-ijtimoiy masalalarni echishda, shu jumladan bozorlarni tovarlar va xizmatlar bilan ta'minlashda, aholini ish bilan bandligini tashkil etishda bozor iqtisodig'iti sharoitida xo'jalik tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lmish kichik biznesning ahamiyati bekig'sdir. Hozirga kelib, kichik korxonalar yalpi ichki mahsulotning to'rt dan bir qismini bermoqdalar.

O'zbekistonda kichik biznesni rivojlantirishda davlatning kafolatlari va g'rdami tufayli iqtisodig'ida katta imkoniyatlarni ishga solish mumkin. Ularga davlat g'rdamini berish, kafolatlardan tashkari ixchamlashgan soliq tizimiga utishga ruxsat berishlik ularni tashkil qilish va moliya xo'jalik faoliyatini boshqarishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Ixchamlashgan soliq tizimining ahamiyati kattadir. Bular birinchidan, bozorni tezda tovarlar va xizmatlar bilan boyitish imkonini beradi, ikkinchidan, ishsizlikni kamaytirish, yangi ish urinlari ochishga g'rdam beradi, uchinchidan, ular faoliyatini tashkil qilishni ixchamlashtiradi, to'rtinchidan, soliq hisoblari va hisobotlari sonini kamaytiradi, soliq hisoblash xodimlari ishini osonlashtiradi, chunki ilgari ko'p soliq hisoblari va dalolatnomalari urniga yagona soliq (aktsiz osti tovarlari bo'ladi aktsiz) soliq to'laydi. Kup martali bo'nak to'lovlar umuman bo'lmaydi. Demak boqimanda ham bulmasligi lozim

Agar kichik korxonalar aktsiz osti tovarlari ishlab chiqarsalar, unda aktsiz solig'ini ham to'laydilar.

Soliq hisobi oddiy bo'ladi, atigi 6 ko'rsatkichdan iborat.

Kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lashga utishlik ixtig'riydir. Bunda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining «Kichik korxonalar uchun ixchamlashtirilgan soliqqa tortish tizimiga utishni qo'llash» to'g'risidagi karoridan kelib chiqiladi. (1998 yil 15 aprel' 159-son)

Ixchamlashtirilgan soliq to'lashga o'tgan kichik korxonalar uchun quyidagi to'lovlarni to'lash tartibi sakalanib kolgan:

Aktsiz solig'i;

Bojxona to'lovlari;

Davlat boji;

BYudjetdan tashkari fondlarga to'lovlar: pensiya fondi, bandlik, yo'l fondlari va b.

Birja bitimlari yig'imi;

Maxsus tovarlarni sotish xukuni olish litsenziya yig'imi;

Savdo qilish huquqini olish yig'imi;

Kichik biznes korxonalari katoriga utishning yagona mezonini bor. U ham bo'ladi ulardagi ishlovchilar sonidir. 2002 yildan boshlab, filial va bulinmalarda ishlovchilar ham ishlovchilar soniga kushiladigan bo'ldi.

Kichik biznes maqomini olishning quyidagi me'g'rlari belgilangan:

Mikrofirmalarda:

Ishlab chiqarish soxalari uchun – 10 kishigacha;

harid qilish, ta'minlash sotish korxonalari, xizmat ko'rsatish va noishlab chiqarish soxalari uchun – 5 kishigacha;

Kichik korxonalarda:

Sanoatda – 40 kishigacha;

Kurilish, qishloq xujaligi va boshqa ishlab chiqarish soxalarida – 20 kishigacha;

fan, ilmiy xizmat qilish, chakana savdo va boshqa noishlab chiqarish soxalarida – 10 kishigacha ishlovchisi bo'lishi shart.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 30 avgustdagi Farmoniga asosan 2004 yilning 1 yanvaridan kichik tadbirkorlik (biznes) sub'ektlari toifasiga quyidagilar kirishi belgilandi:

yakka tartibdagi tadbirkorlar;

ishlab chiqarish tarmoklarida band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni 20 kishidan, xizmat ko'rsatish soxasi va boshqa ishlab chiqarishga alokador bo'lmagan tarmoklarda 10 kishidan, ulgurji, chakana savdo va umumiy ovqatlanish soxasida 5 kishidan oshmagan mikrofirmalar;

quyidagi tarmoklarning o'rtacha yillik xodimlar soni:

engil va oziq-ovqat sanoati, metallga ishlov berish va asbobsozlik, g'g'ochni qayta ishlash, mebel sanoati va qurilish materiallari sanoati-100 kishidan;

mashinasozlik, metallurgiya, g'qilig'i-energetika va kimg' sanoati, qishloq xujaligi mahsulotlari etishtirish va qayta ishlash, qurilish hamda boshqa sanoat-ishlab chiqarish soxalari – 50 kishidan;

fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloka., xizmat ko'rsatish soxasi (sug'urta kompaniyalaridan tashkari), savdo va umumiy ovqatlanish hamda boshqa ishlab chiqarishga alokador bo'lmagan soxalar – 25 kishidan.

Soddalashtirilgan soliq, O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofik ishlab chikilgan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirag'tgan mikrofirmalar va kichik korxonalar (keyingi urinlarda - mikrofirmalar va korxonalar deyiladi) uchun soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llash tartibini belgilaydi.

Soddalashtirilgan soliqning amal qilishi dasturiy vositalar ishlab chiqarishga, komp'Yuter texnikasi va dasturiy vositalarga servis xizmati ko'rsatishga, komp'Yuter texnikasida va axborot texnologiyalari bilan ishlashga o'qitishga ixtisoslashag'tgan tashkilotlarga (xodimlar sonidan kat'i nazar) ham tatbiqetiladi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida nazarda tutilgan amaldagi soliqqa tortish tizimi bilan bir katorda qo'llaniladi.

Soliqqa tortish tizimini tanlash huquqi ixtig'riy ravishda mikrofirmalar va kichik korxonalar mazkur tartibga muvofik taqdim etiladi, soliq solishning alohida tartibi belgilangan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlarini amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi umumdavlat soliqlar i yigindisi, shuningdek mahalliy davlat xokimiyati organlari joriy etadigan, quyida ko'rsatilgan yigimlardan tashkari, mahalliy soliqlar va yigimlar urniga yagona soliqning to'lanishini nazarda to'tadi:

savdo-sotik qilish huquqini berganlik uchun yigim, shu jumladan, tovarlarning alohida turlari bilan savdo-sotik qilish huquqini berganlik uchun litsenziya yigimlari;

Yuridik shaxslarni ro'yxatdan o'tkazganlik uchun yigim;

avtotransportni kuyganlik uchun yigim.

YAgona soliqni to'lovchi bo'lgan korxonalar sotib olingan tovar qiymatida to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ishlab chiqarish harajatlari (muomala chikimlari) ga hisobdan chiqaradi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini kullaydigan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun bojxona bojlari, qo'shilgan qiymat solig'i va import qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun aksiz solig'i, davlat poshlinalari, litsenziya yigimlari, bYudjetdan tashkari fondlarga ajratmalarni to'lashning amaldagi tartibi saklab kolinadi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga o'tgan korxonalar umumiy belgilangan tartibda g'ki soddalashtirilgan shakl bo'yicha hisob Yuritish huquqiga ega. Buxgalteriya hisobotlarining boshlangich hujjatlari va daromadlar hamda harajatlarni hisobga olish daftari Yuritilishining soddalashtirilgan shakli

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi va O'zbekiston Respublikasining butun xududida yagona hisoblanadi.

Korxonalar soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utishi uchun ular ro'yxatdan o'tgan joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yil choragi boshlanguniga qadar bir oy qolishidan kechiktirmasdan g'zma ariza berishi zarur. Bunda Yuqorida nazarda tutilgan shartlarga rioya kilinishi lozim.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utishda korxonalarining bundan oldingi davr uchun o'sha davrda amal qilib to'rgan soliqqa tortish tizimi asosida soliqlar ni to'lashga doir majburiyatlari saklab kolinadi.

Korxonaning soliqqa tortish soddalashtirilgan tizimiga utishi haqidagi qaror g'ki dalillangan raddiya davlat soliq xizmati organi tomonidan korxonaning ariza bergan kunidan boshlab un kun davomida chiqariladi.

hisobni soddalashtirilgan shakl bo'yicha Yuritishga utishga qaror kilgan korxonalar arizasi kondirilganidan so'ng davlat soliq xizmati organiga belgilangan shaklga kura xo'jalik operatsiyalarini hisobga olish daftarini ro'yxatdan o'tkazish uchun taqdim etadi.

Davlat soliq xizmati organi xo'jalik operatsiyalarini hisobga olish daftarining birinchi saxifasida ariza imzolangan sanani kayd qiladi.

Xujalik operatsiyalarini hisobga olish daftariga O'zbekiston Respublikasining amaldagi me'g'riy hujjatlariga binoan belgilangan hisobot bilan muomala qilish qoidalari tegishli bo'ladi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llanishdan voz kechish va soliqqa tortishning belgilanmagan tizimiga kaytish navbatdagi takvimiy yil boshidan boshlab davlat soliq xizmati organiga tegishli arizani takvimiy yil tugallanishiga 15 kun qolishidan kechiktirmasdan berilgani holda amalga oshirilishi mumkin.

Davlat soliq xizmati organining soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utishni rad qilish haqidagi karori ustidan belgilangan tartibda shikoyat kilinishi mumkin.

Yagona soliqni to'lashdan soliqqa tortishning bundan oldingi tizimiga utish yil davomida amalga oshirilmaydi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi qonunlarda belgilangan mezonlarga binoan mikrofirmalar va kichik korxonalar kiradigan Yuridik shaxslarga tegishli bo'ladi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi uchun faoliyat turi Makroiqtisodig't va statistika vazirligi belgilagan kod bo'yicha aniqlanadi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar xodimlari sonini belgilashda, shuningdek, pudrat shartnomasi va fukarolik-huquqiy tusdagi boshqa shartnomalar bo'yicha ishlovchilar ham hisobga olinadi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tizimini kullovchi va nogironlarning jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamg'armasi va "O'zbekiston CHernobilchilari" uYushmasining mulki bo'lgan, ishlovchilar umumiy sonining kamida ellik foizini nogironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lashdan ozod etiladi.

Mazkur imtig'z savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayg'rov faoliyati bilan shugullanuvchi korxonalar joriy etilmaydi.

Bir necha faoliyat turlarini amalga oshiradigan yagona soliqni to'lovchilar faoliyatning har bir turi bo'yicha soliqqa tortish ob'ektining alohida hisobini Yuritishi va muayyan faoliyat turining soliq solinadigan ob'ekti va unga muvofik keladigan yagona soliq stavkasi asosida yagona soliqning hisob-kitobini amalga oshirishi kerak.

Aktsiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarag'tgan Mikrofirmalar va kichik korxonalar aktsiz sogligini O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan tartibda to'laganlari taqdirda soddalashtirilgan soliq solish tizimiga utishlari mumkin.

Quyidagilar yagona soliqqa tortish ob'ektlari (soliq solinadigan oborot) hisoblanadi:

savdo (harid qilish, vositachilik, ulgurji-sotish, ta'minot) korxonalar uchun - yalpi daromad;

harid kiluvchi, ta'minot-sotish korxonalar uchun yalpi tushum.

Bunda, qurilish, qurilish-montaj, to'zatishtirish, ishga tushirish-sozlash, loyixa-kidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar xajmidan kelib chiqib hisoblab chiqarilgan yalpi tushum soliq solish ob'ekti hisoblanadi.

YAlpi tushum tarkibiga quyidagilar kiradi:

- tovar (ish, xizmat)larni, mol-mulkni sotishdan olingan tushum summasi;
- sotilgan mol-mulk qiymati va boshqa aktivlar

o'zi ishlab chiqargan mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni erkin almashtiriladigan vaYutaga eksport qilishdan olingan tushum summalari yalpi tushum tarkibiga kiritilmaydi. Mazkur qoida savdo-vositachilik faoliyati bilan shugullanag'tgan g'xud xom ashg' tovarlarni paxta tolasi, paxta kalavasi, lint, neft', neft' mahsulotlari, rangli va kora metallarni erkin almashtiriladigan vaYutaga eksport kilag'tgan mikrofirmalar va kichik korxonalar joriy kilinmaydi

YAlpi daromad tarkibiga quyidagilar kiradi:

- tovarning harid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq;
- moliyaviy faoliyatdan daromadlar va O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofik belgilanadigan boshqa daromadlar.

YAgona soliq to'lovchilar tomonidan mustaqil ravishda soliq solinadigan oborot va tasdiqlangan stavkalar asosida hisoblab chiqiladi.

YAgona soliq bo'yicha hisob-kitoblar davlat soliq xizmati organlariga yil choragilik va yillik hisobotlarni topshirish uchun belgilangan muddatlarda taqdim etiladi.

YAgona soliq bYudjetga yilning har choragida o'sib boruvchi yakun bo'yicha hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmasdan to'lanadi.

YAgona soliq summasi mahalliy bYudjetga o'tkaziladi.

To'lovchilar O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunlariga muvofik javobgar bo'ladilar.

YAgona soliq to'lovchilari bo'ladi, korxonada ishlovchilar soni cheklangan me'g'rdan oshmagan Yuridik shaxslar hisoblanadi. Bunga hamma soxalarda faoliyat ko'rsatuvchi har xil mulk shaklidagi korxonalar kiradi. Demak, kichik korxonalar me'g'ri faqat ishlovchilar sonigagina karalib, ishlab chiqarilgan mahsulot miqdori va daromad olish darajasi e'tiborga olinmagan. SHu erdan ko'rinib turibdiki, davlat ko'p mahsulot ishlab chiqaruvchi, ishlar, xizmatlar bajaruvchi kichik orxonalar har tomonlama rag'batlantirishni mo'ljallaydi. Faoliyat turi xilma-xil bo'ladi ham yagona soliq to'laydilar.

YAgona soliq to'lovchi korxonalar sotib olingan tovarlar va xom-ashg'lar tarkibida to'langan QQS summasini shu tovarlar va xom-ashg' tarkibiga kiritadi (konsignatsion tovarlar bo'yicha davr harajatiga olib boradi). Maxsulot etkazuvchilarga ish va xizmat bilan birga to'langan QQS summasi shu ishlar, xizmatlar qiymatiga kiritiladi.

YAgona soliq to'lovchilar, bordiYu asosiy vostilar va nomoddiy aktivlarini ijaraga bersalar, unda shu aktivlar qiymatidan mol-mulk solig'ini umumiy tartibda to'laydilar.

Korxonada ishlovchilar soniga shartnoma bo'yicha ishlovchilar, fukaro-huquqiy shartnomalar bo'yicha ishlovchilar, hamda Yuridik shaxs maqomini olmagan filial va vakolatxonalarida ishlovchilar soni ham kushiladi.

Ruyxatdan o'tgan kundan boshlab, ixchamlashtirilgan soliqqa tortish tizimiga utishni qaror kilgan yangi korxonalar ro'yxatdan o'tgan joydagi soliq inspeksiyasiga g'zma ariza beradilar. Bu erda ixchamlashtirilgan soliqqa utishga ruxsat olish kerak bo'lmaydi.

Korxonada ishlovchilar sonidan 50 foizini 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari, invalitlar birlashmasi «Nuroniy» va O'zbekiston CHernobilchilar assatsiyatsiyasi mulkida bo'lgan nogironlar tashkil etsa yagona soliq to'lashdan ozod etiladilar.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 13 noyabrdagi 390-son karoriga asosan mikrofirmalar va kichik korxonalar tushumi:

- iste'mol tovarlari ishlab chiqarishdan olinsa soliq stavkasi yigirma besh foiz kamaytiriladi,
- iste'mol tovarlari ishlab chiqarish fizik xajmi usish hisobiga olinsa yagona soliqdan ozod etiladi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadigan faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirganlari taqdirda, soliqning qat'iy belgilangan summasini oldindan to'lab boradilar.

2003 yil uchun mikrofirmalar va kichik korxonalariga quyidagi yagona soliq stavkalari belgilangan:

Ko`rsatkichlar	Tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotish xajmiga nisbatan foizlarda
Harid, ta`minot-sotuv korxonalari, brokerlik firmalari	30 (yalpi daromaddan)
Xususiy amaliyot bilan shug`ullanuvchi, notariuslar	50
Gastrol-kontsert bilan shug`ullanish uchun litsenziyaga ega bo`lgan Yuridik va jismoniy shaxslar, shuningdek norezidentlarni jalb etish yo`li bilan ommaviy tomasha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi korxonalar.	35
Yagona er solig`i to`lashga utmagan qishloq xo`jalik korxonalari.	6
Iqtisodig`ning boshqa soxalaridagi korxonalar	12
Loteriyalar, totalizatirlar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa uyinlarni tashkil etuvchi Yuridik shaxslar.	20 % yalpi tushumdan

1) Lizing kompaniyalari lizing beruvchining daromadiga (marjasiga) nisbatan foizda soliq to`laydilar.

Yagona soliq to`lashga utishni istagan korxonalar chorak boshlanishidan bir oy oldin ro`yxatdan o`tgan soliq idoralariga g`zma ravishda ariza berishlari kerak.

Korxonalarni yagona soliqqa o`tkazish to`g`risida g`ki asoslangan tarzda uni rad etish to`g`risidagi qaror soliq idoralari tomonidan ariza berilgan kundan e`tiboran 15 kun ichida amalga oshiriladi. Yangi tuzilgan korxonalar uchun ruxsat olish talab etilmaydi.

Yagona soliqni hisoblash va bYudjetga to`lash tartibi

Kichik korxonalarining yagona solig`i Yuridik shaxslar tomonidan har chorakda quyidagi oddiy shaklda to`ziladi.

Masalan, 2003 yil I va II chorak soliq hisobi:

Kurstkichlar	YAlpi tushum	
	I chorak	II chorak
YAlpi tushum jami (m.sum)	900	1400
Yagona soliq stavkasi (%)	12	12
Yagona soliq summasi (m.sum)	108	164
Ilgarigi davr uchun hisoblangan (m.sum)	-	108
Kushimcha hisoblandi	108	56
Kamaytirishga tegishli	-	-

Mikrofirmalar va kichik korxonalarining yagona solig`i har chorakda choraklik moliyaviy hisobotlar topshirish uchun belgilangan muddatda to`lanadi. Bunak to`lovlar bo`lmaydi.

Soliq to'lovchilar yagona soliqni to'g'ri, to'liq hisoblash va bYudjetga o'tkazish javobgarligini soliq qonunchiligi bo'yicha oladilar.

YAlpi daromadni g'ki tushumni kamaytirish soliq ob'ektini yashirish (kamaytirish) deb karaladi va tegishli moliyaviy jazolarga tortiladi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

YAgona soliqqa utishning ahamiyatlari qanday?

Qanday korxonalar yagona soliq to'lashga utishlari mumkin?

Qanday korxonalar yagona soliq to'lovchilari bula oladi?

Soliqqa tortish ob'ekti nimalardan iborat?

Soliq stavkalarini kim belgilaydi, nimalarga bog'liq?

Soliq kaysi bYudjetga tushadi?

YAgona soliqni hisoblash uchun qanday ko'rsatkichlar kerak?

Soliq kaysi davr uchun hisoblanadi?

YAgona soliq kaysi muddatda bYudjetga o'tkaziladi?

12-mavzu: Mahalliy soliqlar va yig'imlar

1.Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lovchilari tarkibi.

2.Soliq ob'ekti va soliqqa tortiladigan baza, soliq bo'yicha imtiyozlar hamda soliqni hisoblash va bYudjetga to'lash tartibi.

3.Jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel' yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni to'lovchilar tarkibi.

Bu soliqni to'lovchilari bo'ladi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi Yuridik shaxslar, shu jumladan, chet el investitsiyasi bilan to'zilganlar hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar tarkibiga tadbirkorlik bilan shug'ullanmaydigan notijorat tashkilotlari, yagona soliq to'lovchilar, yagona er solig'i to'lovchilari, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari hamda xukumat karori bilan hamma soliqlar dan ozod bo'lganlar kirmaydi

Infratuzilmani rivojlantirish solig'i ob'ekti bo'ladi hamma soliqlar ni to'lab bo'lgandan so'ng korxonada kolgan sof foyda hisoblanadi.

U foyda korxonaning moliyaviy yakuni hisobotiga soliqqa tortilgunga qadar foydadan (170 satr) chegirib tashlab aniqlanadi.

SHu sof foydadan 2003 yildan boshlab sakkiz foiz miqdorida soliq hisoblanib kelinmoqda.

Agar korxonada moliyaviy hisobotning 170 satrida zarar ko'rgan bo'ladi, korxonada bu soliqdan ozod bo'ladi.

har chorak ichidagi oylarda korxonalar joriy to'lov to'laydilar. Bu to'lov summasini aniqlash uchun avvalgi chorakdagi haqiqiy hisoblangan summadan kelib chiqib to'lanadi. Joriy to'lovlar har oyning 25 sanasidan kechiktirmay choraklik soliq summasining uchdan bir qismi miqdorida to'lab boriladi.

Soliq hisobi soliq idoralariga choraklik va yillik moliyaviy hisobotlar topshirilgan kundan kechiktirmay topshiriladi. Soliq hisobi haqiqiy axvoldan kelib chiqib to'zilib natija aniqlanadi.

O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1997 yil 26 sentyabrdagi "Idoralarga karashli ijtimoiy soxa ob'ektlarini joylardagi davlat xokimiyati organlari balansiga bosqichma-bosqich o'tkazish to'g'risida" 453-son va 2001 yil 31 dekabrda "Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va 2002 yilgi O'zbekiston Respublikasi Davlat bYudjetining parametrlari to'g'risida" 490-son karorlariga muvofiq ishlab chikilgan va infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni hisoblab chiqarish hamda bYudjetga to'lash mexanizmini belgilaydi.

Yuriknoma soliq solishning alohida tartibi belgilangan Yuridik shaxslarning ayrim toifalariga tatbiqetilmaydi.

Bunda, agar soliq solishning alohida tartibi belgilangan Yuridik shaxslar asosiy faoliyat turi bilan bir katorda faoliyatning boshqa turlari bilan shug'ullansalar, ular ushbu faoliyat bo'yicha alohida hisob Yuritishlari va bYudjetga infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni to'lashlari lozim.

Faoliyatning asosiy turi bo'yicha yalpi daromad solig'ini to'lovchi savdo va umumiy ovqatlanish korxonalariga, gramm-plastinkalar, audio va videokassetalar, lazerli disklarni ishlab chiqish, ishlab chiqarish, g'zish, ko'paytirish va sotish faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalariga;
yagona er solig'ini to'lovchi qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilariga;
qat'iy soliq to'lash belgilangan tadbirkorlik faoliyatining turlarinigina amalga oshiruvchi Yuridik shaxslarga.

Yuridik shaxslar, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi xududida joylashgan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi Yuridik shaxslar infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lovchi hisoblanadilar.

Barcha soliqlar, yig'img'lar va majburiy to'lovlar to'langanidan keyin korxonalar tasarrufida koladigan foyda (daromad) - sof foyda (daromad) (2-son "Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot" shaklining 170-satri - 180-satri) infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni hisoblab chiqarish chogida soliq solish ob'ekti hisoblanadi. BYudjetga to'lanadigan soliq summasi Yuqorida ko'rsatilgan hisobot shaklining 190-satrida aks ettiriladi.

Infratuzilmani rivojlantirish solig'ining eng Yuqori stavkasi soliq solish ob'ektining 8 foizi miqdorida belgilangan.

o'z mablag'lari hisobiga ijtimoiy infrato'zilma ob'ektlarini (sog'likni saqlash, bolalarning maktabgacha ta'lim-tarbiya muassasalari va umumiy ta'lim maktablarini) tutib turmaydigan barcha korxonalar uchun soliq stavkasi Korakalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat xokimiyati organlari tomonidan belgilanadi.

Ijtimoiy infrato'zilma ob'ektlarini bYudjet mablag'lari hisobiga moliyalashga bosqichma-bosqich utishni amalga oshirag'tgan korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1997 yil 26 sentyabrdagi "Idoralarga karashli ijtimoiy soxa ob'ektlarini joylardagi davlat xokimiyati organlari balansiga bosqichma-bosqich o'tkazish to'g'risida" 453-son karorining 1-3-son ilovalariga kura, infratuzilmani rivojlantirish solig'i quyidagi tartibda to'lanadi:

bYudjet mablag'lari hisobiga moliyalashning hissasi harajatlarning umumiy miqdoridagi foizlarda 100 foizni tashkil etgan taqdirda, ya'ni davlat xokimiyati organlari balansiga topshirilag'tgan ob'ektlar butunlay bYudjet mablag'lari hisobiga moliyalanadigan bo'ladi, infratuzilmani rivojlantirish solig'i stavkasi bunday korxonalar uchun mazkur mintaka uchun belgilangan stavka miqdorida belgilanadi;

davlat mablag'lari hisobiga moliyalashning hissasi harajatlarning umumiy miqdoridagi foizlarda 100 foizdan kamni tashkil etgan taqdirda, ya'ni harajatlarning bir qismi korxonalarining o'z mablag'lari hisobiga moliyalansa, to'lovchilar uchun topshiriladigan ijtimoiy ob'ektlarni ulushbay moliyalash miqdoriga bog'liq holda tabakalashtirilgan stavkalar belgilanadi.

Tabakalashtirilgan stavkalarni belgilash uchun quyidagilarni belgilab olish lozim:

a) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1997 yil 26 sentyabrdagi "Idoralarga karashli ijtimoiy soxa ob'ektlarini joylardagi davlat xokimiyati organlari balansiga bosqichma-bosqich o'tkazish to'g'risida" 453-son karorining 1-3-son ilovalariga binoan, bYudjetdan moliyalashning hissasidan kelib chiqib, topshirilag'tgan ijtimoiy infrato'zilma ob'ektlarini o'z mablag'lari hisobiga tutib turish harajatlari summasini;

b) o'z mablag'lari hisobiga ijtimoiy soxa ob'ektlarini tutib turish harajatlarni amalga oshiruvchi korxonalar uchun soliq solish bazasini, u quyidagi formulaga kura belgilanadi:

SfQXisQS,

bu erda:

Sf - barcha soliqlar to'langanidan keyin korxonalar tasarrufida koladigan foyda (sof foyda);

Xis - o'z mablag'lari hisobiga ijtimoiy soxani tutib turish harajatlari;

S - daromad (foyda) solig'ining hisob-kitob qilingan summasi, u daromad (foyda) solig'ining belgilangan stavkasidan va o'z mablag'lari hisobiga ijtimoiy soxa ob'ektlarini tutib turish harajatlari summasidan kelib chiqib hisoblanadi ($Xis \times \text{daromad (foyda) solig'ini stavkasi} : 100$);

v) mazkur bandning "b" kichik bandiga muvofik hisob-kitob qilingan soliq solish bazasidan kelib chiqib mazkur mintaka uchun belgilangan stavka bo'yicha infratuzilmani rivojlantirish solig'i summasini.

Agar harajatlar summasi (mazkur bandning "a" kichik bandi) infratuzilmani rivojlantirish solig`i summasidan (mazkur bandning "v" kichik bandi) oshib ketsa, korxonaga infratuzilmani rivojlantirish solig`ini to`lamaydi.

Agar harajatlar summasi (mazkur bandning "a" kichik bandi) infratuzilmani rivojlantirish solig`i summasidan (mazkur bandning "v" kichik bandi) kam bo`ladi, korxonaga infratuzilmani rivojlantirish solig`ini eng Yuqori stavka bo`yicha hisoblangan infratuzilmani rivojlantirish solig`ining summasi bilan ijtimoiy soxa ob`ektlarini tutib turish harajatlari o`rtasidagi farq sifatida belgilaydi.

CHorak davomida barcha to`lovchilar infratuzilmani rivojlantirish solig`ining bYudjetga joriy to`lovlarini amalga oshiradilar. Joriy to`lovlarni hisoblash va to`lash uchun soliq to`lovchilar avvalgi chorak uchun hisob-kitob bo`yicha haqiqatda hisoblab g`zilgan infratuzilmani rivojlantirish solig`i summasidan kelib chiqadilar.

Joriy to`lovlar har bir oyning 25-kunidan kechiktirmay, soliq choraklik summasining uchdan bir qismi xajmida amalga oshiriladi.

Infratuzilmani rivojlantirish solig`i bo`yicha hisob-kitoblar davlat soliq xizmati organlariga haqiqatda shakllangan soliq solish bazasidan kelib chiqib, mazkur Yuriknoma ilovasiga kura shaklda o`tib boruvchi yakun bilan, choraklik va yillik moliyaviy hisobotlarni topshirish muddatlarida taqdim etiladi.

hisob-kitob bo`yicha hisoblangan infratuzilmani rivojlantirish solig`i summasini to`lovchilar bYudjetga choraklik va yillik moliyaviy hisobotlarni taqdim etish uchun belgilangan kundan boshlab 5 kun davomida to`laydilar.

BYudjet bilan hisob-kitoblar buhgalteriya hisobi bYudjetga to`lovlar bo`yicha (turlar bo`yicha) karzlarni hisobga olish hisobvarag`i bo`yicha Yuritiladi. Belgilangan tartibda hisoblangan soliq bYudjetga to`lovlar bo`yicha karzlarni hisobga olish hisobvarag`i krediti va soliqlar hamda yig`imlarni to`lash uchun foydani ishlatishni hisobga olish hisobvarag`i debeti bo`yicha aks ettiriladi.

o`tkazilgan soliq summaları bYudjetga to`lovlar bo`yicha karzlarni hisobga olish hisobvarag`i debeti va pul mablag`larini hisobga olish hisobvarag`i krediti bo`yicha aks ettiriladi.

Infratuzilmani rivojlantirish solig`i mahalliy bYudjetga to`lanadi.

Yuriknomani bo`zganlik uchun infratuzilmani rivojlantirish solig`ini to`lovchilar O`zbekiston Respublikasining amaldagi qonunlariga muvofik javobgar bo`ladilar.

Yuriknomaga rioya etilishi ustidan nazorat qilish O`zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlariga muvofik davlat soliq xizmati organlari zimmasiga Yuklanadi.

Infratuzilmani rivojlantirish solig`ining

HISOB-KITOB

N	Ko`rsatkichlar	Summa
.	BYudjetdan moliyalashning belgilangan hissasidan kelib chiqib, topshirilag`tgan ijtimoiy infrato`zilma ob`ektlarini o`z mablag`lari hisobiga tutib turish harajatlari.	
.	Soliq solinadigan baza - jami	
	SHu jumladan:	
	a) barcha soliqlar to`langandan so`ng korxonalar tasarrufida koladigan foyda	
	b) o`z mablag`lari hisobiga ijtimoiy infrato`zilma ob`ektlarini tutib turish harajatlari (1- satr)	
	v) belgilangan stavkadan kelib chiqib hisoblangan foyda solig`ining hisob-kitob qilingan summasi (6- satr. x soliq stavkasi) : 100 1	
.	Belgilangan soliq stavkasi (% da)	
.	Belgilangan stavka bo`yicha hisoblangan soliq summasi (2- satr.x 3-satr.)	
	BYudjetga to`lanadigan soliq summasi (satr.4 - satr.1)	

.		
.	BYudjetga hisoblab g`zildi	
.	Kushimcha qilib g`zishga	
.	Kamaytirishga	

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi har yili makroiqtisodiy ko`rsatkichlar va Davlat bYudjeti parametrlari to`g`risidagi qarorida mahalliy soliqlar va yig`imlar tarkibini ham belgilab beradi.

2004 yil uchun Korakalpokiston Respublikasi, xokimiyatlar va Toshkent shahar xokimiyati tomonidan kiritiladigan mahalliy soliqlar va yig`imlarning chegara stavkalari:

Soliqlar turlari	CHegara stavkalari
Jismoniy shaxslarning iste`moli solig`i: - transport vositalari uchun dizel g`qilig`isi va benzin uchun. - transport vositalariga suYultirilgan gaz	1 litriga 40 sum
2. Savdo huquqi uchun yig`im.	1 kg uchun 40 sum
3. Savdo qilish huquqi uchun litsenzion yig`im: Alkogol mahsulotlariga	1 oy savdosi uchun 3,5 min. ish haqi
Tamaki mahsulotlariga	1 oy savdosi uchun 5 min. ish haqi.
4. Ishbilarmonlik faoliyati bilan shug`ullanuvchi Yuridik va jismoniy shaxslarni ro`yxatdan o`tkazish yig`imi	1 oy savdosi uchun 5 min. ish haqi
	5 minimal ish haqi

Ushbu stavkalar butun respublikada yagona belgilangan. Mahalliy soliqlar va yig`imlar to`g`risidagi Yuriknoma quyidagilarga ta`sir etmaydi:

yagona soliq to`lovchilariga;

savdo va umumiy ovqatlanish korxonalariga; ular yalpi daromadidan soliq to`laydilar;

yagona er solig`i to`lovchilariga, alohida tovarlarga letsenziya yig`imidan tashkari;

tadbirkorlikning alohida turlari bilan shug`ullanuvchi va qat`iy soliq to`lovchi Yuridik va jismoniy shaxslarga tadbir kelinmaydi.

YAlpi daromadidan soliq to`lovchilar savdo binolari, maydonlari va asbob uskunalarini ijaraga bersalar undan olgan daromaddan hamma mahalliy soliqlar va yig`imlarni to`layveradilar.

Mahalliy soliqlar va yig`imlarga quyidagilar kiradi:

Mol - mulk solig`i;

Er solig`i;

Infratuzilmani rivojlantirish solig`i;

Kichik korxonalar va mikrofirmalar uchun soddalashtirilgan soliq;

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarining yalpi daromadidan soliq;

Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel g`qilig`isi va suYultirilgan gazni iste`mol qilish solig`i;

o`z ichiga alohida tovarlarga litsenziya yig`imini kushgan savdo huquqi olish yig`imi;

Tadbirkorlik faoliyati bilan shugullanuvchi Yuridik va jismoniy shaxslarni ro`yxatdan o`tkazish yig`imi olinadi.

Mol-mulk solig'i va er solig'i O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan kiritiladi va butun respublika xududida undiriladi. Ularning soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadi. Bu soliqlar ni hisoblash va to'lash tartibi alohida Yuriknomalar bilan boshqariladi.

Infratuzilmani rivojlantirish va transport g'qilig'ilariga iste'mol solig'i alohida Yuriknoma bilan belgilanadi.

Mol-mulk va er solig'idan tashkari soliqlar ni kiritish Korakalpog'iston Respublikasi va viloyatlar hamda Toshkent shaxri mahalliy xokimiyat organlari tomonidan olib boriladi. Soliqlar ni to'lash javobgarligi soliq to'lovchilarga Yuklatilgan. Mahalliy soliqlar va yig'imlar to'langanligiga asos bo'ladi, banklar tomonidan berilgan hujjatlar hisoblanadi.

Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gaz iste'moliga olinadigan soliq (bundan keyingi urinlarda - soliq) to'lovchilari bo'ladi jismoniy shaxslarga benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gaz sotadigan, mulkchilik shaklidan kat'i nazar xo'jalik Yurituvchi sub'ektlar hisoblanadi.

Bunda ularning joylashgan joyidan kat'i nazar avtomobilga g'nilgi qo'yish shoxobchalariga ega bo'lgan xo'jalik Yurituvchi sub'ektlar soliq to'lovchi bo'ladi hisoblanadi.

Soliq ob'ekti.

Jismoniy shaxslarga sotilgan o'zi ishlab chiqargan hamda chetdan harid qilingan benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gazning natural xajmi soliq solish ob'ekti hisoblanadi.

Benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gazni sotish deganda ularni jismoniy shaxslarga amalda berish tushuniladi.

Soliq stavkasi va hisoblash taribi.

Soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadi, uning miqdorlari O'zbekiston Respublikasining butun xududida yagona hisoblanadi.

Soliq summasi chakana narxga qo'shimcha ravishda belgilanadi va jismoniy shaxs - haridorga beriladigan chekda alohida satr bilan ko'rsatiladi.

Soliq summasi jismoniy shaxslarga sotiladigan benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gaz uchun mablag' to'lanishi bilan bir vaqtda undiriladi.

Soliq summasi quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$N q V x St$

bu erda:

N - hisoblab g'zilgan soliq;

V - jismoniy shaxslarga sotilag'tgan benzin, dizel' g'nilgi si g'ki suYultirilgan gazning natural ifodadagi xajmi;

St - soliq stavkasi.

hisoblab chiqarilgan va ushlangan soliq summasi xo'jalik Yurituvchi sub'ektlar uchun tushum deb hisoblanmaydi hamda boshqa to'lanadigan soliqlar , yig'imlar va majburiy to'lovlar bo'yicha soliq solish ob'ekti bo'lmaydi.

Soliq xisoYuini Yuritish tartibi va uni to'lash muddatlari.

BYudjetga soliq to'lovchilar sotilgan benzin, dizel' g'nilgi si, suYultirilgan gaz hisobi hamda hisoblangan soliq summalari hisobini alohida Yuritadilar.

BYudjet bilan hisob-kitoblar hisobi "BYudjet bilan hisob-kitoblar" hisobvarag'i bo'yicha - "Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gaz iste'moliga soliq" ilova hisobvarag'ida Yuritiladi, soliqni o'tkazish "hisob-kitob varag'i" hisobvarag'i bo'yicha aks ettiriladi.

Soliq mahalliy bYudjetga O'zbekiston Respublikasi bYudjetlari daromad va harajatlarining tegishli tasnifiga kura bulim va paragrafga to'lanadi.

Soliq bank muassasalari orqali har un kunda, benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gaz jismoniy shaxslarga sotilgan oy un kunligi tugaganidan so'ng uchinchi kundan kechiktirmay to'lanadi.

Joriy un kunlik to'lovlar hisobga olingan soliq bo'yicha hisob-kitob avtomobilga g'nilgi qo'yish shoxobchalari joylashgan erdagi davlat soliq xizmati organlariga, Yuriknomaga berilgan ilovaga binoan, har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

BYudjetga soliq to'lovchilar uning to'g'ri hisoblanishi va O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlariga muvofik o'z vaqtida to'lanishi uchun javobgar bo'ladi.

Soliqning to'g'ri hisoblanishi va to'lanishi ustidan nazoratni davlat soliq xizmati organlari O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlariga muvofik amalga oshiradilar.

Jismoniy shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel' g'nilgi si va suYultirilgan gaz iste'moliga soliqning

HISOB-KITOB

200_yil - chorak uchun

Ko'rsatkichlar	Oborot			S oliq s tav k asi	Soliq summasi				
	Jami	SHu jumladan			Jami	SHu jumladan			
		1 deka da	2 deka da			3 deka da	1 da	2 da	3 da
1. Natural ifodada sotishning haqiqiy xajmi va jami soliq summasi	x	x	x	x					
shu jumladan: Benzin (litrlarda)									
Dizel' g'nilgisi (litrlarda)									
SuYultirilgan gaz (kg.larda)									
2. Hisobot oyi uchun bYudjetga to'langan un kunlik to'lovlar bo'yicha soliq summasi	x	x	x	x					
Benzin bo'yicha	x	x	x	x					
Dizel' g'nilgisi bo'yicha	x	x	x	x					
SuYultirilgav gaz bo'yicha	x	x	x	x					
3. Jami soliq summasi (1-satr. 2- satr):	x	x	x	x					
a) qo'shimcha to'lashga	x	x	x	x					
b) kamaytirishga	x	x	x	x					
SHu jumladan;									
3.1. benzin bo'yicha	x	x	x	x					
a) qo'shimcha to'lashga	x	x	x	x					
b) kamaytirishga	x	x	x	x	x	x	x	x	
3.2 dizel' g'nilgi si bo'yicha	x	x	x	x					
a) qo'shimcha to'lashga	x	x	x	x					
b) kamaytirishga	x	x	x	x	x	x	x	x	
3.3. SuYultirilgan gaz bo'yicha	x	x	x	x					
a) qo'shimcha to'lashga	x	x	x	x					
b) kamaytirishga	x	x	x	x	x	x	x	x	

§-1. Savdo-sotik huquqi uchun yig'im, shu jumladan tovarlarning ayrim turlarini sotish huquqi uchun litsenzion yig'imlar

Savdo-sotik huquqi uchun yig'im va tovarlarning ayrim turlarini, shu jumladan alkogolli va tamaki mahsulotlarini sotish huquqi uchun litsenzion yig'im to'lovchilari bo'ladi O'zbekiston Respublikasi

xududida belgilangan tartibda savdo-sotikni amalga oshiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar (alkogolli mahsulotlar sotishdan tashkari) va Yuridik shaxslar hisoblanadi.

Yig`im savdo-sotikni amalga oshirish huquqi uchun to`lanadi. Savdo-sotik huquqi ruxsat guvoxnomasi bilan tasdiqlanadi.

Tovarlarning ayrim turlari, shu jumladan alkogolli va tamaki mahsulotini sotish huquqi uchun litsenzion yig`im alohida to`lanadi.

Savdo-sotik huquqiga ruxsat guvoxnomasi ariza beruvchining (Yuridik shaxs g`ki yakka tartibdagi tadbirkorning) arizasida ko`rsatilgan, ammo qonun hujjatlarida belgilangan muddatdan ko`p bo`lmagan, muddatga beriladi.

Savdo-sotik huquqiga ruxsat guvoxnomasi joylardagi davlat xokimiyati organlari tomonidan beriladi.

Ulgurji savdo bilan shug`ullanadigan Yuridik shaxslar tomonidan yig`im har oyda davlat ro`yxatidan o`tkazilgan joylar bo`yicha to`lanadi.

CHakana savdo bilan shug`ullanadigan Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan, yig`im har oyda, har bir savdo shoxobchasi uchun savdo faoliyatini amalga oshirish joyi.

Savdo huquqini olish yig`imi va alohida tovarlarga, shu jumladan, alkogol va tamaki mahsulotlariga litsenziya yig`imi to`lovchilari bo`ladi O`zbekiston xududida chakana savdo shaxobchalari orqali savdo kiluvchi jismoniy va Yuridik shaxslar hisoblanadi. CHakana savdo shaxobchalari magazinlar, umumiy ovqatlanish korxonolari, savdo palatkalari va lotoklar, kiosklar, prilavkalar, aptekalar va boshqa ob`ektlar davlat xokimiyati organlari tomonidan maxsus ajratilgan joyida savdo kilsalar kiradi.

Savdo huquqi olish yig`imi savdo qilish uchun berilgan sertifikat (guvoxnoma uchun to`lanadi). U har oyda uch yarim minimal ish haqi miqdorida (yanvar` 2003 yil uchun 19040 sum) to`lab boriladi.

Alohida tovarlarga, shu jumladan alkogol va tamaki mahsulotlarga litsenziya yig`imi alohida to`lanadi.

Sertifikat savdo huquqi uchun 1 oydan 12 oygacha beriladi. U mahalliy xokimiyat organlari tomonidan beriladi.

§-2. Yuridik shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug`ullanadigan jismoniy shaxslarni ro`yxatdan o`tkazganlik uchun yig`im. To`lovchilar bo`ladi yangi barpo etilag`tgan Yuridik shaxslar g`ki Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug`ullanish xoxishini bildirgan jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Davlat mol-mulki negizida barpo etiladigan aktsiyadorlik jamiyatlari, shuningdek dehqon xo`jaliklari mazkur yig`imni to`lashdan ozod etiladilar.

YAngi barpo etilag`tgan Yuridik shaxs uchun yig`imni ularning muassislari (Yuridik va jismoniy shaxslar) to`lashi mumkin.

Yig`im Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan mahalliy bYudjetga bank muassasalari orqali to`lanadi.

Yig`im ro`yxatdan o`tkazishga ariza berilgunga qadar to`lanadi.

Yuriknomaga rioya etilishi ustidan nazoratni davlat soliq xizmati organlari O`zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlariga muvofik amalga oshiradilar.

Ruyxatdan o`tkazish yig`imi to`lovchilari bo`ladi, Yuridik shaxslar maqomini olmasdan tadbirkorlik bilan shug`ullanuvchi jismoniy shaxslar hamda tadbirkorlik faoliyati bilan shug`ullanuvchi Yuridik shaxslar hisoblanadi.

Davlat mulkchiligi asosida tuzilgan aksioner jamiyatlari hamda dehqon xo`jaliklari bu yig`imdan ozod bo`ladilar.

YAngi tashkil etilag`tgan Yuridik shaxslar uchun yig`imni ularni ta`sischilari to`lab Yuborishi mumkin.

Yig`im Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan mahalliy bYudjetga bank muassasalari orqali to`lanadi. U har yilda bir marta besh minimal ish haqi miqdorida to`lanadi.

Boshqa daromadlar mahalliy soliq yig`imlarida tashkari davlat bYudjetiga boshqa daromadlar ham tushadi. Bularga konfiskatsiya qilingan (sud karori bilan) mulklarni sotishdan tushum, temir yo`l, xavo yo`li va aloka idoralarida egasiz, surab olinmagan buYumlar Yuklarni surov muddati tugagandan so`ng

sotib Yuborishdan tushumlar kiradi. Ularni hisoblash va bYudjetga o`tkazish alohida tartib qoidalarga asosan amalga oshiriladi.

O`z-o`zini nazorat qilish uchun savollar

Infratuzilmani rivojlantirish solig`ining joriy etilishidan maqsad nima?

Infratuzilmani rivojlantirish solig`i to`lovchilari kimlar?

Infratuzilmani rivojlantirish solig`ini stavkalari qanday belgilanadi va soliqqa tortiladigan ob`ekt qanday aniqlanadi?

Infratuzilmani rivojlantirish solig`ini hisoblash va to`lash tartibi qanday?

Infratuzilmani rivojlantirish solig`ining to`g`ri hisoblanishi ustidan kimlar nazorat qiladilar?

Mahalliy soliqlar va yig`imlarni kimlar to`laydilar va soliq ob`ekti nima hisoblanadi?

Mahalliy soliqlar va yig`imlardan qanday imtig`zlar bor?

Mahalliy soliqlar va yig`imlarning bYudjet daromadlaridagi ulushi qanday?

Mahalliy soliqlar va yig`imlarni to`lash muddatlari qanday?

13-mavzu: Ijtimoiy jamg`armalarga majburiy to`lovlar

1.YAgona ijtimoiy to`lov va fuqarolarning bYudjetdan tashqari pensiya jamg`armasiga sug`urta badallarini to`lovchilar tarkibi, hisoblash va to`lash muddatlari.

2.BYudjetdan tashqari pensiya jamg`armasiga majburiy ajratmalarni hisoblash va to`lash tartibi.

O`zbekistonda tub bozor islohotlarini amalga oshirish jarag`nida aholini ijtimoiy himoyalashning umumdung` tendentsiyalarinid yaxlit hisobga oladigan va ayni payt mamlakatni rivojlantirish xususiyatlarini uning tarixiy demokratik hamda ijtimoiy o`ziga xosliklarini aks ettiradigan tizimi yaratildi.

O`tish iqtisodig`ti sharoitida mehnat jarag`nida xodimlarni ijtimoiy himoyalashning butun tizimi va mexanizmlarini shakllantirishga ta`sir har xil turdagi omillar majmui amalda bo`ladi va bu mazkur sohani davlat tomonidan boshqarishning alohida rolini nazarda tutadi. Bu sharoitda mehnatga lag`qatli aholini ijtimoiy muhofazalashning asosiy muammolari quyidagilar hisoblanadi:

-xodimlarning mehnat shart-sharoitlari va muhofazasi sohasidagi asosiy ehtig`jlari va ularning davlat tomonidan kafolatlanganligi;

-mehnatni insoniylashtirish ob`ektiv tendentsiyalari ortib boradigan shart-sharoitlarda ishlab chiqarish omillari va atrof-muhitning salbiy ta`sirini kamaytirish;

-ijtimoiy muhofaza masalalarini hal qilishda mehnat munosabatlari sohasini ijtimoiy sheriklik rolini oshirish yo`nalishida rivojlantirish.

Bozor iqtisodig`ti rivojlangan mamlakatlar tajribasi ko`rsatishicha, ijtimoiy muhofaza tizimiga turli davlat va nodavlat tuzilmalari, jumladan, quyidagilar kiradi:

-maxsus davlat organlari (mehnat va ijtimoiy muhofaza, sog`likni saqlash, vazirliklari, turli davlat qo`mitalari);

-ijtimoiy sug`urta (ishlab chiqg`arishdagi baxtsiz hodisa va boshqalar) bo`yicha davlat va jamoat tashkilotlari;

-shu muammolar bo`yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilishini ta`minlaydigan milliy markazlar va jamg`armalar.

O`zbekistonda ijtimoiy muhofazaning zamonaviy tizimini yaratish mavjud ijobiy tajribani hisobga oladi, shuningdek, taniqli xalqaro tashkilotlar – xalqaro mehnat tashkiloti, butun dung` sog`liqni saqlash tashkiloti va boshqalar tavsiyalaridan foydalanadi.

Ko`pgina sanoati rivojlangan mamlakatlar ijtimoiy muhofaza tizimlarida ijtimoiy sug`urta bilan ijtimoiy g`rdam o`rtasida farq bo`lgan, ammo bu O`zbekistonda ham amalda bo`lgan sobiq sho`ro tizimiga taalluqli emas. Ijtimoiy sug`urta tizimi nafaqat yakka tartibda badallar to`lanishiga bog`laydi, balki hag`t mobaynida daromadlarni tenglash (pensiya kabi) g`ki sug`urtaning an`anaviy ma`nosida, masalan, vaqtincha mehnat qobiliyatini yo`qotganlik va ishsizlik bo`yicha nafaqalar to`lashda foydalaniladi. Ijtimoiy g`rdam, ikkinchi tomondan, oldin to`langan badallarga bog`liq bo`lmaydi va aholining kam ta`minlangan qatlamlarini ta`minlashga mo`ljallanadi. Ijtimoiy sug`urta tizimiga pensiyalar, vaqtincha

mehnat qobiliyatini yo`qotganlik va nogironlik bo`yicha nafaqalar, shuningdek, ishsizlik bo`yicha nafaqalar kiradi. Ko`p bolali oilalarga nafaqalar hamda iste`mol subsidiyalari ijtimoiy g`rdam toifasiga kiritilishi mumkin.

Ijtimoiy sug`urta bilan ijtimoiy g`rdam o`rtasidagi farq o`zini-o`zi moliyalash hisobiga ta`minlanadigan ijtimoiy muhofaza bo`yicha nafaqalar (pensiylar, vaqtincha mehnat lag`qatini yo`qotganlik va nogironlik, ishsizlik bo`yicha nafaqalar) hamda davlatning umumiy daromadlaridan moliyalanadigan nafaqalarni (ko`p bolali oilalarga nafaqalar, homiladorlik va tug`ish bo`yicha nafaqalar va mo`ljalli iste`mol subsidiyalari) ajratib ko`rsatish uchun o`tkaziladi. Ijtimoiy sug`urta bo`yicha nafaqalar xususiy sektor ishtiroki uchun katta imkoniyatlar yaratadi, ijtimoiy g`rdam esa asosan daromadlarni qayta taqsimlash, hukumat va xayriya tashkilotlari vakolatiga kiradigan kambag`allik darajasini pasaytirishga yo`naltirilgan bo`ladi.

Ish staji bo`yicha pensiylarning belgilangan muddatgacha berilishi soliq-bYudjet sohasiga jiddiy ta`sir etadi. Islohotning dastlabki yillarida u qamrab olgan ishlovchilar soni bo`yicha sezilarli istisnolar bo`lgan, odamlar belgilangan muddatdan oldin pensiyaga chiqish huquqiga ega bo`lgan. Keyinchalik bunday pensiyani tayinlash ko`lami birmuncha qisqardi, ammo yangi qonunga ko`ra ancha sezilarliligicha qolaverdi. Rasmiy ma`lumotlarga ko`ra, 1994 yilga kelib belgilangan muddatdan oldin pensiyaga chiqqanlar hissasi barcha pensionerlarning 13,8 foizini tashkil qilgan.

Ijtimoiy pensiylar zarur mehnat stajiga ega bo`lmaganlarga berilgan. Bu toifadagi pensiya yangi pensiya qonunchiligi bo`yicha bekor qilindi, u haqda quyida tuxtalib o`tamiz.

Ikkinchi bosqichda mehnat staji va oldingi ish haqi miqdori g`ki qonunchilikda belgilangan ma`lum mezonlarga ko`ra pensiylarga ustamalar to`lash asosida pensiylarning minimal miqdoridan ortadigan pensiylar miqdorini to`lash ko`rib chiqiladi. Ustamali pensiylar respublika bYudjetidan moliyalanadi va urush nogironlari hamda faxriylar bevalariga qo`shimcha to`lovlarni o`z ichiga oladi. Ikkinchi bosqich qisman rivojlangan mamlakatlarda qabul qilingan ijtimoiy sug`urtaga muvofiq keladi, ya`ni pensiyaga ustamalarni oldin to`langan badallarga bog`liq qilib qo`ymaydi, balki ish staji va ish haqi miqdorini hisobga oladi.

Pensiya olish huquqini beradigan stajga ma`lum faoliyat turiga, masalan, oliy ma`lumot olishga sarflangan vaqt kiritiladi. SHu yo`sinda ish haqining o`shirishini to`xtatib turish sig`sati muntazam amalga oshirib kelingan sharoitda inson resurslarini shakllantirish rag`batini yaratish maqsadida pensiya tizimidan foydalanilgan sho`rolar amalig`ti davom etmoqda.

Faoliyatning ayrim turlari staji imtig`zli hisoblash huquqini beradi, masalan, haqiqiy xizmatdagi haqiqiy xizmat qilingan bir yil ikki g`ki uch yilga hisoblanadi.

YAngi qonun bo`yicha eng ko`p sonli bo`lgan pensionerlarga pensiya to`lash davlatdan ilgargisidan ko`proq mablag` sarflashni talab etdi, bunda qarilik bo`yicha pensiya to`lash xarajatlari oldingi to`lovlarning 106 foizini, nogironlik bo`yicha pensiylar – 120 foizni va boquvchisini yo`qotganlik bo`yicha pensiylar – 104 foizni tashkil qildi. Umuman, yangi qonunga ko`ra ko`rsatilgan toifalar bo`yicha pensiya to`lovlari umumiy pensiya to`lovlari xarajatidan 6 foiz ko`proq sarflangan.

Pensiya ta`minoti tizimini rivojlantirishda uning bo`linmalari texnik jihozlanganligi alohida muammoga aylandi. Tizim bo`linmalarini komp`Yuterlashtirish bir xilda bo`lmaydi. 1992 yil yanvar`, 1993 yil oktyabr` oylarida ko`pgina tumanlarda pensiylarni qayta hisoblashda qo`l kal`kulyatorlaridan foydalanildi.

Komp`Yuterlashtirishni amalga oshirish uchun moliyaviy mablag`lar respublika Pensiya jamg`armai bYudjeti orqali o`tkazildi. CHunonchi 1993 yilda viloyat markazlari va yirik shaharlardagi bo`linmalar uchun 25 komp`Yuter xarid qilishga mablag` ajratildi. Komp`Yuterlashtirish boshlangan viloyatlarda komp`Yuterlarning etishmaslik hollari uchrab turadi. Ulardan asosan kal`kulyator sifatida foydalanilgan va hatto aniq bo`limlar o`rtasidagi tarmoqqa ham ulanmagan. Faqat shaharlardagina bo`limlar xodimlari komp`Yuterlar bilan ishlash malakasiga ega bo`lgan.

1993 yil noyabrda 230 tuman bo`limlarida 1990 yilda davlat bYudjeti hisobiga sotib olingan 148 komp`Yuter bor edi. Uchta viloyat o`z mablag`lari hisobiga qo`shimcha komp`Yuterlar sotib olgan. 1993 yilda Ijtimoiy himoya vazirligida pensiya va bolalar nafaqalari miqdorini hisoblash hamda nafaqalar

miqdori hisoblash tizimi umumrespublika komp'Yuter tarmog'ini yaratish maqsadida komp'Yuterlashtirish boshqarmasi tashkil etildi.

Bu davrda O'zbekistonda pensiya ta'minoti tizimini qayta tashkil etishda turli xalqaro tashkilotlar ham o'z tadqiqotlari va aniq tavsiyalari bilan ishtirok etdi. O'zbekistondagi bu muammoni o'rgangan Jahon banki xodimlari fikricha, pensiya to'lovlari xarajatlari katta bo'lgan va g'sh pensionerlar, nafaqa oladiganlar hissaning kattaligi, o'rnini bosish koeffitsientining Yuqoriligi (u ko'p hollarda oldingi haqiqiy ish haqining 100 foizidan ham ortib ketardi) tufayli ortib borgan. Pensiya to'lovlari xarajatlarini ko'paytirib Yuboradigan va sobiq ittifoqning boshqa respublikalariga ham xos bo'lgan ikki holat, bu nisbatan past umumiy pensiya g'shi hamda ishlab turganlarga pensiyaning to'la hajmda to'lanishi bo'ldi. SHunga ko'ra pensiya to'lovlarning davlat bYudjetiga bosimini kamaytirish maqsadida bu xarajatlarni kamaytirish yo'llarini topish tavsiya etildi.

Ular fikricha, qabul qilingan pensiya g'shi g'arbiy o'lchovga ko'ra ancha past bo'lib, ag'llar uchun 55 yil va erkaklar uchun 60 yilni tashkil qiladi. Uzoq muddatli istiqbollarda pensiya g'shini oshirish tavsiya etilib, bu pensiya to'lovlari xarajatini kamaytirishi mumkinligi aytib o'tildi. Ammo bunda bir narsani unutmaslik kerak, ya'ni pensiya g'shining uzaytirilishi ish bilan bandlikka, jumladan, aholining g'sh qismiga salbiy ta'sir etishi mumkin. Kattaroq g'shdagi ishchilar ish joylarini ish bilan band etishda davom etsalar, pensiya to'lovlari sarflarini pasaytirish hisobiga davlat xarajatlaridagi tejam ishsizlik bo'yicha to'lanadigan to'lovlarga, ya'ni ijtimoiy g'rdamga sarflarning Yuqorisi bilan tenglashib qolishi mumkin. Pensiyaga chiqishning qayta qurish sur'atini ham pasaytirish mumkin, chunki korxonalar ishchilardan tabiiy kamayish vositasida qutilishga harakat qiladi.

O'zbekistonda umumiy pensiya g'shining pastligiga qo'shimcha sifatida muddatidan oldin pensiyaga chiqish huquqiga ega bo'lgan ishlovchilar toifasi ham amalda bo'lgan. Bunda ish haqining o'sishini muntazam ushlab turishni kompensatsiya qilish maqsadida xodimlarga ish haqiga aloqador bo'lmagan rag'batlantirishlar bo'yicha pensiya tizimida o'rin olgan printsipl o'z aksini topgan. Xodimni xavfli ish shart-sharoitlari g'ki ishchi kuchiga Yuqori talab tufayli ish haqini oshirish orqali taqdirlash o'rniga mehnat rag'batlari pensiya tizimi orqali yaratilgan.

Muddatdan oldin pensiyaga chiqish muammosi yangi pensiya qonunchiligi qabul qilingandan keyin ham o'zgarishsiz qoldi. Imtig'zli toifalar soni taxminan o'sha darajada qoldi va eng ko'p sonli guruhlar ham o'zgarmagan.

O'tkazilgan tadqiqotlar jarag'nida ishlab turgan pensionerlar pensiya miqdorini kamaytirish tavsiya etilib, ishlab turgan pensionerlarga pensiya to'lash sezilarli sarflarni talab etishi aytib o'tildi, masalan, 1993 yilda pensionerlarning 14 foizi ishlagan va barcha pensiya to'lovlarning 13,2 foizi ularga to'g'ri kelgan. Tavsiya etilgan pensionerlarni attestatsiyadan o'tkazish pensiyasi to'lovlari xarajatlarini kamaytirishi g'ki pensiya g'shiga etgan ishlab turganlarning ayrimlari ishdan ketishga qaror qilishlari oqibatida ish joylarini ko'paytirishi lozim edi. Boshqa taklif ishlab turgan pensionerlar pensiyasi miqdorini kamaytirish edi. Masalan, estoniyada ishlab turgan pensionerlar miqdori qarilik pensiyalarining 38 foizini tashkil qiluvchi baza stavka tayinlanadigan pensiyani oladi.

Jahon banki xodimlari ma'muriy tuzdagi islohotni amalga oshirishni ham taklif qilishdi. Ta'kidlanishicha, amaldagi pensiya tuzilmalarining murakkabligi ma'muriy xarajatlarni ko'paytiradi hamda tizimning adekvat miqdordagi pensiya to'lash imkoniyatini kamaytiradi. Pensiyalar tuzilmasini soddalashtirish hamda baza stavka bo'yicha hisoblanadigan pensiyalarni joriy etish yo'li bilan pensiya to'lovlari xarajatini kamaytirishga erishgan estoniya va Latviya namuna sifatida keltirilgan. O'zbekistonda ham qisqa muddatli istiqbolda baza stavka bo'yicha hisoblash chizmasini joriy qilishni ko'rib chiqish tavsiya etildi.

Jahon amalig'ti ko'rsatishicha, pensiya to'lovlarni naqd pulda uyga etkazib o'rniga bevosita bank depozit orqali to'lashga o'tilishi ma'muriy xarajatlarni jiddiy kamaytirish imkonini beradi. Pochta bo'linmasi o'z xizmati uchun 3 foiz undiradi. Moliyaviy to'lovlar tizimi etarlicha rivojlanmaganligiga qaramay bu muammoni hal qilishda g'rdam berishi mumkin bo'lgan jamg'arma banklarining keng tarmog'i mavjud.

Islohotlarni amalga oshirish bo'yicha aniq takliflar sanoati rivojlangan ko'pgina mamlakatlaridagidan qattiq bo'lmaydigan pensiya tizimi saqlangan holda pensiya to'lovlari xarajatlarini

jiddiy qisqartirish mumkin bo`ladi. Ana shular asosida pensiya to`lovlari umumiy mablag`larining kamida uchdan bir qismini tejashga erishish mo`ljallangan, bu YAMMning 7,5 foizini tashkil qilgan 1991 yildagi deyarli real darajadagi pensiya to`lovlari xarajatini qisqartirishga teng bo`ladi deyish mumkin.

Umuman, Jahon banki mutaxassislarining O`zbekiston pensiya tizimini isloh qilish bo`yicha tavsiyalari quyidagilarni o`z ichiga oladi:

Pensiya to`lovlarning bYudjet cheklovlari doirasidagi miqdordagi to`lanishini ta`min etish masalasini hal qilish maqsadida pensiyalarning mavjud tuzilmasini soddalashtirish, pensionerlarning turli toifalari, shuningdek, pensiyalarga ustamalar sonini qisqartirish;

Qisqa muddatli istiqbolda eng kam miqdordagi pensining real qiymatini saqlashga mo`ljallangan baza stavka bo`yicha indeksatsialashga o`tish. O`rta muddatli istiqbolda ish haqi bilan bog`lanadigan pensiya tizimini joriy qilish tavsiya etiladi;

Pensiyalar uchun o`rnini bosish koeffitsientini pasaytirish maqsadida pensiyalar hisob-kitobining mavjud formulasi taxminan 70 foiz o`zgartiriladi;

Mavjud pensiya g`shini yagona darajaga - erkaklar uchun 65 va ag`llar uchun 60 g`shga asta-sekin ko`tarish maqsadga muvofiqdir;

Xuddi mana shu asosda muddatidan oldin pensiyaga chiqish huquqiga ega bo`lgan pensionerlar toifasini bekor qilish;

Ishlab turgan pensionerlarni pensiya olish huquqidan mahrum qilish g`ki ular oladigan pensiya hajmini eng kam pensiyaning ma`lum hissasigacha kamaytirish.

Nogironlar bo`yicha pensiya tayinlash ustidan nazorat tizimi bunday pensiyani faqat nogironlar olishi uchun etarlicha samarali bo`lishi kerak.

O`zbekistonda ijtimoiy sug`urta tizimini isloh qilish doirasida vaqtincha mehnat lag`qatini yo`qotganlik bo`yicha nafaqalar va boshqa nafaqalarni to`lashda muayyan o`zgarishlar sodir bo`ldi.

Islohotning dastlabki yillarida, keyingi yillarda ham xalqaro standartlar bo`yicha O`zbekistonda ishga chiqmaslik holatlari unchalik ko`p emas. Yildagi mehnatga lag`qatsizlik kunlarining umumiy soni taxminan 7 kun, bu ko`pgina g`arbiy mamlakatlardagi darajadan jiddiy farq qiladi, masalan, Frantsiyada 21 kun, SHvetsiyada 23 kun va Rossiyada 8 kundir. Vaqtincha mehnatga lag`qatsizlik to`lovlari bo`yicha davlat xarajatlari 1992 yilda 0,5 foizdan birmuncha ortiq bo`ldi. Ammo vaqtincha mehnatga lag`qatsizlik to`lovlari bo`yicha xarajatlar hali ham Ijtimoiy sug`urta jamg`armai xarajatlari barcha moddalarining katta qismini tashkil qilib kelmoqda.

Bu davrda ish bilan band bo`lganlarning ko`pchiligi uchun vaqtincha mehnatga lag`qatsizlik nafaqalarini moliyalash Ijtimoiy sug`urta jamg`armai orqali amalga oshirildi. 1994 yil yanvarigacha uni rasmiy kasaba uYushmasi tasarruf qilib keldi, so`ngra, u pensiya ta`minoti hamda ijtimoiy sug`urta funksiyalarini o`zida birlashtirgan yangi Ijtimoiy sug`urta jamg`armaiga topshirildi. Ammo barcha ish bilan band bo`lganlarning bir qismi milliy Ijtimoiy sug`urta jamg`armai sirtida qoldi. Ayni vaqtda 1,2 mln. kishilik jamoa xo`jaliklari xodimlari uchun alohida Ijtimoiy sug`urta jamg`armai mavjud. Kooperatrlar, tadbirkorlar va temir yo`lchilarning mustaqil kasaba uYushmalari ham taxminan 300 000 xodimni o`z qanoti ostiga olgan mustaqil ijtimoiy sug`urta jamg`armalarini tashkil etdi.

1991-1993 yillarda ijtimoiy sug`urta jamg`armai ham ish beruvchilar, ham ishlovchilar tomonidan ish haqi jamg`armadan 5,6 foiz hajmida to`lanadigan badallardan moliyalandi. Ammo 1994 yil yanvaridan boshlab vaqtincha mehnatga lag`qatsizlik bo`yicha nafaqalar birlashgan Pensiya jamg`armai va Ijtimoiy sug`urta jamg`armadan tayinlana boshlandi, bu ishlab turganlarga unchalik jiddiy ta`sir etmadi.

Ijtimoiy sug`urta jamg`armadan turli boshqa nafaqalar, masalan, homiladorlik va tug`ish bo`yicha nafaqalar ham to`lanadi hamda sanatoriy, kurort va bolalar sog`likni saqlash muassasalari xarajatlari qoplanadi.

Bir qator xalqaro ekspertlar fikricha, sanatoriylarni aynan kambag`allarga mo`ljallangan manfaatlar qatoriga kiritish juda ham to`g`ri bo`lmasa kerak, shuning uchun ular sanatoriylar hamda boshqa kurort muassasalarini xususiyalashtirish g`ki ulardan foydalanish xarajatlarini, agar ijtimoiy mablag`laridan moliyalanishi lozim bo`lsa, ularni qoplashni tavsiya etadilar.

O'zbekistonda ijtimoiy muhofazani isloh qilishning alohida muhim yo'nalishi samarali ishlovchi pensiya tizimi, insonga keksayganda yashash manbaini yo'qotmaslik, o'z xizmatlari uchun munosib taqdirlanish imkonini beradigan mexanizmning yaratilishi bo'ldi.

Ma'lumki, jahon amalig' ti pensiya tizimining ikki asosiy turini farqlaydi:

-hamkorlikdagi mas'uliyat tizimi, bunda ishlab turgan avlod oldingi avlodga pensiya to'lovlarini moliyalash uchun badallar to'laydi (o'z navbatida keyingi avlod hozirgi ishlab turganlar pensiya to'lovlarini moliyalaydi);

-jamg'arish tizimi, bunda har bir ishlab turgan kishi o'zining keksalikdagi ta'minoti uchun mablag'larni o'z mehnat faoliyati mobaynida jamg'arishi kerak.

O'zbekistonda sobiq ittifoqdan o'tgan hamkorlikdagi mas'uliyat tizimi qo'llaniladi. Sobiq ittifoqdagi tizimda pensiya ta'minoti umumiy soliq tushumlari hisobiga to'la davlat b'Yudjetidan amalga oshirilgan.

Pensiya ta'minoti «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq amalga oshiriladi. Respublikada pensiya ta'minotining xususiy shakllari yo'q.

Qonunga ko'ra pensiyaning 3 turi farqlanadi:

-g'shga ko'ra pensiya

-nogironlikka ko'ra pensiya

-boquvchisini yo'qotganligiga ko'ra pensiya.

Qonun pensiya ta'minoti uchun ikki asosiy talabni belgilaydi – pensiya ta'minoti huquqini beruvchi shartning mavjudligi (pensiya g'shiga etish, nogiron bo'lib qolish, boquvchisini yo'qotish), zarur ish stajining mavjudligi. Aytib o'tilgan talablardan bittasining yo'qligi pensiya ta'minoti huquqining yo'qotilishiga olib keladi.

Ma'lumotlarning to'g'ri hisobga olinishini oshirish va ular bilan informatsion ishlashning jadalligi respublikada pensiya tizimi ishlashining muhim muammolaridan hisoblanadi. Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza vazirligi va uning pensiya jamg'armai tuzilmalarida etarli komp'Yuter hamda dasturiy ta'minotning yo'qligi pensionerlarni operativ hisobga olish, kelib tushag'tgan badallarni personifikatsiyalangan hisobga olishga o'tish, pensiyalarni butun mehnat faoliyati davridagi o'rtacha ish haqidan hisoblashga o'tishning qonunchilik asosini joriy qilish imkonini bermaydi.

Ko'pgina mamlakatlarda pensiya tizimini moliyaviy barqarorlashtirish muammosining echimi pensiya g'shining oshirilishidadir, deb qaralmoqda. Bu rivojlangan g'arb mamlakatlari uchun juda muhimdir, chunki hag'tning o'rtacha davomiyligi anchagina Yuqori, aholi keksayib bormoqda, pensionerlar va ishlab turganlar nisbati, ya'ni bog'liqlik og'ishmay ortib bormoqda. Bunday sharoitda pensiya g'shini oshirish masalasini, u hozirda anchagina Yuqorilikdan qat'i nazar, qayta ko'rib chiqilishi (masalan AQSHda jinsidan qat'i nazar u 65 g'shdir) haqiqatan ham ijobiy natijalar berishi mumkin.

Qator sobiq ijtimoiyistik mamlakatlar – Vengriya, Boltiq bo'yi davlatlari, Rossiya, Qozog'istonda pensiya g'shi qonun yo'li bilan oshirildi. O'zbekistonda pensiya g'shini yaqin 20 yil mobaynida bosqichma-bosqich oshirish mo'ljallanmoqda.

Bunday tadbir haqiqatan ham pensiya jamg'armalarining moliyaviy holatiga ijobiy ta'sir etishi mumkin. Ammo O'zbekistonda pensiyalar moliyaviy ta'minotini yaxshilashning boshqa mexanizmlari bor bo'lib, ular quyidagilardir:

-imtig'zli pensiyalar tartibotini, ya'ni umum-belgilangan g'shdan oldin tayinlanadigan pensiyalarni tugatish (bu mexanizmning amalga oshirilishi – pensiyaga chiqish o'rtacha g'shini erkaklar uchun 1,5 yilga, ag'llar uchun 2 yilga ko'tarish imkonini beradi, o'tkazilgan tahlil ko'rsatishicha, bunda pensiya jamg'armaiga tushadigan yillik og'irlikni 16 % kamaytirish mumkin bo'ladi);

-erkaklar va ag'llar uchun pensiyaga chiqish g'shini tenglashtirish, bu pensiyaga chiqish umumiy g'shini 3 yilga oshirish hamda pensiya jamg'armaiga tushadigan og'irlikni yilda 27% kamaytirish imkonini beradi.

Bu ikki mexanizmni amalga oshirish natijasida o'rnini bosish o'rtacha koeffitsientini (o'rtacha pensiya miqdorining o'rtacha ish haqi miqdoriga nisbatini) hozirgi 33% dan 47%gacha ko'tarish imkonini beradi, natijada yangi to'g'rilash koeffitsientlarini joriy qilish yo'li bilan pensiyalarni indeksatsiyalashni kiritish va ish haqi hamda pensiyalar minimal miqdorini tenglashtirish mumkin bo'ladi.

Pensiya jamg`armalari moliyaviy holatini barqarorlashtirishning muhim muammolari qatoriga moliyalashning qo`shimcha manbalarini qidirib topish ham kiradi. Bu quyidagi hisobiga hal etilishi mumkin:

-moliyalash bilan qoplanmaydigan qo`shimcha xarajatlarni tugatish. Jumladan, mehnat staji g`ki ish staji tushunchasidan voz kechib, sug`urta staji tushunchasi kiritilishi kerak. Bu pensiyani hisoblashda faoliyatning faqat pensiya badallari to`langan davrlari hisobga olinishi kerak degandir;

-qonunchilikka qat`iy rioya qilinishi, ya`ni harbiy xizmatchilarga davlat bYudjeti hisobiga tayinlanadigan pensiyalarni moliyalash ta`minlanishi kerak;

-g`lg`iz keksa fuqarolarga, ish stajiga ega bo`lmaganlarga, 16 g`shgacha bo`lgan nogiron bolalarga va bolalikdan nogiron bo`lganlarga tayinlanadigan ijtimoiy deb atalmish nafaqalarni, shuningdek, alohida xizmatlari (urushda ishtirok etganlik, faxriy unvon, urush yillarida ishlaganlik va boshqalar) uchun davlat bYudjetidan belgilanadigan pensiyalarga ustamalarni to`lashga o`tish. Bu takliflarning amalga oshirilishi pensiya jamg`armaiga 40 foizga yaqin xarajatlarni tejash imkonini beradi.

Pensiya ta`minotini isloh qilishning eng samarali yo`nalishlaridan biri jamg`ariladigan pensiya tizimining joriy qilinishidir. Ammo jamg`ariladigan pensiya tizimi hamkorlikdagi mas`uliyat pensiya tizimiga davlat fuqarolarning pensiya ta`minoti sohasidagi konstitutsiyaviy huquqini hamkorlikda amalga oshiradi, jamg`ariladigan tizimlarda esa bu kafolatlarni davlat bYudjet hisobiga mustaqil ta`minlashi kerak bo`ladi. SHuning uchun jamg`ariladigan pensiya tizimlari davlatga etarlicha turmush darajasini hamda davlat pensiya tizimiga tushadigan og`irlikni engillatish usullarini ta`minlashda g`rdam beradigan qo`shimcha sifatida tashkil etilishi kerak. Ikkinchi tomondan, bunday jamg`armalar mamlakat iqtisodig`tiga investitsiyalashning qudratli manbai hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar amalig`ti ko`rsatishicha, aynan mana shunday jamg`armalar iqtisodig`tni rivojlantirish vositasi hisoblanadi. Bunga CHilini misol qilib keltirish mumkin, u erda aynan pensiya jamg`armalari mamlakatning rivojlanishini ta`minlagan.

Jamg`ariladigan pensiyalar nodavlat pensiya jamg`armalarini tashkil etish orqali shakllantirilishi kerak. Nodavlat pensiya jamg`armalari faqat ixtig`riylik printsipiga asoslanishi kerak. Buning uchun nodavlat pensiya jamg`armalarini tashkil etish hamda ularning ishini tartibga solib turadigan samarali qonunchilik bazasi yaratilishi kerak. Bunday jamg`armalarning investitsiya faoliyati faqat maxsus kompaniyalar orqali amalga oshirilishi kerak.

Bozor iqtisodig`ti rivojlangan mamlakatlar tajribasi ko`rsatishicha, ijtimoiy muhofaza tizimiga turli davlat va nodavlat tuzilmalari, jumladan, quyidagilar kiradi:

-maxsus davlat organlari (mehnat va ijtimoiy muhofaza, sog`likni saqlash, vazirliklari, turli davlat qo`mitalari);

-ijtimoiy sug`urta (ishlab chiqq`arishdagi baxtsiz hodisa va boshqalar) bo`yicha davlat va jamoat tashkilotlari;

-shu muammolar bo`yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilishini ta`minlaydigan milliy markazlar va jamg`armalar.

Pensiya ta`minoti «Fuqarolarning davlat pensiya ta`minoti to`g`risida»gi O`zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq amalga oshiriladi. Respublikada pensiya ta`minotining xususiy shakllari yo`q.

Qonunga ko`ra pensiyaning 3 turi farqlanadi:

-g`shga ko`ra pensiya

-nogironlikka ko`ra pensiya

-boquvchisini yo`qotganligiga ko`ra pensiya.

Qonun pensiya ta`minoti uchun ikki asosiy talabni belgilaydi – pensiya ta`minoti huquqini beruvchi shartning mavjudligi (pensiya g`shiga etish, nogiron bo`lib qolish, boquvchisini yo`qotish), zarur ish stajining mavjudligi. Aytib o`tilgan talablardan bittasining yo`qligi pensiya ta`minoti huquqining yo`qotilishiga olib keladi.

Pensiya ta`minotini isloh qilishning eng samarali yo`nalishlaridan biri jamg`ariladigan pensiya tizimining joriy qilinishidir. Ammo jamg`ariladigan pensiya tizimi hamkorlikdagi mas`uliyat pensiya tizimiga davlat fuqarolarning pensiya ta`minoti sohasidagi konstitutsiyaviy huquqini hamkorlikda amalga

oshiradi, jamg`ariladigan tizimlarda esa bu kafolatlarni davlat bYudjet hisobiga mustaqil ta`minlashi kerak bo`ladi. Jamg`ariladigan pensiyalar nodavlat pensiya jamg`armalarini tashkil etish orqali shakllantirilishi kerak. Nodavlat pensiya jamg`armalari faqat ixtig`riylik printsiipiga asoslanishi kerak

Nazorat va muhokama uchun savollar

Ijtimoiy sug`urtaning ijtimoiy g`rdamdan farqi nimada?

Zamonaviy ijtimoiy ta`minot tizimining shakllanishi va rivojlanishi to`g`risida gapirib bering.

Ijtimoiy ta`minot sohasida qanday islohotlar amalga oshirilmoqda?

O`zbekiston Respublikasida pensiya ta`minoti tizimi hususiyatlari haqida gapirib bering.

Foydalanilgan adabig`tlar ro`yxati.

O`zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.: O`zbekiston 2003 yil.

O`zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi.-T.: «Iqtisodig`t va huquq dung`si» nashrig`t uyi 2004 yil.

O`zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to`g`risida»gi Qonuni. -T.: “Xalq so`zi”, 1997 yil, 29 avgust.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. «Bozor islohotlarini chuqurlashtirish va iqtisodig`tni yanada erkinlashtirish sohasidagi ustuvor yo`nalishlari amalga oshirilishini jadallashtiish chora- tadbirlari to`g`risida» Toshkent. «Xalq so`zi», 2005yil 15 iYun`.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni «Tadbirkorlik sub`ektlarini huquqiy himoya qilish tizimi yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida» Toshkent. «Xalq so`zi», 2005 yil 14 iYun`.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori «Tadbirkorlik sub`ektlari tomonidan taqdim etiladigan hisobot tizimini takomillashtirish va uni noqonuniy talab etganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish to`g`risida» Toshkent «Xalq so`zi» 2005 yil,16 iYun`.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. «Mikrofirmalar va kichik korxonalarni rivojlantirishni rag`batlantirish borasidagi chora-tadbirlari to`g`risida». Toshkent - «Xalq so`zi», 2005 yil 20 iYun`.

O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 28 dekabdagi «O`zbekiston Respublikasining 2005 yil Davlat bYudjeti parametralari to`g`risida»gi 610-son Qarori.

Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin.T.2.-T.:O`zbekiston,1996 yil.

Karimov I.A. Bung`dkorlik yo`lidan. T.4-T.: O`zbekiston, 1996 yil.

Karimov I.A. YAngicha fikrlash va ishlash - davr talabi.T.5.-T.:O`zbekiston, 1997 yil.

Karimov I.A. Xavfsizlik va barqarorlik taraqqig`t yo`lida. T.6.-T.: O`zbekiston, 1998 yil.

Karimov I.A. O`zbekiston iqtisodiy isloxotlarni chuqurlashtirish yo`lida.-T.: O`zbekiston, 1995.

Karimov I.A. O`zbekiston XXI asr bo`sag`asida: havfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqig`t kafolatlari.-T.: O`zbekiston, 1997 yil.

Karimov I.A. O`zbekiston buYuk kelajak sari.-T.: O`zbekiston, 1998 yil.

Karimov I.A. Barqaror taraqqig`tga erishish ustuvor vazifa.-T.: O`zbekiston 1998 yil.

Karimov I.A. Xalqimizning yo`li mustaqilliq ozodlik va tub islohatlar yo`lidir.-T.: O`zbekiston, 1996 yil.

Karimov I.A. Maqsadimiz – tinchliq barqarorliq hamkorlik.-T.: O`zbekiston, 1997 yil.

Karimov I.A. o`z kelajagimizni o`z qo`limiz bilan quramiz.T.: O`zbekiston, 1999 yil.

Karimov I.A. erishilgan marralarimizni mustahkamlab, islohotlar yo`lidan izchil borish – asosiy vazifamiz. «Xalq so`zi» 2004 yil 14 fevral.

Alle M. Za reformu nalogovoy sistemo`. Pereosmo`slivaya obhepriznanno`e istino` g`Per s. frants. Pod red. I.A. Egorova. - M.: TEIS, 2001. – 96 s.

Bol`shakov S. «Finansovaya politika gosudarstva i predpriyatiya». M; «Knijno`y mir» 2002 g.

Vahobov A., Jumaev N., Burxanov N. «Xalqaro moliya munosabatlari». T.: «SHarq» 2003 y. – 400 bet.

Jo`raev T. «Soliq sig`satini takomillashtirish yo`lida». «Xalq so`zi». 2003 yil 20 sentyabr`.

Bekmurodov M. “Soliq tizimi va jamoatchilik fikri”.g`g`Soliq to`lovchining jurnali, 1996. 7-son.

Bro`zgalina A. V. Nalogovo`e sporo`, 1997-1998 gg.

Gataulin SH.K. Soliq inspektorining qo`llanmasi (me`g`riy hujjatlar to`plami).-T.:O`zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo`mitasi, 1996.-432b.

Gadoev E, Yugay L., Soliqqa oid xatolar.-T.: «Iqtisod va huquq dunesi» nashriet uyi, 1996.-126b.

Gadoev e.F. i dr. «Nalogi v Respublike Uzbekistan» v 1997 g.: Metodicheskoe posobie.2-e izd., dop. I pereab.-T.: Izdatel'skiy dom «Mir ekonomiki i prava», 1997.-352s.-(B-ka buhgaltera:T.2.)

Gadoev e.F. Yugay I.V. Metodicheskoe posobie «Nalogi v Respublike Uzbekistan» v 1999-2000gg.»

Karavaeva I. «Nalogovoe regulirovanie ro`nochnoy ekonomiki»: Uchebnoe posobie. M: YuNITI-DANA, 2000 g.

CHernik D.G. Nalogi v ro`nochnoy ekonomike. –M.: «Yuniti», 2000.

Ivanov A.M., Markin V.I.,Perevozchivo A.G. Ob osobennostyax otsenki ro`nochnoy stoimosti kommercheskoy nedvijimosti na datu v proshlom.g`g` Rossiyskiy otsenshik. 1996. №10-11.

Xodov L.G., Popov V.I. Podxodnoe nalogooblojenie fizicheskix lits (zarubejno`y opo`t, rossiyskie problema`): Ucheb. posob.- M.: TEIS, 2004.– 132s.

Xodov P.G. Nalogi i nalogooblojenie ekonomiki: Uchebnoe posobie. - M.: TEIS, 2003. – 253 s.

Soliq to`lovchining jurnali 2004-2005 y.

Bozor, pul va kredit jurnali 2004-2005 y.

O`zbekiston iqtisodiy axborotnomasi jurnali 2004-2005 y

Soliqlar va bojxona xabarlar gazetasi 2004-2005 y.

«Norma» axborot huquqiy tizimi

<http://g`g`www.cer.uz>.

<http://g`g`www.uzland.uz>.

<http://g`g`www.imf.org>.

<http://g`g`www.mircin.ru>.

<http://g`g`www.nalog.ru>.

<http://g`g`www.soliq.Uz>